[illegible]
[illegible]

Με λογισμό και μ' όνειρο

ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

[illegible]

[illegible]

Εμείς και η φύση

Θεόφιλου Χατζημιχαήλ, *Ζίμπερ Άλτα Υπαρχεία Ιταλίας* (Θεόφιλος. *Ζωγραφικοί πίνακες*, Δήμος Μυτιλήνης – Μουσείο Θεοφίλου)

Θεόφιλος Χατζημιχαήλ (1867-1934)

Λαϊκός αυτοδίδακτος ζωγράφος. Τα θέματά του αποδίδουν τη φύση, την αγροτική ζωή, ήρωες της Επανάστασης του '21 κ.ά.

Θεόφιλου Χατζημιχαήλ, *Ζίμπερ Άλτα Υπαρχεία Ιταλίας* (λεπτομέρεια)

Φώτης Κόντογλου

Ο αστρολάβος*

A1

Η Γης είναι η μητέρα μας, απ' αυτήνα βγήκαμε και πάλε σε δαύτη θα γυρίσουμε. Όλα τα ζωντανά πλάσματα τούτη τα θρέφει, κάθε σπέρμα τούτη το βλασταίνει στη στεριά και μέσα στη θάλασσα, στα ποτάμια και στις λίμνες. Στα σπλάχνα της πάλε βαστά άλλα τόσα άψυχα, λογής λογής πετράδια, ασήμια, μαλάματα*, σίδερα, αλάτια κι άλλα πράματα μυστικά, που δεν τα ξέρει κανένας.

Σαν ένα σπυρί θε να 'ναι ανάμεσα στ' άλλα τ' Άστρα, κι ας είναι το πιο μεγάλο πράμα που ξέρουμε. Απορεί άνθρωπος με τι τρόπο σηκώνει τα βαριά βουνά, τις θάλασσες, τις πολιτείες, και γυρίζει μέσα στ' απέραντο πέλαγο τ' ουρανού, για τούτο οι παλαιοί πιστεύανε πως στέκεται δίχως να σαλέψει, θεμελιωμένη στον αιώνα.

Οι πολλοί άνθρωποι δεν κάθουνται να στοχαστούνε ποτέ καλά τούτον τον κόσμο που μας τριγυρίζει κι απορώ πώς μπορούνε και ζούνε, μάλιστα λογαριάζουνε τον εαυτό τους φτυχισμένον στεκάμενοι διψασμένοι μακριά από τούτη τη χρυσή βρύση π' αναβρύζουνε όσα γλυκά αιστήματα αναπαύουνε τον άνθρωπο και τον κάνουνε να φχαριστά το Θεό, γιατί γεννήθηκε σ' αυτόν τον κόσμο. Όποιος δεν ήπιε από τούτο τ' αγιασμένο νερό του Μπαλουκλή*, να μη λέγει πως είναι φτυχισμένος, ας πάει να 'χει και τα πλούτη του Κροίσου.

Την πλάση οι αρχαίοι Έλληνες τη λέγανε Κόσμο, που θα πει στολίδι, μα ιδιαίτερα Κόσμο είπανε όσα βρίσκουνται απάνου στη Γης και τη στολίζουνε σα να 'ναι το πλουμισμένο ρούχο της. Τον παλιόν καιρό οι κοπέλες κεντούσανε στα ρούχα τους ξόμπλια* που παρασταίνανε αλλού τον Ουρανό με τ' άστρα, αλλού τη Γης με τα λουλούδια, αλλού τη Θάλασσα με τα ψάρια. Και τα πιο πολλά αγάλματα παρασταίνουνε αλληγορικά με πρόσωπα πότε τη Θάλασσα, πότε τον Ήλιο, πότε το Φεγγάρι κι άλλα.

Τα πιο μεγαλόπρεπα στολίδια της Γης είναι τα Βουνά, που πολλά από δαύτα φτάνουνε σ' ένα ψήλος να ζαλιστεί άνθρωπος, τέσσερις χιλιάδες μπόγια και παραπάνου, θεμελιωμένα στον αιώνα. Απάν' απάνου οι κορφές τους είναι καπλαντισμένες* μ' ατσαλένια βράχια, φαγωμένα από τα δρολάπια* κι απ' τ' αστροπελέκια. Δεν έχουμε εδώ στον τόπο μας βουνά τόσο ψηλά, όσο είναι σε άλλες χώρες, και μολαταύτα τα βουνά της Ελλάδας πολλές φορές φαντάζουνε σαν πιο μεγαλόπρεπα και πιο αψηλά παρά κείνα τα θεόρατα Ιμαλάγια της Ιντίας, επειδής τον περισσότερον καιρό ο αγέρας είναι καθαρός και κρουσταλλιασμένος και τα δείχνει καθαρά, που θαρρείς πως είναι πέτρες κειτάμενες* στον κάμπο, να τις αγγίξεις με το χέρι σου. Ενώ τα μεγάλα Βουνά τα ζώνουνε αντάρες και σύννεφα και τα κρύβουνε ολοχρονίς από τα μάτια μας, κι έχουνε πολύ μάκρος και πολλές κορφές, που δεν είναι πια βουνά μονοκόμματα, παρά ένα χάος αληθινό. Γιατί ο άν-

αστρολάβος: όργανο που χρησίμευε παλιά στη ναυσιπλοΐα για τον προσδιορισμό του ύψους των αστεριών πάνω από τον ορίζοντα ✤ **μαλάματα** (το μάλαμα = το χρυσάφι): ποσότητες χρυσού ✤ **τ' αγιασμένο νερό του Μπαλουκλή:** πρόκειται για τη Ζωοδόχο Πηγή του Μπαλουκλή, που είναι χριστιανικό αγίασμα στην Κωνσταντινούπολη ✤ **ξόμπλια** (το ξόμπλι): η διακόσμηση, σχέδια πάνω σε κέντημα ✤ **καπλαντισμένες** (καπλαντίζω): ντυμένες, καλυμμένες, σκεπασμένες ✤ **τα δρολάπια** (το δρολάπι): τα ανεμοβρόχια, οι νεροποντές ✤ **κειτάμενες** (κείτομαι): πιεσμένες ξαπλωμένες

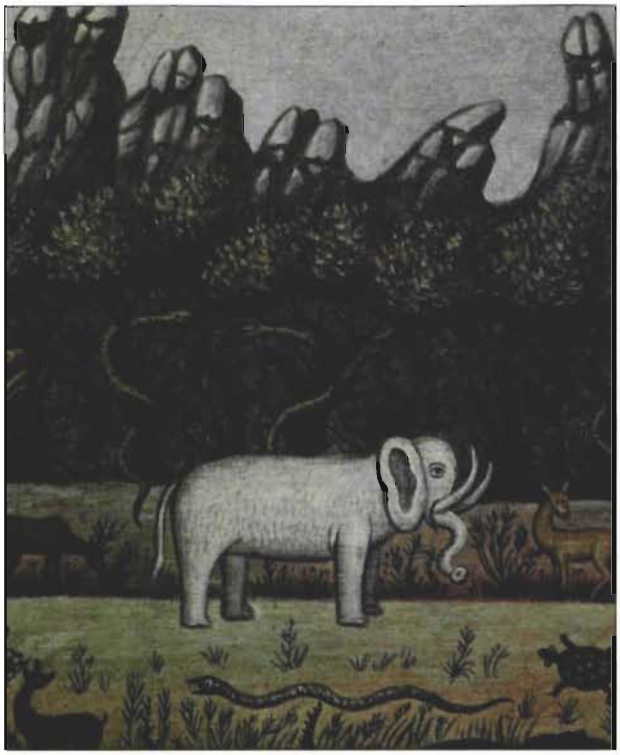

Φώτη Κόντογλου, *Ζώα* (*Οι Έλληνες ζωγράφοι*, εκδ. Μέλισσα)

θρωπος είναι πλασμένος να μπορεί να νιώσει ό,τι πράμα είναι στα μέτρα του και στις δυνάμεις του, πιο πολύ παρά ό,τι είναι όξω απ' όσο φτάνει το μάτι του κι απ' όσο αισθάνεται η καρδιά του. Το ίδιο είναι κι ο μέρμηγκας, τριγυρίζει γύρω από μια πέτρα και θαμάζεται* και λέει μέσα του τι θεόρατο βουνό είναι τούτο, γιατί κείνη η πέτρα είναι σε αναλογία με το μπόι του, ενώ η Γκιόνα και τ' Άγραφα είναι γι' αυτόν ακατανόητα, επειδής δεν ημπορεί να τα τηράξει* και να τα θαμάξει.

Ένα τέτοιο πράμα γίνεται και στη Θάλασσα, μονάχα πως ο ταξιδευτής τραβώντας με το καράβι του πολλά μερόνυχτα δίχως να βρει στεριά, τα χάνει κι απορεί πού βρίσκεται τόσο νερό που λες και δεν έχει άκρια και πάτο, επειδής στη θάλασσα δεν είναι μονάχα το μάτι που τον κάνει να θαμάζει, μα κι ο καιρός που περνά ώσπου να βρει στεριά. Έχουνε να πούνε πως οι Έλληνες τραγουδήσανε κι ιστορήσανε με πιότερο αίστημα απ' άλλους τα φυσικά χτίσματα και δεν αφήσανε τίποτα να μην το στολίσουνε με τη φαντασία τους, είτε Βουνό, είτε Θάλασσα, Ποτάμια, Νησιά, Βρύσες, επειδής με το να 'ναι μικρή η χώρα τους κι η θάλασσά τους γιομάτη μπουγάζια* και κόρφους*, και πλουμισμένη* από πλήθος νησιά, λες κι ήτανε επιταυτού* καμωμένα όλα τα φυσικά για τον άνθρωπο κι αγαπημένα από δαύτον, κι όχι φοβερά κι απέραντα που να τον τρομάζουνε και να τον βουβαίνουνε. Και τα παραστήσανε όλα τα φυσικά με σκέδιο ανθρωπινό, τις Θάλασσες, τα Ποτάμια, τα Βουνά, τις Βρύσες, τους Ανέμους και τ' άλλα της Γης.

Η θάλασσα η δική μας είναι μικρή γούρνα* μπροστά στον Ωκεανό, θέλω να πω για τ' Αρχιπέλαγο* και για τη Μαύρη Θάλασσα. Μα κι η λεγόμενη Μεσόγεια Θάλασσα, που 'ναι το μεγάλο πέλαγο για τα καράβια μας, είναι κι εκείνη μια μικρή λίμνη, αν τη βάλεις κοντά στον Ωκεανό. Για τούτο ο σοφός Πλάτωνας λέγει πως η θάλασσα που βρίσκεται μέσα από τις Κολόνες του Ηρακλέα* φαίνεται σα λιμάνι με μια στενή μπούκα* κι οι άνθρωποι που ζούνε γύρω της είναι ίδια μερμήγκια ή βαθρακοί* γύρω από 'ναν* βάλτο.

Στα σημερινά τα χρόνια οι ανθρώποι πετάνε στον ουρανό με τ' αεροπλάνα και ταξιδεύουνε με μεγάλη γληγοράδα, ώστε να 'ρχεται η μια χώρα κοντά στην άλλη και φαίνεται η Γης ίσα μ' ένα πορτοκάλι. Με τούτο δεν πάει να πει πως ο κόσμος μίκρυνε. Πολλά

θαμάζεται (θαμάζομαι): αισθάνεται θαυμασμό ❖ **να τα τηράξει** (τηράζω): να τα κοιτάξει, να τα αντικρίσει ❖ **μπουγάζια** (το μπουγάζι): στενά θαλάσσια περάσματα ❖ **κόρφους** (ο κόρφος): θαλάσσιους κόλπους ❖ **πλουμισμένη** (πλουμίζω): στολισμένη ❖ **επιταυτού**: επίτηδες, ειδικά ❖ (η) **γούρνα**: κοίλωμα με νερό, όμοιο με λεκάνη ❖ **το Αρχιπέλαγο**: το Αιγαίο πέλαγος ❖ **Κολόνες του Ηρακλέα**: ο πορθμός του Γιβραλτάρ ❖ (η) **μπούκα**: στόμιο λιμανιού ❖ **βαθρακοί** (ο βαθρακός): το βατράχι ❖ **γύρω από 'ναν**: γύρω από έναν

μυστήρια είναι ακόμα, πλήθος τόποι κρυμμένοι και μυστικοί. Κι οι χώρες οι αρχαίες έχουνε πράματα που δεν ιστορηθήκανε, γιατί χιλιάδες χρόνια πατιούνται από ανθρώπους που χτίζουνε ολοένα χτίρια, φτιάνουνε καράβια κι άλλα χειροτεχνήματα, πλέκουνε ιστορίες, που κάθε άνθρωπος μερακλής και περίεργος θέλει να τα μάθει και να τα σπουδάξει. Άλλη γνώση φχάριστη κι αισθηματική για τον άνθρωπο σαν την ιστορία της Γης, λέγω να μην υπάρχει.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποια είναι η θέση της Γης στο Σύμπαν; Πώς έβλεπαν οι αρχαίοι τη Γη και πώς εμείς σήμερα;
2. Να βρείτε στο κείμενο τις ομορφιές της Γης και να συζητήσετε γι' αυτές στην τάξη.
3. Λέγονται πολλά, και μάλιστα δυσάρεστα, για την εικόνα που θα παρουσιάζει η Γη μας στο άμεσο μέλλον. Επειδή το μέλλον αυτό ανήκει περισσότερο σε σας, ποιες πρέπει να είναι οι ενέργειές σας, ώστε να απολαύσετε μια ευχάριστη και πιο ανθρώπινη ζωή;
4. Ζωγραφίστε μια εικόνα, εμπνευσμένη από το κείμενο.
5. Η γλώσσα του κειμένου διαφέρει σε αρκετά σημεία από τη γλώσσα που γράφουμε σήμερα. Πως το εξηγείτε;

Φώτη Κόντογλου, *Αυτοπροσωπογραφία*

Φώτης Κόντογλου

(Αϊβαλί Μικράς Ασίας 1895 - Αθήνα 1965)

Ζωγράφος, με σπουδαίες επιδόσεις στην αγιογραφία, και πεζογράφος. Το πραγματικό όνομά του ήταν Φώτης Αποστολέλης. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα. Το έργο του, γραμμένο στη δημοτική γλώσσα, προβάλλει την Ελλάδα, την Ορθοδοξία, την αγνή παράδοση της ελληνικής Ανατολής· είναι κατάφορτο από ποικίλα στοιχεία που σχετίζονται με τη διαχρονική πορεία και την ιστορία του μικρασιατικού ελληνισμού. Έργα του: *Ταξίδια, Πέδρο Καζάς, Αδάμαστες ψυχές, Η πονεμένη Ρωμιοσύνη* κ.ά.

Ο ήλιος ο ηλιάτορας

A2

ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Ο ήλιος ο ηλιάτορας
ο πετροπαιχνιδιάτορας

από την άκρη των ακρώ
κατηφοράει στο Ταίναρο

Φωτιά 'ναι το πιγούνι του
χρυσάφι το πιρούνι του

Ο ΗΛΙΟΣ

Ε σεις στεριές και θάλασσες
τ' αμπέλια κι οι χρυσές ελιές

ακούτε τα χαμπέρια* μου
μέσα στα μεσημέρια μου

«Σ' όλους τους τόπους κι αν γυρνώ
μόνον ετούτον αγαπώ!»

ΑΝΕΜΟΙ

Άκου κι εμάς που μόλις εγυρίσαμε
νησιά και πολιτείες που γνωρίσαμε

Κρήτη και Μυτιλήνη Σάμο κι Ικαριά
Νάξο και Σαντορίνη Ρόδο Κέρκυρα

Σπίτια μεγάλα κι άσπρα σπίτια βουερά*
πάνω στη μαύρη πέτρα πάνω στα νερά

Ξάνθη Θεσσαλονίκη Βέροια Καστοριά
Γιάννενα Μεσολόγγι Σπάρτη και Μυστρά

Καμπαναριά και στέγες μες στη συννεφιά
κι όλα μαζί μια λύπη και μιαν ομορφιά

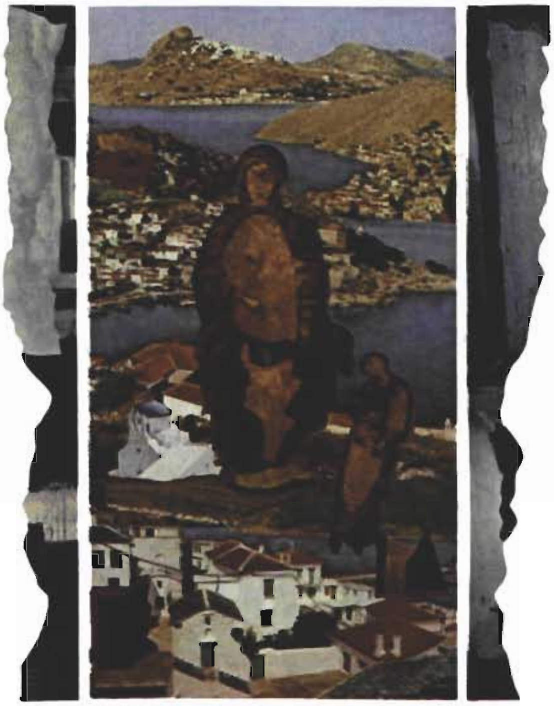

Οδυσσέα Ελύτη, *Η Παναγιά τα πέλαγα* (κολάζ)

τα χαμπέρια (το χαμπέρι): οι ειδήσεις ❖ **βουερά** (βουερός): γεμάτα θόρυβο, γεμάτα ζωή

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποιες εικόνες του ελληνικού τοπίου παρουσιάζονται στο ποίημα;
2. Διαλέξτε μια εικόνα του ποιήματος και αποδώστε την με την τεχνική του κολάζ.

Οδυσσέας Ελύτης

(Ηράκλειο Κρήτης 1911 - Αθήνα 1996)

Από τους σημαντικότερους ποιητές της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Το 1979 τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Το πραγματικό του όνομα ήταν Οδυσσέας Αλεπουδέλης. Ασχολήθηκε με τη συγγραφή δοκιμίων, τη μετάφραση, τη ζωγραφική και το κολάζ. Η γνωριμία του με τον υπερρεαλισμό τον επηρέασε αποφασιστικά στα πρώτα ποιητικά του βήματα. Η ποίησή του είναι αισιόδοξη, πλημμυρισμένη από το φως του Αιγαίου. Πολλά ποιήματά του έχουν μελοποιηθεί από Έλληνες συνθέτες. Έργα του: *Άξιον εστί, Προσανατολισμοί, Ήλιος ο πρώτος, Έξι και μία τύψεις για τον ουρανό, Τα Ρω του έρωτα, Μαρία Νεφέλη, Ανοιχτά χαρτιά, Εν λευκώ, Ιδιωτική οδός, Τρία ποιήματα με σημαία ευκαιρίας, Το μονόγραμμα, Δυτικά της λύπης, Εκ του πλησίον.*

Κώστα Γραμματόπουλου, *Αιγαίο XXV (Λεξικό Ελλήνων καλλιτεχνών*, εκδ. Μέλισσα)

Κώστας Γραμματόπουλος (1916)

Χαράκτης και ζωγράφος. Επηρεάστηκε από τον κυβισμό. Το έργο του διακρίνεται για την ποιητικότητά του.

[Στον κήπο]

A3

Στον κήπο μού γελούσανε τα ρόδα, οι μενεξέδες
κάτου από πέπλους μού έστελναν δροσοχαιρετισμούς.
Και πέρασα. Οι αμύριστοι στοχαστικοί πανσέδες
με κοίταζαν, ασάλευτοι. Και στάθηκα σ' αυτούς.

Βίνσεντ Βαν Γκογκ
(1853-1890)
Κορυφαίος ζωγράφος. Στους πίνακές του απεικονίζει τοπία της εξοχής, λουλούδια, χωρικούς. Ζωγράφιζε με έντονα χρώματα και παχιές, νευρώδεις πινελιές.

Βίνσεντ Βαν Γκογκ, *Ίριδες* (Γκαλερί Τέχνης Joan Whitney Payson, Κολέγιο Westbrook)

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Πώς χαρακτηρίζει τους πανσέδες ο ποιητής; Τι νομίζετε ότι τον έκανε να στρέψει την προσοχή του σ' αυτούς;
2. Αν τα ρόδα, οι μενεξέδες και οι πανσέδες ήταν άνθρωποι, ποια εξωτερικά και ψυχικά χαρακτηριστικά θα τους δίνατε;
3. Σε πολλά ποιήματά του ο Κ. Παλαμάς υμνεί τα λουλούδια· τα γιούλια, τα χρυσάνθεμα, τα γιασεμιά. Σ' ένα ποίημά του αναφέρει τις «σγουρές δάλιες*, πελαργόνια* ροδισμένα, / του αγρού λούλουδα ξανθά, μελαχρινά, / πορφυρά, γαλάζια / σα χειλάκια και σαν πρόσωπα». Να συνθέσετε ένα δικό σας ποίημα ή ένα σύντομο κείμενο για ένα αγαπημένο σας λουλούδι.
4. Στον πίνακα *Ίριδες* (που βλέπετε στην προηγούμενη σελίδα), ο Ολλανδός ζωγράφος Βαν Γκογκ ζωγράφισε αυτά τα όμορφα λουλούδια του κήπου. Πάρτε κι εσείς χρώματα και χαρτί και ζωγραφίστε τα αγαπημένα σας λουλούδια. Χαρίστε τη ζωγραφιά σας σ' ένα πρόσωπο που πιστεύετε ότι θα ταίριαζαν τα λουλούδια αυτά.

Κωστής Παλαμάς

(Πάτρα 1859 - Αθήνα 1943)

Κορυφαίος ποιητής της νεοελληνικής λογοτεχνίας με πολύ αξιόλογο κριτικό έργο. Έγραψε και διηγήματα. Εργάστηκε ως γραμματέας του Πανεπιστημίου Αθηνών και το 1926 έγινε ένας από τους πρώτους ακαδημαϊκούς. Αγωνίστηκε για την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας και για την ανανέωση της ποίησης (ως κορυφαίο πρόσωπο της λογοτεχνικής γενιάς του 1880). Με το έργο του κατάφερε να εκφράσει τις αγωνίες και τους αγώνες του ελληνικού έθνους. Τα θέματά του τα έχει αντλήσει από την αρχαία και τη βυζαντινή ιστορία, τη λαϊκή παράδοση του νεότερου ελληνισμού, καθώς και από προσωπικά βιώματά του. Πέθανε στη διάρκεια της Κατοχής και η κηδεία του πυροδότησε το ξέσπασμα του πατριωτισμού και έδωσε αντιστασιακό μήνυμα στους Γερμανούς κατακτητές. Το όλο έργο του περιέχεται στους δεκαεπτά τόμους των *Απάντων* του, όπου υπάρχουν συλλογές, όπως «Τα τραγούδια της πατρίδος μου», «Τα μάτια της ψυχής μου», «Ίαμβοι και ανάπαιστοι», «Ο δωδεκάλογος του γύφτου», «Η φλογέρα του βασιλιά», «Οι καημοί της λιμνοθάλασσας», «Οι νύχτες του Φήμιου» κ.ά.

δάλιες (η δάλια): ντάλιες ❖**πελαργόνια** (το πελαργόνι): φυτά με ρόδινα και μοβ άνθη

[Να σ' αγναντεύω θάλασσα]

A4

Το ποίημα που ακολουθεί είναι απόσπασμα από τον «Πρόλογο» της ποιητικής σύνθεσης του Βάρναλη Το φως που καίει. *Το έργο αυτό, που πρωτοδημοσιεύτηκε το 1922 στην Αλεξάνδρεια, διακρίνεται για τον αγωνιστικό παλμό του και το κοινωνικό περιεχόμενο των ιδεών του. Ο ποιητής, μάλιστα, χρησιμοποίησε το ψευδώνυμο Δήμος Τανάλιας.*

Να σ' αγναντεύω, θάλασσα, να μη χορταίνω,
απ' το βουνό ψηλά
στρωτήν και καταγάλανη και μέσα να πλουταίνω
απ' τα μαλάματά* σου τα πολλά.

Να 'ναι χινοπωριάτικον* απομεσήμερ', όντας*
μετ' άξαφνη νεροποντή
χιμάει μες απ' τα σύννεφα θαμπωτικά* γελώντας
ήλιος χωρίς μαντύ*.

Να ταξιδεύουν στον αγέρα τα νησάκια, οι κάβοι,
τ' ακρόγιαλα σα μεταξένιοι αχνοί
και με τους γλάρους συνοδιά* κάποτ' ένα καράβι
ν' ανοίγουν να το παίρνουν οι ουρανοί.

μαλάματα (το μάλαμα): τα χρυσάφια, τα χρυσαφένια χρώματα ❖ **χινοπωριάτικον:** φθινοπωρινό ❖ **όντας:** όταν ❖ **θαμπωτικά:** με τρόπο εκθαμβωτικό ❖ **μαντύ:** μανδύας ❖ (η) **συνοδιά:** συνοδεία

Νικόλαου Χριστόπουλου, *Από τα όμορφα συριανά καράβια του 1869* (Κίτσου Α. Μακρή, *Η λαϊκή τέχνη του Πηλίου*, εκδ. Μέλισσα)

Νικόλαος Χριστόπουλος (1880-1967)

Λαϊκός ζωγράφος της περιοχής του Πηλίου. Ζωγράφιζε κυρίως θαλασσινά θέματα.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Αν το πρόσωπο που μιλά στο ποίημα κατέγραφε αναλυτικά σ' ένα ημερολόγιο τις σκέψεις και τα συναισθήματα που του προκαλεί η θέα της θάλασσας, τι νομίζετε ότι θα έγραφε; Να συνθέσετε μια σελίδα αυτού του φανταστικού ημερολογίου, παίρνοντας ιδέες από τους στίχους του ποιήματος.
2. Να προτείνετε δικούς σας τίτλους για το ποίημα, δικαιολογώντας κάθε φορά την πρότασή σας.

Κώστας Βάρναλης

(Πύργος Ανατολικής Ρωμυλίας [Βουλγαρία] 1884 - Αθήνα 1974)

Ποιητής, πεζογράφος και δεινός μεταφραστής. Εργάστηκε επίσης ως δημοσιογράφος. Σπούδασε κλασική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Έως το 1919 η ποίησή του αντλεί τα θέματά της από την κλασική αρχαιότητα. Στη συνέχεια το έργο του διακρίνεται για τον κοινωνικό προβληματισμό και τη σάτιρά του. Αναφέρεται στην καταπίεση των αδυνάτων και στην κοινωνική δικαιοσύνη. Έργα του: *Ο προσκυνητής, Το φως που καίει, Σκλάβοι πολιορκημένοι* (ποιητικά). *Η αληθινή απολογία του Σωκράτη, Το ημερολόγιο της Πηνελόπης, Ζωντανοί άνθρωποι* (πεζά). Στα *Αισθητικά – Κριτικά* του περιέχονται μελέτες σχετικές με τη νεοελληνική κριτική.

[Τραγουδάκια του Φωτούλη]

I

A5

Χορτάρι, χορταράκι, με το σύννεφο και το σπουργίτι.
Το μεσημέρι οι τρυγητές κοιμήθηκαν στον ίσκιο της Αγια-Μαρίνας.
Έμειναν μόνα τα σταφύλια, τα καλάθια, το ποτάμι.
Ένα τζιτζίκι κουβεντιάζει με το μοσκαράκι.
Εγώ είμαι ένα μικρό παιδί και τα χρυσά κουμπιά μου κουδουνίζουν
κι αν είχα δυο γαλάζια πέδιλα θα παντρευόμουνα τη λεύκα
κι αν είχα ένα άσπρο γαϊδουράκι — αχού, ποιος θα με κράταγε;
ούτε το φίδι ούτε η χελώνα ούτε του κάβουρα η δαγκάνα
ούτε η παμπόνηρη σκιά της γάτας, νύχτα με φεγγάρι,
ούτε κι ο διπλοπράσινος φακός της μπρος στον αχερώνα.

II

Σύννεφο τριαντάφυλλο, σύννεφο αμαξόπουλο.
Οι φραγκοσυκιές με κατατρύπησαν.
Κάθουμαι και τρώω χρυσά φραγκόσυκα.
Το κοτσύφι μ' είδε και με ζήλεψε.
Του 'δωσα φραγκόσυκα· τα φτερά του μου 'δωσε.
Τώρα κείνο κάθεται και μασάει στην πέτρα μου·
κι εγώ από δω πάνου, από το σύννεφο
σας πετώ φλουριά κι αμυγδαλόψυχες.

Οντιλόν Ρεντόν, *Πεταλούδες*

III

Χτες μου χάρισαν οι χωριανοί μια κότα.
Σήμερα μου γέννησε ένα αυγό.
Τ' άσπρο και το κίτρινο θε να το φάω
και το τσόφλι τρούλο θα το βάλω
σε μιαν εκκλησούλα ασβεστωμένη.

Οντιλόν Ρεντόν (1840-1916)

Γάλλος ζωγράφος, χαρακτηριστικός εκπρόσωπος του συμβολισμού. Πολλοί πίνακές του απεικονίζουν παράδοξα πλάσματα και μυστηριώδεις μορφές.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να δώσετε τίτλους στα ποιηματάκια του Ρίτσου, χρησιμοποιώντας για το καθένα μόνο ένα επίθετο και ένα ουσιαστικό.
2. Με ποιες ζωγραφιές θα αποδίδατε το περιεχόμενο του καθενός από τα ποιήματα; Ποια μουσική θα επιλέγατε για να συνοδέψετε την απαγγελία τους;
3. Να συνθέσετε ένα δικό σας ποίημα ή μια μικρή ιστορία, ξεκινώντας από τους στίχους: «Ένα τζιτζίκι κουβεντιάζει με το μοσκαράκι» ή «Εγώ είμαι ένα μικρό παιδί και τα χρυσά κουμπιά μου κουδουνίζουν».

Γιάννης Ρίτσος

(Μονεμβασία 1909 - Αθήνα 1990)

Από τους σημαντικότερους ποιητές της λογοτεχνίας μας. Ασχολήθηκε και με τη συγγραφή θεατρικών έργων, πεζογραφημάτων, δοκιμίων, καθώς και με τη μετάφραση και τη ζωγραφική. Τιμήθηκε με πολλά διεθνή βραβεία, μεταξύ των οποίων και με το Βραβείο Λένιν για την Ειρήνη, το 1977. Για τους κοινωνικούς του αγώνες είχε εξοριστεί. Στο πλουσιότατο έργο του αποτυπώνονται γεγονότα της νεότερης ελληνικής ιστορίας, υμνείται η φύση και το σφρίγος των απλών ανθρώπων. Η ελευθερία και η πίστη στον άνθρωπο είναι αξίες που κατακλύζουν το έργο του. Πολλά ποιήματά του (π.χ. η *Ρωμιοσύνη*, ο *Επιτάφιος*, τα *Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας*) μελοποιήθηκαν από το Μίκη Θεοδωράκη και έγιναν πολύ γνωστά στο ευρύ κοινό. Τα έργα του κυκλοφορούν συγκεντρωμένα σε τόμους, με τον τίτλο Ποιήματα. Έγραψε και τα πεζά *Εικονοστάσιο ανωνύμων αγίων* (εννέα τόμοι).

Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος

Η πολιτεία της λίμνης

A6

Καθώς έστριψε το αυτοκίνητο, για μια τελευταία φορά, δεν ακούστηκε τίποτ' άλλο παρά μονάχα τούτο: Α! Βρισκόμαστε στα πόδια της λίμνης Ορεστιάδας, αντίκρυ στην Καστοριά. Κι ο ήλιος κοκκίνιζε περισσότερο τις στέγες των σπιτιών κι έκανε τα ολόστρωτα νερά να φωσφορίζουν. Ο τόπος αυτός δεν είναι μόνο μοναδικός από το Ταίναρο ίσαμε τη Ροδόπη από την άποψη της τοποθεσίας· είναι και αξιαγάπητος για τον πραγματικό του πολιτισμό, ένα πολιτισμό που γίνεται σημαντικότερος εδώ απάνω, ανάμεσα στους ακραίους σταθμούς της χώρας. Η πρώτη εντύπωση είναι καταπληκτική· η δεύτερη κάτι περισσότερο: μαγευτική. Ο αναγνώστης μου πρέπει να φανταστεί, αν, φυσικά, δε διαθέτει την προσωπική του εντύπωση, ένα θαυμάσιο κύπελλο ακύμαντων νερών*, στεφανωμένο ολόγυρα από γραφικά βουνά, γεμάτα δροσερά χωριουδάκια, τεχνουργημένο* εξακόσια μέτρα απάνω από τη θάλασσα. Μια γλώσσα στεριάς που μπαίνει βαθιά μέσα στο κύπελλο τούτο και καταλήγει σε κομψό ανασήκωμα*, σ' ένα λόφο πλασμένο για την πιο μακάρια ονειροπόληση. Και στο στενότερο μέρος της γλώσσας αυτής, ανάμεσα στην υπόλοιπη στεριά και στο λόφο, πενήντα μέτρα στο ψηλότερο σημείο της απάνω από τα νερά της λίμνης, χτισμένη μια πολιτεία, που, παρόλο το ξανάνιωμά της, διατηρεί απείραχτο, γνήσιο και γεμάτο πραγματικό περιεχόμενο το μεσαιωνικό χαρακτήρα της. Η βλάστηση είναι κυριολεκτικά οργιαστική· πανύψηλα δέντρα διαγράφουν αναπαυτικά σχήματα ολόγυρα στην ακρογιαλιά. Οι λόφοι γύρω πρασινίζουν, τα σπίτια της πολιτείας με τους ξύλινους σκεπαστούς εξώστες και τις σκιερές αυλές ή με τις βεράντες και τα μπαλκόνια του σύγχρονου ρυθμού ανθίζουν και φεγγοβολούν σε απίστευτη ποικιλία χρωμάτων. Είναι ο καιρός, που ανοίγουν τις δέσμες των λουλουδιών τους οι ορτανσίες. Οι γλάστρες είναι κατάφορτες* από την ατελεύτητη* ανθοφορία τους, οι κήποι γεμίζουν από τα πλατιά, καταπράσινα φύλλα και τ' αγέρινα, μαζεμένα σαν χαρούμενο μελίσσι, ματάκια των ανοιγμένων μπουμπουκιών. Σκιά και σιωπή βασιλεύει στα καλντερίμια* της πολιτείας, που δεν τα αισθάνεται κανείς βασανιστικά στα πόδια του με τον ατελεύτητο ανηφοροκατήφορό τους, γιατί τον ξεκουράζει και τον πραΰνει* η γαλήνη και η δροσιά. Στη λίμνη κάτω ελαφρά μονόξυλα* ανοίγουν τ' αυλάκια τους στο νερό· ψαράδες συναθροίζουν το χρυσάφι της λίμνης, τα ποικιλότατα ψαράκια της, που πουλιούνται σε όλη τη γύρω περιοχή και ακόμη μακρύτερα· αμέριμνα παιδιά τραγουδούν· κουρασμένοι στρατοκόποι* κάθονται στο στηθαίο* του περιφερικού δρόμου κι αναπαύουν τον κάματό τους* με την ευχάριστη οκνηρία* της ώρας. Νομίζει κανείς πως βρίσκεται μπροστά σ' ένα κομμάτι γης και θάλασσας, που δεν είναι τίποτε περισσότερο,

---

ακύμαντων νερών: χωρίς κύματα ❖ **τεχνουργημένο** (τεχνουργώ): κατασκευασμένο με τέχνη ❖ (το) **ανασήκωμα:** το ύψωμα ❖ **κατάφορτες** (κατάφορτος): γεμάτες ❖ **ατελεύτητη** (ατελεύτητος): ατέλειωτη, συνεχής ❖ **καλντερίμια** (το καλντερίμι): στενοί δρόμοι, σοκάκια ❖ **πραΰνει** (πραΰνω): ηρεμεί ❖ **μονόξυλα** (το μονόξυλο): μικρές βάρκες ❖ **στρατοκόποι** (ο στρατοκόπος): οδοιπόροι ❖ (το) **στηθαίο:** προστατευτικός τοίχος ❖ **τον κάματό τους** (ο κάματος): την κούρασή τους ❖ **την οκνηρία** (η οκνηρία): την τεμπελιά

τίποτε λιγότερο παρά κρυσταλλωμένος λυρικός οίστρος*. Και την εντύπωση τούτη δεν τη λιγοστεύουν ούτε οι άνθρωποι ούτε οι νέοι ρυθμοί που εισχωρούν σιγά σιγά στην πολιτεία. Τα νέα σπίτια, πολυώροφα, άνετα, φωτεινά, ανθισμένα, ευχάριστα παίρνουν τη θέση τους με κάποιο μέτρο και με κάποιο σχέδιο σιμά στα παλιά αρχοντικά, που σε κάνουν να τα σέβεσαι με την καλή τους διατήρηση και με τον αέρα της πραγματικής αρχοντιάς τους. Κι οι παλιές εκκλησιές, καμιά εβδομηνταριά, πλουσιότατες σ' εσωτερική διακόσμηση, κομψότατες στην αρχιτεκτονική τους, σου εμπνέουν την κατάνυξη*, που δεν πηγάζει από απλή ιδιοτροπία της στιγμής, μ' από το θέαμα ενός κόσμου που σφυρηλάτησε* και που διατηρεί υπερήφανα την ιδιότυπη ύπαρξή του ανάμεσα σε θύελλες χιλιάδων χρόνων, από την αρχαιότητα ίσαμε σήμερα. Η Καστοριά βρίσκεται σε γεωγραφικό σημείο «νευραλγικό»* κι αιώνες πολλούς υπήρξε κάστρο παρά πολιτεία. Απομένουν ακόμη μερικά σημάδια των παλιών της τειχών, με τους οχυρωμένους πύργους και τη μοναδική τους πύλη. Και κράτησε σ' ευτυχισμένους και δυστυχισμένους καιρούς απείραχτη την εθνική ύπαρξή της, την εμπορική και βιοτεχνική της δραστηριότητα και την πνευματική της καρποφορία. Οι εκκλησιές της είναι από τα χαρακτηριστικότερα δείγματα της μεγάλης ακμής της. Και παρουσιάζουν για τον ταξιδιώτη και τον ερευνητή πραγματικό ενδιαφέρον όχι τόσο για την παλαιότητά τους, που τη βρίσκει κανείς κι αλλού πολύ εύκολα, ούτε για τη διακόσμησή τους με πυκνές τοιχογραφίες, που είναι, το περισσότερο, σακατεμένη, ξαναπερασμένη, ξεφτισμένη στα θλιβερά κουρέλια που άφησε το πέρασμα τόσων χρόνων αναστατώσεων και επιδρομών, όσο για την αρχιτεκτονική τους διάταξη, που δείχνει πόσο μακριά από την καλλιτεχνική εξέλιξη της Πόλης υπήρξε αυτό το πολύτιμο επαρχιακό κέντρο της μεσαιωνικής αυτοκρατορίας. Οι εκκλησιές της Καστοριάς διατηρούν το ρυθμό της βασιλικής*, τη στιγμή που ο βυζαντινός ρυθμός του τρούλου δημιουργούσε τ' αριστουργήματά του (ΙΑ΄ αιώνας κι εδώθε). Οι Άγιοι Ανάργυροι, ο Άγιος Στέφανος κι οι Ταξιάρχες είναι οι παλιότερες από τις εκκλησιές αυτές του ρυθμού της «βασιλικής». Επίσης παλιά είναι και μια εκκλησιά με τρούλο, η Παναγιά η Κουμπελίδικη, χαριτωμένο αρχιτεκτονικό κατόρθωμα, που βρίσκεται στην αυλή του σημερινού Γυμνασίου. Τα παιδιά της Καστοριάς, που πηγαίνουν στο σχολειό τους κι αντικρίζουν την κομψή και συμπαθητική αυτή Παναγίτσα, θα πρέπει να την παρακαλούν να τους δίνει φώτιση και να τους οδηγεί σε πολλή προκοπή!

(ο) **οίστρος**: ψυχική και πνευματική έξαρση, έμπνευση, ευδιαθεσία, κέφι ❖ **την κατάνυξη** (η κατάνυξη): βαθιά θρησκευτική πίστη ❖ **σφυρηλάτησε** (σφυρηλατώ): κατασκεύασε με πίστη ❖ **νευραλγικό** (νευραλγικός): μεγάλης σημασίας, καίριο ❖ **ρυθμό βασιλικής** (ρυθμός βασιλικής): είδος χριστιανικού ναού με ορθογώνιο σχήμα

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποια συναισθήματα γεννά στην ψυχή του συγγραφέα η θέα της πολιτείας και της λίμνης της; Να εντοπίσετε λέξεις ή φράσεις του κειμένου, που να δηλώνουν την ψυχική του διάθεση.
2. Ποιες εικόνες του κειμένου θα θέλατε να φωτογραφίσετε; Για τίτλους των φωτογραφιών σας να χρησιμοποιήσετε φράσεις από το κείμενο.
3. Να συγκεντρώσετε πληροφορίες για την ιστορία και την πολιτισμική παράδοση της Καστοριάς.
4. Βρείτε φράσεις από το κείμενο, που να ταιριάζουν ως λεζάντες στον πίνακα του Αγ. Αστεριάδη.

πίνακας Γιώργου Γουναρόπουλου

Ι(ωάννης) Μ. Παναγιωτόπουλος

(Αιτωλικό 1901 - Αθήνα 1982)

Ποιητής, πεζογράφος, δοκιμιογράφος και κριτικός. Σπούδασε φιλολογία και δίδαξε στην ιδιωτική εκπαίδευση. Διατέλεσε υπουργός Πολιτισμού (1974). Το 1976 αναγορεύτηκε επίτιμος διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η ποίησή του διακρίνεται για τη μουσικότητά της και κινείται σε κλίμα ονείρου και μελαγχολίας. Στο εξάτομο κριτικό έργο του *Τα πρόσωπα και τα κείμενα* παρουσιάζει Νεοέλληνες συγγραφείς και αναλύει τη λογοτεχνική προσφορά τους. Το ποιητικό έργο του βρίσκεται συγκεντρωμένο στο βιβλίο *Τα ποιήματα*. Σε πεζό λόγο έγραψε τα έργα: *Οι δύο κι η νύχτα, Αστροφεγγιά, Χαμοζωή, Χειρόγραφα της μοναξιάς, Το δαχτυλίδι με τα παραμύθια, Ελληνικοί ορίζοντες, Η Αφρική αφυπνίζεται, Ο σύγχρονος άνθρωπος* κ.ά.

Αγήνορα Αστεριάδη, *Καστοριά. Γωνιά της λίμνης (Αγήνωρ Αστεριάδης, Ζωγραφική – Χαρακτική*, Δήμος Αθηναίων – Δήμος Λάρισας)

Αγήνωρ Αστεριάδης (1898-1977)

Ζωγράφος και αγιογράφος. Δέχτηκε επιρροές από την ελληνική λαϊκή παράδοση και τη γαλλική ζωγραφική των αρχών του 20ού αιώνα.

Στο Καλοκαίρι

A7

Καλοκαίρι σε λένε ειρωνικώς.
Κακοκαίρι ήθελ' είναι το όνομά σου.
Εσύ μας καις, μας ψένεις ανηλεώς*·
Και ξεραίνεις τη Γη με τη φωτιά σου.
    Μας λυεις*, μας λιώνεις, μας ρουφάς, μας τρως,
Σύρε στην κάταρά μας, σύρε χάσου.
Γιατί εσύ 'σαι ο καιρός ο πλέα* κακός,
Ο Χειμώνας είν' άγιος εμπροστά σου.

    Κακοκαίρι ξερό και διψασμένο,
Σύρε στο πυρ το εξώτερο όθε* εβγήκες,
Γιατί βεβαίως εκείθε είσαι βγαλμένο.
    Μας γεμίζεις κουνούπια, σκορπιούς, σφήκες,
Και κάθ' άλλο ερπετό φαρμακεμένο.
Με την τόση φωτιά σου εδώ που εμπήκες.
    Ναι, ξέρω, θα μου πεις
Πως με τα 'πωρικά* σου μας δροσίζεις.
    Μα φύγε, να χαθείς,
Και χάρου τα όλα κείνα που χαρίζεις.

Κλωντ Μονέ, *Νεκρή φύση: Μήλα και σταφύλια*

Κλωντ Μονέ (1840-1926)
Γάλλος ιμπρεσιονιστής ζωγράφος. Συνήθιζε να ζωγραφίζει πίνακες με το ίδιο θέμα (π.χ. νούφαρα). Συχνά εμπνέεται από τη φύση.

ανηλεώς: χωρίς έλεος, χωρίς οίκτο ❖ **Μας λυεις** (λυω): μας διαλύεις ❖ **πλέα:** πιο ❖ **όθε:** απ' όπου ❖ **τα 'πωρικά** (το οπωρικό): τα φρούτα

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ο Λασκαράτος αποκαλύπτει με σατιρική διάθεση ορισμένες δυσάρεστες πλευρές του καλοκαιριού. Πώς τις ζούμε εμείς σήμερα; Ποια άλλα προβλήματα αντιμετωπίζουμε το καλοκαίρι;
2. Να γράψετε κι εσείς ένα σατιρικό ποίημα για το χειμώνα ή το φθινόπωρο ή την άνοιξη, ή και ένα ποίημα που να εξυμνεί τις ομορφιές του καλοκαιριού.

Ανδρέας Λασκαράτος-Τυπάλδος

(Ληξούρι 1811 - Αργοστόλι 1901)

Σπούδασε νομικά στην Ιόνιο Ακαδημία, στο Παρίσι και στην Πίζα. Αναμείχθηκε έντονα στα κοινωνικά και πολιτικά πράγματα του τόπου του και για την κριτική που άσκησε, διώχθηκε συστηματικά για πολλά χρόνια. Ο Λασκαράτος ήταν κοινωνικός επαναστάτης και αναμορφωτής, που με τη σάτιρά του καυτηρίασε την υποκρισία της εποχής του. Έγραψε τα έργα: *Η γέννησή μου, Τα μυστήρια της Κεφαλλονιάς, Ιδού ο άνθρωπος, Στιχουργήματα* κ.ά.

Πωλ Σεζάν
(1839-1906)
Γάλλος ζωγράφος από τους σημαντικότερους του 20ού αιώνα. Με το πρωτοποριακό έργο του προαναγγέλλει τον κυβισμό.

Πωλ Σεζάν, *Πιατέλα με μήλα*

Τσου Τσεν Πάι (Κίνα 9ος π.Χ. αιώνας)

Ο σκαντζόχοιρος

Η ποίηση της Άπω Ανατολής χαρακτηρίζεται από εξαιρετική απλότητα, ευγένεια και λεπτότητα αισθημάτων. Συνήθως μιλά για τα μικρά και στιγμιαία πράγματα της καθημερινής ζωής, τις ομορφιές της φύσης και τη χαρά ή τη θλίψη που προκαλούν στην ψυχή του ανθρώπου πολύ απλά φαινόμενα, όπως το κόασμα των βατράχων, το κελάρυσμα του νερού, το τραγούδι του κούκου, το κοκκίνισμα των φθινοπωρινών φύλλων.

Σαν προχωράει, μοιάζει με πελότα* όλο καρφίτσες
που κινείται·
σαν στέκεται, είναι στρογγυλός σαν κάστανο.
Μην τον περιφρονείτε, ασήμαντος δεν είναι.
Ποιος θα τολμούσε με γροθιά να τον χτυπήσει;

μετάφραση: Σωκράτης Λ. Σκαρτσής

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Στη φύση τίποτε δεν είναι άχρηστο ή ασήμαντο. Να συζητήσετε την άποψη αυτή και τη σημασία της για τη διαμόρφωση οικολογικής συνείδησης στον άνθρωπο.
2. Να γράψετε ένα σύντομο κείμενο με θέμα «Μια μέρα στη ζωή ενός σκαντζόχοιρου» (ή μιας πασχαλίτσας, ενός σκαθαριού, μιας χελώνας ή οποιουδήποτε άλλου μικρού ζώου ή εντόμου επιθυμείτε).
3. Θα μπορούσε το ποίημα αυτό να έχει γραφτεί για το σκαντζόχοιρο του κειμένου «Ο ασημένιος δρόμος» (σ. 30-33); Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

(η) **πελότα:** μικρό μαξιλαράκι στο οποίο οι μοδίστρες μπήγουν τις καρφίτσες τους

Γιώργος Μπόντης

[Ο ασημένιος δρόμος]

A9

Ο Πορκιουπίνος, ένας μικρός σκαντζόχοιρος, όταν έμαθε ότι οι άνθρωποι σκοπεύουν να καταστρέψουν το δάσος όπου έμενε, αποφάσισε να ταξιδέψει μέχρι την πόλη για να τους γνωρίσει και να τους μεταπείσει. Στο κείμενο που ακολουθεί και που ανήκει στο μυθιστόρημα Λαμπερά αγκάθια, *τον βλέπουμε να συζητά με ορισμένους από τους κατοίκους του δάσους, πριν από τη μεγάλη κι επικίνδυνη έξοδό του προς το άγνωστο.*

«Τι θα κάνουμε! Τι θα κάνουμε!», ακούστηκαν πολλές απελπισμένες φωνές από ράμφη, μουσούδια, κεραίες, μεμβράνες και άλλα παράξενα στόματα και μικροσκοπικά κεφάλια.

«Γιατί δεν τους διώχνετε με τα δόντια σας εσείς τα φίδια;», φώναξε ένα κοτσύφι.

«Και σεις οι σκαντζόχοιροι με τ' αγκάθια σας», πρόσθεσε ένα μικρό λαγουδάκι ανεμίζοντας τ' αυτιά του.

«Δεν ξέρετε τους ανθρώπους», είπε απλά η οχιά.

«Θα πολεμήσουμε!», φώναξε ένα μυρμήγκι, από τους στρατιώτες μιας γειτονικής φωλιάς. «Είμαστε εκατομμύρια! Θα πολεμήσουμε!».

Ο Πορκιουπίνος τ' άκουγε όλα αυτά χωρίς να λέει τίποτε. Πίσω από τα μαύρα λαμπερά ματάκια του στριφογύριζαν χιλιάδες σκέψεις. Ήθελε να γνωρίσει τον κόσμο του ανθρώπου, αλλά όχι και να χάσει τον κόσμο του δάσους. Ήξερε ακόμη ότι τα ζώα δεν μπορούσαν να μιλήσουν με τους ανθρώπους, κι αυτό εμπόδιζε κάθε συνεννόηση. Κάτι όμως έπρεπε να γίνει...

«Ακούστε...», άρχισε και όλα τα ζώα ολόγυρα σταμάτησαν. Ήξεραν ότι πάντα ήθελε να μαθαίνει καινούργια πράγματα κι έτσι μπορεί να κατέβαζε κάποια ιδέα. Να είχε κάποια λύση για να σωθεί ο κόσμος τους.

«Ακούστε», είπε πάλι. «Όπως ξέρετε, είχα σκοπό να ταξιδέψω στον κόσμο των ανθρώπων. Πρέπει να μάθουμε περισσότερα γι' αυτούς. Μου είπαν ότι οι γάτες τούς ξέρουν καλά, ζουν μαζί τους και μάλιστα ανεξάρτητες. Πώς τα κατάφερναν; Θα πρέπει να το μάθουμε. Μπορεί να υπάρχει κάποιος τρόπος να συνεννοηθούμε με τους ανθρώπους κι αν υπάρχει, οι γάτες θα τον ξέρουν».

«Τι έχεις να προτείνεις;», ακούστηκε δίπλα του η γνώριμη φωνή του Σπάρκυ της Πυγολαμπίδας.

«Λοιπόοον τι λέεεεξ;», φώναξαν χορωδιακά και όλα τα βατράχια.

«Τι θα πει "τι λέεεεξ"», ψιθύρισε ένα ποντίκι από δίπλα τους.

«Εννοούμε "τι λες"», εξήγησαν τα βατράχια, «αλλά πάει πιο μουσικά με "ξ" στο τέλος».

«Πάντα έλεγα ότι δεν είστε καλά στο μυαλό σας!», μουρμούρισε το ποντίκι και στράφηκε ν' ακούσει τι θα έλεγε ο Πορκιουπίνος.

«Σκέφτομαι λοιπόν», συνέχισε ο σκαντζόχοιρος, «να φύγω το γρηγορότερο για τον κόσμο των ανθρώπων και να ρωτήσω τις γάτες αν μπορούν να μας βοηθήσουν. Αν κατα-

φέρναμε να συνεννοηθούμε με τους ανθρώπους, μπορεί να μην πείραζαν το δάσος, και οι γάτες ίσως να ξέρουν κάποιο τρόπο».

«Κόοοοοαξ κόοοοοαξ κοκοκοάξ», έκαναν τα βατράχια.

«Αυτό τι σημαίνει τώρα;», ρώτησε το ίδιο ποντίκι.

«Τίποτε το ιδιαίτερο. Απλώς για μουσική υπόκρουση», εξήγησαν.

«...Λέω λοιπόν», συνέχισε ο Πορκιουπίνος, «να ξεκινήσω αύριο την αυγή. Μέχρι το ηλιοβασίλεμα θα έχω διασχίσει το δάσος και θα έχω φτάσει στα σύνορα του ανθρώπινου κόσμου...».

Κατερίνας Ευαγγελινού-Καλαμπόγια (ετών 8), *Ένα ζώο*
(Έκδοση του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου)

«Και δε φοβάσαι να πας σ' έναν τόσο τρομερό κόσμο;», ρώτησε μια χελώνα. Ήταν η Ντίνκα, ένα ζώο που ίσως είχε γνωρίσει περισσότερες αυγές και ηλιοβασιλέματα από κάθε άλλο στο δάσος. Ο Πορκιουπίνος είχε κουβεντιάσει αρκετές φορές μαζί της, γιατί στο μυαλό της φύλαγε εικόνες πολύ παλιές, που μόνο τα δέντρα είχαν γνωρίσει και θυμόνταν ακόμη.

«Φοβάμαι... αρκετά», της είπε.

«Τότε γιατί πας;».

«Ναι, γιατί πας; Γιατί πας;» φώναξαν μαζί μερικά λαγουδάκια που είχαν γεννηθεί εκείνη την άνοιξη.

«Γιατί πρέπει να σώσουμε το δάσος», είπε ο Πορκιουπίνος.

«Μόνο γι' αυτό;», ρώτησε πάλι η Ντίνκα και η φωνή της είχε κάτι από τα χιόνια ατέλειωτων χειμώνων και κάτι από το άρωμα ατέλειωτων καλοκαιριάτικων βραδιών.

Ο Πορκιουπίνος την κοίταξε, αλλά η απάντηση δεν ήταν εύκολη και δε μίλησε.

«Μόνο γι' αυτό;», ξαναρώτησε η Ντίνκα και η φωνή της είχε κάτι από τη μουσική της βροχής ατέλειωτων φθινόπωρων και κάτι από το απαλό άγγιγμα της γύρης από γενιές λουλουδιών ατέλειωτων ανοίξεων.

«Θα έκανα το ίδιο, ακόμη κι αν δεν κινδύνευε το δάσος», ψιθύρισε ο Πορκιουπίνος.

«Γιατί;». Η απαλή φωνή δεν τον άφηνε να ξεφύγει.

Γιατί; Μα ο Πορκιουπίνος σκέφτηκε τους ασημένιους δρόμους που άφηνε πίσω του ο φίλος του ο Ουίνκλ, τους μικρούς μαγικούς δρόμους που κανείς δεν ήξερε πού οδηγούσαν. Τα σαλιγκάρια το ήξεραν, γιατί οι δρόμοι ήταν δικοί τους, αλλά δεν μπορούσαν να του το πουν. Έπρεπε να τους ακολουθήσει ο ίδιος. Και υπήρχαν τόσοι δρόμοι! Τα βράδια, όταν το δάσος γινόταν συχνά ένας άλλος μαγικός κόσμος από την ομίχλη, οι αχτίδες του φεγγαριού σχημάτιζαν στα ξέφωτα άλλους παράξενους δρόμους. Είχε δοκιμάσει κάποτε ν' ανηφορίσει σ' έναν απ' αυτούς να δει πού οδηγούσε, αλλά δεν ήταν εύκολο. Οι πυγολαμπίδες μπορούσαν, αλλά δεν ενδιαφέρονταν τόσο.

Δεν είχε μπορέσει ν' ανηφορίσει στους δρόμους από τις φεγγαροαχτίδες, ναι... αλλά πώς θα το ήξερε, αν δεν είχε δοκιμάσει;

Και υπήρχαν τόσοι άλλοι δρόμοι! Πώς να ήταν ο παραμυθένιος κόσμος του βυθού

της λίμνης των βατράχων; Τι να έβλεπαν τα πουλιά σ' εκείνα τα θαυμαστά βουνά και δάση από άσπρες μπαμπακότουφες που αρμένιζαν συχνά στον ουρανό; Πού οδηγούσαν οι σκοτεινοί λαβύρινθοι των μυρμηγκιών; Τι έτρεχαν να προλάβουν τα ρυάκια του δάσους;

Είχε ρωτήσει τα βατράχια. Είχε ρωτήσει τα πουλιά. Είχε ρωτήσει τα μυρμήγκια. Είχε ρωτήσει τα ρυάκια...

Τα ρυάκια είχαν μείνει σιωπηλά κι όλα τ' άλλα ζώα είχαν προσπαθήσει να του εξηγήσουν. Κατά κάποιο περίεργο τρόπο... κάτι... δεν ήξερε, αλλά δεν ήταν αυτό που ήθελε να μάθει. Τα λόγια τους δεν ήταν αρκετά για να του δείξουν ό,τι έβλεπαν κι εκείνα, όπως το έβλεπαν κι εκείνα...

«Ψάχνω για...», είπε τελικά στην Ντίνκα και σταμάτησε απότομα. Δεν υπήρχαν λόγια να περιγράψει όλα όσα έψαχνε.

Η Ντίνκα η χελώνα, όμως, δε χρειαζόταν λόγια. Είχε καταλάβει. Ήξερε ότι κάθε Μεγάλη Αναζήτηση ήταν πέρα από τα λόγια. Πώς να εξηγήσεις σε όποιον δεν το 'χει νιώσει το γοητευτικό τράβηγμα που σε καλεί να βρεις το τέρμα κάθε δρόμου; Πώς να εξηγήσεις ότι το φτάσιμο είναι πάντα ένα ξεκίνημα και κάθε τέρμα του δρόμου η αρχή ενός άλλου;

Η Ντίνκα η χελώνα κοίταξε το μικρό σκαντζόχοιρο και, μέσα στη σύντομη εκείνη μαγική στιγμή, φαντάστηκε τον εαυτό της να τρέχει —αυτή, μια γέρικη χελώνα!— πάνω στο ουράνιο τόξο μαζί με τον Πορκιουπίνο. Ήταν κάτι σαν μεθύσι, αλλά δεν είχε λέξεις να το περιγράψει.

Πέρασε σχεδόν αμέσως και είπε πνιχτά:

«Έχεις ό,τι χρειάζεσαι για να πετύχεις. Κάποιος πρέπει ν' ακολουθεί το ουράνιο τόξο, για να δίνει κάποιο νόημα στη ζωή όλων».

«Δοκίμασα μια μέρα να φτάσω στο ουράνιο τόξο», είπε ο Πορκιουπίνος, «αλλά ήταν πολύ μακριά».

Η χελώνα χαμογέλασε με τον τρόπο της.

«Το ουράνιο τόξο πρέπει να είναι μακριά. Δεν είναι για όλους, αλλά μόνο για κείνους που πραγματικά το αναζητούν. Εσύ μπορείς να το φτάσεις κάποτε».

Μπέατριξ Πότερ
(1866-1943)

Αγγλίδα συγγραφέας και εικονογράφος παιδικών βιβλίων. Στις ιστορίες της πρωταγωνιστές είναι διάφορα ζώα της εξοχής.

Ζωγραφιές της Μπέατριξ Πότερ

«Οι γάτες μπορεί να με βοηθήσουν», είπε αβέβαια ο Πορκιουπίνος.

«Ναι, οι γάτες μπορεί να σε βοηθήσουν».

«Τότε θα πάω».

«Καλή τύχη, μικρέ μου», είπε η χελώνα και πρόσθεσε έτσι που κανείς άλλος, εκτός από κάτι κίτρινα λουλουδάκια δίπλα της, δεν άκουσε:

«...και θα έχεις μαζί σου κάτι απ' όλους μας. Το πιο πολύτιμο. Την κρυμμένη σε μας και ξεχασμένη φλόγα της αναζήτησης. Σε παρακαλώ... κράτησέ την πάντα ζωντανή».

Μόνο τα κίτρινα λουλουδάκια άκουσαν αυτό τον ψίθυρο, αλλά είχαν πολύ αθώο μυαλό για να καταλάβουν.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Γιατί ο Πορκιουπίνος ήθελε να επισκεφτεί τους ανθρώπους; Μόνο για να σώσει το δάσος;
2. Έννοιες, όπως «συνεννόηση», «επικοινωνία», «αναζήτηση», «αλληλοβοήθεια» κυριαρχούν στο κείμενο. Πώς νομίζετε ότι τις καταλαβαίνει ο Πορκιουπίνος και πώς τα άλλα ζώα του δάσους; Ποια είναι η δική σας γνώμη για τη σημασία αυτών των λέξεων στη σημερινή εποχή;
3. «Κάποιος πρέπει ν' ακολουθεί το ουράνιο τόξο, για να δίνει κάποιο νόημα στη ζωή όλων», είπε στον Πορκιουπίνο η γρια-χελώνα. Τι εννοεί κατά τη γνώμη σας;
4. Ποιος είναι ο δικός σας ασημένιος δρόμος; Γράψτε λίγα λόγια γι' αυτόν.

Γιώργος Μπόντης

(Αθήνα 1944)

Το πραγματικό όνομά του είναι Γιώργος Μπαλάνος. Εργάστηκε ως καθηγητής αγγλικών και ασχολείται με την έρευνα του παράξενου και του άγνωστου, τη μετάφραση και το γράψιμο βιβλίων επιστημονικής φαντασίας. Το έργο του διαπνέεται από φαντασία, ρεαλισμό και ποιητικότητα. Το μυθιστόρημα *Λαμπερά αγκάθια* είναι το πρώτο βιβλίο του για παιδιά. Άλλα έργα του: *Το αίνιγμα της Πεντέλης*, *Ονειρότοποι της γης*.

Ελένη Χωρεάνθη

Η Ασπρούδα

Η Ασπρούδα ήταν το πιο περήφανο πουρνάρι της περιοχής. Το πιο μεγάλο και το πιο ψηλό. Λέγανε πως ήταν στοιχειωμένο δέντρο, να, από κείνα που τα κατοικούσανε νεράιδες και ξωθιές*, θεές βουνίσιες, Δρυάδες ή Αμαδρυάδες*, που είχανε παλάτια πλουμισμένα στην καρδιά του πουρναριού. Κι αυτές το ποτίζανε, λέει, και το ταγίζανε με θεϊκές τροφές, κι αψήλωσε και θέριεψε κι έφτασε ίσαμε το Θεό και ως τον ουρανό ψηλά! Και κρυφομίλαγε με το φεγγάρι...

Ήταν θεόρατο. Οι ρίζες του έμπαιναν βαθιά κι άγγιζαν την καρδιά της γης. Ο κορμός του είχε ως δέκα μέτρα περιφέρεια. Κι οι κλώνοι του απλώνανε κι άγγιζαν το παλιόκαστρο. Κι εκείνη η θεόρατη κορφή του, που πήγαινε μεσούρανα, περήφανη κι αλύγιστη, όσοι βοριάδες και νοτιάδες κι αν φυσούσαν...

Ήτανε κι ένα κλήμα σκαλωμένο πάνω του, που έκανε ξανθά σταφύλια. Ήτανε, λέει, Ασπρούδα. Από αυτό το κλήμα πήρε και το πουρνάρι τ' όνομά του. Ποτέ, κανείς δεν έφαγε σταφύλια από την Ασπρούδα. Τα 'τρωγαν, λέει, οι ξωθιές, που το εξουσιάζανε! Και να σκεφτείς, αυτό το θεόρατο και ξωτικό δέντρο ανήκε σ' έναν ανθρωπάκο, τόσο δα, μια σπιθαμή πράμα! Κοντούλης και λιγνούλης, μια σταλιά κορμί! Μα ήταν πολύ περήφανος για το πουρνάρι του κι όλο καμάρωνε!

— Για κοίτα αδικία, λέγανε οι συγχωριανοί του. Δεν μπορούσε να κόψει ο Θεός μια στάλα μπόι απ' το πουρνάρι και να δώσει λίγο και σ' αυτόν το φουκαρά...

Και γελούσανε. Γελούσαμε και μεις τα παιδιά και μεγαλώναμε με την εντύπωση πως ο Θεός είναι άδικος και πως κάπως πρέπει να φταίνε και κείνες οι Δρυάδες που το κατοικούσανε και δεν αφήνανε κανέναν να τ' αγγίξει. Κι είναι αλήθεια πως κανείς ποτέ δεν άπλωσε χέρι πάνω του. Δεν ξέρω αν ήταν από φόβο ή από σεβασμό στο μπόι του πουρναριού ή από τίποτ' άλλο, που δεν μπορώ ακόμα να προσδιορίσω. Πάντως η Ασπρούδα όλο ψήλωνε και μεγάλωνε κι έριχνε τα κλαδιά της και τη σκιά της πάνω από το κάστρο το παλιό, που ήτανε λιγάκι παρακεί. Σκίαζε ακόμα και το Παλιοχώρι, που μένανε ακόμα τα ερείπιά του εκειδά στην πλαγιά, απέναντι, πάνω απ' το μεγάλο ρέμα, που φούσκωνε πολλές φορές και θαρρούσες πως θα πνίξει όλη την περιοχή, με τα σπαρτά και με τα ζωντανά.

Υπήρχαν, βέβαια, κι άλλα πουρνάρια και μεγάλα δέντρα στην περιοχή. Μα τέτοιο μπόι και λεβεντιά δεν είχε κανένα. Το θαύμαζε όλος ο γύρω κόσμος, έτσι που ανέβαινε κωνωτό* προς τα ουράνια!

— Δεν μπορεί! Αυτό το πουρνάρι δεν είναι απ' τα συνηθισμένα! Κάτι θα συμβαίνει! Πώς ψηλώνει έτσι! Δεν μπορεί, θα είναι μαγεμένο...

Κι όταν περνούσαν από κει οι περαστικοί, ταχύνανε το βήμα τους και κρατούσαν την

(οι) **ξωθιές** (η ξωθιά): τα ξωτικά, οι νεράιδες ❖ **Δρυάδες ή Αμαδρυάδες**: νύμφες για τις οποίες πίστευαν οι αρχαίοι Έλληνες ότι προστάτευαν τα δέντρα ❖ (το) **κωνωτό** (κωνωτός): σε σχήμα κώνου

αναπνοή τους. Όμως, ποτέ κανείς δεν έπαθε κακό! Κανείς, όπως διηγούνται κι οι γερόντοι, δεν έχασε ποτέ τη μιλιά του ή το γέλιο του ή τη χαρά του... Το πουρνάρι μας ήταν ευλογημένο απ' το Θεό. Ήταν ένα θαύμα στην περιοχή και τίποτ' άλλο! Και να δεις; Μήτ' ένας κεραυνός δεν έπεσε πάνω του ποτέ! Περίεργο! Οι κεραυνοί χτυπάνε τα μεγάλα δέντρα...

Τίποτα δεν το πείραξε! Κι έστεκε κει, όσο ήμασταν παιδιά και παίζαμε στον ίσκιο του. Τότε, που δεν ξέραμε τις μεγάλες πολιτείες και δεν είχαμε μηχανικά παιχνίδια... Τότε, που τα παιδιά στην ύπαιθρο μεγάλωναν ανάμεσα στα δέντρα και στα ζωντανά... Και δεν είχαμε κανένα πρόβλημα αναμεταξύ μας... Δε ζηλεύαμε και δε στενοχωριούμασταν. Τι να ζηλεύαμε; Η φύση τα έδινε σε όλους ίσα!

Έτσι δεθήκαμε και με την Ασπρούδα. Ίσως γι' αυτό να τη βλέπαμε σαν κάτι πολύ σπουδαίο και σημαντικό. Δεν ξέρω! Πάντως εκεί στον ίσκιο της παίζαμε και ξαποσταίναμε ατέλειωτα! Και τα πουλιά και τα μυρμήγκια και τα σκιουράκια, όλα βρίσκανε καταφύγιο και τροφή σ' αυτό το δέντρο.

Νίκης Πετρίδου (ετών 11), *Το δέντρο* (Έκδοση του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου)

Μετά άλλαξαν τα πράματα. Γίνανε πόλεμοι και σεισμοί, ήρθαν πλημμύρες στο χωριό, έγιναν κατολισθήσεις, ρήμαξε το χωριό! Μεγαλώσαμε και φύγαμε κι εμείς, φύγανε και τα παιδιά μετά, άλλοι καιροί... Πήγανε δρόμοι, φώτα, ραδιόφωνα, τηλεοράσεις στα χωριά! Είδαν κι έμαθαν άλλα παιχνίδια τα παιδιά... Κι οι άνθρωποι δεν αγαπούν τα ζωντανά ίσαμε τα παιδιά τους! Τώρα ψωνίζουνε κι εκεί από την αγορά ό,τι πουλιέται ακριβά: ψωμί, παιχνίδια, ρούχα, γιατρικά, γάλα κι αυγά... Ακόμα και χαρά!

Όμως και τώρα, που έχουν φύγει τα παιδιά, που έχουν αδειάσει τα χωριά και γέμισαν οι πολιτείες, μένει ακόμα το πουρνάρι πέρα κει στο ηλιόχαρο χωριό. Μένει η Ασπρούδα και ψηλώνει πλάι στο κάστρο, πλάι στο ρέμα, αντίκρυ εκεί στο Παλιοχώρι με τ' αρχαία μνήματα κι όλο τεντώνει την κορφή της προς τον ουρανό, να τον αγγίξει. Κι όλο κι ο ουρανός απομακρύνεται κι όλο αλαργεύει*... Κι η Ασπρούδα πάντα εκεί με τα πουλιά και

αλαργεύει (αλαργεύω): ξεμακραίνει

τα μυρμήγκια και τα σκιουράκια. Υψώνεται κατακόρυφα και πότε πέφτει η σκιά της από δω, πότε από κει, μια θεόρατη σκιά, που αγκαλιάζει ένα γύρω τα βουνά, τα έρημα χωράφια, τα εγκαταλειμμένα χωριά, με δίχως κόσμο και παιδιά, μονάχα με αγριοπούλια στα χαλάσματα κι ένα σωρό αγριόγατες και φίδια, που χώνονται στις τρύπες των σπιτιών και στις ραγισματιές της γης.

Τίποτα δεν απόμεινε εκεί στο πρόσχαρο χωριό. Μονάχα η Ασπρούδα αντιμάχεται την ερημιά· και μια σκιά, πελώρια σκιά, η σκιά της, απλώνεται πάνω απ' την εγκατάλειψη.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Γιατί οι κάτοικοι του χωριού, μικροί και μεγάλοι, είχαν συνδεθεί με την Ασπρούδα;
2. Τι είναι εκείνο που ανάγκασε τους κατοίκους της επαρχίας να εγκαταλείψουν τα σπίτια και τα χωράφια τους, και να συρρεύσουν στις μεγάλες πόλεις; Το γεγονός αυτό ποιες επιπτώσεις είχε στη ζωή των μεγάλων και των παιδιών; Συγκρίνατε ένα παιδί της πόλης με ένα του χωριού.
3. Δώστε φωνή στην Ασπρούδα και κάντε την να μιλήσει για τις δύο περιόδους, δηλαδή πριν και μετά τον πόλεμο και τις καταστροφές.
4. Τι κοινό έχει «Η Ασπρούδα» της Ελ. Χωρεάνθη με την «Παιδική μνήμη» του Ν.Γ. Πεντζίκη (σελ. 125-126);

Ελένη Χωρεάνθη

(Αγία Βαρβάρα Τριχωνίδας 1936)

Είναι δασκάλα. Ασχολείται με την ποίηση, την πεζογραφία και την κριτική των βιβλίων. Τα βιβλία της για παιδιά και εφήβους χαρακτηρίζονται από ρεαλισμό. Τα θέματά τους αναφέρονται στην παράδοση που έχει χαθεί, στην ελληνική ιστορία, στη μυθολογία, στις σχέσεις και στα προβλήματα των εφήβων. Μερικά από τα έργα της: *Μεσολόγγι η πολιτεία του νερού*, *Ο Αναποδιάρης* (για παιδιά). *Τ' αστέρια χαμηλώνουν κάποτε* (για εφήβους), *Νύχτες βροχής* (για μεγάλους).

Ηλίας Βενέζης

Η Χιονάτη της Πάρνηθας

Το διήγημα του Ηλία Βενέζη που ακολουθεί δείχνει τη στενή σχέση ανθρώπου και φύσης, αποκαλύπτει την ανάγκη της συμφιλίωσής μας σήμερα με το φυσικό περιβάλλον, με τα φυσικά φαινόμενα, με τους ζωντανούς οργανισμούς που ζούνε μέσα σ' αυτό.

A11

Η μικρή Άννα είναι πια τώρα σε θέση να καταλαβαίνει τη μεγαλοπρέπεια του κόσμου. Δεν κάθεται να κοιτάζει με απορία όταν περνούν τα σύννεφα, όταν αστράφτει σαν πέφτει βροχή. Έγινε φίλη και με τα δέντρα. Τα δέχτηκε σαν πλάσματα που ήρθαν στη γη μονάχα για να την ευχαριστούνε: να της κάνουν σκιά άμα έχει ήλιο, ή να σαλεύουν τα φύλλα τους όταν φυσά τ' αγέρι, για να παίζει. Μονάχα σαν ήρθε το χιόνι, αυτό ήταν πολύ νέο και η Άννα γοητεύτηκε. Κόλλησε το πρόσωπό της στο τζάμι του παραθύρου κι έμεινε ώρα κοιτάζοντας την άσπρη μαγεία που έπλεε στην ατμόσφαιρα. Το φως, στα γαλάζια μάτια της ανακατεύτηκε τότε παράξενα με το άσπρο φως του χιονιού. Ήταν σα να ήρθε αφρός και κύματα, σα να ήρθε Αιγαίο μες στον χειμωνιάτικο κλειστό χώρο του δωματίου.

Η Άννα είδε το χιόνι, πλημμύρισε τα μάτια της από χιόνι, κι έπειτα:

— Τι είναι αυτό; ρώτησε τη μητέρα της.

— Χιόνι είναι, Άννα. Το λένε χιόνι.

— Γιατί το λένε χιόνι;

— Έτσι το λένε. Γιατί είναι πολύ άσπρο κι έρχεται ίσια απ' τον ουρανό.

Η Άννα θυμάται το κάτασπρο φόρεμα που της βάζουν τις μέρες που έχει ήλιο. Έχει μια σπάνια ικανότητα να συνδέει αμέσως τις όμοιες εικόνες, τα όμοια σχήματα και τα χρώματα.

— Όταν θα βάλω τα άσπρα μου, λέει, θα είμαι κι εγώ χιόνι.

— Ναι, Άννα, θα είσαι σαν το χιόνι. Θα σε λέμε τότε Χιονάτη. Έτσι ήταν η Χιονάτη.

— Έτσι ήταν η Χιονάτη; Τι είναι Χιονάτη;...

— Α, ναι. Δεν ξέρεις τίποτα για τη Χιονάτη. Θα σου πω.

Κι ενώ το χιόνι έπεφτε ολοένα, η Άννα έμαθε ό,τι έπρεπε να μάθει για τη Χιονάτη. Δεν ήταν η Χιονάτη του ξενικού παραμυθιού, αυτή με την κακιά βασίλισσα και με τους νάνους. Ήταν μια άλλη Χιονάτη, ένα κοριτσάκι βοσκών που ζούσε στην Ελλάδα. Εκεί στα μέρη της Πάρνηθας. Κανένα κακό πνεύμα δεν την έστειλε στο δάσος να χαθεί. Τέτοια κακά πνεύματα δεν ζουν στα βουνά της Ελλάδας. Έτυχε όμως να περάσει μια μέρα απ' το καλύβι τους ένα ελαφάκι, το μοναδικό ελαφάκι που ζούσε στα βουνά της Πάρνηθας. Η Χιονάτη καθόταν στην πόρτα του καλυβιού και ταξίδευε όνειρα πάνω στα σύννεφα, όταν είδε το ελάφι. Τρόμαξε πολύ, γιατί δεν είχε δει καμιάν άλλη φορά ελάφι. Μα σαν μπόρεσε και το κοίταξε μες στα μάτια, στη στιγμή ξεφοβήθηκε, γιατί είδε τούτο το πα-

Τζέσι Ουίλκοξ Σμιθ,
Το καλοκαίρι περνά

Τζέσι Ουίλκοξ Σμιθ
(1863-1935)
Αμερικανίδα εικονογράφος παιδικών βιβλίων. Στο έργο της απεικονίζει σκηνές της παιδικής ζωής. Έχει εικονογραφήσει πολλά γνωστά παραμύθια.

ράξενο: τα μάτια του ελαφιού ήταν δακρυσμένα, όπως ποτέ δεν γίνεται με τα άλλα πλάσματα του βουνού εξόν* απ' τους ανθρώπους.

«Πώς σε λένε;», του λέει η Χιονάτη παίρνοντας θάρρος.

«Με λένε ελάφι».

«Και πού μένεις; Δεν σε είδα καμιά φορά εδώ στα μέρη μας».

«Πού να με δεις, κοριτσάκι; Εγώ ζω βαθιά μες στο δάσος που είναι πέρα απ' το "Άρμα", πέρα απ' τη μεγάλη χαράδρα».

«Και είσαι εκεί έρημο και μονάχο;».

«Είμαι μονάχο, κοριτσάκι, όμως δεν είμαι έρημο. Έχω πολλούς συντρόφους».

«Έχεις πολλούς συντρόφους;».

«Ου! Έχω πολλούς! Έχω τα φύλλα που βουίζουν στα δέντρα και που μηνούν τον καιρό που θα 'ρθει, έχω τα σκουλήκια που σαλεύουν στη γη, έχω το χορτάρι που φυτρώνει ύστερα από τη βροχή. Δεν είμαι μονάχο».

«Και τα μάτια σου γιατί είναι έτσι; Γιατί κλαιν τα μάτια σου;».

Το ελάφι δεν ξέρει τι να πει γι' αυτό, δεν ξέρει τίποτα σίγουρο. Σαν ήταν μικρό, είχε μια φορά ακούσει ένα παλιό παραμύθι που του λέγανε, μια ιστορία των προγόνων του, των πρώτων ελαφιών που ήρθαν στη γη. Ζούσανε, λέει, τα ελάφια σε μεγάλα παρθένα

εξόν: εκτός

δάση και ήταν πολύ καλά έτσι που ζούσαν ξένοιαστα με τ' άλλα θεριά και τα πουλιά, όταν κάποτε ξεστράτισαν*. Βγήκαν απ' τα λημέρια τους, περιπλανήθηκαν πολλές μέρες και πολλές νύχτες, κι άξαφνα βρέθηκαν μες στη χώρα των ανθρώπων. Ήταν οι πρώτοι άνθρωποι που αντίκριζαν τα πρώτα ελάφια του κόσμου. Κάθισαν τα ελάφια και τους παραφύλαξαν. Και είδαν: Τα παράξενα πλάσματα με τα δυο πόδια όλη τη μέρα σκύβαν στη γη και τη σκάβανε, την ξεκολνούσαν* και πάλι την άφηναν στον τόπο της. Όλη τη μέρα βογκούσαν, ώσπου ερχόταν η νύχτα και βγαίναν τα άστρα. Τότε μόνο, σαν πέφτανε να κοιμηθούν, ησύχαζαν. Και πάλι, όταν τα άστρα φεύγανε, πάλι άρχιζαν να χτυπούν τη γη, σα μια δύναμη σκοτεινή να τους πρόσταζε όλο να σκάβουν κι όλο να βασανίζονται βγάζοντας το χώμα απ' τη γη. Όμως το χώμα πάλι έπεφτε πίσω, η γη ήταν ατέλειωτη, ατέλειωτο ήταν και το μαρτύριο των ανθρώπων.

Περίεργα τα ελάφια πήγαν πιο κοντά και τους κοίταξαν μες στα μάτια. Για πρώτη φορά είδαν δάκρυα μες στα μάτια των ανθρώπων. Τότε κι εκείνα δάκρυσαν. Κι από κείνη τη μέρα όλα τα ελάφια του κόσμου κλαίνε — για τη μνήμη των ανθρώπων της γης που βασανίζονται.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να βρείτε τις διαφορές μεταξύ της «χώρας των ανθρώπων» και των «δασών των ελαφιών».
2. Ποια αισθήματα έχουν τα ελάφια για τους ανθρώπους και γιατί;
3. Η Άννα, στην αρχή του κειμένου, κατανόησε κάποια στιγμή «τη μεγαλοπρέπεια του κόσμου». Πώς την καταλαβαίνετε εσείς, μετά από όσα διαβάσατε για τη Χιονάτη της Πάρνηθας;

Ηλίας Βενέζης

(Αϊβαλί Μικράς Ασίας 1904 - Αθήνα 1973)

Από τους σημαντικότερους πεζογράφους της γενιάς του '30. Το πραγματικό όνομά του ήταν Ηλίας Μέλλος. Έζησε το δράμα της Μικρασιατικής καταστροφής γνωρίζοντας την αιχμαλωσία και τις απάνθρωπες συνθήκες στα τάγματα εργασίας των Τούρκων. Στην Αθήνα όπου εγκαταστάθηκε, σταδιοδρόμησε ως τραπεζικός υπάλληλος. Το 1957 εκλέχτηκε ακαδημαϊκός. Στα έργα του προβάλλεται η διαμαρτυρία και η παθητική αντίσταση στον κάθε μορφής δυνάστη, καθώς και η σημασία της συναδέλφωσης των λαών. Έγραψε *Το νούμερο 31328*, τη *Γαλήνη*, την *Αιολική γη*, την *Έξοδο* κ.ά. Ακόμη, είναι γνωστά πολλά διηγήματά του, το θεατρικό έργο *Μπλοκ 6* και κείμενα ταξιδιωτικά και ιστορικού ενδιαφέροντος.

ξεστράτισαν (ξεστρατίζω): βγήκαν από το δρόμο τους, από την κανονική τους πορεία. ❖ **την ξεκολνούσαν** (ξεκολνώ): την ξεκολλούσαν

Τζακ Λόντον

[Ένας σκύλος σωτήρας]

A12

Ένας σκύλος, ο Μπακ, έχει αφεντικό του το χρυσοθήρα Τζον Θόρντον, ο οποίος κάποτε του έσωσε τη ζωή. Ταξιδεύουν μαζί ως την Αλάσκα, ψάχνοντας για χρυσάφι. Ο Μπακ έρχεται σ' επαφή και με άλλους σκύλους, αλλά αυτός είναι ο πιο έξυπνος κι ο πιο δυνατός. Συμβαίνουν διάφορα συγκλονιστικά περιστατικά με πρωταγωνιστές ανθρώπους και ζώα. Στο τέλος, ο Μπακ θα αναζητήσει την πρωτόγονή του κατάσταση, δηλαδή θα επιστρέψει στην άγρια φύση. Σ' αυτό το απόσπασμα από το βιβλίο Το κάλεσμα της άγριας φύσης *ο Μπακ σώζει τη ζωή του αφεντικού του.*

Ο Μπακ, όπως πάντα, ήταν ξαπλωμένος σε μια γωνιά με το κεφάλι ακουμπισμένο ανάμεσα στα πόδια του και παρατηρούσε την κάθε κίνηση του αφεντικού του. Ο Μπάρτον, χωρίς να 'χει προηγούμενο, χτύπησε ξαφνικά το Θόρντον στον ώμο. Αυτός κλονίστηκε, στριφογύρισε και θα 'πεφτε, αν δεν κρατιόταν από την μπάρα του πάγκου*.

Εκείνοι που παρακολουθούσαν τη σκηνή άκουσαν κάτι που δεν έμοιαζε ούτε με γάβγισμα ούτε με ουρλιαχτό, αλλά με βρυχηθμό, και είδαν τον Μπακ να τινάζεται από το πάτωμα στο λαιμό του Μπάρτον. Αν γλίτωσε τη ζωή του ήταν γιατί, από ένστικτο, έβαλε το χέρι μπροστά, αλλά κυλίστηκαν στο έδαφος με τον Μπακ από πάνω. Το σκυλί άφησε απ' τα δόντια του το μπράτσο του άντρα, όρμησε πάλι στο λαιμό του κι αυτή τη φορά πέτυχε να του τον ξεσχίσει. Τότε, κινήθηκε το πλήθος κι αποτράβηξε το σκυλί, αλλά όσο κάποιος χειρουργός προσπαθούσε να σταματήσει την αιμορραγία, εκείνο πηγαινοερχόταν με μανία πάνω κάτω, γρύλιζε άγρια, έτοιμο να ορμήσει και πάλι, αλλά το σταμάτησαν τα χτυπήματα από τα ρόπαλα, που έπεφταν πάνω του σαν βροχή. Το συμβούλιο που συγκροτήθηκε από τους χρυσοθήρες αποφάσισε ότι η υπαιτιότητα βάραινε εκείνον που είχε προκαλέσει το ζώο, κι έτσι ο Μπακ απαλλάχτηκε. Από εκείνη όμως τη μέρα η φήμη του εδραιώθηκε και μιλούσαν γι' αυτόν σ' όλους τους καταυλισμούς της Αλάσκας.

Αργότερα, όταν κόντευε να τελειώσει ο χρόνος, έσωσε και πάλι τη ζωή του Τζον Θόρντον, αλλά με άλλο τρόπο. Οι τρεις συνεταίροι είχαν κατεβάσει μια στενόμακρη βάρκα με κοντάρι σ' ένα επικίνδυνο σημείο με καταρράχτες, στο Φόρτυ Μάιλς Κρικ. Ο Χανς και ο Πίτε βάδιζαν κατά μήκος της όχθης συγκρατώντας την μ' ένα σκοινί, ενώ ο Θόρντον κουμαντάριζε τη βάρκα με το κοντάρι κι έδινε οδηγίες στους άλλους. Ο Μπακ, ανήσυχος και νευρικός, βάδιζε στην όχθη παράλληλα με τη βάρκα, χωρίς να χάνει από τα μάτια του το Θόρντον.

Σ' ένα ιδιαίτερα επικίνδυνο σημείο, εκεί όπου μια σειρά ύφαλα* μόλις ξεμυτούσαν από το νερό του ποταμού, ο Χανς λασκάρισε το σκοινί* —ενώ ο Θόρντον έκανε μανού-

---

μπάρα του πάγκου: η μακρόστενη σανίδα όπου ακουμπούν και πίνουν το ποτό τους οι πελάτες στα μπαρ ❖ (τα) **ύφαλα:** βράχοι που βρίσκονται λίγο πιο κάτω από την επιφάνεια του νερού ❖ **λασκάρισε το σκοινί** (λασκάρω): ξέσφιξε, χαλάρωσε το σκοινί

βρες με το κοντάρι— και, με την άκρη του σκοινιού στο χέρι, έτρεχε κατά μήκος της όχθης για να συγκρατήσει τη βάρκα, μόλις θα περνούσε τα ύφαλα. Αυτό έγινε και τώρα το σκάφος έτρεχε με τέτοια ταχύτητα, σαν να το κινούσε νερόμυλος, όταν ο Χανς το σταμάτησε με το σκοινί πολύ απότομα. Τότε η βάρκα στριφογύρισε και αναποδογυρίστηκε, ενώ ο Θόρντον τινάχτηκε έξω κι άρχισε να τον παρασύρει το ρεύμα στο χειρότερο σημείο του καταρράχτη, εκεί που ούτε κολυμβητής δεν μπορούσε να γλιτώσει από τα ορμητικά νερά.

Ο Μπακ δεν περίμενε ούτε λεπτό. Στις τριακόσιες γιάρδες* και μέσα σε μια φοβερή δίνη* πλησίασε το Θόρντον. Όταν κατάλαβε ότι αρπάχτηκε από την ουρά του, το σκυλί έβαλε πλώρη για την όχθη, κολυμπώντας μ' εκείνη την υπέροχη δύναμή του. Αλλά η προσέγγιση γινότανε αργά, ενώ το ρεύμα έτρεχε μ' εκπληκτική ταχύτητα. Από κάτω έφτανε το θανάσιμο βουητό, όπου το άγριο και ορμητικό νερό ήταν ακόμα πιο δυνατό, έσκαζε πάνω στα βράχια και περνούσε ανάμεσά τους σαν μέσα από τα δόντια μιας πελώριας χτένας. Όταν έφτανες σ' εκείνο το σημείο, η έλξη του νερού ήταν φοβερή και ο Θόρντον κατάλαβε, ότι δε θα 'φτανε ποτέ στην όχθη. Αρπάχτηκε μανιασμένα από ένα βράχο, χτύπησε πάνω σ' ένα δεύτερο κι έπεσε με σφοδρότητα πάνω σ' έναν τρίτο. Αγκάλιασε τη γλιστερή κορυφή με τα δυο του χέρια, άφησε τον Μπακ και, μέσα στη βουή του ανταριασμένου νερού, ακούστηκε να φωνάζει: «Φύγε, Μπακ, φύγε!».

Ο Μπακ δεν μπορούσε να κρατηθεί εκεί. Το ρεύμα τον παρέσυρε και, παρά τον απεγνωσμένο αγώνα του, δε γινόταν να επιστρέψει πίσω. Όταν άκουσε την προσταγή του Θόρντον να επαναλαμβάνεται, ορθώθηκε λίγο έξω από το νερό, σήκωσε το κεφάλι του ψηλά, σαν να 'θελε να ρίξει μια τελευταία ματιά, και στράφηκε υπάκουα προς την όχθη. Κολύμπησε με όλη του τη δύναμη, ώσπου τον ανέσυρε ο Πίτε και ο Χανς, τη στιγμή ακριβώς που οι δυνάμεις του τον εγκατέλειπαν και είχε αρχίσει να καταρρέει.

Ήξεραν και οι δύο ότι ένας άνθρωπος δεν μπορούσε να κρατηθεί παρά λίγα μόνο λεπτά από ένα γλιστερό βράχο και μέσα σ' ένα τόσο ισχυρό ρεύμα, γι' αυτό κι έτρεξαν όσο γινόταν πιο γρήγορα σ' ένα σημείο, απέναντι από κει που κρεμόταν ο Θόρντον. Έδεσαν το σκοινί που χρησιμοποιούσαν για τη βάρκα γύρω από το λαιμό και τους ώμους του Μπακ, προσέχοντας να μην τον πνίξουν ή να μην τον εμποδίζει στο κολύμπι, και τον έριξαν στο ρεύμα του ποταμού. Αυτός προχώρησε θαρραλέα, αλλά όχι εντελώς ίσια προς το ρεύμα. Ανακάλυψε το λάθος του αργότερα, όταν είδε το Θόρντον παράπλευρα και μακριά κι αισθάνθηκε την ορμή του νερού να τον παρασύρει.

Αμέσως ο Χανς τράβηξε το σκοινί, όπως έκανε και με τη βάρκα, κι αυτό τεντώθηκε στη δίνη του ρεύματος. Ο Μπακ χάθηκε κάτω από την επιφάνεια, ώσπου το κορμί του χτύπησε στην όχθη και τον έσυραν έξω. Ήταν μισοπνιγμένος και ο Χανς με τον Πίτε βάλθηκαν να του πιέζουν το στήθος, για να φύγει το νερό. Στάθηκε στα πόδια του, αλλά ξανάπεσε. Τότε, έφτασε ως αυτούς αχνή η φωνή του Θόρντον και, παρόλο που δεν ξεχώριζαν τις λέξεις, κατάλαβαν ότι είχε φτάσει στα όριά του. Η φωνή του αφεντικού του διαπέρασε τον Μπακ σαν ηλεκτρικό ρεύμα. Πετάχτηκε όρθιος κι έτρεξε μπροστά απ' τους άντρες στο σημείο όπου είχε πέσει πριν από λίγη ώρα.

Του ξανάδεσαν το σκοινί, τινάχτηκε κι όρμησε ξανά στο νερό, αλλά αυτή τη φορά κο-

---

γιάρδες (η γιάρδα): μονάδα μέτρησης μήκους στις Αγγλοσαξονικές χώρες, ίση με 0,9144 μέτρα ❖ (η) **δίνη:** ισχυρή περιστροφική κίνηση νερού ή ανέμου

λυμπώντας ακριβώς μέσα στο ρεύμα. Την πρώτη φορά είχε κάνει λάθος, αλλά τώρα δε θα το επαναλάμβανε. Ο Χανς άφησε ελεύθερο το σκοινί, χωρίς να το χαλαρώσει πολύ, ενώ ο Πίτε πρόσεχε να μην μπερδευτεί. Ο Μπακ τράβηξε σε ευθεία γραμμή προς το Θόρντον, έπειτα πήρε στροφή και με εκπληκτική ταχύτητα βρέθηκε πλάι του. Εκείνος τον είδε που ερχότανε και, όπως ο Μπακ έπεσε πάνω του σαν αγριεμένο κριάρι με όλη τη δύναμη του ρεύματος που τον έσπρωχνε, τον άρπαξε και τύλιξε τα χέρια του γύρω από τον αναμαλλιασμένο λαιμό του. Ο Χανς έδεσε το σκοινί από ένα δέντρο και τράβηξαν κάτω από την επιφάνεια του νερού τον Μπακ και το Θόρντον. Αυτοί, παλεύοντας και ασφυκτιώντας*, πότε ο ένας από πάνω, πότε ο άλλος, σέρνονταν στον ανώμαλο βυθό, σβαρνίζοντας σε βράχια* και κούτσουρα, ώσπου έφτασαν στην όχθη.

Ο Θόρντον συνήλθε, όταν ο Χανς και ο Πίτε τον ξάπλωσαν μπρούμυτα πάνω σ' ένα κούτσουρο και τον ταρακούνησαν πέρα δώθε. Το πρώτο του μέλημα ήταν να ψάξει με τα μάτια για τον Μπακ, όπου πάνω από το ταλαιπωρημένο και άψυχο σχεδόν κορμί του μούγκριζε ο Νιγκ, ενώ η Σκιτ τού έγλειφε το βρεγμένο πρόσωπο και τα κλειστά του μάτια. Ο Θόρντον, παρά το γεγονός ότι ήταν και ο ίδιος χτυπημένος και μελανιασμένος, πήγε προσεχτικά πάνω απ' τον Μπακ, τον εξέτασε και βρήκε τρία πλευρά σπασμένα.

«Λοιπόν, κανονίστηκε», ανακοίνωσε. «Θα κατασκηνώσουμε ακριβώς εδώ». Έτσι κι έγινε, ώσπου θεραπεύτηκαν τα πλευρά του Μπακ και ήταν πια σε θέση να ταξιδέψει.

μετάφραση: Τάκης Μενδράκος

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Σε ποια σημεία φαίνεται η αγάπη που είχε ο Τζον Θόρντον για τον Μπακ;
2. Συζητήστε για τα συναισθήματα που σας προκάλεσε η ανάγνωση του κειμένου.
3. Στην εισαγωγή αναφέρεται ότι ο Μπακ γύρισε για πάντα στην άγρια φύση. Τι νομίζετε πως μεσολάβησε; Γράψτε τη δική σας εκδοχή.

Τζακ Λόντον

(Jack London, Σαν Φραντσίσκο 1876 - Γκλεν Ελν Καλιφόρνιας 1916)

Είναι από τους σημαντικότερους Αμερικανούς συγγραφείς. Ένα μέρος του έργου του αναφέρεται στο φυσικό περιβάλλον, με επίκεντρο την Αλάσκα. Το υπόλοιπο εξετάζει τις ανθρώπινες σχέσεις κι είναι επηρεασμένο από τις σοσιαλιστικές ιδέες. Η γραφή του διακρίνεται για το ρεαλισμό και τη λυρική διάθεση που τη διαπνέει. Έργα του: *Το κάλεσμα της άγριας φύσης*, *Η σιδερένια φτέρνα*, *ο Ασπροδόντης* κ.ά.

ασφυκτιώντας (ασφυκτιώ): αδυνατώντας να αναπνεύσουν ✤ **σβαρνίζοντας σε βράχια** (σβαρνίζω): όπως σέρνονταν, χτυπούσαν πάνω σε βράχια

Κοινωνική ζωή

Γιάννη Γαΐτη, *Άνθρωποι*

Γιάννης Γαΐτης
(1923-1984)

Σύγχρονος ζωγράφος. Τα «ανθρωπάκια» του συμβολίζουν τη μαζικότητα και την τυποποίηση της σύγχρονης ζωής.

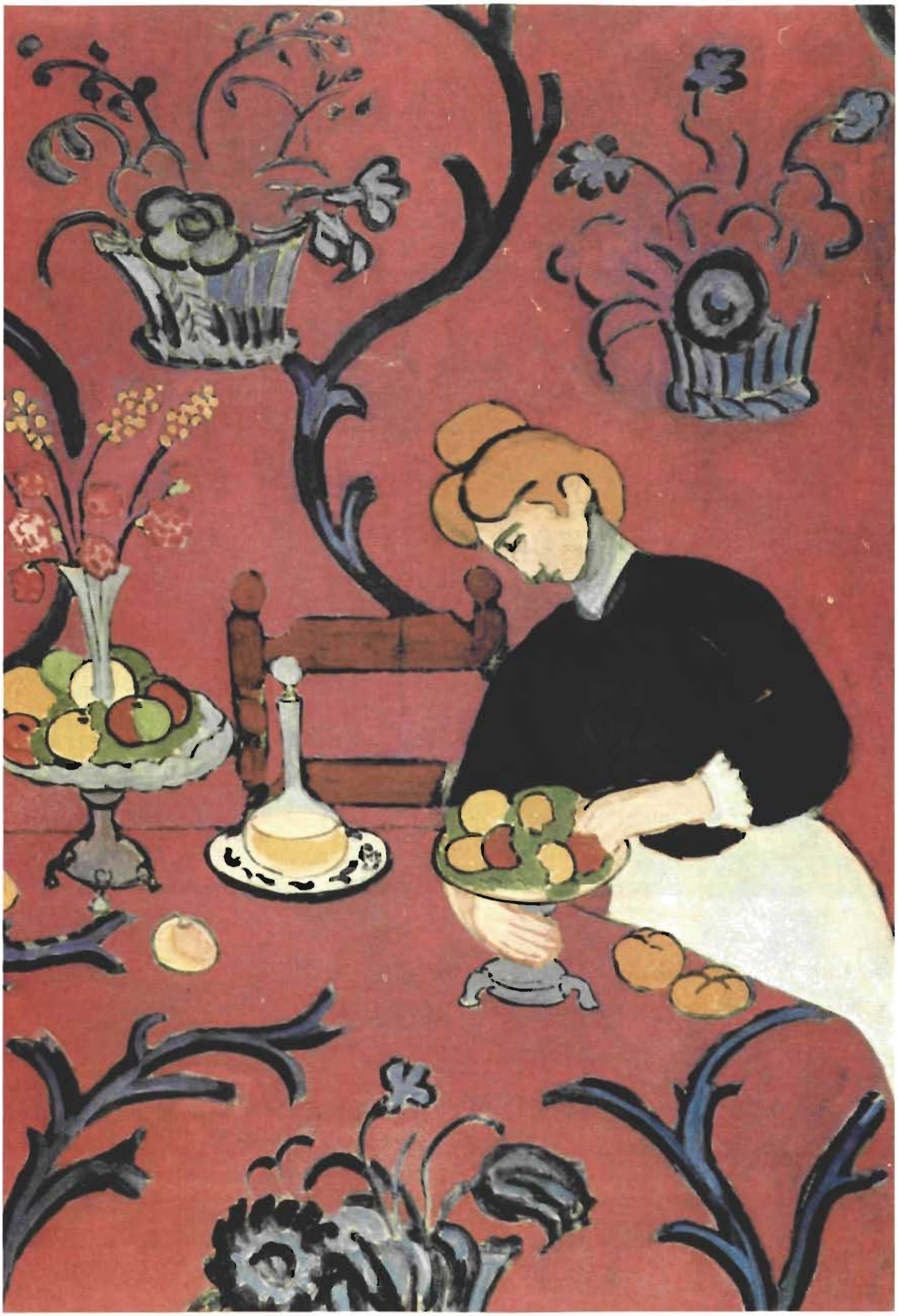

Ανρί Ματίς, *Αρμονία σε κόκκινο* (λεπτομέρεια, Ερμιτάζ, Αγία Πετρούπολη)

Ανρί Ματίς (1869-1959)

Γάλλος ζωγράφος, από τους σημαντικότερους του αιώνα, πρωτεργάτης του κινήματος του φωβισμού. Ασχολήθηκε και με το κολάζ.

Ανρί Ματίς, *Αρμονία σε κόκκινο*

Ζωή! δεν είναι τίποτε γλυκύτερο στον κόσμο
απ' την πεντάμορφη ζωή, την ηλιοφωτισμένη!
Ζωή, κι αν έρχεσαι γοργά κι από χαρές γεμάτη,
κι αν έρχεσαι με βάσανα και μ' έγνοιες και μ' αρρώστιες,
ζωή του γέρου και του νιου, της φτώχειας και του πλούτου,
με της δουλειάς τον ίδρωτα, με της αργίας τη γλύκα,
με την ειρήνην ήμερη, με τους αγρίους πολέμους,
και μ' όλες τις καλοκαιριές και μ' όλους τους χειμώνες,
Ζωή, κι όπως κι α δείχνεσαι. Ζωή, κι ό,τι κι αν είσαι,
αν είσαι πράγμα ή όνειρο, καλή κακή κι αν είσαι,
χαρά σ' εσέ, δόξα σ' εσέ κι αγάπες και τραγούδια!

Κωστής Παλαμάς

Όμηρος

[Στο νησί των Φαιάκων]

Στην Οδύσσεια *ο Όμηρος περιγράφει τις περιπέτειες του Οδυσσέα, του βασιλιά της Ιθάκης, μέχρι να φτάσει στην πατρίδα του. Τα παρακάτω αποσπάσματα είναι παρμένα από τη ζ ραψωδία (στίχοι 177-183 και 188-218). Σ' αυτήν ο Οδυσσέας, αφού έχει βγει κολυμπώντας στη χώρα των Φαιάκων, παρουσιάζεται μπροστά στη Ναυσικά, την κόρη του βασιλιά Αλκίνοου. Εκείνη τον συμβουλεύει να δει τον πατέρα της.*

Κάμε ένα έλεος, Κυρά. Με την ψυχή στο στόμα
στα χέρια σου πρωτόπεσα κι άλλους δεν ξέρω ανθρώπους
που κατοικούν τη χώρα αυτή και χαίρονται τον τόπο.
Έλα την πόλη δείξε μου και δώσ' μου ένα αποφόρι*,
μαζί σου αν έφερες εδώ τα ρούχα να τυλίξεις.
Κι ας σου χαρίσουν οι θεοί όσα ζητά η καρδιά σου,
άντρα και σπίτι, και γλυκιά μέσα του αγάπη ας κλείσουν.

Κι η ασπροχέρα η Ναυσικά τ' απάντησε έτσι κι είπε:
«Ξένε, δε φαίνεσαι άκριτος μήτε άνθρωπος τυχόντας*.
Στον κόσμο ο Δίας μόνος του μοιράζει τ' αγαθά του,
σε βασιλιάδες και φτωχούς, καθώς το θέλει εκείνος.
Αυτά και σένα σου 'δωσε και πρέπει να υπομένεις.
Και τώρα της πατρίδας μου σαν πάτησες το χώμα,
δε θα σου λείψει φόρεμα μήτε άλλο απ' όσα πρέπει
να λάβει ξένος δύστυχος που θα μας συναντήσει.
Και θα σου δείξω πρόθυμα την πόλη και θα μάθεις
και του λαού της τ' όνομα. Τη χώρα αυτή οι Φαιάκοι
την έχουν κι είμαι κόρη εγώ του ξακουσμένου Αλκίνου,
που θάρρος και ζωή απ' αυτόν κρατιέται των Φαιάκων».
Είπε και τις σγουρόμαλλες φωνάζει παρακόρες:
«Σταθείτε· γιατί φύγατε, κορίτσια, που είδατε άντρα;
Μήπως και φοβηθήκατε κανείς οχτρός πως είναι;
Δε βρίσκεται ούτε θα βρεθεί το παλικάρι τ' άξιο,
που θα 'ρθει εδώ τον πόλεμο να φέρει στους Φαιάκους,
γιατί οι αθάνατοι θεοί μας προστατεύουν όλοι

(το) **αποφόρι:** παλιό ρούχο ❖ (ο) **τυχόντας:** τυχαίος, από ταπεινή γενιά

κι αλάργα μες στο πέλαγο τ' αφροπερικλεισμένο
καθόμαστε παράμεροι, μήτε μας σμίγουν άλλοι.
Μα αυτός ο δύστυχος εδώ ναυαγισμένος ήρθε
και πρέπει να τον σώσουμε. Γιατί τους στέλνει ο Δίας
φτωχούς και ξένους. Πρόσχαρο το λίγο που θα δώσεις.
Μα ελάτε, κόρες, δώστε του φαΐ, πιοτό του ξένου
και στο ποτάμι λούστε τον, σε απάνεμο ένα μέρος».
Είπε κι οι κόρες στάθηκαν κι έσπρωχνε η μια την άλλη,
και σ' ένα απόσκιο οδήγησαν το θεϊκό Δυσσέα,
καθώς τους είπε η Ναυσικά, του Αλκίνου η θυγατέρα.
Κοντά του ρούχα του 'βαλαν, χιτώνα και χλαμύδα,
του 'δωσαν και ροΐ* χρυσό με λάδι υγρό γεμάτο,
και τον καλούσαν να λουστεί στου ποταμού το ρέμα.

μετάφραση: Ζήσιμος Σίδερης

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να χαρακτηρίσετε τη Ναυσικά από τη συμπεριφορά της απέναντι στον Οδυσσέα, τον ξένο δηλαδή που φτάνει στη χώρα της ταλαιπωρημένος.
2. Τι πίστευαν για τους ξένους και ποιο ρόλο είχε η φιλοξενία στη ζωή των αρχαίων Ελλήνων; Σε ποιους στίχους του αποσπάσματος της *Οδύσσειας* φαίνεται αυτό;
3. Στο θέμα της φιλοξενίας οι σύγχρονοι Έλληνες ποια στάση κρατούν; Δώστε κάποια παραδείγματα.
4. Ποια επίθετα χρησιμοποιεί ο Όμηρος για να χαρακτηρίσει τη Ναυσικά, τις παρακόρες και τον Οδυσσέα; Προσθέστε και δικά σας επίθετα δικαιολογώντας τα.

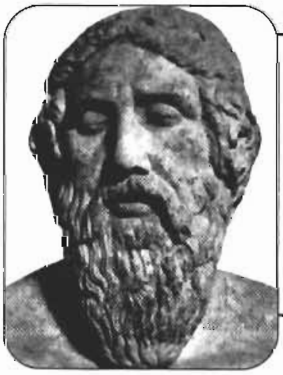

Όμηρος

Είναι ο μεγαλύτερος αρχαίος Έλληνας επικός ποιητής. Λέγεται ότι γεννήθηκε στη Χίο ή στη Σμύρνη μεταξύ του 9ου και του 8ου π.Χ. αιώνα. Ήταν πολυταξιδεμένος ραψωδός. Θεωρείται ο συγγραφέας της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας*, που είναι αξεπέραστα έργα του έντεχνου λόγου.

(το) **ροΐ**: ελαιοδοχείο με μακρύ λεπτό στόμιο· μ' αυτό ρίχνουν το λάδι στο φαγητό

Προμηθέας Δεσμώτης

B2

Η τραγωδία Προμηθέας Δεσμώτης *γράφτηκε και διδάχτηκε μεταξύ των ετών 470 και 475 π.Χ. Ο σχετικός μύθος έχει αρκετές παραλλαγές. Σύμφωνα με την πιο γνωστή, ο Προμηθέας, για να βοηθήσει τους ανθρώπους, έκλεψε από τον Ήφαιστο τη φωτιά και τους την έδωσε, διδάσκοντάς τους παράλληλα τις επιστήμες και τις τέχνες. Ο Δίας, για να τον τιμωρήσει, τον έδεσε στο όρος Καύκασο κι έστελνε κάθε μέρα έναν αετό να του τρώει το συκώτι. Τον Προμηθέα τον ελευθέρωσε ο Ηρακλής.*

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ
Δέστε, θεός, από θεούς, πώς πάσχω*.

Χάρισα στους θνητούς ο δύστυχος τα θεία δώρα
και μπήκα στης ανάγκης το ζυγό.
Έκλεψα κι έκρυψα σε ξύλο κουφωτό
το σπόρο του πυρός*, το δάσκαλο
για πάσα* τέχνη των θνητών, προίκα μεγάλη.
Για τέτοιο κρίμα πληρώνω μετέωρος
στην ερημιά, καρφωμένος σε τούτο το βράχο.

Με βλέπετε τον άμοιρο θεό δεσμώτη,
τον εχθρό του Διός, το μισημένο
απ' όλους τους θεούς, αυτούς
που στην αυλή του Διός συχνοδιαβαίνουν.
Γιατί πολύ τον άνθρωπον αγάπησα.

μετάφραση: Κ.Χ. Μύρης

Ο Άτλας κρατώντας τον ουράνιο θόλο κοιτά τον Προμηθέα, δεμένο σε πάσσαλο, και τον αετό που του τρώει το συκώτι. Παράσταση ζωγραφισμένη στο εσωτερικό ανοιχτού αγγείου (κύλικα). Γύρω στο 550 π.Χ.

πάσχω: υποφέρω ❖ **πυρός** (το πυρ): φωτιάς ❖ **πάσα** (ο πας, η πάσα, το παν): καθεμιά

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Γιατί ο Προμηθέας ονομάζει τη φωτιά «δάσκαλο για πάσα τέχνη των θνητών»; Πώς αλλιώς την αποκαλεί;

Αισχύλος

(Αθήνα 525 π.Χ. - Γέλα Σικελίας 456/455 π.Χ.)

Είναι ένας από τους τρεις μεγάλους τραγικούς ποιητές της αρχαιότητας. Αναφέρεται ως ο «πατέρας της τραγωδίας». Στα έργα του κέντρο είναι ο άνθρωπος που ενδιαφέρεται για τα κοινά και για την πατρίδα του. Έζησε μια δύσκολη εποχή, όταν η Αθηναϊκή δημοκρατία δοκιμαζόταν από την τυραννία, από ανίκανους πολιτικούς και από εξωτερικούς εχθρούς. Πήρε μέρος σε πολέμους κατά των Περσών. Μερικές από τις τραγωδίες του που έχουν σωθεί, είναι: *Πέρσες*, *Προμηθέας Δεσμώτης*, *Ικέτιδες*, *Επτά επί Θήβας*, *Ορέστεια* (*Αγαμέμνων*, *Χοηφόροι*, *Ευμενίδες*). Η συμβολή του στην ανάπτυξη της τραγωδίας υπήρξε μεγάλη. Πρόσθεσε στα έργα του και δεύτερο ηθοποιό, δίνοντας έτσι μεγαλύτερο ενδιαφέρον στη θεατρική πράξη.

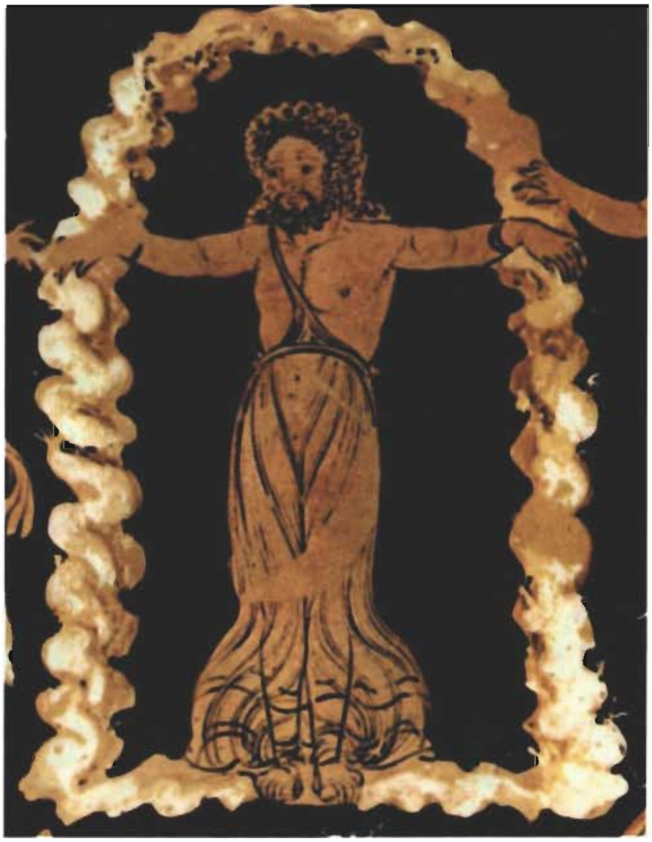

Η λύτρωση του Προμηθέα από το μαρτύριό του. Λεπτομέρεια παράστασης ζωγραφισμένης σε μεγάλο αγγείο, ειδικό για το ανακάτεμα του κρασιού με νερό (κρατήρας). 350-325 π.Χ.

Προμηθέας ή το παιχνίδι μιας μέρας

B3

Το απόσπασμα που θα διαβάσετε είναι από το ομώνυμο έργο του Νικηφόρου Βρεττάκου, εμπνευσμένο από την τραγωδία του Αισχύλου Προμηθέας Δεσμώτης.

Η βουλή* μου είναι μία. Προστατέψτε αυτό
το αγαθό που σας έδωσα. Προπάντων
να ξέρετε πως εκείνο που λάμπει μέσα της
είναι το ίδιο το μέλλον σας. Και πως,
αν συμβεί να την σβήσει, φυσώντας την
με όλη του την άβυσσο, ο Δίας, τότε
σκότος θα πέσει σ' όλο το μέλλον σας.
Ας ξεσκίζεται εκείνος λέγοντας πως
η κλοπή της φωτιάς είναι τάχατε έγκλημα.
Αυτή είναι η πρώτη δίκαιη πράξη.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Γιατί η κλοπή της φωτιάς θεωρείται δίκαιη πράξη;
2. Τι συμβολίζει η φωτιά στον *Προμηθέα* του Αισχύλου (σελ. 48) και στον *Προμηθέα* του Βρεττάκου; Ποια είναι η αξία της για τον άνθρωπο;
3. Τι συμβολίζει ο Δίας;

Νικηφόρος Βρεττάκος

(Κροκεές Λακωνίας 1912 - Πλούμιτσα Λακωνίας 1991)

Σημαντικός Έλληνας ποιητής. Έγραψε, επίσης, πεζογραφήματα, κριτικές μελέτες και άρθρα. Τιμήθηκε με πολλά λογοτεχνικά βραβεία και το 1987 εκλέχτηκε ακαδημαϊκός. Πήρε μέρος στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο και στην Εθνική Αντίσταση. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας (1967-1974) έζησε αυτοεξόριστος στην Ευρώπη. Σε πολλά ποιήματά του αναφέρεται σε ελληνικά και παγκόσμια κοινωνικά και πολιτικά γεγονότα, και διαμαρτύρεται για τη φρίκη του πολέμου. Γενικά, στο έργο του μιλά με λυρισμό και τρυφερότητα για τον άνθρωπο και την αγάπη. *Τα ποιήματά* του έχουν συγκεντρωθεί σε τρεις τόμους. Στα πεζογραφήματά του ανήκουν *Το γυμνό παιδί, Μπροστά στο ίδιο ποτάμι, Οδύνη* κ.ά.

η βουλή: η θέληση, η απόφαση, η επιθυμία

Δημήτρης Ποταμίτης

Τα πουλιά

B4

Το διασκευασμένο απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από την κωμωδία του Αριστοφάνη Όρνιθες, *η οποία παίχτηκε στην αρχαία Αθήνα, το 414 π.Χ. Η υπόθεση του έργου: Δυο Αθηναίοι, ο Ευελπίδης και ο Πισθέταιρος, απογοητευμένοι από τη ζωή της πόλης, ψάχνουν έναν ήσυχο τόπο. Πηγαίνουν στη χώρα των πουλιών, ιδρύουν μαζί μ' αυτά μια φανταστική πολιτεία, την Ουρανούπολη (Νεφελοκοκκυγία, όπως τη λέει ο Αριστοφάνης) και γίνονται κυρίαρχοι των πάντων, θεών και ανθρώπων.*

Γεωμέτρης : Χαίρετε. Έρχομαι απ' τη γη.

Πισθέταιρος : Καλωσόρισες, τι γυρεύεις;

Γεωμέτρης : Ήρθα με αποστολή. Να γεωμετρήσω τον αέρα. Να χωρίσω την πόλη σας σε οικόπεδα και δρόμους...

Πισθέταιρος : Μπα μπα! Κι αυτό που κρατάς τι είναι;

Γεωμέτρης : Χάρακες του αέρα. Γιατί ο αέρας μοιάζει στο σχήμα μ' ένα φούρνο. Εγώ λοιπόν θα βάλω από πάνω τον καμπύλο χάρακά μου και μέσα ένα διαβήτη. Θα μετρήσω κατόπιν μ' έναν ίσιο χάρακα καθέτως κι έτσι θα επιτύχω να γίνει τετράγωνος κύκλος. Στη μέση θα 'ναι η αγορά κι οι δρόμοι για τ' αυτοκίνητα, πάνω απ' τους δρόμους για τ' αυτοκίνητα θα 'ναι οι δρόμοι για τα μηχανάκια, κάτω από τους δρόμους για τ' αυτοκίνητα και τα μηχανάκια θα 'ναι οι δρόμοι για τους πεζούς, τα εργοστάσια θα 'ναι γύρω απ' την καμπύλη, τα υπουργεία απάνω στην καμπύλη κι έξω απ' την καμπύλη, εκτός κυκλώματος, που λένε...

Πισθέταιρος : Εσύ... Έξω απ' τον κύκλο αμέσως! Φίλε, μάζεψ' τα και δρόμο, πριν σε κρεμάσω ανάποδα απ' το χάρακά σου και δεις αληθινά τότε τον τετραγωνισμό του κύκλου*! Για κοίτα, αδερφέ μου, ακόμη δεν τη χτίσαμε την πόλη μας κι αρχίσαν οι ενοχλήσεις!

Γεωμέτρης : Μα τι πάθατε, κύριε; Πώς μιλάτε έτσι σ' έναν εκπρόσωπο του Κράτους;

Πισθέταιρος : Στην πόλη αυτή δε θέλουμε δρόμους, κύριέ μου, μήτε αυτοκίνητα, κύριέ μου, μήτε μηχανάκια, μήτε εργοστάσια, κύριέ μου, μήτε υπουργεία, κύριέ μου, μήτε γεωμέτρες, κύριέ μου, κατάλαβες; Εδώ έχουμε έναν πολύ ωραίο νόμο, ξέρεις: Να σπάμε στο ξύλο τους αλήτες!

Γεωμέτρης : Να τα μαζεύω τότε.

Πισθέταιρος : Δεν ξέρω αν θα προφτάσεις! Οι ξυλιές φτάσανε κιόλας! (Τον δέρνει.)

Γεωμέτρης : Οχ! Οχ!

Πισθέταιρος : Εγώ σε προειδοποίησα. Μπρος! δρόμο. Άμε να χαρακώσεις άλλο μέρος! (Ο Γεωμέτρης φεύγει, μπαίνει ο Εφοριακός.)

τετραγωνισμός του κύκλου: άλυτο πρόβλημα

Εφοριακός : Οι επίσημοι να με υποδεχτούνε! Πού είναι οι μπάντες*;

Πισθέταιρος : Ποιος είναι πάλι ετούτος;

Εφοριακός : Είμαι εφοριακός και ήρθα εδώ στην Ουρανούπολη...

Πισθέταιρος : Και ποιος σε στέλνει;

Εφοριακός : Έγγραφο, μια διαταγή να διενεργήσω έλεγχο...

Πισθέταιρος : Ωραία. Δε μου λες; Πόσα θέλεις για να φύγεις αμέσως και να πεις πως έκανες τον έλεγχό σου;

Εφοριακός : Αυτό πολύ μ' αρέσει! Δωροδοκείς, μα έχε χάρη που είσαι γλυκούλης! Ένα... χιλιαρικάκι;

Πισθέταιρος : Πολλά είναι...

Εφοριακός : Οκτώ κατοστάρικα;

Πισθέταιρος : Πολλά, πολλά...

Εφοριακός : Πέντε;

Πισθέταιρος : (Τον μουντζώνει.) Πάρ' τα!

Γιάννη Τσαρούχη, *Σπουδές κοστουμιών για την πρώτη παράσταση των* Ορνίθων *του Αριστοφάνη* (λεπτομέρεια, *Οι Έλληνες ζωγράφοι*, εκδ. Μέλισσα)

Γιάννης Τσαρούχης
(1910-1989)

Ζωγράφος και σκηνογράφος. Αφομοίωσε με πρωτότυπο τρόπο επιδράσεις από τη βυζαντινή τέχνη, το λαϊκό θέατρο σκιών, αλλά και από σημαντικούς Ευρωπαίους ζωγράφους.

οι μπάντες (η μπάντα): ορχήστρες που περιλαμβάνουν πνευστά και ορισμένα κρουστά όργανα

Εφοριακός : Είμ' εφοριακός και με μουντζώνεις; Διαμαρτύρομαι!
Πισθέταιρος : Βρε ουστ από δω! (Ο εφοριακός βγαίνει. Από μακριά έρχεται ο αγγελιοφόρος).
Πουλί 1 : Πι πι πι πι πι πι...
Πισθέταιρος : Ποιος θέλει, καλέ, να κάνει τσίσα;
Πουλί 1 : Πι πι πι πι πι, Πισθέταιρε...
Πισθέταιρος : Παρών!
Πουλί 1 : Χτίστηκε το τείχος...
Πισθέταιρος : Μπράβο!
Πουλί 1 : Σπουδαίο έργο. Εκατό οργιές* ψηλό.
Πισθέταιρος : Έλα! Και ποιοι το 'χτισαν τόσο ψηλό το τείχος;
Πουλί 1 : Πουλιά, ποιοι άλλοι. Τριάντα χιλιάδες γερανοί από τη Λιβύη κουβάλησαν τις πέτρες. Δέκα χιλιάδες λελέκια ζύμωναν τη λάσπη. Τα πουλιά των ποταμών κουβάλησαν το νερό. Οι χήνες με τα πλατιά ποδάρια τους ζύμωναν τον πηλό. Για μαραγκοί ήταν οι πελεκάνοι. Πελεκούσαν με τα ράμφη τους τα ξύλα κι έφτιαξαν τις πύλες. Όλα τώρα λειτουργούν ρολόι!...
Πισθέταιρος : Μα τι βλέπω! Μπα, τι είν' αυτή η φτερωτή γυναίκα που προσγειώθηκε μπροστά μας; Έι, εσύ ποια είσαι; Την ταυτότητά σου.
Ίριδα : Έρχομαι απ' την αυλή των θεών του Ολύμπου.
Πισθέταιρος : Και ποια είσαι;
Ίριδα : Η θεά Ίριδα!
Πισθέταιρος : (Στο μαντατοφόρο): Να τη συλλάβεις!
Ίριδα : Εμένα;
Πισθέταιρος : Εσένα βέβαια. Αφού μπήκες παράνομα στη χώρα.
Ίριδα : Καλέ, τι λέει αυτός;
Πισθέταιρος : Την πάπια μού κάνεις;
Ίριδα : Την πάπια; Ποια πάπια;
Πισθέταιρος : Έχεις παρουσιαστεί, παιδί μου, στην αστυνομία των γερακιών; Σου βάλαν σφραγίδα στο διαβατήριο οι χήνες;
Ίριδα : Ποια σφραγίδα μού κοπανάς; Είμαι θεά! Έχω το διπλωματικό ελεύθερο, που λένε.
Πισθέταιρος : Αυτά που ήξερες, να τα ξεχάσεις! Χωρίς άδεια παραμονής να γυρνάς στον εναέριο χώρο ξένου κράτους! Θα πληρώσεις πρόστιμο γι' αυτό...
Ίριδα : Εσύ θα το πληρώσεις, που μιλάς έτσι σε μια θεά...
Πισθέταιρος : Εσύ θεά;
Ίριδα : Και βέβαια!
Πισθέταιρος : Τώρα πια εκθρονίστηκες, δεν το πήρες χαμπάρι; Θεές τώρα μόνο η αηδόνα, η χελιδόνα, η πέρδικα κι η περιστέρα!
Ίριδα : Ανόητε, ανόητε, ανόητε! Στάχτη θα σε κάνει ο μπαμπάς μου ο Δίας!

(οι) **οργιές** (η οργιά): μονάδες μήκους ίσες με το άνοιγμα των χεριών

Πισθέταιρος : Στάχτη; Καλύτερα. Κι εγώ απ' τη στάχτη θα ξεφυτρώσω σαν το φοίνικα, το μυθικό πουλί! Στην έφερα. Όχι θα μου τη φέρεις, πουλάδα!...
(Η Ίριδα θυμωμένη φεύγει.)

Πουλί 2 : Πισθέταιρε, σοφότατε, πάνσοφε, σπουδαίε και δοξασμένε, φέρνω διπλό χαρούμενο μαντάτο! Πρώτα πρώτα, με το χρυσό στεφάνι αυτό σε στεφανώνουν όλα τα έθνη της γης, τιμώντας τη σοφία σου. Η ανθρωπότητα απ' άκρου σ' άκρον δέχτηκε τα πουλιά κι αυτά λατρεύει σαν θεούς. Μάλιστα, μια νέα μόδα εξαπλώθηκε στη γη: Η πουλομανία! Οι άνθρωποι ξεσηκώνουν τους τρόπους των πουλιών σε όλα. Μύγες χάφτουν τα πουλιά; Μύγες χάφτουν κι οι άνθρωποι. Τα παιδιά στο σχολείο δε γράφουν πια το αλφάβητο παρά ορνιθοσκαλίσματα σαν τις κότες, κι όλοι παίρνουν ονόματα πουλιών! Η κ. Παγώνα, ο κ. Περδίκης! Κι αν πεις για τα τραγούδια τους, όλο για πουλιά μιλάνε: το σπουργιτάκι, η γερακίνα, το άσπρο μου περιστέρι, το είμ' αϊτός χωρίς φτερά, ο γλάρος! Οι κοπελιές κουνιούνται σαν σουσουράδες. Κι όλοι θέλουν φτερά για να πετάξουν!

Πισθέταιρος : Ας κάνουν ωραίες πράξεις, πες τους, και θα πετάξουν από χαρά και ευτυχία! Τι άλλο όμως έχεις να μου πεις;

Πουλί 2 : Οι θεοί έστειλαν πριν λίγο μήνυμα πως μας παραδίνουνε την εξουσία!

Πισθέταιρος : Τι λες!

Πουλί 2 : Ζητούν να κάνουμε ειρήνη. Και τα πουλιά ας κυβερνούν τον κόσμο. Να τον κυβερνήσουν δίκαια τουλάχιστο...

Πισθέταιρος : Ειρήνη! Επιτέλους πια. Ειρήνη! Και Δικαιοσύνη! Αυτοί πια να 'ναι νόμοι των πουλιών και των ανθρώπων!

Πουλιά : Κάντε θέση, κάντε θέση
να χορέψω εγώ στη μέση.

Πισθέταιρος : Ποπό τι ομορφιές και κάλλη
αχ κι έχω χαρά μεγάλη.

Πουλιά : Απ' τον άνθρωπο ετούτον
τα πουλιά έχουν δει τον πλούτο.

Πισθέταιρος : Τώρα για την Πουλοχώρα
έφτασε η μεγάλη ώρα.

Πουλιά : Γιατί τα πουλιά γνωρίζουν
τώρα πια το τι αξίζουν.

Πισθέταιρος : Κι έτσι το έργο μας τελειώνει
μου το λέει στ' αυτί τ' αηδόνι.

Πουλιά : Τώρα σπίτια σας να πάτε
και να 'χετε ό,τι αγαπάτε!

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Στις διασκευές λογοτεχνικών έργων ο συγγραφέας-διασκευαστής, ανάμεσα σε άλλες παρεμβάσεις που κάνει (π.χ. συντόμευση ή και αύξηση του μεγέθους του κειμένου), κρατάει βασικά στοιχεία της πρωτότυπης αφήγησης, προσθέτει όμως και δικά του, κυρίως σύγχρονα στοιχεία από την καθημερινότητα και γενικά την κοινωνική ζωή. Ποια στοιχεία νομίζετε ότι πρόσθεσε ή άλλαξε ο Δημήτρης Ποταμίτης;
2. Ποια σύγχρονα θέματα και προβλήματα θίγονται στο κείμενο;
3. Μπορείτε να βρείτε το βιβλίο του Ποταμίτη *Ιστορίες του παππού Αριστοφάνη*, όπου περιέχονται «Τα πουλιά», και να διαβάσετε την κωμωδία στην ολοκληρωμένη της μορφή. Να σκηνοθετήσετε και να παίξετε το έργο, προσθέτοντας κι άλλους ρόλους.

Δημήτρης Ποταμίτης

(Κύπρος 1945)

Είναι σκηνοθέτης, ηθοποιός και ποιητής· δημιουργός του Θεάτρου Έρευνας και της παιδικής σκηνής του. Έχει γράψει, έχει παίξει και έχει σκηνοθετήσει πολλά έργα για παιδιά, από το 1973 ως σήμερα. Το έργο *Ιστορίες του παππού Αριστοφάνη* έχει παρουσιαστεί σε άλλες δώδεκα χώρες. Άλλα έργα του: Τα θεατρικά *Το λουρί του Σωκράτη*, *Ένα δέντρο που το λένε Νικόλα*, τα οποία αναφέρονται στο οικολογικό πρόβλημα και σε άλλα σύγχρονα ζητήματα. Επίσης, *Τα ανάποδα παραμύθια*, όπου δίνει διαφορετικές εκδοχές σε γνωστές ιστορίες.

Της ξενιτιάς

B5

Η ξενιτιά για πολλές δεκαετίες αποτέλεσε μάστιγα του λαού μας. Άλλοτε ο σκληρός κατακτητής, άλλοτε ανάγκες της ζωής και άλλοτε λόγοι εργασίας ανάγκαζαν τους νέους, το πιο ζωντανό τμήμα του πληθυσμού, να φεύγουν για πολλά χρόνια, πολλές φορές και παντοτινά από την πατρική τους γη. Ο λαός εξωτερίκευσε την πίκρα του με τραγούδια ειδικά πλασμένα για την ξενιτιά, γεμάτα πόνο αλλά και κρυφή ελπίδα και αξιοπρέπεια· τραγούδια που έχεις την αίσθηση ότι συνοδεύονται από βουβό κλάμα.

Θέλω να πα* στην ξενιτιά να κάμω τριάντα ημέρες
και η ξενιτιά με γέλασε και κάνω τριάντα χρόνους.
Περικαλώ σε, ξενιτιά, αρρώστια μη μου δώσεις.
Η αρρώστια θέλει πάπλωμα, θέλει παχύ στρωσίδι,
θέλει μανούλας γόνατα, θέλ' αδερφής αγκάλες,
θέλει πρώτες ξαδέρφισσες να κάθονται κοντά σου,
θέλει και σπίτι να είν' πλατύ, να στρώνει, να ξιστρώνει*.
Όσο 'χει ο ξένος την υγειά, ούλοι* τον αγαπάνε.
Μα 'ρθε καιρός κι αρρώστησε βαριά για να πεθάνει·
κι ο ξένος αναστέναξε και η γης αναταράχτη:
— Να είχα νερ'* απ' τον τόπο μου και μήλ' απ' τη μηλιά μου,
σταφύλι ροδοστάφυλο απ' την κληματαριά μου.

Ερωτήσεις:

1. Πώς νιώθει ο ξένος του δημοτικού τραγουδιού και γιατί;
2. Ποιες διαφορές βρίσκετε ανάμεσα στην ξενιτιά που περιγράφεται στο τραγούδι και τη σημερινή;
3. Πώς βλέπετε να αντιμετωπίζονται οι μετανάστες στις μέρες μας και ποια γνώμη έχετε για την αντιμετώπιση αυτή;

να πα: να πάω ❖ **ξιστρώνει (ξιστρώνω):** ξεστρώνει ❖ **ούλοι:** όλοι ❖ **νερ':** νερό

Αγγελική Βαρελλά

Δρακοπαραμύθι

B6

Μια φορά κι έναν καιρό, αλλά μπορεί και σήμερα, ήταν ένας δράκος που δεν είχε μήτε όνομα μήτε και δουλειά.

Οι παροιμίες λένε πως, όταν δεν έχει κανείς δουλειά, σκέφτεται κακά πράγματα. Έτσι έγινε και μ' αυτό το δράκο, που τον φώναζαν Δράκο, γιατί δεν είχε άλλο όνομα.

Καθισμένος με τις πιτζάμες του κάθε μέρα, κάθε μέρα, κάθε μέρα, μπροστά στην έγχρωμη τηλεόραση, παρακολουθούσε όλα τα σίριαλ. Κι εκεί που καθόταν, σκέφτηκε: «Δεν κάνω μια συμμορία;».

Να, γι' αυτό είναι σοφές οι παροιμίες.

Και πώς θα την έκανε τη συμμορία ο δράκος, που τον έλεγαν Δράκο, γιατί δεν είχε άλλο όνομα; Μα δεν είχε κανένα πρόβλημα. Θα το αντέγραφε από την τηλεόραση. Κάθισε λοιπόν, είδε πολλές τέτοιες ταινίες και πήρε ένα σωρό ιδέες.

Μετά, φόρεσε το στενό του το μπλουτζίν, έβαλε και το πουκαμισάκι με τη μάρκα στο τσεπάκι, έχωσε στις τσέπες του δυο πιστόλια, ανέβηκε σε μια μοτοσικλέτα γιαπωνέζικη και να σου τον στο στέκι των δράκων.

Το στέκι των δράκων δεν ήταν σπηλιά, κάθε άλλο. Ήταν μια ωραία ντισκοτέκ με χιλιάδες χρωματιστά φώτα και χορευτική μουσική. Την έλεγαν «Ντρακοντισκοτέκ», γιατί οι δράκοι τρελαίνονται για ξένες γλώσσες.

Ο δράκος, που τον έλεγαν Δράκο, γιατί δεν είχε άλλο όνομα, πλησίασε ένα μαυριδερό νεαρό, που τον έλεγαν Νέφος, Νεφ για συντομία.

(Το καλό που σας θέλω μην ψάξετε να βρείτε πότε γιορτάζει, για να του στείλετε λουλούδια. Το όνομά του δεν υπάρχει στο εορτολόγιο).

— Γεια σου, Νεφ, είπε ο Δράκος. Τι κάνεις; Τι νέα;

— Να, εδώ. Μόνιμος κάτοικος της Αθήνας!

— Πάλι την «αιθαλομίχλη σου» φοράς;

— Είναι το πιο βολικό μου κοστούμι, αποκρίθηκε ο Νεφ. Δεν το βγάζω από πάνω μου με τίποτα.

— Ναι, αλλά οι κάτοικοι της Αθήνας είναι θυμωμένοι μαζί σου.

— Και λοιπόν; Εγώ σπάω την πλάκα μου και τραγουδώ.

— Τι τραγουδάς δηλαδή;

— Το «Α-θήήή-να, Α-θήήή-να, χαρά της γηης, και της αυγηής, μικρό γαλά-ά-ά-άζιο κρί-ί-ί-ίνο!

— Και δεν είναι άδικο να τραγουδάς και να σπας πλάκα μόνος σου;

— Και τι θες να κάνω;

— Να κάνουμε μια συμμορία, να σπάμε πλάκα και να τραγουδάμε όλοι μαζί.

— Βαριέμαι, μωρέ. Καλά είμαι βολεμένος πάνω από την πόλη.

— Έλα τώρα, Νεφ. Μη μου χαλάς το χατίρι. Θα πέσει πολύ γέλιο, σου λέω. Θα μας δείξει και η τηλεόραση.

— Η τηλεόραση; Χμμμ. Πολύ ενδιαφέρον αυτό. Άμα είναι έτσι, αλλάζει το πράμα.

Αγήνορα Αστεριάδη, *Αθήνα, καυσαέρια* (λεπτομέρεια, *Αγήνωρ Αστεριάδης Ζωγραφική – Χαρακτική*, Δήμος Αθηναίων – Δήμος Λάρισας)

— Ξέρεις άλλους δράκους που να θέλουν να σπάσουν πλάκα με τους ανθρώπους;

— Ουουουουου! Ένα σωρό!

— Για πες έναν.

— Τον Ντεσιμπέλ, καλέ, αυτόν εκεί που φοράει ακουστικά και κάνει τάχατες πως αγαπάει τη μουσική. Να σου ανέβει αυτός στη μοτοσικλέτα και να μαρσάρει μέχρι να ξεκινήσει... Χμ! και ύστερα να φεύγει σα βολίδα, να μετανιώνεις που γεννήθηκες με αυτιά. Εμείς εδώ τον λέμε Ντεσιμπέλ των θορύβων. Πώς λένε οι άνθρωποι: Η μαρκησία των αγγέλων; Κάπως έτσι.

— Καμιά δράκαινα ξέρεις;

— Πφφφ! Άλλο τίποτα. Καλά, εσύ πού ζεις; Δεν ξέρεις τη Ρυπανσίν, τη Χουλιγκάνα, τη Χωματερόλ;

— Εεε, ξέρεις, εγώ βλέπω πολύ τηλεόραση...

— Έτσι πες μου, κουρκούτιανες*! Καλά, μωρέ Δράκε, θα σου τις συστήσω εγώ. Όπου να 'ναι θα 'ρθουν να σου πουν ιστορίες με τους ανθρώπους να σκάσεις στα γέλια. Εκείνη η Ρυπανσίν δεν έχει το θεό της. Ξαπλώνει τις αρίδες* της στην ακρογιαλιά, δεν αφήνει τους ανθρώπους να κολυμπήσουν, παίζει πεντόβολα* με τα κονσερβοκούτια, βάζει στα μούτρα της βρομιές και ντύνεται με σακούλες νάιλον. Χα χα χα!

Ο Νεφ κατέβασε μονορούφι μια κόκα κόλα και συνέχισε:

— Η Χωματερόλ, που τ' όνομά της θυμίζει προφιτερόλ, κόντεψε μια μέρα να μας μείνει στα χέρια από τα πολλά γέλια. Ξάπλωσε, που λες, σε μια πλαγιά, άνοιξε το στόμα της σαν πηγάδι, κι οι άνθρωποι σαν ηλίθιοι πήγαν και τη χόρτασαν με δροσερά, ζουμερά φρούτα. Έσκασε από το πολύ φαΐ, μα κόντεψε να σκάσει και από τα γέλια, όταν τους άκουσε να παραπονιούνται πως πεθαίνουν εκατομμύρια παιδιά από την πείνα... Χα χα χα! Μεγάλη πλάκα, σου λέω.

— Αυτή η Χουλιγκάνα, που λες, είναι νέα;

— Πολύ νέα. Αυτή είναι θεότρελη και τα κάνει όπου πάει γης μαδιάμ! Κάθε Κυριακή πηγαίνει στα γήπεδα πρώτη και καλύτερη. Σπάζει καμιά εκατοστή καρέκλες για γούστο, πετά μερικά μπουκάλια στα κεφάλια των φιλάθλων, τους τσαλαπατά, βρίζει, κατεβάζει

κουρκούτιανες (κουρκουτιαίνω ή κουρκουτιάζω): χάζεψες, έχασες το μυαλό σου ✣ **τις αρίδες** (η αρίδα): τα πόδια ✣ (τα) **πεντόβολα**: παιδικό παιχνίδι με πέτρες ή βόλους

τα κάγκελα, πυροβολεί, όταν της έρθει το κέφι, και σκάει στα γέλια, όταν οι άνθρωποι διορθώνουν τις ζημιές, αφού είναι γνωστό ότι την άλλη Κυριακή πάλι τα ίδια θα κάνει. Χα χα χα!

Μέχρι το βράδυ η συμμορία ήταν έτοιμη. Αλίμονο τώρα! Χα!

Εκτός από το δράκο, που τον έλεγαν Δράκο, γιατί δεν είχε άλλο όνομα, όλοι οι συμμορίτες-δράκοι είχαν παράξενα ονόματα: Νεφ, Ρυπανσίν, Χωματερόλ, Ντεσιμπέλ, Πεινάν, Πυρκαγέισον, Ανερζί, Χουλιγκάνα, κι όλα έφερναν προς το ξενικό, για να μοιάζουν πιο ευρωπαϊκά.

Η Πυρκαγέισον εξαφάνιζε τη μέρα πέντε με έξι δάση. Η Ανερζί γυρνούσε λυγιστή και κουνιστή στους δρόμους κι έπαιρνε το ψωμί των ανθρώπων, η Πεινάν τουμπάνιαζε* τις κοιλιές των παιδιών κι ο Νεφ εξαφάνιζε τα γαλανά σύννεφα και τα αγγελάκια, που το 'βαζαν στα πόδια τρομαγμένα.

Τέτοια παιχνίδια έπαιζαν οι δράκοι με τους ανθρώπους και κάθε βράδυ μαζεύονταν στην «Ντρακοντισκοτέκ», τα έλεγαν κουτσοπίνοντας και δώσ' του χάχανα και δώσ' του γέλια. Ε, λοιπόν, οι άνθρωποι ήταν πιο χαζοί από τους δράκους, που σ' όλα τα παραμύθια τους παρουσιάζουν για βλάκες.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποια προβλήματα θέτει το σύγχρονο αυτό παραμύθι;
2. Αν το κείμενο σας έκανε να γελάσετε, τι είναι αυτό που προκαλεί το γέλιο;
3. Να δημιουργήσετε τους δικούς σας ήρωες και να γράψετε μια ιστορία που να αναφέρεται στα προβλήματα του τόπου όπου ζείτε.
4. Να διασκευάσετε το κείμενο για το θέατρο, να το παίξετε και να το βιντεοσκοπήσετε.
5. Να πάρετε συνέντευξη από τη συγγραφέα.

Αγγελική Βαρελλά

(Θεσσαλονίκη 1930)

Σπούδασε αρχαιολογία. Έχει ασχοληθεί με όλα τα είδη του πεζού λόγου. Τα βιβλία της αναφέρονται στο φυσικό και οικολογικό περιβάλλον, στην αρχαιοκαπηλία, στη βία στα γήπεδα, σε θέματα μυθολογίας· είναι αισιόδοξα, γεμάτα φαντασία και χιούμορ. Μερικά μόνο απ' αυτά είναι τα ακόλουθα: *Φιλενάδα φουντουκιά μου, Αρχίζει το ματς, Σε δυο τρελά ημίχρονα, Έξι εναντίον ενός.*

---

* **τουμπάνιαζε** (τουμπανιάζω): φούσκωνε

Τζιάννι Ροντάρι

Περιπέτεια με την τηλεόραση

B7

Ενα βράδυ ο κύριος Βερούτσι γύρναγε από τη δουλειά του. Ο κύριος Βερούτσι μπορεί να 'τανε υπάλληλος του ταχυδρομείου, μπορεί όμως και οδοντογιατρός. Δεν μπορούμε να τον κάνουμε και ό,τι θέλουμε. Να του βάλουμε μουστάκια; Γένια; Άντε, ας έχει μουστάκια και γένια. Ας προσπαθήσουμε να φανταστούμε πώς είναι ντυμένος, πώς περπατάει, πώς μιλάει. Τώρα μιλάει με τον εαυτό του... Ας κρυφακούσουμε τι λέει.

— Επιτέλους, γυρνάω σπίτι... Σπίτι μου, σπιτάκι μου και σπιτοκαλυβάκι μου. Δεν μπορώ άλλο. Είμαι ψόφιος. Κόσμος... κυκλοφορία... Τώρα θα μπω στο σπίτι μου, θα κλειδώσω την πόρτα κι ο κόσμος ολόκληρος απέξω. Αυτό τουλάχιστον μπορώ να το κάνω. Να 'μαι, έφτασα... Επιτέλους μόνος... Τι καλά... Πρώτο, δρόμο η γραβάτα... Δεύτερο, οι παντούφλες μου... Τρίτο, ανάβω την τηλεόραση... Τέταρτο, η πολυθρόνα μου, το σκαμνάκι για τα πόδια, το τσιγάρο... Αχ, τώρα είμαι με το βασιλιά γενιά*. Και, προπάντων, είμαι μόνος... μόνος... Μα συ ποια είσαι; Από πού ξεφύτρωσες;

Μια νόστιμη κοπέλα χαμογελούσε κι έσταζε μέλι* στον κύριο Βερούτσι. Πριν λίγο δεν υπήρχε, τώρα στεκότανε κει δα και διόρθωνε το κολιέ που φορούσε στο λαιμό της.

— Δε με γνωρίσατε, κύριε Βερούτσι; Είμαι εκφωνήτρια της τηλεόρασης. Την ανάψατε και να 'μαι. Θα σας πω τις τελευταίες ειδήσεις.

Ο κύριος Βερούτσι διαμαρτυρήθηκε:

— Ναι, μα σεις δεν είστε μέσα στην τηλεόραση αλλά στο σπίτι μου και κάθεστε στον καναπέ μου.

— Το ίδιο δεν κάνει; Κι όταν είμαι μέσα στην τηλεόραση, είμαι σπίτι σας και κουβεντιάζω μαζί σας.

— Μα πώς καταφέρατε και μπήκατε δω μέσα; Δε σας πήρα είδηση. Ή μήπως μπήκατε κρυφά;

— Αυτό είναι άλλη κουβέντα... Τώρα θέλετε ν' ακούσετε τα νέα ή όχι;

— Τέλος πάντων..., ας ακούσουμε τι θα πείτε.

Η όμορφη κοπέλα έβαλε την καλή της φωνή κι άρχισε:

— Σε ολόκληρο το βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας συνεχίζεται το ανθρωποκυνήγι για τη σύλληψη του φοβερού ληστή που δραπέτευσε από τις φυλακές του Ρίντινγκ. Ο αρχηγός της αστυνομίας ανακοίνωσε ότι ο ληστής κατά πάσαν πιθανότητα κρύβεται στα δάση...

Κείνη τη στιγμή ο κύριος Βερούτσι άκουσε μια φωνή που δεν ήτανε της εκφωνήτριας ούτε κι έβγαινε από την τηλεόραση, αλλά κάπου μέσα από το δωμάτιο. Έλεγε λοιπόν η φωνή:

— Παραμύθια!

με το βασιλιά γενιά: δε μου λείπει τίποτε, νιώθω άρχοντας ✣ **έσταζε μέλι:** ήταν όλο γλύκα, ήταν πολύ γλυκιά

— Ποιος είναι; πετάχτηκε ο κύριος Βερούτσι. Ποιος μίλησε;

— Ο ληστής, είπε η εκφωνήτρια, σαν να μη συνέβαινε τίποτα. Κοιτάξτε, θα 'χε κρυφτεί κάτω από τον καναπέ.

— Παραμύθια, ξανάπε η φωνή, πού θα κρυφτώ εγώ, δε θα το πω στην αφεντιά σου...

Ο κύριος Βερούτσι κοίταξε κατακεί που του φάνηκε πως ερχότανε η φωνή και είπε χωρίς πια να κρατηθεί:

— Μα ποιος του 'δωσε την άδεια. Ένας ληστής θα 'χει σίγουρα και πιστόλι. Ένας ληστής στο σπίτι μου! Είναι για να του στρίβει κανενός.

— Εσείς με προσκαλέσατε, είπε ο ληστής και βγήκε από την κρυψώνα του.

— Εγώ; Ωραίο και τούτο. Να καλέσω εγώ ληστές να μου κάνουνε επίσκεψη και να πιούμε και κανένα ποτηράκι...

— Να συνεχίσω τις ειδήσεις; Ρώτησε η εκφωνήτρια.

— Γιατί όχι; απάντησε ο κύριος Βερούτσι. Είμαι περίεργος να δω πώς θα τελειώσει η ιστορία.

Και η κοπέλα πήρε κείνη την απρόσωπη φωνή, που έχουν οι εκφωνητές όταν λένε τα νέα.

— Ο στρατηγός Μπόλο ανακοίνωσε ότι το στράτευμά του θ' αρχίσει συντόμως την επίθεση ενάντια της δημοκρατίας της Πλανάβιας και ότι ο πόλεμος δε θα λήξει πριν τα Χριστούγεννα.

— Δεν είναι ακριβώς έτσι, ακούστηκε μια άλλη φωνή, ενώ άνοιγε με θόρυβο η πόρτα ενός ντουλαπιού.

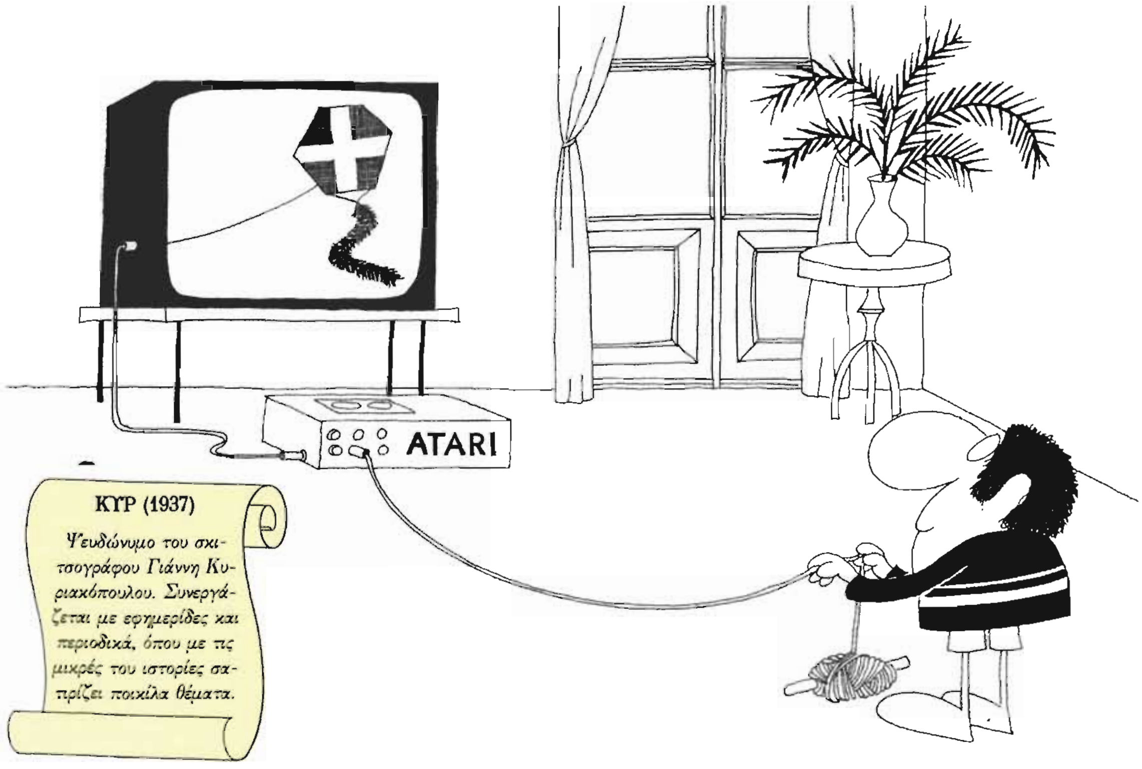

ΚΥΡ (1937)

Ψευδώνυμο του σκιτσογράφου Γιάννη Κυριακόπουλου. Συνεργάζεται με εφημερίδες και περιοδικά, όπου με τις μικρές του ιστορίες σατιρίζει ποικίλα θέματα.

ΚΥΡ, *Χωρίς λόγια* (γελοιογραφία από την εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*)

Ο κύριος Βερούτσι πετάχτηκε ξανά ολόρθος.

— Τι είναι; Α, σίγουρα θα είστε ο στρατηγός Μπόλο. Και τι γυρεύετε μέσα στο ντουλάπι;

— Δικός μου λογαριασμός, απάντησε ο στρατηγός.

— Μπορεί, μα εγώ θέλω να ξέρω, είπε ο κύριος Βερούτσι. Μπόμπες... Μπόμπες στο ντουλάπι μου!... Θα 'θελα να ξέρω τι σχέση έχω εγώ με πόλεμο...

Ο στρατηγός Μπόλο γέλασε κοροϊδευτικά.

— Η δουλειά μου, αγαπητέ κύριε, είναι να οδηγήσω τα στρατεύματά μου και να καταλάβω την Πλανάβια κι όχι να απαντώ στις ερωτήσεις σου. Έλεγα στη δεσποινίδα από δω πως η ανακοίνωσή μου ερμηνεύτηκε στραβά. Είπα ακριβώς αυτά τα λόγια: Ο πόλεμος θα τελειώσει πριν τα Χριστούγεννα, γιατί εγώ θα κατατροπώσω τους Πλανάβιους, έναν έναν, θα κάνω στάχτη την πολιτεία τους και τα χωράφια τους και η γη τους θα μετατραπεί σε έρημο.

Τότε πετάχτηκε κι ο ληστής να πει το λογάκι του.

— Τι αγαθή ψυχούλα! Και μένα, έναν κλεφταράκο της συμφοράς, με κυνηγάει ολόκληρη η Μεγάλη Βρετανία. Θέλετε να μάθετε ποιος από τους δυο μας είναι ο αληθινός ληστής...

— Κι εγώ θέλω να μάθω, ξεφώνισε ο κύριος Βερούτσι, πότε θα ξεκουμπιστείτε όλοι από δω μέσα· κι εσύ, δεσποινίς εκφωνήτρια, κι εσύ, κύριε ληστή, κι εσύ, κύριε στρατηγέ... Αυτό είναι το σπίτι μου και θέλω να μείνω μόνος! Ό,τι λέτε και κάνετε σεις, στα παλιά μου τα παπούτσια. Θα βρω τον τρόπο να σας πετάξω έξω. Θα φωνάξω την αστυνομία και θα σας κολλήσω την κατηγορία: παραβίαση της στέγης*. Εντάξει; Θα τηλεφωνήσω ακόμα και στους χωροφύλακες και στους αστυφύλακες της τροχαίας και στους πυροσβέστες... Θέλω να δω αν είμαι νοικοκύρης στο σπίτι μου. Να το ξέρω...

Στο μεταξύ, όσο η εκφωνήτρια συνέχιζε να λέει τις ειδήσεις, το σπίτι του κυρίου Βερούτσι, που ήτανε μοναδικός ιδιοκτήτης και ήθελε να κάθεται μονάχος χωρίς να τον ενοχλεί κανένας, άρχισε να γεμίζει λογής λογής κόσμο: Πλήθη από πεινασμένους, στρατεύματα σε πορεία, πολιτικοί πάνω στο βήμα, αθλητές που γυμναζόντανε, εργάτες που απεργούσαν, αεροπλάνα που πήγαιναν να βομβαρδίσουν... φωνές, στριγγλιές, τραγούδια, βρισιές σε όλες τις γλώσσες του κόσμου που μπερδευόντανε μέσα σε χίλιους δυο άλλους θορύβους.

— Φτάνει, ξεφώνισε ο κύριος Βερούτσι. Προδοσία. Παραβίαση της στέγης! Φτάνει! Φτάνει!

ΠΡΩΤΟ ΤΕΛΟΣ

Ξαφνικά ακούστηκε ένα επίμονο κουδούνισμα.

— Ποιος είναι;

— Ανοίξτε ή σπάμε την πόρτα.

Ευτυχώς, ήτανε οι χωροφύλακες. Τους κάλεσε ένας γείτονας που είχε τρομάξει με το θόρυβο.

— Μην κινηθεί κανείς! Ψηλά τα χέρια! Ταυτότητες!

παραβίαση της στέγης: η είσοδος κάποιου στο σπίτι μας με τη βία (οι νόμοι προστατεύουν το οικογενειακό άσυλο από κάθε μορφή παραβίασης)

— Ευχαριστώ, αναστέναξε ο κύριος Βερούτσι κι έπεσε ξέπνοος* στον καναπέ. Σας ευχαριστώ. Πάρτε τους όλους. Να μη βλέπω κανέναν. Όλοι τους είναι ύποπτοι.

— Και τούτη η δεσποινίς;

— Κι εκείνη. Δεν είχε δικαίωμα να μου κουβαλήσει στο σπίτι μου όλη αυτή την οχλαγωγία.

— Εντάξει, κύριε Βερούτσι, είπε ο επικεφαλής των χωροφυλάκων, η ιδιωτική σας ζωή είναι απαραβίαστη. Θα τους στείλω όλους φυλακή. Μήπως θέλετε να σας ψήσω κανένα καφέ να συνέρθετε;

— Όχι, ευχαριστώ, θα τον ψήσω μόνος μου. Μόνο, καφέ χωρίς καφεΐνη, γιατί αλλιώς δε θα κλείσω μάτι όλη νύχτα.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΕΛΟΣ

Ξαφνικά... του κύριου Βερούτσι του κατέβηκε μια ιδέα... μα τι ιδέα. Μια από κείνες που στα κόμικς τις παρουσιάζουνε μ' ένα φως που ανάβει στο κεφάλι του Μίκι ή του Σούπερμαν.

Ο κύριος Βερούτσι πλησίασε σιγά σιγά την τηλεόραση χαμογελώντας σ' όλο εκείνο τον κόσμο που τον κοίταζε με περιέργεια. Έριξε ένα τελευταίο χαμόγελο και, αφού βεβαιώθηκε πως κανένας δε θα τον εμποδίσει να κάνει αυτό που είχε στο νου του, με μια απότομη και αποφασιστική κίνηση πάτησε το κουμπί.

Η πρώτη που εξαφανίστηκε ήτανε η εκφωνήτρια. Ύστερα ο ένας μετά τον άλλο χανόντανε οι ληστές, οι τραγουδιστές, οι στρατηγοί, οι αθλητές, ο στρατός, ο κόσμος. Δεν ήτανε πολύ απλό;

Φτάνει να κλείσει κανείς την τηλεόραση κι όλοι είναι υποχρεωμένοι να εξαφανιστούνε, να μείνουνε έξω από την πόρτα και να σ' αφήσουνε μόνο στην ησυχία σου...

Ο κύριος Βερούτσι χαμογέλασε στον εαυτό του και άναψε την πίπα του.

ΤΡΙΤΟ ΤΕΛΟΣ

Ξαφνικά ο κύριος... ο κύριος Βερούτσι έπαψε να ξεφωνίζει σαν τρελός.

Κατάλαβε άραγε;

Ναι, κατάλαβε.

Τι να καταλάβει;

Πως δε φτάνει να κλείσεις την πόρτα σου για ν' αφήσεις απέξω όλο τον κόσμο, τα βάσανά του και τα προβλήματά του.

Και πως κανένας δεν μπορεί πραγματικά να απολαύσει τις χαρές της ζωής, όταν ξέρει —και μια τηλεόραση αρκεί για να του το μάθει— πως υπάρχουν άνθρωποι που είναι δυστυχισμένοι, υποφέρουν, πεθαίνουν κάπου κοντά ή πολύ μακριά, μα πάντα πάνω σ' αυτή τη γη που είναι μια για όλους μας, που είναι το ίδιο σπίτι για όλους μας.

απόδοση: Άλκη Ζέη

ξέπνοος: ξεψυχισμένος

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να τελειώσει μια ιστορία. Ο συγγραφέας διαλέγει την τρίτη περίπτωση. Εσείς ποια προτιμάτε και γιατί;
2. Οι γνώμες των ανθρώπων για τα γεγονότα της ζωής είναι συχνά διαφορετικές, χωρίς υποχρεωτικά να είναι μια μόνο η σωστή και οι άλλες λάθος. Με αφορμή το κείμενο συζητήστε την παραπάνω άποψη.
3. Εάν ήσασταν υπεύθυνοι ενός τηλεοπτικού σταθμού, τι θα συμπεριλαμβάνατε στο πρόγραμμά του; Προγραμματίστε τις εκπομπές μιας μέρας.
4. Συζητήστε στην τάξη τις θετικές και τις αρνητικές επιδράσεις της τηλεόρασης.

Τζιάννι Ροντάρι

(Gianni Rodari, Ομένια Ιταλίας 1920 - Ρώμη 1980)

Ο μεγαλύτερος σύγχρονος παραμυθάς που με το έργο του έχει συμβάλει στην ανανέωση της παγκόσμιας παιδικής λογοτεχνίας. Στοιχεία του ύφους του είναι η φαντασία και το πρωτότυπο χιούμορ. Στόχος του η δημιουργική διασκέδαση του αναγνώστη, με την ανάδειξη των κοινωνικών προβλημάτων και τον καυτηριασμό των ανθρώπινων ελαττωμάτων. Έχει τιμηθεί με το Βραβείο Άντερσεν. Μερικά από τα έργα του: *Ο πλανήτης των χριστουγεννιάτικων δέντρων, Μια φορά κι έναν καιρό σ' έναν πλανήτη μακρινό, Το βιβλίο με τα λάθη, Παραμύθια απ' το τηλέφωνο, Ένα λεπτό κρεμμύδι.*

Μενέλαος Λουντέμης

Ένα παιδί μετράει τ' άστρα

Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι από το πρώτο κεφάλαιο του μυθιστορήματος του Μενέλαου Λουντέμη Ένα παιδί μετράει τ' άστρα. *Παρουσιάζει ανάγλυφα τον πόθο του φτωχού παιδιού να μάθει γράμματα, καθώς και την προσπάθεια να επιτύχει το στόχο του παρά τις αντίξοες κοινωνικές συνθήκες.*

Μια μέρα κάθισε και παίδεψε το κεφάλι του. Το 'βαλε κάτω και το παίδεψε, το 'πλεξε όπως είδε να κάνουν οι γύφτοι με το καλάθι. Στο τέλος το βρήκε: Θα 'πιανε φιλία με τα βιβλία. Θα γύρευε να μάθει από κει, αυτά που του 'κρυβαν οι μεγάλοι πίσω απ' τα παραμύθια που λέγανε αυτοί οι μικροί χάρτινοι «παππούδες» που κάθονται στα γόνατά σου και σου λένε τις ιστορίες τους χωρίς καμώματα και παρακάλια.

Μα στο χωριό, που δούλευε παραπαίδι*, δεν είχε χαρτοπουλειά*. Έπρεπε, λοιπόν, να παρακαλέσει κανένα μπάρμπα απ' αυτούς που κατεβαίνανε στην πολιτεία και πουλούσανε το καλαμπόκι τους να του φέρει ένα. Και μια μέρα αυτό έγινε. Έπιασε έναν τέτοιο γερούλη, του 'βαλε στη χούφτα καναδυό μεταλλίκια* και, «σε παρακαλώ», του λέει, «αν βρεις, εκεί που πας, κανένα βιβλίο που να λέει καλές ιστορίες, πάρ' το μου. Ε; Πολύ θα σε περικαλέσω*, όμως...».

Έβαλε ο παππούς τα μεταλλίκια στην απαλάμη του, τα πασπάτεψε με το δάχτυλο, αναποδογύρισε ένα, για να δει τι έχει από κάτω... έστρωσε με το δάχτυλο τα μουστάκια του... και του τα 'δωσε πίσω. «Πάρ' τα», του λέει. «Αν τα χαρτιά λένε καλά παραμύθια... μου τα λες και μένα και ξεχρεώνουμε. Αν, πάλι, δε λένε, θα σου πάρω ένα αυτί. Ε;...». Το παιδί τρόμαξε. Ο γέρος τότε έβαλε τα γέλια... «Άιντε, άιντε... Σύχασε*...», είπε. «Δε σου παίρνω αυτί, σου παίρνω ένα μεταλλίκι. Σύμφωνοι;».

Σε τρεις μέρες του 'φερε ένα χαρτί, λίγο πιο χοντρό απ' το βαγγέλιο, και του το 'δωσε. «Το πασπάτεψα από παντού», λέει στο παιδί. «Δε βγαίνει τίποτα. Για πάρ' το εσύ, μην 'πα και σε γνωρίζει και συνεννοηθείτε».

Το παιδί τ' άνοιξε τρέμοντας. Ήταν σαν μικρό σπιτάκι, «Ιστορία Σεβάχ του Θαλασσινού» έλεγε το ξώφυλλό του. Αυτό ήταν! Το παιδί έπεσε πάνου στο βιβλίο με τα μούτρα. Και το διάβαζε, το διάβαζε ολόκληρο το χειμώνα. Το διάβαζε και ξανά το διάβαζε και πάλι το ξαναδιάβαζε, και το 'μαθε νεράκι. Κείνος ο μπάρμπας, που του το 'χε φέρει, τ' άκουε και τρέμανε τα μουστάκια του. Όμορφο βιβλίο. Μόνο που είχε μια παραξενιά. Έλεγε την ιστορία του μονάχα σ' όποιον ήθελε.

Ώσπου να κλείσει κείνη η χρονιά, είχε καταπιεί κι άλλα καμιά δεκαριά βιβλία.

(το) **παραπαίδι** : παραγιός, βοηθός τεχνίτη ❖ **χαρτοπουλειά** (το χαρτοπουλειό): τα χαρτοπωλεία ❖ **μεταλλίκια** (το μεταλλίκι): κέρματα ❖ **θα σε περικαλέσω:** θα σε παρακαλέσω ❖ **Σύχασε:** ησύχασε

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Γιατί στρέφεται στα βιβλία ο ήρωας του κειμένου;
2. Να βρείτε τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει το παιδί στην προσπάθειά του να αποκτήσει βιβλία.
3. Αν ο ήρωας του αποσπάσματός μας επισκεπτόταν την τάξη του Τυφλοπόντικα (σελ. 120-122), τι θα έλεγε στα παιδιά που θα συναντούσε εκεί για την αξία των βιβλίων;

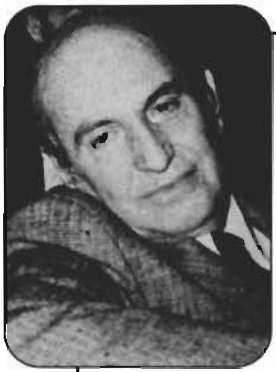

Μενέλαος Λουντέμης

(Κωνσταντινούπολη 1915 - Αθήνα 1976)

Έζησε δύσκολα παιδικά χρόνια και αναγκάστηκε να εργαστεί από μικρό παιδί. Αγωνίστηκε στην Αντίσταση κατά των κατακτητών (1940) και μετά τον πόλεμο έζησε στη Ρουμανία ως πολιτικός πρόσφυγας. Τα έργα του διακρίνονται για το λυρισμό και το έντονο συναισθηματικό στοιχείο τους· καταγράφουν τις δυσμενείς κοινωνικές συνθήκες, τις οικονομικές δυσκολίες και τα προβλήματα του απλού λαού. Κυριότερα βιβλία του: *Τα πλοία δεν άραξαν, Καληνύχτα ζωή, Οι κερασιές θ' ανθίσουν και φέτος, Οδός Αβύσσου αριθμός 0, Της γης οι αντρειωμένοι.*

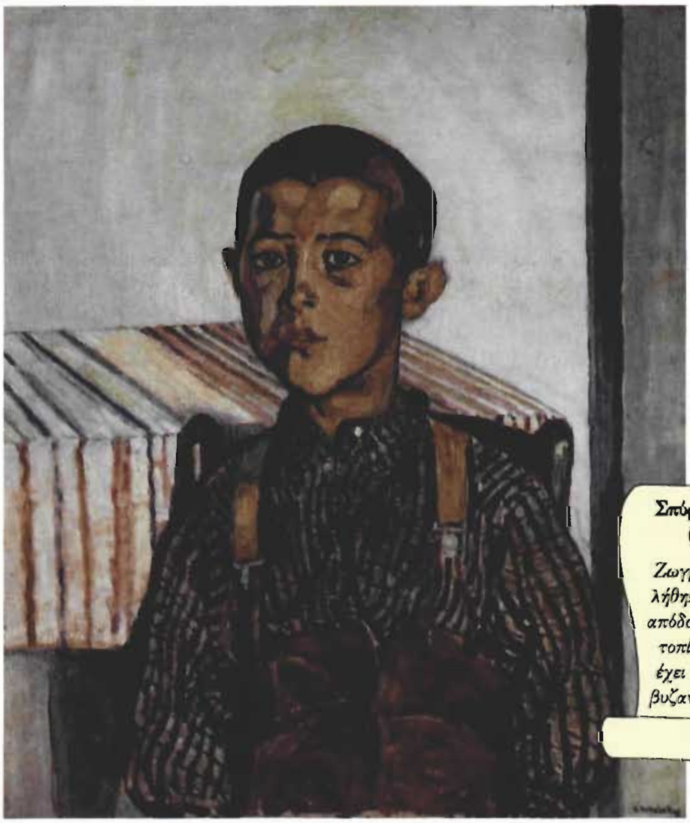

Σπύρου Παπαλουκά, *Το παιδί με τις τιράντες* (*Το παιδί στη νεοελληνική τέχνη*, εκδ. Adam)

Σπύρος Παπαλουκάς (1892-1957)

Ζωγράφος που ασχολήθηκε κυρίως με την απόδοση του ελληνικού τοπίου. Το έργο του έχει επιρροές από τη βυζαντινή αγιογραφία.

Αντώνης Σαμαράκης

Σ' ένα συνοριακό σταθμό

B9

Από παιδί είχε μανία με τα τρένα. Μεγάλη μανία. Το έσκαγε από το σχολείο, με τα βιβλία παραμάσχαλα*, και πού τον έχανες, πού τον έβρισκες, στο σταθμό. Έμεναν σε μια μικρή επαρχιακή πόλη.

Τρύπωσε σε μια γωνιά κι εκεί καθότανε ώρες ολόκληρες και κοίταζε. Όχι μονάχα τα τρένα που ολοένα ερχόντουσαν και ολοένα φεύγανε, μα όλη η ατμόσφαιρα εκεί τον γοήτευε. Από το πολύ το σκασιαρχείο έμεινε στην ίδια τάξη. Η μάνα του του τις έβρεχε τακτικά, αυτός το βιολί του.

Το όνειρό του, από τότε, δεν ήτανε να γίνει, όπως θέλανε άλλα παιδιά, αξιωματικός ή μηχανικός, μα σταθμάρχης. Ονειρευότανε τον εαυτό του σταθμάρχη στον κεντρικό σταθμό της πρωτεύουσας, με τη σκούρα μπλε στολή, με τα σιρίτια στα μανίκια, κι ένιωθε μεγάλη συγκίνηση.

Συχνάζοντας στο σταθμό, είχε μάθει από μικρός όλες τις μανούβρες που γίνονται εκεί σαν είναι να 'ρθει ή σαν είναι να φύγει ένα τρένο.

Είχε μάθει ακόμα να παρατηρεί. Να μελετάει τα πρόσωπα των ταξιδιωτών. Άλλοι φτάνανε στο σταθμό με συνοδεία συγγενείς και φίλους κι αρχίζανε οι ατέλειωτοι αποχαιρετισμοί, οι συγκινήσεις και τα ρέστα. Άλλοι πάλι ερχόντουσαν και βρίσκανε ολόκληρη υποδοχή. Και ξανά οι συγκινήσεις και τα ρέστα. Μα κείνοι που ήταν η συμπάθειά του από τότε, ήταν οι μοναχικοί ταξιδιώτες. Αυτοί που φεύγουν ή έρχονται ολομόναχοι. Σαν είναι να φύγουνε, πηδάνε στο βαγόνι τους και χάνονται εκεί μέσα. Δεν κοιτάνε από το παράθυρο, γιατί ξέρουν πως δεν είναι κανένας για να τους αποχαιρετήσει, να τους πει: «Καλό ταξίδι!».

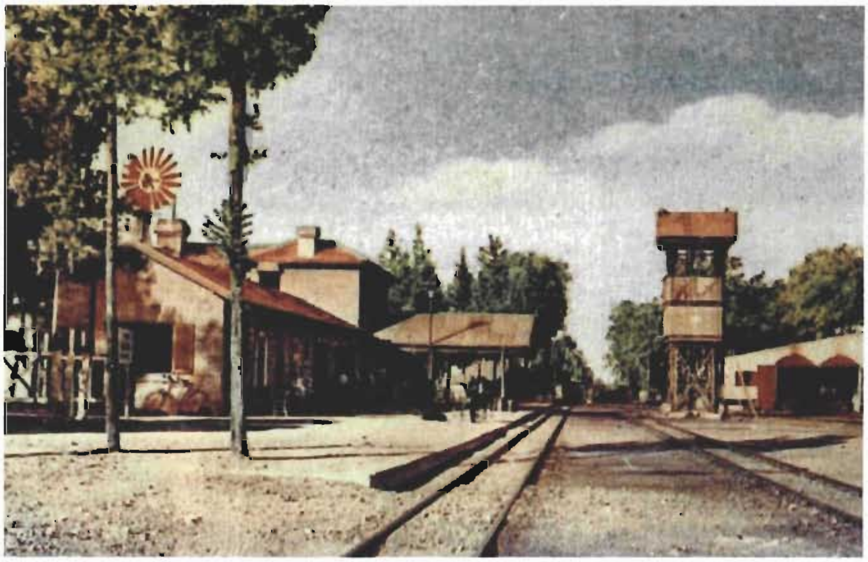

Σταθμός τρένου στη Λευκωσία (1947)

παραμάσχαλα: κάτω απ' τη μασχάλη

Το ίδιο σαν έρχονται. Κατεβαίνουν από το βαγόνι τους, γρήγορα γρήγορα, και τραβάνε κατευθείαν στην έξοδο. Ξέρουν πως δεν είναι κανένας για να τους πει: «Καλωσόρισες!».

Το είχε λοιπόν μεγάλο μεράκι* να γίνει σταθμάρχης. Και τίποτα, μα τίποτα, δεν μπόρεσε να τον κάνει ν' αλλάξει γνώμη. Ούτε το ξύλο που ταχτικά έτρωγε από τη μάνα του ούτε που έμεινε στην ίδια τάξη δυο φορές ούτε και μια φορά που τον τράβηξε πίσω από κάτι βαγόνια ένας σιδηροδρομικός και του έκανε χειρονομίες.

Και γίνηκε σιδηροδρομικός, μα όχι σταθμάρχης. Δεν είχε τα «τυπικά προσόντα». Δεν τα κατάφερε να τελειώσει το σχολείο. Όμως, μέρα και νύχτα, βρισκότανε στο αγαπημένο του περιβάλλον κι αυτό του έφτανε.

Τώρα που είναι συνταξιούχος, λέει να καθίσει να γράψει ένα βιβλίο με τις αναμνήσεις του. Τριάντα δύο χρόνια έκανε σιδηροδρομικός. Υπηρέτησε σε πολλούς σταθμούς, μικρούς και μεγάλους. Και είδε πολλά πράματα. Έχει ένα σωρό αναμνήσεις.

Το είπε το σχέδιό του για το βιβλίο σ' ένα φίλο του, συνταξιούχο δάσκαλο, που τα κουτσοπίνουν παρέα τα βραδάκια. Το βρήκε σπουδαίο το σχέδιό του ο φίλος του. Μάλιστα του βρήκε και τον τίτλο του βιβλίου: «Απομνημονεύματα μιας μακράς σιδηροδρομικής ζωής». Κι αυτός του είπε: «Δάσκαλε, τι 'ναι τούτο; Μακρύ σα σιδερόδρομος είναι». Γελάσανε κι οι δυο τους. Και τσουγκρίσανε τα ποτήρια τους.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποιες ερωτήσεις θα θέλατε να κάνετε στο σιδηροδρομικό, για να μάθετε γιατί διάλεξε αυτό το επάγγελμα;
2. Μιλήστε για κάποιο στόχο που είχατε βάλει. Πώς καταφέρατε να τον πραγματοποιήσετε; Αν όχι, τι έφταιξε; Πώς νιώσατε στην κάθε περίπτωση;
3. Αν έπρεπε να φτιάξετε μια αφίσα γι' αυτό το διήγημα, τι θα ζωγραφίζατε; Ζωγραφίστε την και βάλτε από κάτω έναν τίτλο. Ή ζωγραφίστε όποια σκηνή σάς κινεί το ενδιαφέρον από την παράγραφο που περιγράφει την κίνηση στο σταθμό.
4. Πώς θα χαρακτηρίζατε το παιδί «που είχε μανία με τα τρένα»; Να βρείτε τις αντίστοιχες φράσεις του κειμένου.

Αντώνης Σαμαράκης

(Αθήνα 1919)

Δημοφιλής συγγραφέας. Το έργο του, διηγήματα και μυθιστορήματα, είναι εμπνευσμένο από τα καθημερινά κοινωνικά προβλήματα και διακρίνεται για την ανθρωπιά του. Ο Σαμαράκης πρωτοστατεί στις προσπάθειες για τη σωτηρία των παιδιών του πλανήτη μας και δίκαια έχει ανακηρυχτεί ο «πρώτος Έλληνας πρεσβευτής καλής θέλησης της Unicef για τα παιδιά του κόσμου». Έργα του: *Ζητείται ελπίς, Σήμα κινδύνου, Αρνούμαι, Το λάθος, Το διαβατήριο.*

το είχε μεράκι: το επιθυμούσε παρά πολύ

Λίτσα Ψαραύτη

Ο Θωμάς

Είχαμε πιάσει τα μπροστινά καθίσματα του αεροπλάνου και προσπαθούσαμε να βολευτούμε ανάμεσα σε πακέτα, τσάντες και ταξιδιωτικούς σάκους. Οι επιβάτες συνωστίζονταν στο διάδρομο, ψάχνοντας να βρουν τις θέσεις τους και, καθώς περνούσαν από μπροστά μας, κοντοστέκονταν και οι ματιές τους ήταν γεμάτες περιέργεια και απορία. Και πώς να μην απορούν; Η ομάδα μας φορούσε κάτασπρα μπλουζάκια που έγραφαν πάνω τους «Ειδικοί Ολυμπιακοί Αγώνες» και τέτοιους αγώνες δεν είχαν ξανακούσει. Μόλις απογειωθήκαμε, ο Θωμάς κόλλησε το πρόσωπό του στο παράθυρο του αεροπλάνου κι έκανε σαν μικρό παιδί:

— Μαμά, κοίταξε πώς φαίνονται τα σπίτια, σαν κουτάκια... και οι δρόμοι μοιάζουν με μεγάλα φίδια. Να, κι ένα καράβι... μικρούλικο που είναι!...

Κι όμως ο Θωμάς δεν ήταν πια παιδί. Σε δυο μήνες έκλεινε τα είκοσι, παλικαράκι ψηλόλιγνο, ξανθό, με γαλάζια μάτια σαν ήμερες θάλασσες. Μόνο το μυαλό του δε μεγάλωσε, έμεινε όπως ήταν στα πρώτα παιδικά του χρόνια. Γιατί ο Θωμάς γεννήθηκε πνευματικά καθυστερημένος.

Όταν έγινε τεσσάρων χρονών, τον γράψαμε σ' ένα νηπιαγωγείο για ειδικά παιδιά. Του άρεσε το καθημερινό πηγαινέλα με το σχολικό λεωφορείο, τα παιχνίδια, η νηπιαγωγός που τον αγαπούσε και δεν κουραζόταν να τον ανεβοκατεβάζει στα όργανα της παιδικής χαράς.

Στο σπίτι γινόταν σωστό πανηγύρι κάθε φορά που ο Θωμάς έλεγε και μια καινούργια λέξη.

Στο ειδικό δημοτικό σχολείο έμαθε να γράφει και να διαβάζει απλές φράσεις. Του άρεσε να ζωγραφίζει, ταίριαζε τα χρώματα με μεγάλη ευαισθησία κι αγαπούσε με πάθος τη μουσική. Πέταγε από τη χαρά του όταν του χαρίζαμε κασέτες με τραγούδια του Νταλάρα και της Μούσχουρη.

Ήξερα πως δε θα γινόταν ποτέ ζωγράφος κι ούτε θα μάθαινε να παίζει όργανα μουσικά. Και τι μ' αυτό; Σκεφτόμουνα. Ο Θωμάς έχει τις χάρες του, είναι ευχαριστημένος με τις μπογιές του, τους δίσκους της μουσικής, και η καρδιά μου ημέρευε.

☆ ☆ ☆

— Θέλετε ν' ακούσετε λίγη μουσική; Έχουμε ακόμη πολλές ώρες μέχρι να φτάσουμε· η αεροσυνοδός, ευγενικιά, ήρθε φορτωμένη μ' ένα μάτσο ακουστικά μέσα σε πλαστικά σακουλάκια.

Άλλο που δεν ήθελε ο Θωμάς. Τα στερέωσε στ' αυτιά του, βρήκε το κανάλι που του άρεσε και για αρκετή ώρα δε σάλεψε από τη θέση του. Ακόμα κι όταν έσκυψε πάνω του ο Γεράσιμος, δεν κουνήθηκε καθόλου. Ο Γεράσιμος ήταν ο γυμναστής, ο προπονητής κι ο καλύτερος φίλος του Θωμά. Χτύπησε την πόρτα μας ένα Σάββατο βράδυ κι η ζωή μας άλλαξε από τη μια στιγμή στην άλλη.

— Είμαι ο Γεράσιμος, ο καινούργιος γυμναστής στο σχολείο του Θωμά. Ήρθα να μιλήσουμε για το γιο σας.

— Έκανε τίποτα; Μήπως χτύπησε κανένα παιδί; τον έκοψα ανήσυχη.

— Όχι, το αντίθετο μάλιστα, έκανε κάτι σπουδαίο. Παίζαμε μπάσκετ προχθές στην αυλή του σχολείου. Κάποια στιγμή η μπάλα τού ξέφυγε. Ο Θωμάς έτρεξε να την πιάσει. Η μπάλα, παίρνοντας τον κατήφορο, απόχτησε ταχύτητα. Από πίσω κι ο Θωμάς που φοβόταν μην κυλήσει στον γκρεμό και χαθεί. Κι όσο η μπάλα κατρακυλούσε, τόσο ο Θωμάς δυνάμωνε το τρέξιμό του, αποφασισμένος να την πιάσει. Την πρόλαβε στη μέση του δρόμου. Εγώ κρατούσα την αναπνοή μου.

— Φοβήθηκες μην πέσει ο Θωμάς στο γκρεμό; ανατρίχιασα.

— Όχι, ο γιος σας ήξερε τις δυνάμεις του και τις μέτρησε σωστά. Εκείνο που δε γνώριζε ήταν πως είχε τρέξει πάνω από εκατό μέτρα, αυξάνοντας μάλιστα την ταχύτητά του προς το τέλος. Υπολογίζω ότι έκανε τα εκατό μέτρα σε δεκαπέντε δευτερόλεπτα. Είναι σπουδαίος χρόνος για ειδικό παιδί που δε γυμνάζεται κανονικά. Θέλω να τον προπονήσω στο δρόμο των εκατό μέτρων, για να πάρει μέρος στους αγώνες, στο τέλος της σχολικής χρονιάς. Γι' αυτό ήρθα σήμερα, να ζητήσω την άδειά σας.

Στην αρχή ήμουνα διστακτική, δεν ήθελα να κουράζεται ο Θωμάς. Φοβόμουνα κιόλας μην πέσει και χτυπήσει, μήπως ιδρώσει και κρυολογήσει.

— Θα του κάνει καλό ο αθλητισμός. Θα δυναμώσει το χαρακτήρα του. Θα γνωρίσει κι άλλα παιδιά, θα γίνει πιο κοινωνικός. Δε θα τον πιέσω ποτέ να κάνει περισσότερα απ' όσα μπορεί. Θα μείνουμε μακριά από ανταγωνισμούς και ρεκόρ.

Τα επιχειρήματά του ήταν λογικά, μ' έπεισε. Ένιωθα ότι μπορούσα να του έχω εμπιστοσύνη, ο Θωμάς θα ήταν σε καλά χέρια.

Τρεις φορές την εβδομάδα ο Γεράσιμος έπαιρνε το Θωμά για προπόνηση στο γήπεδο της γειτονιάς. Στην αρχή δεν ήταν καθόλου εύκολο. Ένα απόγευμα ο Θωμάς γύρισε κλαμένος, με μάγουλα γρατζουνισμένα.

— Δεν ξαναπάω πια στο γήπεδο. Την ώρα που έβαζα τη φόρμα μου, ένα παιδί μου φώναξε «καλώς τα βλίτα» κι όλοι σκάσανε στα γέλια. Αναγκάστηκα κι εγώ να του ρίξω μια μπουνιά, είπε κι ήταν έτοιμος να ξαναβάλει τα κλάματα.

— Να δεις που δε θα σε πειράξει πια, τον παρηγορούσα. Άλλες φορές πάλι βαριόταν. Προτιμούσε να βλέπει τηλεόραση, ν' ακούει μουσική. Τότε ο Γεράσιμος έβαζε μπροστά τα μεγάλα μέσα.

— Θα είναι κι η Μαρίνα στην προπόνηση. Αν δεν έρθεις, θα της πέσει από δίπλα ο Μάνος ο μπασκετμπολίστας και πάει, την έχασες. Η Μαρίνα ήταν ο «έρωτας» του Θωμά. Όταν την έβλεπε να μιλάει με τ' άλλα τ' αγόρια, έσκαγε απ' τη ζήλια του. Είδε κι έπαθε ο Γεράσιμος να τον στρώσει. Χίλια δυο μικροπράγματα που τα κανονικά παιδιά τα έκαναν μ' ευκολία, ήταν βουνό ολόκληρο για το Θωμά. Έπρεπε να μάθει πως, όταν ξεκινούσε το τρέξιμο, έπρεπε και να τερματίσει. Τις περισσότερες φορές έφτανε στη μέση της διαδρομής και σταματούσε. Άλλοτε πάλι δυσκολευόταν να τρέξει μέσα στο διάδρομο. Έβγαινε έξω από τις γραμμές και περνούσε στο διπλανό «κουλουάρ»* που έτρεχαν οι άλλοι αθλητές. Τότε η κούρσα ακυρωνόταν και τα παιδιά χαλούσαν τον κόσμο με φωνές και παράπονα.

☆ ☆ ☆

(το) **κουλουάρ:** ο διάδρομος, μέσα στον οποίο τρέχει ο δρομέας

Τη μέρα των αγώνων το γήπεδο ήταν κατάμεστο από γονείς, συγγενείς, φίλους, δάσκαλους, εκπαιδευτές. Μόνον ο υπουργός δεν ήρθε. Έστειλε όμως ένα φλύαρο μήνυμα «συμπαράστασης» γεμάτο υποσχέσεις.

Οι αθλητές στάθηκαν στην αφετηρία, ετοιμάστηκαν, δόθηκε η εκκίνηση...

Ο αφέτης έδωσε την εκκίνηση με μια σφυρίχτρα κι όλα πήγαν καλά. Ο Θωμάς έβαλε τα δυνατά του και κατάφερε να τερματίσει πρώτος. Με τα χέρια σηκωμένα ψηλά, όπως έβλεπε να κάνουν τα μεγάλα αστέρια του στίβου στην τηλεόραση, χαιρετούσε, έστελνε φιλιά, ιδιαίτερα στις πρώτες κερκίδες, εκεί που καθόταν η Μαρίνα. Ξέχασε όλες τις συμβουλές και τα λόγια του Γεράσιμου. Στάθηκε αδύνατο εκείνη τη μεγάλη στιγμή να θυμηθεί ότι η συμμετοχή μετράει περισσότερο κι από τη νίκη, ο ανταγωνισμός και η προσωπική προβολή δε συμβιβάζονται με το πνεύμα των αγώνων. Η ανάγκη για διάκριση, που είναι βαθιά ριζωμένη στον κάθε άνθρωπο, κυριάρχησε μέσα του. Ο Θωμάς ήθελε να νικήσει, να νιώσει τη χαρά του νικητή, ν' ακούσει τα χειροκροτήματα του κόσμου, ν' αποδείξει στο Γεράσιμο, στους φίλους του, στη Μαρίνα, σ' όλους εμάς που τον αγαπούσαμε, ότι ήταν ικανός όχι μόνο να τρέξει αλλά και να κερδίσει. Το βράδυ στήθηκε από νωρίς μπροστά στην τηλεόραση ν' ακούσει τις αθλητικές ειδήσεις.

— Θα μας δείξει κι εμάς η τηλεόραση, ε μαμά; ρωτούσε κάθε τόσο.

Δε βρέθηκε όμως ούτε ένας δημοσιογράφος να πει δυο λόγια, ούτε μια κάμερα να δείξει έστω και για λίγα λεπτά τους αγώνες των παιδιών μας, τη μεγάλη χαρά και τον ενθουσιασμό τους.

— Του χρόνου θα πάμε στην Αμερική, στους Ειδικούς Ολυμπιακούς Αγώνες, έλεγε την άλλη μέρα, σοβαρός, ο Γεράσιμος. Να δούμε τι γίνεται και στις άλλες χώρες, να γνωρίσουν τα παιδιά μας τους ξένους αθλητές, να δείξουμε κι εμείς τι αξίζουμε.

— Δεν πρόκειται να ξεχάσουμε τις αρχές και τους στόχους μας, επειδή θα πάμε στους μεγάλους αγώνες. Φαντάζεστε να μπορέσουμε μια μέρα να οργανώσουμε στην Ελλάδα μια Παγκόσμια Ειδική Ολυμπιάδα;

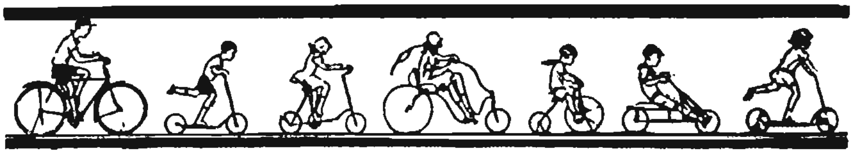

Ο ενθουσιασμός και το πάθος του Γεράσιμου νίκησαν και τους τελευταίους δισταγμούς μου.

Μέσα σε λίγους μήνες σχηματίστηκε η Ολυμπιακή ομάδα. Τέσσερα παιδιά όλα κι όλα. Ο Θωμάς, οι δίδυμες, η Σοφία και η Όλγα, τα δελφινάκια μας στην πεταλούδα, κι ο Μιχάλης που πηδούσε άλμα εις ύψος.

Ο Γεράσιμος συνέχισε να προπονεί τα παιδιά κι εκείνα μετρούσαν τις βδομάδες και τους μήνες μέχρι να φτάσει η ημέρα της αναχώρησης.

— Φτάνουμε σε λίγα λεπτά, παρακαλούμε δέστε τις ζώνες σας, η φωνή από το μεγάφωνο ξύπνησε και τους τελευταίους κοιμισμένους επιβάτες.

Έξω ήταν ακόμα σκοτάδι, στο βάθος όμως η πόλη, κατάφωτη, περίμενε τα παιδιά απ' όλο τον κόσμο για να δώσει φτερά στις ελπίδες και στα όνειρά τους. Στο αεροδρόμιο

που προσγειωθήκαμε, μια πελώρια φωτεινή επιγραφή έγραφε το σύνθημα της Ολυμπιάδας: «Δώσε μου την ευκαιρία ν' αγωνιστώ κι αν δε νικήσω, άσε με να νιώσω περήφανος που προσπάθησα».

Μέναμε στους φοιτητικούς ξενώνες του Πανεπιστημίου και τρώγαμε καθημερινά στη μεγάλη τραπεζαρία, όλοι μαζί, αθλητές και συνοδοί απ' όλο τον κόσμο, άσπροι, μαύροι, κίτρινοι. Όλα τα παιδιά έγιναν φίλοι απ' την πρώτη κιόλας μέρα. Κουβέντιαζαν με τη γλώσσα της καρδιάς που δε γνωρίζει πατρίδες και σύνορα, αυτή την υπέροχη γλώσσα της αγάπης, που ξέρουν και τη μιλούν όσοι έχουν άδολες ψυχές.

Η μέρα των αγώνων ξημέρωσε λαμπρή. Ο ουρανός ήταν καταγάλανος κι αστραφτερός, το πράσινο στα δέντρα ολόφρεσκο. Όταν μπήκαμε στο στάδιο, σάστισα. Αλήθεια, όλοι αυτοί οι άνθρωποι, περισσότεροι από πενήντα χιλιάδες, είχαν έρθει για να δουν αγώνες παιδιών, πνευματικά καθυστερημένων; Δυσκολευόμουνα να το πιστέψω.

— Ο κόσμος εδώ αγαπάει και σέβεται κάθε άνθρωπο αδικημένο, αναγνωρίζει ότι έχει κι αυτός δικαίωμα στη ζωή, στη χαρά, στην ευτυχία, μου ψιθύρισε ο Γεράσιμος, λες κι είχε διαβάσει τη σκέψη μου.

Ύστερα πήρε το Θωμά και πήγαν στ' αποδυτήρια.

Πρώτη, όπως γίνεται σ' όλους τους Ολυμπιακούς αγώνες, θα ήταν η ελληνική ομάδα.

Από το πρωί ο Θωμάς ήταν ανήσυχος και νευρικός. Έτρεμε από υπερένταση κι ανυπομονησία.

— Θέλω να κερδίσω, έστω και το χάλκινο μετάλλιο. Το έχω υποσχεθεί στη Μαρίνα, έλεγε κάθε τόσο. Ο Γεράσιμος, για να τον ηρεμήσει, τον πήρε κι έκαναν μια μεγάλη βόλτα στο πάρκο. Τάισαν τις πάπιες στη λίμνη, έφαγαν παγωτό, κουβέντιασαν. Γύρισε στον ξενώνα καλμαρισμένος.

Άρχισε η παρέλαση. Τα παιδιά μπήκαν στο στάδιο φανερά σαστισμένα. Οι δίδυμες κρατιόνταν χέρι χέρι για να παίρνουν θάρρος. Ο Θωμάς, ένα βήμα μπροστά, αγωνιζόταν να κρατήσει τη σημαία ψηλά και ν' ακολουθήσει το κορίτσι που κρατούσε την ταμπέλα με τη λέξη «Ελλάς».

Έκαναν ολόκληρο το γύρο του σταδίου. Ο κόσμος χειροκροτούσε την ελληνική ομάδα, οι ομογενείς* της πόλης είχαν ξεδιπλώσει ελληνικές σημαίες και τις κουνούσαν πέρα δώθε.

Ο ενθουσιασμός του κόσμου είχε συνεπάρει την ομάδα. Χαιρετούσαν δεξιά κι αριστερά, οι δίδυμες είχαν αφήσει τα χέρια.

Προσπαθούσα να κρατηθώ, να μη βάλω τα κλάματα.

Η παρέλαση τελείωσε, τελείωσαν οι λόγοι, οι χαιρετισμοί των επισήμων. Οι αθλητές αποχώρησαν με τάξη κι αμέσως άρχισαν τ' αγωνίσματα. Η εξάδα των δρομέων στον τελικό των εκατό μέτρων πήρε τη θέση της στην αφετηρία. Ανάμεσά τους κι ο Θωμάς. Δίπλα του χοροπηδούσε ο Γιόμο από την Κένυα, ακόμα πιο μαύρος μέσα στο κατάλευκο μπλουζάκι του. Μπήκαν στη γραμμή. Έφυγαν. Ο Γιόμο πρώτος σαν βολίδα. Πίσω του ο δρομέας από την Ιταλία και τρίτος ο Θωμάς. Κι εκεί, λίγα μέτρα πριν το τέρμα, ο Γιόμο έχασε το βήμα του, παραπάτησε, άνοιξε τα χέρια του κι έπεσε στο έδαφος. Ένα μυριόστομο «ααααα» σηκώθηκε από τις κερκίδες. Οι άλλοι δρομείς προσπέρασαν το Γιόμο και συνέχισαν το τρέξιμο προς το τέρμα.

οι ομογενείς (ο ομογενής): οι ελληνικής καταγωγής μόνιμοι κάτοικοι ξένης χώρας

Ξαφνικά είδα το Θωμά να σταματάει και να γυρίζει πίσω. Γονάτισε πλάι στο Γιόμο, τον βοήθησε να σηκωθεί, να σταθεί στα πόδια του. Ο κόσμος κρατούσε την αναπνοή του, μύγα να πέταγε μέσα στο στάδιο θ' ακουγόταν. Ύστερα και οι δυο μαζί, αγκαλιασμένοι, έτρεξαν στην υπόλοιπη διαδρομή και τερμάτισαν τελευταίοι.

Σείστηκε το στάδιο από τα χειροκροτήματα. Οι θεατές, όρθιοι, χτυπούσαν τα χέρια τους ρυθμικά, ανέμιζαν τις σημαίες, φώναζαν «μπρά-βο μπρά-βο».

Εγώ άκουγα μόνο. Δεν μπορούσα πια να δω τι γινόταν από κει και ύστερα. Τα μάτια μου είχαν θαμπώσει από τα δάκρυα. Ήθελα να σηκωθώ και να φωνάξω σ' όλο εκείνο το πλήθος που παραληρούσε από ενθουσιασμό:

— Είναι το παιδί μου αυτό, ο Θωμάς μου, εγώ τον γέννησα και είμαι η πιο περήφανη κι ευτυχισμένη μάνα στον κόσμο... Η φωνή μου όμως δεν έβγαινε· μόνο τα μάτια μου έτρεχαν βρύσες.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Σε ποια σημεία του κειμένου φαίνεται η πίστη της μάνας στις δυνάμεις του γιου της;
2. Ποια είναι η άποψή σας για τα άτομα με ειδικές ανάγκες;
3. Ο Θωμάς έδωσε ένα μάθημα ανθρωπιάς και αληθινού ολυμπιακού πνεύματος. Γράψτε ένα κείμενο για τον ολυμπισμό, για τις αρχές δηλαδή που συνθέτουν την ολυμπιακή ιδέα, αντλώντας υλικό από όσα γράφει η συγγραφέας και από όσα γνωρίζετε κι εσείς.
4. Πάρτε μια συνέντευξη από το Θωμά.

Λίτσα Ψαραύτη

(Σάμος 1936)

Σπούδασε την αγγλική γλώσσα και εργάστηκε ως μεταφράστρια. Έχει γράψει κυρίως μυθιστορήματα. Τα θέματα των βιβλίων της αναφέρονται στις ανθρώπινες σχέσεις, στο οικολογικό πρόβλημα, στην επιστημονική φαντασία, στο ρατσισμό και στην ελληνική ιστορία. Έγραψε τα βιβλία *Στα βήματα του Σαμοθήριου, Ανάσες και ψίθυροι του δάσους, Το διπλό ταξίδι, Το αυγό της έχιδνας, Το χαμόγελο της Εκάτης* (Κρατικό Βραβείο το 1996) κ.ά.

Η οικογένειά μας

Γιώργου Σικελιώτη, *Άνδρας, γυναίκα και παιδί*

Γιώργος Σικελιώτης (1917-1984)

Ζωγράφος που εμπνεύστηκε από τη λαϊκή τέχνη, τη βυζαντινή αγιογραφία και τον κόσμο του Καραγκιόζη.

Παναγία του Βλαδιμήρ. Βυζαντινή εικόνα, α΄ τρίτο 12ου αιώνα, Μόσχα

Νικηφόρος Βρεττάκος

Η μητέρα μου στην εκκλησία

Γ1

Άλλαξε τη μπόλια* της η μητέρα μου κι ετοιμάστηκε
να πάει στην εκκλησία.
Καθαρή σαν αστέρι,
παρόλα τα μαύρα της, κατεβαίνει τα πέτρινα
σκαλοπάτια κοιτάζοντας την ευγένεια του ήλιου
και τις άσπρες πορτοκαλιές. Δεν ξέρει η μητέρα μου
τι είναι ο ήλιος. Τον φαντάζεται αγάπη
που ανατέλλει στον ουρανό — δεν ξέρει η μητέρα μου.

Δεν ξέρει αν ήτανε Σάββατο χτες,
δεν ξέρει αν αύριο είναι Δευτέρα.
Ωστόσο τις μέρες τις γνωρίζει καλά.
Η Κυριακή μυρίζει βασιλικό
κι η φωνή της καμπάνας είναι γλυκιά.
Δεν ξέρει πώς γίνεται. Γύρω της όλα
φαίνονται φρέσκα, δείχνουν αλλιώς.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποια είναι η σχέση της μητέρας με τη φύση;
2. Να γράψετε ένα σύντομο κείμενο για την καθημερινή ζωή της μητέρας, χρησιμοποιώντας τη φαντασία σας, αλλά και στοιχεία που σας δίνει το ποίημα.
3. Παρατηρήστε τις εικόνες των σελίδων 76, 78, 79 και 82, και ύστερα να τις συγκρίνετε.

• Βιογραφία του Νικηφόρου Βρεττάκου υπάρχει στη σελίδα 50.

(η) **μπόλια:** γυναικείο μαντίλι για το κεφάλι

Πάμπλο Πικάσο, *Μητρότητα* (λεπτομέρεια)

Πάμπλο Πικάσο
(1881-1973)
Κορυφαίος ζωγράφος του 20ού αιώνα, θεμελιωτής του κυβισμού. Θέματά του: Καλλιτέχνες του τσίρκου, κατατρεγμένοι άνθρωποι, ισπανικές ταυρομαχίες.

Κ.Π. Καβάφης

Γ2

Δέησις

Η θάλασσα στα βάθη της πήρ'* έναν ναύτη. —
Η μάνα του, ανήξερη, πιαίνει* κι ανάφτει

στην Παναγία μπροστά ένα υψηλό κερί
για να επιστρέψει γρήγορα και ναν* καλοί καιροί —

και όλο προς τον άνεμο στήνει τ' αυτί.
Αλλά ενώ προσεύχεται και δέεται αυτή,

η εικών ακούει, σοβαρή και λυπημένη,
ξεύροντας πως δεν θα 'λθει πια ο υιός που περιμένει.

Βάσω Κατράκη
(1914-1988)

Σημαντική χαράκτρια και ζωγράφος. Το έργο της χαρακτηρίζεται από λιτότητα και εκφραστική δύναμη.

Βάσως Κατράκη, *Μάνα* (*Το παιδί στη νεοελληνική τέχνη*, εκδ. Adam)

πήρ' (παίρνω): πήρε ❖ **πιαίνει (πιαίνω):** πηγαίνει ❖ **ναν:** να είναι

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποια συναισθήματα σας προκαλεί το ποίημα; Αν μπορούσατε να μιλήσετε στη χαροκαμένη μάνα, τι θα της λέγατε, πώς θα την παρηγορούσατε;
2. Προσέξτε τις ομοιοκαταληξίες του ποιήματος, ιδιαίτερα του δεύτερου και τρίτου δίστιχου. Τι παρατηρείτε; Τέτοιες ομοιοκαταληξίες θα συναντήσουμε και σε άλλα ποιήματα του Καβάφη, όπως στα «Τείχη», όπου συνδυάζει ομόηχες λέξεις: «τύχη», «τύχει», «τείχη». Μπορείτε να βρείτε και σεις τέτοιες ομόηχες λέξεις, αν θέλετε, με τη βοήθεια ενός λεξικού. Ιδέες μπορείτε να αντλήσετε και από το βιβλίο της Θέτης Χορτιάτη, *Παιχνιδόλεξα*.
3. Στην ελληνική και παγκόσμια ποίηση υπάρχουν πολλά ωραία ποιήματα για τη μητέρα. Να βρείτε τέτοια και να φτιάξετε δικές σας ποιητικές ανθολογίες.
4. Στο διήγημα «Τ' αγνάντεμα» του Αλ. Παπαδιαμάντη (σελ. 178-179) η θάλασσα φουσκώνει και καταπίνει επίσης το ναυτικό. Διαβάστε παράλληλα τα δύο κείμενα, για να εντοπίσετε ομοιότητες και διαφορές.

Κωνσταντίνος Καβάφης

(Αλεξάνδρεια Αιγύπτου 1863-1933)

Ποιητής, από τους σημαντικότερους της νεοελληνικής λογοτεχνίας, με μεγάλη διεθνή αναγνώριση. Με τη μελέτη, κυρίως της ιστορίας, απόκτησε βαθύτατη μόρφωση. Έζησε λίγα χρόνια στο Λονδίνο και στην Κωνσταντινούπολη· το μεγαλύτερο όμως μέρος της ζωής του το πέρασε στην Αλεξάνδρεια. Στην ποίησή του καταπιάνεται με θέματα φιλοσοφικά, ιστορικά (παρμένα κυρίως από την ιστορία των ελληνιστικών χρόνων) και ερωτικά.

Λευτέρης Παπαδόπουλος

Η μάνα μου

Γ3

Η μάνα μου φοράει τσεμπέρι*
σαν τις μανάδες τις παλιές.
Παίρνει την Παναγιά απ' το χέρι
και τρέχουνε στις γειτονιές
και σμίγουνε με τον κοσμάκη
που λέει το ψωμί ψωμάκι.

Κι όταν γυρνάνε κούτσα κούτσα
σαν δυο σκιές μες στη βραδιά
με τα φτωχόρουχά τους λούτσα
από βροχή και λασπουριά
δεν ξέρω να τις ξεχωρίσω
ποιανής το χέρι να φιλήσω.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποιες είναι οι ομοιότητες μάνας και Παναγιάς στο ποίημα;
2. Ποια τα κοινά σημεία ανάμεσα στη μητέρα του κειμένου μας και σ' εκείνην του ποιήματος του Νικηφ. Βρεττάκου «Η μητέρα μου στην εκκλησία»; (σελ. 77)
3. Περιγράψτε σ' ένα σύντομο κείμενο (ή συζητήστε στην τάξη) τη ζωή, τις ασχολίες, την εμφάνιση κ.λπ. μιας σύγχρονης μάνας. Μπορείτε να χωριστείτε σε ομάδες και να βρείτε πληροφορίες για τη μάνα στη λογοτεχνία, στη ζωγραφική, στο τραγούδι, στη μυθολογία, στη λαϊκή παράδοση, στη θρησκευτική παράδοση.

Λευτέρης Παπαδόπουλος

(Αθήνα 1933)

Γνωστός ποιητής, στιχουργός και δημοσιογράφος. Πολλά ποιήματά του έχουν μελοποιηθεί από κορυφαίους Έλληνες συνθέτες και έχουν αγαπηθεί και τραγουδηθεί από το λαό μας.
Έργα του: *Τα τραγούδια μου* και *Οι παλιοί συμμαθητές* (πεζό).

(το) **τσεμπέρι:** γυναικείο μαντίλι για το κεφάλι

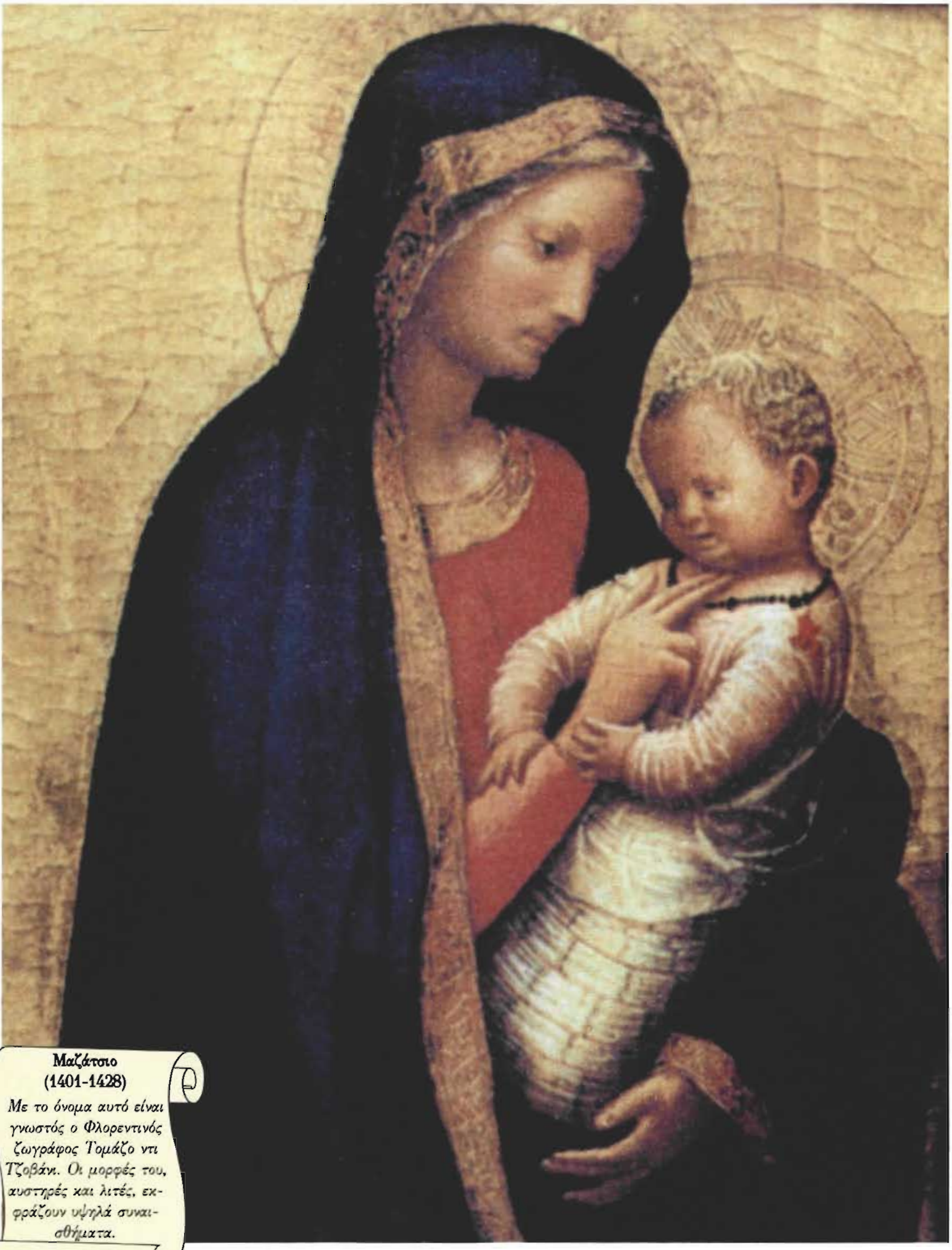

Μαζάτσιο, *Παναγία και βρέφος* (Γκαλερί Ουφίτσι, Φλωρεντία)

Μαζάτσιο
(1401-1428)

Με το όνομα αυτό είναι γνωστός ο Φλορεντινός ζωγράφος Τομάζο ντι Τζοβάνι. Οι μορφές του, αυστηρές και λιτές, εκφράζουν υψηλά συναισθήματα.

Ανδρέας Εμπειρίκος

Ο κορυδαλλός

Γλυκά θροΐζουν γύρω μου τα δένδρα. Τι υψηλός και αίθριος* που είναι ο ουρανός! Μες στην ψυχή μου το ουράνιον τόξον και στην καρδιά μου μέσα —στιλπνός*, πασίχαρος* κορυδαλλός— λαλεί ο μικρός μου γιος.

Γ4

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Το πρόσωπο που μιλά στο κείμενο είναι ευτυχισμένο. Γιατί; Με ποιες λέξεις εκφράζει την ευτυχία του;
2. «Μες στην ψυχή μου το ουράνιον τόξον»: Εσείς πώς θα νιώθατε, αν μέσα στην ψυχή σας είχατε ένα ουράνιο τόξο;

Ανδρέας Εμπειρίκος

(Βραΐλα Ρουμανίας 1901 - Αθήνα 1975)

Ποιητής και πεζογράφος, εισηγητής της υπερρεαλιστικής ποίησης στην Ελλάδα. Σπούδασε ψυχανάλυση και για μεγάλο διάστημα εργάστηκε ως ψυχαναλυτής. Επίσης, ασχολήθηκε με τη φωτογραφία. Από τα κύρια θέματα του έργου του είναι ο έρωτας και η γυναίκα. Πολλά ποιήματά του έχουν μορφή πεζού και διακρίνονται για την ειρωνική διάθεση, το σκόπιμο ρητορικό ύφος και την παράλληλη χρήση καθαρεύουσας και δημοτικής. Έργα του: *Ενδοχώρα, Υψικάμινος, Γραπτά ή Προσωπική μυθολογία, Οκτάνα* κ.ά.

αίθριος: καθαρός και φωτεινός ◈ **στιλπνός:** λαμπερός, γυαλιστερός ◈ **πασίχαρος:** εξαιρετικά χαρούμενος, ολόχαρος

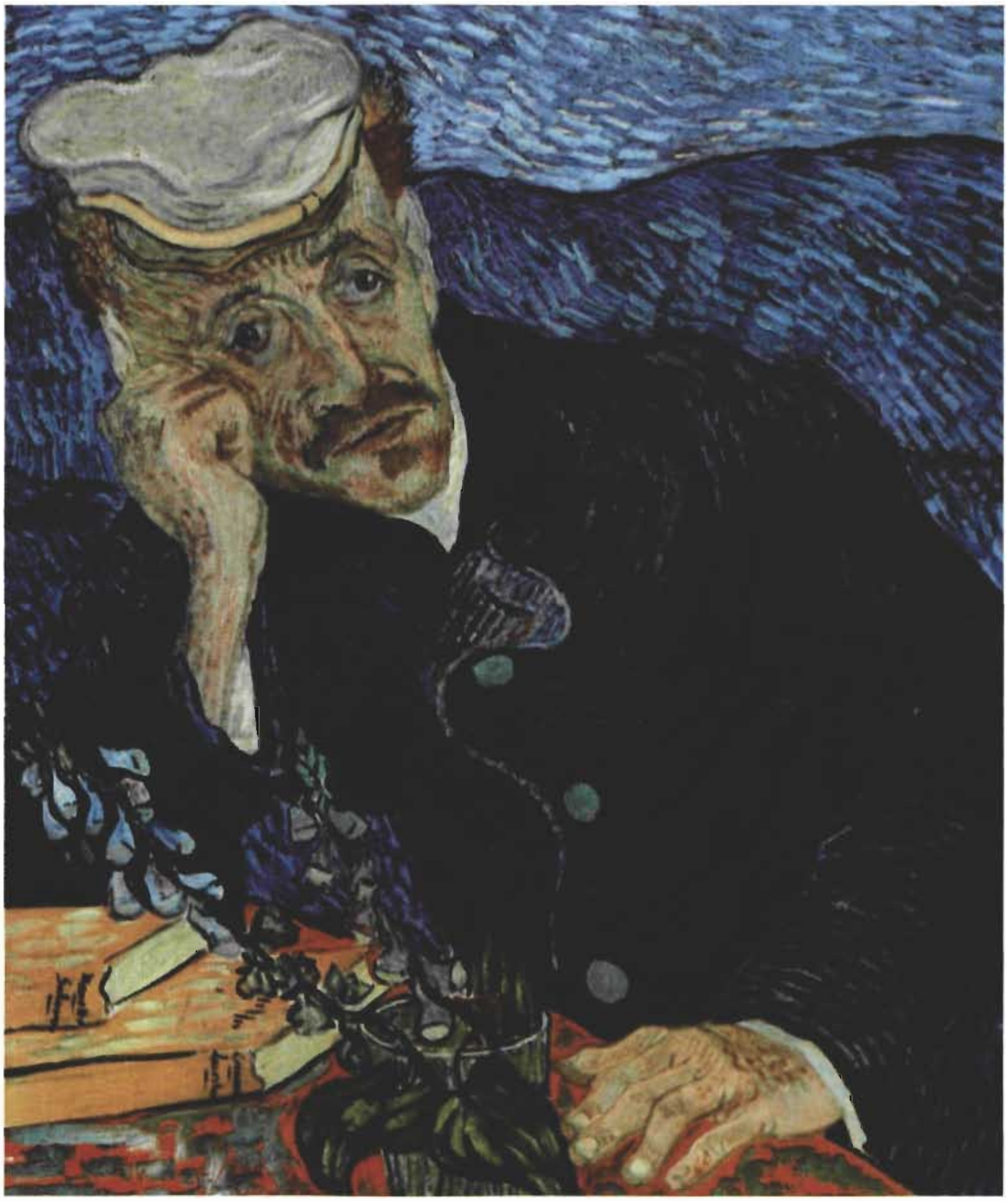

Βίνσεντ Βαν Γκογκ, *Πορτρέτο του δρ. Γκασέ*

Ρόαλντ Νταλ

Η καρδιά ενός ποντικού

Τις μάγισσες σήμερα δεν τις ξεχωρίζεις. Είναι συνηθισμένες γυναίκες, γι' αυτό και μπορούν να κυκλοφορούν απαρατήρητες ανάμεσά μας. Σκοπός τους είναι να απαλλαγούν από τα παιδιά. Έτσι, λοιπόν, μεταμόρφωσαν σε ποντίκι το μικρό πρωταγωνιστή του μυθιστορήματος, που από λάθος παρακολούθησε ένα συνέδριό τους. Ο ήρωάς μας, ωστόσο, δεν έμεινε με δεμένα τα χέρια. Με τη βοήθεια της γιαγιάς του και της φόρμουλας 86 – Ποντικοκατασκευή Αργής Δράσης, καταδίωξε και εξολόθρευσε τις κακές μάγισσες.

Ηταν υπέροχα που ξαναβρεθήκαμε πάλι στη Νορβηγία, στο όμορφο παλιό σπίτι της γιαγιάς μου. Μα τώρα που ήμουν τόσο μικροσκοπικός, τα πάντα έμοιαζαν διαφορετικά και μου πήρε αρκετό χρόνο να προσαρμοστώ. Ο δικός μου κόσμος ήταν ο κόσμος των χαλιών, των ποδιών των τραπεζιών και των καρεκλών και οι μικρές χαραμάδες πίσω από τα μεγάλα έπιπλα. Μια κλειστή πόρτα δε θα μπορούσε ν' ανοίξει και τίποτα από όσα βρίσκονταν πάνω σ' ένα τραπέζι δε θα μπορούσα πια να φτάσω.

Αλλά μετά από λίγες μέρες, η γιαγιά μου έβαλε το μυαλό της να δουλέψει σκληρά και να σκεφτεί μικροεφευρέσεις που θα έκαναν τη ζωή μου πιο εύκολη.

Η γιαγιά μου μου έφτιαξε μια μικροσκοπική οδοντόβουρτσα, χρησιμοποιώντας ένα σπιρτόξυλο για χερούλι, και σ' αυτό κόλλησε μικρά κομμάτια τρίχας, που είχε κόψει από μια βούρτσα των μαλλιών της.

— Δεν πρέπει να τρυπήσουν τα δόντια σου, μου είπε. Δεν μπορώ να πάω ένα ποντίκι στον οδοντίατρο! Θα πίστευε πως έχει να κάνει με τρελή!

— Είναι αστείο, είπα, αλλά από τότε που έγινα ποντίκι, μισώ τη γεύση των γλυκών και της σοκολάτας. Γι' αυτό και δεν πιστεύω πως θα χαλάσουν τα δόντια μου.

— Θα πρέπει να συνεχίσεις να βουρτσίζεις τα δόντια σου μετά από κάθε γεύμα, είπε η γιαγιά μου.

Κι έκανα όπως με συμβούλεψε.

Για μπανιέρα μού έδωσε μια ασημένια ζαχαριέρα κι έκανα μπάνιο σ' αυτήν κάθε βράδυ πριν πάω για ύπνο. Δεν επέτρεπε σε κανέναν άλλο να μπαίνει στο σπίτι. Μέναμε ολομόναχοι οι δυο μας κι ήμασταν πολύ ευτυχισμένοι ο ένας με τη συντροφιά του άλλου.

Ένα βράδυ η γιαγιά μου κάπνιζε το μαύρο της πούρο, ενώ εγώ μισοκοιμόμουν μακάρια στη ζεστή αγκαλιά της.

— Μπορώ να σε ρωτήσω κάτι, γιαγιά; είπα.

— Ρώτησέ με ό,τι θέλεις, αγαπούλα μου.

— Πόσα χρόνια ζει ένα ποντίκι;

— Α, είπε. Την περίμενα αυτή την ερώτηση.

Ακολούθησε σιωπή. Καθόταν εκεί καπνίζοντας και κοίταζε τη φωτιά.

— Λοιπόν, είπα, πόσα χρόνια ζούμε εμείς τα ποντίκια;

Ζωγραφιά της Μπέατριξ Πότερ

— Κάθισα και διάβασα όλα όσα έχουν σχέση με τα ποντίκια, είπε. Προσπάθησα ν' ανακαλύψω τα πάντα που έχουν να κάνουν με τα ποντίκια.

— Συνέχισε λοιπόν, γιαγιά. Γιατί δε μου λες;

— Αν πραγματικά θέλεις να το μάθεις, είπε, φοβάμαι πως ένα ποντίκι δε ζει για πάρα πολύ μεγάλο διάστημα.

— Πόσο διάστημα; ρώτησα.

— Λοιπόν, ένα φυσιολογικό ποντίκι ζει μόνο γύρω στα τρία χρόνια, είπε. Μα εσύ δεν είσαι φυσιολογικό. Είσαι άνθρωπος-ποντίκι, κι αυτό είναι πολύ διαφορετικό.

— Πόσο διαφορετικό; ρώτησα. Πόσο διάστημα ζει ένας άνθρωπος-ποντίκι, γιαγιά;

— Περισσότερο, είπε. Πολύ περισσότερο.

— Πόσο πολύ περισσότερο; ρώτησα.

— Ένας άνθρωπος-ποντικός είναι σχεδόν σίγουρο πως ζει τρεις φορές περισσότερο σε διάρκεια από ένα φυσιολογικό ποντίκι, είπε η γιαγιά μου. Γύρω στα εννιά χρόνια.

— Πολύ καλά! Φώναξα. Αυτό είναι σπουδαίο! Είναι τα καλύτερα νέα που άκουσα στη ζωή μου!

— Γιατί το λες αυτό; ρώτησε ξαφνιασμένη.

— Γιατί ποτέ δε θα ήθελα να ζήσω περισσότερο από σένα, της είπα. Δε θα το άντεχα να με φρόντιζε κανείς άλλος εκτός από σένα.

Ακολούθησε μια μικρή σιωπή. Είχε ένα μοναδικό τρόπο να με χαϊδεύει πίσω από τ' αυτιά με την άκρη του δαχτύλου της. Ένιωθα υπέροχα.

— Πόσων ετών είσαι, γιαγιά; ρώτησα.

— Ογδόντα έξι, είπε.

— Θα ζήσεις ακόμα άλλα οκτώ με εννιά χρόνια;

— Πιθανόν, είπε. Με λίγη τύχη.

— Πρέπει να ζήσεις, της είπα. Γιατί τότε θα είμαι ένα πολύ γέρικο ποντίκι κι εσύ θα είσαι μια πολύ γριά γιαγιά και θα πεθάνουμε μαζί και οι δύο.

— Αυτό θα ήταν υπέροχο, είπε.

Μετά από αυτή την κουβέντα με πήρε για λίγο ο ύπνος. Έκλεισα τα μάτια μου και δε σκεφτόμουν τίποτα κι ένιωσα γαληνεμένος.

— Θα ήθελες να σου πω κάτι για σένα που είναι πολύ ενδιαφέρον; Με ρώτησε η γιαγιά μου.

— Ναι, σε παρακαλώ, γιαγιά, είπα, χωρίς ν' ανοίξω τα μάτια μου.

— Δεν μπορούσα να το πιστέψω στην αρχή, αλλά είναι ολοφάνερο πως είναι αλήθεια, μου είπε.

— Για τι πράγμα μιλάς; Τη ρώτησα.

— Για την καρδιά ενός ποντικιού, είπε. Η καρδιά σου χτυπάει πεντακόσιες φορές το λεπτό! Δεν είναι εκπληκτικό;

— Δεν είναι δυνατόν, είπα, ανοίγοντας διάπλατα τα μάτια μου.

— Είναι αληθινό όπως το γεγονός πως αυτή τη στιγμή καθόμαστε εδώ και κουβεντιάζουμε, μου είπε. Είναι κάτι σαν θαύμα.

— Αυτό σημαίνει σχεδόν εννιά παλμούς το δευτερόλεπτο, φώναξα, κάνοντας τον υπολογισμό από μνήμης.

— Σωστά, είπε. Η καρδιά σου χτυπάει τόσο γρήγορα, που είναι αδύνατο να ξεχωρίσεις έναν έναν τους χτύπους της. Το μόνο που ακούει κανείς είναι ένας απαλός ήχος σαν βουητό.

Φορούσε ένα δαντελένιο φουστάνι και η δαντέλα μού γαργαλούσε συνέχεια τη μύτη. Αναγκάστηκα ν' ακουμπήσω το κεφάλι μου στα μπροστινά μου πόδια.

— Έχεις ακούσει ποτέ το βουητό της καρδιάς μου, γιαγιά; Τη ρώτησα.

— Συχνά, μου είπε. Το ακούω όταν είσαι ξαπλωμένος πολύ κοντά μου στο μαξιλάρι το βράδυ.

Μείναμε σιωπηλοί οι δυο μας μπροστά στη φωτιά για αρκετό διάστημα μετά από αυτή την κουβέντα μας και σκεφτόμασταν όλα αυτά τα θαυμαστά πράγματα.

— Αγαπούλα μου, είπε στο τέλος, είσαι σίγουρος πως δε σε πειράζει που θα παραμείνεις ποντίκι για όλη την υπόλοιπη ζωή σου;

— Δε με νοιάζει καθόλου, της είπα. Δεν έχει σημασία το ποιος είσαι ή με τι μοιάζεις για όσο διάστημα κάποιος σ' αγαπάει και νοιάζεται για σένα.

μετάφραση: Κώστια Κοντολέων

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Τι χαρακτηρίζει τη σχέση της γιαγιάς και του ποντικού εγγονού της; Να βρείτε φράσεις από το κείμενο που να δείχνουν αυτό.
2. Ας υποθέσουμε ότι μια μάγισσα σας μεταμορφώνει σε μικρό ζώο ή σε κάποιο άλλο πλάσμα. Μπορείτε να περιγράψετε την καινούργια ζωή σας και να μιλήσετε για τη συμπεριφορά σας και τις νέες σχέσεις που θα συνάψετε;
3. Προσπαθήστε να γράψετε ένα παραμύθι με μάγους και μάγισσες.

Ρόαλντ Νταλ

Γεννήθηκε στην Ουαλία, αλλά σπούδασε και ζει στην Αγγλία, όπου θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους Άγγλους πεζογράφους. Στα βιβλία του για παιδιά κυριαρχεί το χιούμορ και η φαντασία. Πιστεύει ότι «είναι δυσκολότερο να γράφεις για παιδιά, γιατί είναι δύσκολο να κερδίσεις την προσοχή τους, όταν ξέρουν, βέβαια, πως στο διπλανό δωμάτιο τα περιμένει η τηλεόραση. Αν όμως τα καταφέρεις, είναι μεγάλη η χαρά». Έργα του: *Ματίλντα, ΜΦΓ-Ο Μεγάλος Φιλικός Γίγαντας, Ο Τσάρλι και το εργοστάσιο σοκολάτας, Ο Τσάρλι και ο μεγάλος γυάλινος ανελκυστήρας, Ντάνι, ο πρωταθλητής του κόσμου κ.ά.*

Ναζίμ Χικμέτ

Νανούρισμα

Γ6

Κοιμήσου, εσύ ομορφούλα μου, κοιμήσου
Τον ύπνο φέρνω σου από κήπων μονοπάτια
Τί πράσινες κληματαριές στα καστανά σου μάτια
Κοιμήσου, εσύ ομορφούλα μου, κοιμήσου
      και στ' αγγελούδια να γελάει σου η ψυχή
                              νάνι μου, εσύ.

Κοιμήσου, εσύ ομορφούλα μου, κοιμήσου
Τον ύπνο φέρνω σου απ' του πόντου τον αφρό
Ύπνο πλατύ και δροσερό, σα μέλισσας χορό αλαφρό
Κοιμήσου, εσύ ομορφούλα μου, κοιμήσου
      κάτω απ' τ' ανέμου το λευκό πανί
                         νάνι μου, εσύ.

Κοιμήσου, εσύ ομορφούλα μου, κοιμήσου
Τον ύπνο φέρνω σου απ' αστέρια μακρινά
Ύπνο γλαυκόμαυρο* σε χρώματα βελούδινα
Κοιμήσου, εσύ ομορφούλα μου, κοιμήσου
      στο προσκεφάλι σου η καρδιά μου ξαγρυπνεί
                              νάνι μου, εσύ.

μετάφραση: Γιάννης Ρίτσος

γλαυκόμαυρο (γλαυκόμαυρος): με γαλανόμαυρο χρώμα. Γαλανό, όπως ταιριάζει στο αισιόδοξο μέλλον ενός παιδιού, και μαύρο, γιατί τέτοιο χρώμα έχει το σκοτάδι του ύπνου. Αξίζει να προσεχτεί ότι το γαλανό, το αισιόδοξο και φωτεινό, προηγείται στη σύνθετη αυτή λέξη

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Σε ποιον, κατά τη γνώμη σας, απευθύνεται το νανούρισμα; Ποια συναισθήματα κυριαρχούν σ' αυτό;
2. Ποιες εικόνες χρησιμοποιεί ο ποιητής; Να αποδώσετε με ένα σχέδιο ή σκίτσο αυτή που σας αρέσει περισσότερο.
3. Να συγκρίνετε το νανούρισμα αυτό με τα δημοτικά νανουρίσματα της σελίδας 229.
4. Συνθέστε και εσείς ένα νανούρισμα για ένα μικρό αδερφάκι, έναν αγαπημένο φίλο, ένα λατρεμένο πρόσωπο, ηχογραφήστε το και ακούστε το μαζί τους.

Ναζίμ Χικμέτ

(Θεσσαλονίκη 1902 - Μόσχα 1963)

Τούρκος ποιητής και θεατρικός συγγραφέας, μία από τις σημαντικότερες μορφές της τουρκικής λογοτεχνίας του 20ού αιώνα. Έζησε για πολλά χρόνια στην πρώην Σοβιετική Ένωση και σε άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Αγωνίστηκε για τη διάδοση των ιδεών του κομμουνισμού. Η ποίησή του εμπνέεται από τους κοινωνικούς αγώνες των ανθρώπων και διακρίνεται για την απλότητα, την ευαισθησία και την ποικιλία των θεμάτων της. Ποιητικά έργα του: *Η πολιτεία που έχασε τη μιλιά της*, *Γράμματα από τη φυλακή*.

Μάνος Κοντολέων

[Αποκριάτικη ιστορία]

Γ7

Ο Δαμιανός καταγράφει στο ημερολόγιό του εμπειρίες και περιστατικά από τη σχολική και την οικογενειακή του ζωή. Με πολύ κέφι μας μιλά για την αδελφή του την Ασπασία, τους γονείς του, τους φίλους του και, κυρίως, για τις «μεγάλες αποφάσεις» του.

Μπορεί η Ασπασία να γκρινιάζει και να λέει πως στο σπίτι μας μέσα δεν κατοικεί μια οικογένεια, αλλά ένας «θίασος ποικιλιών»* (κάτι που εγώ, για να είμαι ειλικρινής, δεν πολυκαταλαβαίνω τι ακριβώς σημαίνει, αλλά πιστεύω πως δεν έχει δίκιο).

Η οικογένειά μας είναι μια σοβαρή οικογένεια που έχει και αρχές και παραδόσεις.

Όλοι μας μοιραζόμαστε τις ευθύνες μας — αυτή είναι η αρχή του μπαμπά.

Όταν σε κάποιον πονά το κεφάλι του, οι υπόλοιποι πρέπει να κάνουν ησυχία — αυτή είναι η αρχή της μαμάς.

Το δωμάτιο του καθενός είναι το βασίλειό του. Κανείς δεν μπαίνει, αν δεν πάρει πρώτα άδεια — αυτή είναι η αρχή της Ασπασίας.

Αν κάνεις μια ζημιά, δε χρειάζεται να την πεις. Άσε τους άλλους να την ανακαλύψουν (μέχρι να γίνει αυτό, η ζημιά θα έχει μικρύνει) — κι αυτή είναι η δικιά μου αρχή.

Αρχές, λοιπόν, έχουμε. Όπως έχουμε και παραδόσεις.

Να, για παράδειγμα, κάθε Μεγάλη Πέμπτη η μαμά φτιάχνει το αγαπημένο της φαγητό, σκορδομακάρονα. Και ο μπαμπάς γκρινιάζει πως όλο το σπίτι βρομά σκόρδο, γι' αυτό κι εκείνος κάθε Μεγάλη Πέμπτη κοιμάται μόνος στον καναπέ του σαλονιού, με την μπαλκονόπορτα ανοιχτή.

Άλλη παράδοση: Κάθε χειμώνα τη μαμά την πιάνει ένας πόνος στην κοιλιά (συνήθως είναι μετά την Καθαρή Δευτέρα· φταίνε, φαίνεται, τα πολλά τουρσιά που τρώει).

Μια ακόμα παράδοση της Καθαρής Δευτέρας είναι να μην μπορεί ο μπαμπάς να σηκώσει το χαρταετό.

Και, τέλος, μια ακόμα παράδοση που έχουμε στην οικογένεια είναι να φοράμε, η Ασπασία κι εγώ, τις Απόκριες τις φορεσιές που ο μπαμπάς φορούσε όταν ήταν παιδί.

Γενικά, φαίνεται πως ο μπαμπάς ήταν πολύ ήσυχο παιδί. Όλα του τα παιχνίδια έχουν σωθεί και όλες οι αποκριάτικες στολές του διατηρούνται ολοκαίνουργιες.

Ο μάγειρας, που τον φορέσαμε η Ασπασία κι εγώ όταν ήμαστε τριών και τεσσάρων χρονών. Όταν γίναμε πέντε κι έξι χρονών, φορέσαμε τη στολή του πιερότου και κλαίγαμε κάθε φορά που μας τη βάζανε, γιατί έχει πάνω της κάτι κουδουνάκια που μας κάνανε να ντρεπόμαστε. Αλλά ο μπαμπάς είπε πως κι αυτός έκλαιγε, γιατί και σ' αυτόν δεν άρεσαν τα κουδουνάκια. Άρα η στολή του πιερότου με το κλάμα πάνε μαζί —είναι μια δίδυ-

---

«θίασος ποικιλιών»: ηθοποιοί του ίδιου θεάτρου, που δε συγχρονίζονται, αλλά ο καθένας κάνει το δικό του. Στο κείμενο αναφέρεται η φράση για να τονιστεί η διαφορετικότητα και η ιδιοτυπία της προσωπικότητας κάθε μέλους της οικογένειας

μη παράδοση. Έπειτα, στα εφτά και τα οχτώ μας χρόνια, είχαμε τη στολή του καουμπόι. Αυτή εμένα μ' ενθουσίαζε, αλλά, απ' ό,τι θυμάμαι, η Ασπασία δεν την ήθελε καθόλου. Προτιμούσε τη στολή μιας νεράιδας, που όμως δεν της την πήρανε για να μη χαλάσει η παράδοση.

Στα εννιά και δέκα μας χρόνια σειρά έχει ο ιππότης.

Από εκεί και πέρα η παράδοση σταματά.

Τώρα η Ασπασία, αν αποφασίσει να ντυθεί, μπορεί να βάλει ό,τι στολή θέλει. Από του χρόνου θα μπορώ κι εγώ. Εφέτος όμως πρέπει να υποστώ την παράδοση του ιππότη. Πέρυσι, που ήμουν εννιά χρονών, δεν είχα καθόλου ντυθεί. Μέσα στις Απόκριες είχα πάθει ανεμοβλογιά κι έτσι δεν πήγα σε κανένα πάρτι.

Εφέτος όμως είμαι καλά και προχτές που έκανε το πάρτι της η Σοφία έπρεπε να βάλω τη στολή του ιππότη.

Αχ, πώς το άντεξα!

Σπύρος Βασιλείου (1902-1985)

Ζωγράφος και σκηνογράφος. Τα θέματά του αναφέρονται στην ελληνική ζωή, τη φύση και την καθημερινότητα.

Σπύρου Βασιλείου, *Το τραπέζι της Καθαρής Δευτέρας*

Όχι πως η στολή αυτή είναι άσχημη. Ίσα ίσα, είναι μια καταπληκτική στολή! Έχει όμορφη, βελουδένια μπέρτα*, καπέλο με φτερό, θυρεό στο στήθος, έχει κι ένα όμορφο σπαθί. Αλλά έχει και... καλσόν!

«Αδύνατον!», είπα. «Αδύνατον να βάλω εγώ καλσόν. Τέτοια τα φοράνε μόνο οι γυναίκες!».

«Μα τι λες τώρα;», εκνευρίστηκε η μαμά. «Αυτό δεν είναι σαν τα καλσόν που λες».

Καλά τώρα! Μπορεί να μην είναι τόσο διαφανές, αλλά είναι καλσόν. Ο μπαμπάς σκαρφάλωσε στη βιβλιοθήκη του και από το πάνω πάνω ράφι κατέβασε μια εγκυκλοπαίδεια.

«Να!», μου έδειξε κάτι ζωγραφιές ιπποτών. «Δες! Οι ιππότες τέτοια φορούσαν!».

Μα εγώ με τίποτε δεν άλλαζα γνώμη.

«Δε φορώ αυτή τη στολή!», δήλωνα, κι είχα στο νου μου το Γιωργή, που, αν μ' έβλεπε να φορώ καλσόν, έστω και... ιπποτικό, θ' άρχιζε την καζούρα.

Όμως, είπαμε! Παραδόσεις! Πώς να τις αποφύγεις;

Κι έτσι, με το ζόρι σχεδόν, με ντύσανε ιππότη και με πήγανε στο πάρτι.

Δεν ήξερα πώς να κρύψω τα πόδια μου.

Με είδε κι ο Γιωργής κι έβαλε τα γέλια.

«Καλέ, καλσόν φοράς!», είπε.

Του έριξα μια κλοτσιά που τον έκανε να ουρλιάξει.

«Α να χαθείς, βλάκα!», είπε και μου έριξε μια μπουνιά.

Είπα να του απαντήσω με καμιά κουτουλιά, αλλά φοβήθηκα μην πάθει τίποτε το φτερό του καπέλου μου και μετά ποιος θ' άκουγε τον μπαμπά, που θα φώναζε ότι του χάλασα τη στολή κι έτσι θα εμπόδιζα τα μελλοντικά του εγγόνια να συνεχίσουν την ιπποτική μας παράδοση. Μούλωξα, λοιπόν, σε μια γωνιά και πήρα την απόφαση πως θα περνούσα το χειρότερο πάρτι της ζωής μου.

Κι ενώ έτσι σκεφτόμουνα, άνοιξε η πόρτα του σπιτιού της Σοφίας και μπήκε μέσα η Μυρσίνη. Ε, τότε ήταν που παρακάλεσα ν' ανοίξει η γη να με καταπιεί!

Νομίζω πως πριν καιρό το έχω γράψει πως η Μυρσίνη μού αρέσει.

Αλλά, όσο κι αν ο Γιωργής με κοροϊδεύει πως είμαι τάχα ερωτευμένος μαζί της, εγώ το ξέρω πως κάτι τέτοιο δε μου συμβαίνει. Οι έρωτες είναι για όσους πάνε στην έκτη ή στο γυμνάσιο. Μου το έχει πει η Ασπασία. «Στην έκτη θα γνωρίσεις τον έρωτα!», μου έχει εξηγήσει, και είναι από τις λίγες φορές που πίστεψα την Ασπασία. Τη Μυρσίνη τη συμπαθώ πιο πολύ από τ' άλλα κορίτσια, αλλά κι αυτή, όπως και τις υπόλοιπες συμμαθήτριές μου, τη βαριέμαι. Τα κορίτσια όλο κουβεντούλες είναι και χαμογελάκια. Γράφουν και κάτι ημερολόγια που δεν είναι σαν κι αυτό εδώ, αλλά είναι γεμάτα από καρδούλες και λουλουδάκια. Αηδίες!

Όμως δεν το ήθελα να με δει σε τέτοιο ρεζίλι. Με καλσόν!

Αλλά η Μυρσίνη με πλησίασε. «Τι είσαι ντυμένος;», με ρώτησε.

Αυτή ήταν ντυμένη «κυρία» και τρόμαξα να τη γνωρίσω, έτσι όπως είχε βαμμένο το πρόσωπό της.

«Ιππότης!», της είπα μέσα από τα δόντια μου και κρατώντας διπλωμένα τα πόδια μου.

(η) **μπέρτα:** φαρδύ πανωφόρι χωρίς μανίκια, που φοριέται ριχτό και κουμπώνει στο λαιμό

«Μα σήκω να σε δω πιο καλά!», μου ζήτησε, κι εγώ κοκκίνισα σαν παντζάρι και σηκώθηκα.

«Α, τι όμορφη στολή!», είπε η Μυρσίνη. «Ο πιο όμορφος ιππότης που έχω δει!».

Πάρ' τα, Γιωργή, βλάκα!

Κι έτσι μου έφυγε το άγχος και πέρασα πολύ ωραία στο πάρτι της Σοφίας.

Αλλά η πιο μεγάλη πλάκα έγινε την ώρα που τελείωνε το πάρτι. Ο Γιωργής είχε ντυθεί λωποδύτης. Καλός ήταν, φορούσε και μια μάσκα που τον έκανε πολύ άσχημο —καλέ, τόσο άσχημος ήταν, που κανένα κορίτσι δεν ήθελε να χορέψει μαζί του, κι έτσι αυτός, για να περνά την ώρα του, έφαγε όλα τα τσιπς και εμείς οι άλλοι, που δεν προλάβαμε να φάμε, για να τον τιμωρήσουμε, δεν τον αφήσαμε να φάει ούτε μια καραμέλα... Πάντως ήταν πετυχημένη η στολή του και κρατούσε κι ένα σίδερο, για ν' ανοίγει, τάχα, τα παράθυρα.

Λοιπόν, όταν τελείωνε το πάρτι, το σκυλί που έχουν στο σπίτι της Σοφίας ξέφυγε από το μπαλκόνι που το είχαν κλεισμένο, και μπήκε μέσα στο σαλόνι και φαίνεται πως, μόλις είδε το Γιωργή, τον πήρε για αληθινό λωποδύτη και του όρμησε.

Έβαλε τις φωνές ο Γιωργής και φώναξε: «Μαμά μου! Μαμά μου!» κι έτρεξε η μαμά της Σοφίας ν' αρπάξει το σκύλο, αλλά ώσπου να τον αρπάξει, αυτός πρόλαβε κι άρπαξε το Γιωργή από το παντελόνι και το έσκισε και φάνηκε το βρακί του Γιωργή· κι όλα εμείς τ' αγόρια γελάσαμε δυνατά κι όλα τα κορίτσια γελάσανε πίσω από τις παλάμες τους και ο μόνος που έκλαιγε ήταν ο Γιωργής που δεν ήξερε και από πού να σταθεί. Πίσω του το παντελόνι ήταν σκισμένο και μπροστά ήταν... βρεγμένο. Είχε, βλέπετε, κατουρηθεί από το φόβο του.

Καλά να πάθει, για να μάθει να μην κοροϊδεύει τις παραδόσεις των άλλων.

Έτσι, λοιπόν, πέρασα στο πάρτι της Σοφίας, κι άντε να δω του χρόνου τι θα ντυθώ, που οι αποκριάτικες παραδόσεις της οικογένειας τελείωσαν.

Σκέφτηκα να φτιάξω μια στολή βρικόλακα και σκέφτηκα να την κρατήσω και μετά, να τη φορέσουν και τα δικά μου παιδιά. Έτσι, για να φτιάξω κι εγώ μια παράδοση σαν τον μπαμπά.

Η Ασπασία, που της το είπα, ενθουσιάστηκε.

«Α, θα τη δίνεις και στα ανίψια σου, δηλαδή στα δικά μου παιδιά;».

«Και γιατί όχι;», της απάντησα. Αν τα παιδιά της Ασπασίας της μοιάσουν, η στολή του βρικόλακα θα τους πηγαίνει θαύμα.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Η οικογένεια του Δαμιανού έχει «αρχές» και «παραδόσεις». Συνδυάζοντας μια «αρχή» με μια «παράδοση» από αυτές που αναφέρονται στο κείμενο, να συνθέσετε μια δική σας σύντομη ιστορία.
2. Να χαρακτηρίσετε το Δαμιανό, που αφηγείται τα γεγονότα, και το φίλο του το Γιωργή.
3. Τις μέρες της Αποκριάς συναντάμε πανάρχαιες παραδόσεις και έθιμα (οι τραγόμορφοι κουδουνοφόροι της Σκύρου, της Νάξου και του Σοχού της Θεσσαλονίκης, οι μπούλες και οι γιανίτσαροι της Νάουσας). Συγκεντρώστε πληροφορίες για αποκριάτικα έθιμα και ετοιμάστε γι' αυτή τη γιορτή ένα αφιέρωμα στην τάξη.

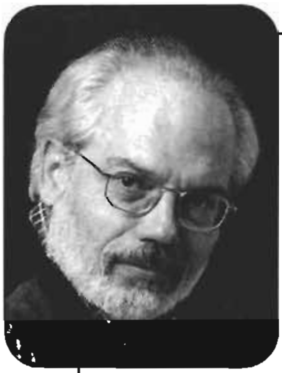

Μάνος Κοντολέων

(Αθήνα 1946)

Σπούδασε φυσική, αλλά ασχολείται με τη λογοτεχνία και την κριτική. Τα θέματα των βιβλίων του στηρίζονται στις οικογενειακές σχέσεις και στα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα (διαζύγιο, ναρκωτικά, ανθρώπινες σχέσεις, οικολογικό πρόβλημα). Η γραφή του χαρακτηρίζεται από ρεαλισμό, χιούμορ και ποιητικότητα. Μερικά από τα έργα του είναι: *Κάποτε στην Ποντικούπολη, Δομήνικος* (για μικρούς). *Οι δυο τους κι άλλοι δυο, Γεύση πικραμύγδαλου, Μάσκα στο φεγγάρι* (Κρατικό Βραβείο 1998) (για έφηβους), *Με στοιχεία προσωπικών συνεντεύξεων* (για μεγάλους).

Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου

Η μαμά μας η θάλασσα

Γ8

Το κεφάλαιο που ακολουθεί ανήκει στο μυθιστόρημα Λάθος, κύριε Νόιγκερ! *Ο Φίλιππος, με τα ετεροθαλή αδελφάκια του, την Γκέρντα και το Χανς, παραθερίζει στο χωριό Τράπεζα της Πελοποννήσου. Εκεί του κάνει μαθήματα γερμανικής γλώσσας ένας Γερμανός αρχαιολόγος, ο κύριος Νόιγκερ. Τα σημαντικότερα στιγμιότυπα του μυθιστορήματος τα μαθαίνουμε μέσα από τις «αναφορές», δηλαδή τα ημερολόγια που γράφει ο Φίλιππος. Το μυθιστόρημα αναφέρεται, μεταξύ άλλων, στην πολυμελή οικογένεια του Φίλιππου και στις σχέσεις των παιδιών μεταξύ τους. Στο κείμενό μας παρακολουθούμε ορισμένα στιγμιότυπα από τη ζωή των παιδιών.*

Το είχα πει εγώ από την αρχή ότι δε θα τα προλαβαίνω όλα. Το περασμένο Σάββατο, 9 Ιουλίου, μου θύμωσε ο παππούς, γιατί δεν πήγα μαζί του για ψάρεμα. Προχτές, Δευτέρα 11 Ιουλίου, κατέβασε μούτρα η Γκέρντα, επειδή στρώθηκα να διαβάσω γερμανική γραμματική και δεν ήθελα να πάμε βόλτα στη ράχη. Και χτες, Τρίτη 12 Ιουλίου, κατσούφιασε η γιαγιά, επειδή ξέχασα να της ψωνίσω τυρί, ρύζι και καφέ από την κυρία Τασία.

Όσο για τις «αναφορές» μου, το κατάλαβε μόνος του ο κύριος Νόιγκερ ότι δε γίνεται να γράφω κάθε μέρα, γιατί ούτε τις μισές δε θα προλάβουμε να μεταφράσουμε. Τι λέω τις μισές; Ούτε την πρώτη δεν καταφέραμε ακόμα να τελειώσουμε. Φυσικά, ο κύριος Νόιγκερ δε θύμωσε σαν τους άλλους. Είναι ο μόνος που δε θυμώνει ποτέ. Στο κάτω κάτω, από τις μεταφράσεις, καλύτερο μάθημα είναι ν' αρχίσουμε να πηγαίνουμε συχνά εκδρομές, όπως μου το υποσχέθηκε, και να μιλάμε γερμανικά. Δηλαδή να μιλάει εκείνος κι εγώ να προσπαθώ να καταλάβω και ν' απαντήσω. Θα φάω ακόμα πολλά ψωμιά*, για να μπορέσω να πω ότι μιλάω γερμανικά.

Της γιαγιάς δεν της αρέσει καθόλου που σχεδιάζουμε «να τρεχοβολάμε στα κατσάβραχα», όπως λέει. Προτιμάει να κάνουμε μάθημα κανονικό, μπροστά στο τραπέζι, με χαρτιά και μολύβια. Έτσι, λέει, δε θα χάνουμε ώρα και θα μένει καιρός να κάνει κι ελληνικά στα γερμανάκια ο κύριος Νόιγκερ.

Καλά παιδάκια, λοιπόν, τ' αδερφάκια μου τα... πώς τα είπαμε... τα ετεροθαλή*. Ούτε φωνές ούτε πείσματα ούτε σκανταλιές. Τρώνε, ντύνονται, πλένονται, χωρίς να τα κυνηγάει η γιαγιά και χωρίς να ενοχλούν κανένα. Ούτε σύγκριση με τον άλλο τον «αδερφούλη» μου, τον Άρη! Πέρσι το Πάσχα, που πήγα στη Γερμανία, στο σπίτι τους, νόμισα πως κάθονταν φρόνιμα, επειδή ήμουν εγώ εκεί. Έλεγα πως θα τα έχει έτσι δασκαλέψει η μαμά τους

θα φάω ακόμα πολλά ψωμιά: θα περάσει πολύς καιρός ✣ **τα ετεροθαλή** (το ετεροθαλές): τα παιδιά που έχουν με τον αδελφό τους ή την αδελφή τους κοινόν έναν από τους δύο γονείς τους, που προέρχονται δηλαδή από διαφορετικό πατέρα ή διαφορετική μητέρα

η Γερμανίδα, για να μη με νευριάζουν, να περάσω καλά και να ευχαριστηθεί ο μπαμπάς μου. Όμως και φέτος, εδώ, έτσι φρόνιμα είναι πάλι. Εκτός και αν είναι μαζεμένα μόνο για την ώρα, επειδή τα πειράζει λίγο η ζέστη. Ή επειδή μας τα έστειλαν μόνα τους και βρίσκονται σε ξένο περιβάλλον, πρώτη φορά χωρίς τη μαμά τους ή τον πατέρα τους.

Πάντως, καλά έκανα και προτίμησα να έρθω κι εγώ εδώ στην Τράπεζα, παρά να πάω με τη μητέρα μου και τον πατριό μου στην Κρήτη. Έτσι τα γερμανάκια θα έχουν και κάποιον άλλον παρέα εκτός από τον παππού και τη γιαγιά.

— Εγώ στη θέση σου θα προτιμούσα να πάω σ' ένα μεγάλο νησί σαν την Κρήτη με τους δικούς μου παρά σ' ένα μικρό χωριό μόνο μ' ένα δάσκαλο, κι ας ήταν ο κύριος Νόιγκερ, μου πέταξε η Χριστίνα.

Ήταν φως φανάρι* πως ήθελε να μου μπει στη μύτη, επειδή της είπα πως ίσως να μη θυμηθώ το βότσαλο που μου ζήτησε. Δεν της είχα πει ακόμα ότι, εκτός από τον κύριο Νόιγκερ, στην Τράπεζα θα είναι και η γιαγιά Πολυξένη και ο παππούς μου ο Φίλιππος — οι γονείς του πατέρα μου, δηλαδή— και τα γερμανάκια. Όταν της το αποκάλυψα κι αυτό, είπε πικρόχολα:*

— Α! Τώρα μάλιστα. Κατάλαβα! Έτσι είναι όσοι έχουν πολλούς συγγενείς και πολλά αδέρφια.

Το ύφος της μου φάνηκε ειρωνικό και παρά λίγο να της θυμώσω. Ύστερα σκέφτηκα πως είχε δίκιο η κοπέλα. Έτσι είναι. Και πολλούς συγγενείς και πολλά και ποικίλα αδέρφια έχω εγώ. Τι θα πει αυτό; Θα πει ότι έχω έναν αδερφό που δεν είναι κανονικός αδερφός μου (πάλι «κανονικός», είπα, κύριε Νόιγκερ, λάθος μου πάλι, όμως άλλο εννοούσα τώρα· κι αν δεν υπάρχει λέξη ειδική και γνωστή γι' αυτό που μου είναι εμένα ο Άρης, εγώ δε φταίω).

Λοιπόν, ο Άρης (ένα θηρίο δέκα χρονών) είναι ο γιος του πατριού μου (που η πρώτη του γυναίκα είχε πεθάνει και που παντρεύτηκε πριν από δύο χρόνια τη μαμά μου). Ύστερα έχω το μωρό μας, ένα κοριτσάκι που μόλις περπάτησε (μπαμπάς της είναι ο πατριός μου και μαμά της η μαμά η δική μου). Κι έχω ακόμη και τα γερμανάκια, την Γκέρντα και το Χανς, εφτά και πέντε χρονών (παιδιά του πατέρα μου και της δεύτερης γυναίκας του, της Γερμανίδας).

Λίγο μπερδεμένα φαίνονται όλ' αυτά, όμως εγώ πια τα έχω συνηθίσει και δε με νοιάζει. Εκείνο που δεν μπορώ να συνηθίσω είναι οι ζήλιες. Από τη μια ζηλεύει ο Άρης που αγαπάω και τα γερμανάκια. Από την άλλη ζηλεύουν τα γερμανάκια, επειδή μένω στο ίδιο σπίτι με τον Άρη και το μωρό. Δηλαδή η Γκέρντα ζηλεύει περισσότερο, όχι ο Χανς. Ίσως γιατί ακόμα είναι μικρός και δεν τον πολυσκοτίζουν αυτά. Όμως η Γκέρντα θέλει διαρκώς να της λέω αν παίζω με τον Άρη κι αν αγαπάω πολύ το μωρό.

— Το αγαπάω, βέβαια, της είπα χτες, που είχαμε πάει για μπάνιο. Αδερφάκι μου δεν είναι κι αυτό;

— Εμένα το αγαπάς; είπε κάνοντας πάλι το συνηθισμένο της λάθος στα ελληνικά.

Μιλάει αρκετά καλά κι ας κάνει λίγα λάθη. Τώρα, με δάσκαλο τον κύριο Νόιγκερ, θα γίνει ξεφτέρι.

Όταν τη βεβαίωσα πως την αγαπάω κι εκείνη, άρχισε να με ρωτάει αν αγαπάω το μωρό περισσότερο, επειδή έχουμε την ίδια μαμά.

φως φανάρι: ολοφάνερο ❖ **πικρόχολα:** με ύφος ενοχλημένο, δυσαρεστημένο

Η θάλασσα ήταν λάδι κι εγώ δε χόρταινα να μπαινοβγαίνω και να την ταράζω με βουτιές και με μακροβούτια. Κρύσταλλο γαλάζιο έμοιαζε το νερό, τόσο πεντακάθαρο, που ξεχώριζες ένα ένα τα βοτσαλάκια και τα χρωματιστά χαλίκια στο βυθό.

— Έλα να πέσουμε πάλι, της λέω, κι άσε τις μαμάδες. Δεν έχουν καμιά σημασία. Στο κάτω κάτω οι επιστήμονες λένε πως μακρινή μητέρα όλων των ανθρώπων είναι η θάλασσα.

Της άρεσε πολύ αυτό. Της έκανε μεγάλη εντύπωση. Δεν ξαναρώτησε για το μωρό. Πλατσούρισε καμπόσο δίπλα μου, έπειτα βγήκε κι άρχισε να ψάχνει κάτι στην παραλία, τραγουδώντας:

Τριαντάφυλλο μικρό,
τριανταφυλλάκι,
θα σε κόψω, δε βαστώ,
είπε το παιδάκι.

Της το έμαθε στα ελληνικά ο κύριος Νόιγκερ αυτό το γερμανικό τραγούδι, από το πρώτο μάθημα κιόλας.

Αντί για το ανύπαρκτο μικρό τριαντάφυλλο μάζεψε ένα βότσαλο άσπρο και μεγάλο. Το βράδυ που τρώγαμε στο ταβερνάκι του Στεργίου —το μεσαίο από τα τρία που έχει το χωριό, στην άκρη του γκρεμού, με θέα προς τη θάλασσα— μου το πρόσφερε για δώρο. Από τη μια πλευρά έγραφε στα ελληνικά «για σένα». Από την άλλη είχε ζωγραφίσει μια βαρκούλα, τρεις γραμμές για νερό και ανάμεσα στις γραμμές δύο ψαράκια. Κάτω κάτω, με μικρούτσικα γράμματα, χωρίς κανένα λάθος, είχε γράψει:

Η μαμά μας η θάλασσα.

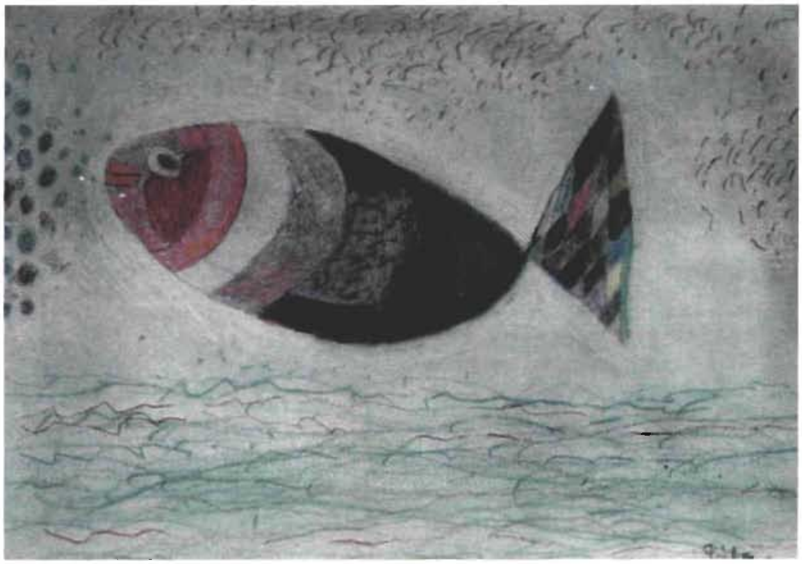

Φοίβης Θεοχαράκη (ετών 8), *Ψάρι*
(Έκδοση του Ελληνικού Παιδικού Μουσείου)

Αυτά, λοιπόν, με το ετεροθαλές αδερφάκι μου και τέρμα για σήμερα η «αναφορά». Τίτλο τώρα. Να βρω κι έναν τίτλο να ξεμπερδεύω, να πάω να κοιμηθώ νωρίς, γιατί αύριο μπορεί να πάμε εκδρομή (δε φαντάζομαι να το αναβάλετε πάλι, κύριε Νόιγκερ!).

Το βρήκα! Ή μάλλον το βρήκε η Γκέρντα για μένα. Θα βάλω εκείνο που έγραψε πάνω στο βότσαλο: Η ΜΑΜΑ ΜΑΣ Η ΘΑΛΑΣΣΑ.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Όπως είδατε, ο Φίλιππος έχει αδέλφια από τον πατριό του (τον Άρη), από τη μητέρα του και τον πατριό του (ένα μικρό κοριτσάκι) και, επίσης, από τον πατέρα του και τη Γερμανίδα γυναίκα του (την Γκέρντα και το Χανς). Βρείτε στο κείμενο τις φράσεις που δείχνουν τι νιώθει για τ' αδέρφια του.
2. Πώς σας φάνηκε ο τίτλος που πρότεινε για την «αναφορά» του Φίλιππου η Γκέρντα; Τι συμβολίζει; Εσείς ποιους τίτλους θα δίνατε;
3. Το τραγούδι *Τριανταφυλλάκι* είναι του Αυστριακού συνθέτη Φραντς Σούμπερτ (γραμμένο πάνω σε στίχους του μεγάλου Γερμανού συγγραφέα Γκαίτε). Αναζητήστε το, ηχογραφήστε το και ακούστε το στην τάξη. Εσείς ποιο ελληνικό τραγούδι θα θέλατε να μάθετε στην Γκέρντα και γιατί;

Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου

(Αθήνα 1937)

Έχει ασχοληθεί με την παιδική κυρίως πεζογραφία, τη θεωρία της παιδικής λογοτεχνίας και τη μετάφραση. Τα θέματα των βιβλίων της αναφέρονται στις σχέσεις γονιών-παιδιών, στα ναρκωτικά, στο οικολογικό πρόβλημα, στο διαζύγιο, στις σχέσεις των παιδιών και των εφήβων μεταξύ τους. Ορισμένα έργα της είναι: *Για την άλλη πατρίδα, Σπίτι για πέντε, Γιούσουρι στην τσέπη, Στο τσιμεντένιο δάσος, Καναρίνι και μέντα* (για παιδιά και έφηβους). *Οι ασκητές του πλήθους* (για μεγάλους).

Ι.Δ. Ιωαννίδης

[Το καυκασιανό παραμύθι]

Γ9

Στη διάρκεια του πολέμου ένα μικρό κορίτσι χάνει τη μητέρα του. Το σώζει μια γυναίκα, που το υιοθετεί και το ανατρέφει με τρυφερότητα και αγάπη. Μετά από χρόνια, η φυσική του μητέρα, που ποτέ δε σταμάτησε να το αναζητά, το ξαναβρίσκει και θέλει να το πάρει κοντά της. Στο κείμενο που ακολουθεί, η Μόνα, η θετή μητέρα της ιστορίας μας, διηγείται στο παιδί ένα παραμύθι, με σκοπό να το προετοιμάσει για την αλήθεια, αλλά και για τις αλλαγές που πρόκειται να συμβούν στη ζωή του.

Από κείνο, το ίδιο κιόλας βράδυ, άρχισε να του λέει με δικά της λόγια απλά το καυκασιανό παραμύθι του «Κύκλου με την κιμωλία».

«Ήταν, που λες, Λουλούδι μου, στα πολύ παλιά χρόνια, ένας βασιλιάς και μια βασίλισσα, που είχαν ένα μεγάλο παλάτι, που έμπαινες και δεν ήξερες τι να πρωτοθαυμάσεις. Τις ζωγραφιές, τους καθρέφτες, τα χρυσαφικά, τα χαλιά, τους κήπους, τα πατώματα κι ό,τι άλλο θες. Ο βασιλιάς κι η βασίλισσα δεν είχαν παιδιά. Όλα τα καλά τα είχαν. Μόνο ένα παιδί τούς έλειπε. Ώσπου μια μέρα ήρθε κι αυτό το καλό. Χαρές, γιορτές, γλέντια, που κράτησαν μέρες. Και τότε, πάνω στο μεθύσι της χαράς του, ο βασιλιάς είπε ότι δε φοβόταν πια κανένα. Κανένα.

»Το άκουσε ο δράκος Πόλεμος και λέει: "Να δεις, θα τους δείξω εγώ!". Παίρνει τα τσιράκια* του και πάνε και βάζουν φωτιά στο παλάτι. Και τρέχει ο βασιλιάς να σωθεί και τρέχει η βασίλισσα να φύγει. Αλλά, προτού να βγει από το παλάτι, η βασίλισσα θυμήθηκε ότι ξέχασε να πάρει το πιο ακριβό πράγμα που είχε στον κόσμο: ένα μεγάλο ρουμπίνι που άστραφτε σαν μικρός ήλιος. Τρέχει, που λες, το παίρνει και φεύγει από την πίσω πόρτα. Μόλις βγήκε από το παλάτι, θυμήθηκε ότι είχε κι ένα άλλο πολύτιμο πράγμα: το μονάκριβο παιδί της που κοιμόταν στην κούνια του. Αχ, πώς το ξέχασε! Κάνει να γυρίσει να το πάρει, μα βλέπει ότι τα τσιράκια του δράκου Πόλεμου είχαν μπει στο παλάτι. "Αχ, βαχ", τι να κάνει η βασίλισσα, φεύγει με την άμαξα και γλιτώνει τη ζωή και το ρουμπίνι της».

— Και το παιδί, τι έγινε το παιδί;

— Ναι, το παιδί. Θα δεις τι έγινε.

«Πέρασαν χρόνια κι η βασίλισσα, που δεν ήταν πια βασίλισσα κι ο άντρας της είχε σκοτωθεί, μαθαίνει ότι το παιδί της ζούσε. Το είχε σώσει μια από τις υπηρέτριές της, η πιο μικρή. Όταν είδε ότι το ξέχασαν, το πήρε και με κίνδυνο της ζωής της το έσωσε. Δεν είχε άμαξα να φύγει αυτή, δεν είχε άλογα, δεν είχε λεφτά. Το πήρε και, περπατώντας, τράβηξε προς το βουνό. Κι εκεί κρύφτηκε. Ύστερα, βρήκε κάτι καλούς ανθρώπους που της δώσανε δουλειά, και το μεγάλωσε το παιδί.

τα τσιράκια (το τσιράκι): οι πιστοί ακόλουθοι

»Λοιπόν, ήρθε ύστερα από χρόνια η μητέρα του, που το ξέχασε στην κούνια και λέει: "Το παιδί είναι δικό μου". "Όχι", λέει η γυναίκα που το έσωσε. "Εγώ το γλίτωσα, το μεγάλωσα, το αγάπησα· είναι δικό μου το παιδί". "Όχι, δικό μου" η μια, "δικό μου" η άλλη και, για να βρουν το δίκιο τους, πήγαν σε ένα μεγάλο και σοφό δικαστή.

»Κι αυτός λέει σε κάποιον από τους ανθρώπους του να πάρει μια κιμωλία και να φτιάξει στο πάτωμα έναν κύκλο κι εκεί μέσα να βάλουν το μικρό παιδί.

»Έτσι και κάνουν. Κι όλοι κοιτούν με απορία. Τότε, λέει ο δικαστής στις δυο γυναίκες να πιάσουν το παιδί. Από το ένα χέρι η μια, από το άλλο χέρι η άλλη. Και μόλις θα 'δινε εκείνος το σύνθημα, να το τραβούσε η καθεμιά προς το μέρος της. Όποια κατάφερνε να το τραβήξει έξω από τον κύκλο, προς το μέρος της, θα κέρδιζε το παιδί, θα 'ταν δικό της.

»Σφυρίζει ο δικαστής μια, και να σου, τραβά η μια από τη μια μεριά κι η άλλη από την άλλη. Μα σε λίγο, αφήνει το χέρι του παιδιού η μια και το τραβά προς το μέρος της και το βγάζει έξω από τον κύκλο με την κιμωλία η άλλη. Η μάνα που το γέννησε. Ήταν όλο περηφάνια που αυτή κέρδισε, και περίμενε ο δικαστής να της πει να πάρει το παιδί και να φύγει.

»Ο δικαστής όμως στράφηκε στην άλλη γυναίκα και ρώτησε: "Γιατί σταμάτησες να το τραβάς; Γιατί του άφησες μόνη σου το χέρι;". Κι εκείνη απάντησε: "Τι να έκανα; Να το σακάτευα; Να του έβγαζα το χέρι; Είδα ότι το παιδί είχε αρχίσει να πονά".

»Τότε ο δικαστής της είπε: "Το παιδί είναι δικό σου, γιατί εσύ το αγαπάς τόσο πολύ, που δε θέλεις να του κάνεις κακό".

»Κι έτσι, η γυναίκα που το μεγάλωσε το πήρε και έφυγε, ρίχνοντας μια τρυφερή ματιά στο δικαστή και στον κύκλο με την κιμωλία, που άστραφτε στο ηλιόλουστο πάτωμα κι ήταν σα να της μιλούσε και να της έλεγε: "Στο καλό, κοπέλα μου, στο καλό..."».

— Κι αν το παιδί δεν έδινε τα χέρια του να τα τραβήξουν, βρήκε να πει το Λουλούδι, τότε τι θα έκανε ο δικαστής; Γιατί δεν το ρώτησαν και το μικρό παιδί ποια από τις δυο γυναίκες αγαπούσε περισσότερο;

Η Μόνα ξαφνιάστηκε από την παρατήρηση αυτή του Λουλουδιού και για μια στιγμή δεν ήξερε τι να πει. Ύστερα, είπε:

— Πολύ σωστό. Μπράβο σου που το σκέφτηκες. Έτσι, ας πούμε ότι ήσουν εσύ στη θέση του παιδιού και σε ρωτούσαν ποια από τις δυο αγαπάς πιο πολύ, τι θα 'λεγες;

— Θα 'λεγα ότι εγώ αγαπούσα εκείνη που μ' αγαπούσε πιο πολύ.

Έτσι, σιγά σιγά άρχισε να του φανερώνει την αλήθεια. Σε λίγες μέρες το Λουλούδι όχι μόνο ήξερε πώς το βρήκε η μητέρα του, αλλά κι ότι κινδύνευε να της το πάρουν.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Πώς κρίνετε τη συμπεριφορά της θετής μητέρας και πώς της πραγματικής; Να συγκρίνετε τις δύο γυναίκες.
2. Βρείτε από την *Παλαιά Διαθήκη* και διαβάστε στην τάξη την ιστορία με το Σολομώντα και τις δύο μητέρες. Ποια σχέση υπάρχει ανάμεσα στην ιστορία αυτή και στο «Καυκασιανό παραμύθι»;
3. Ο Μπέρτολτ Μπρεχτ στο θεατρικό έργο του *Ο καυκασιανός κύκλος με την κιμωλία* αναφέρει:

   Κανένα πράγμα δεν είναι κανενός —ή, αν όχι,
   τότε είναι σίγουρα κεινού που το 'χει
   μεράκι του, και τ' αγαπά και το γνωρίζει.
   Ένα παιδάκι ανήκει σ' όποιον το φροντίζει.

   Σχολιάστε την παραπάνω άποψη στην τάξη.
4. Διαβάστε τη μικρή εισαγωγή και δώστε μια συνέχεια στην πραγματική μας ιστορία.

Ι.Δ. Ιωαννίδης

(Καβάλα 1931)

Έχει σπουδάσει παιδαγωγική ψυχολογία και αγγλική λογοτεχνία. Τα βιβλία του για παιδιά, μυθιστορήματα και διηγήματα, αναφέρονται στην καθημερινή ζωή, στο οικολογικό πρόβλημα, στις σχέσεις δασκάλου και μαθητή, στην ειρήνη και στη συναδέλφωση των λαών. Το γράψιμό του έχει ποιητικότητα, ρεαλισμό και ιδιόμορφο χιούμορ. Ορισμένα από τα έργα του είναι: *Τα τρία παιδιά, Ζαζά όνειρα ελεφάντων, Το παράξενο δώρο, Ένα δέντρο στο ποτάμι* (για παιδιά και έφηβους). *Ο άνθρωπος με τους καθρέφτες* (για μεγάλους).

Σχολείο και παιδί

Κώστα Μητρόπουλου, *Η πάλη των τάξεων* (γελοιογραφία)

Κώστας Μητρόπουλος

Είναι γελοιογράφος και συνεργάζεται με εφημερίδες και περιοδικά. Σατιρίζει την πολιτική και κοινωνική κατάσταση.

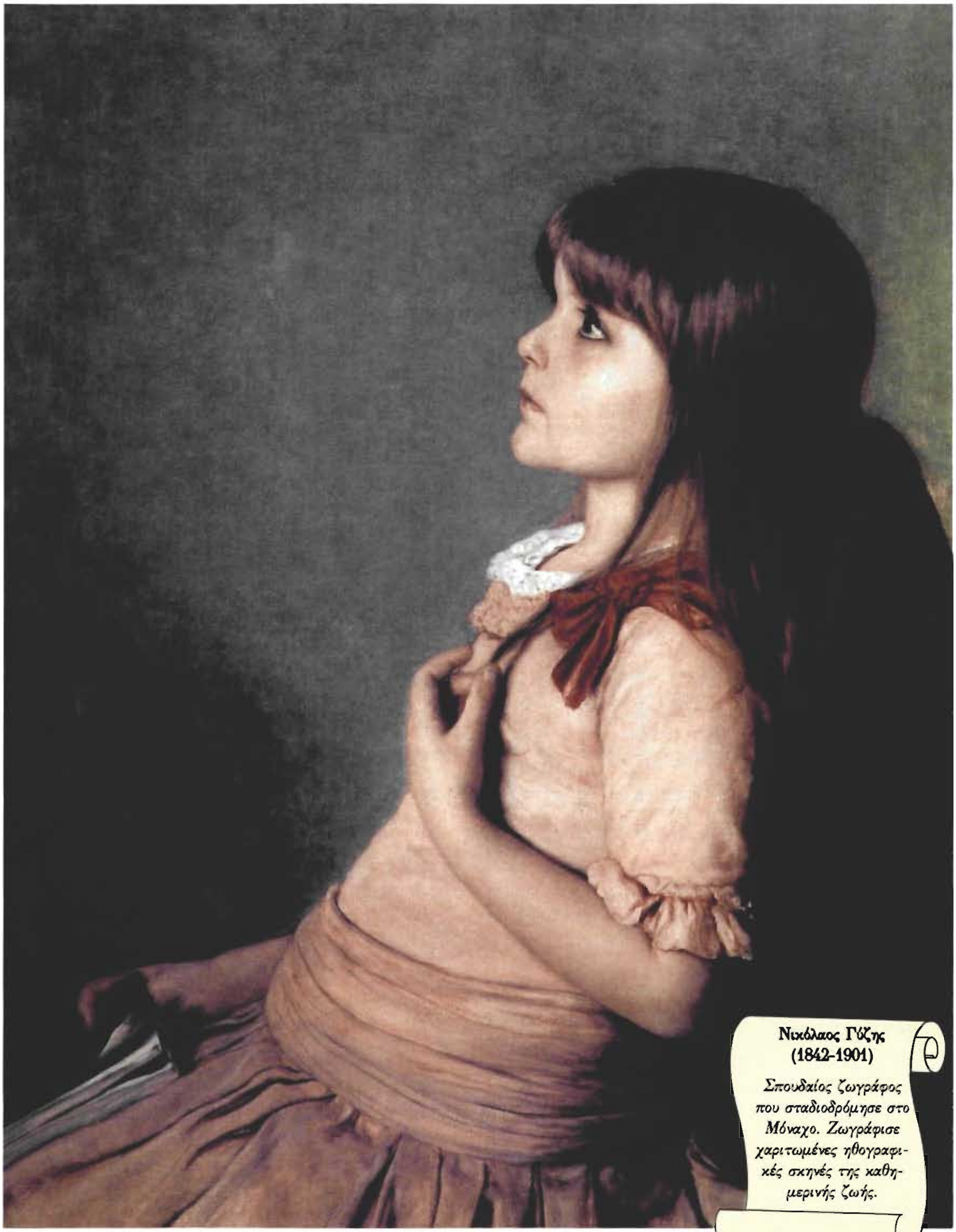

Νικόλαου Γύζη, *Η αποστήθιση* (*Το παιδί στη νεοελληνική τέχνη*, εκδ. Adam)

Νικόλαος Γύζης (1842-1901)

Σπουδαίος ζωγράφος που σταδιοδρόμησε στο Μόναχο. Ζωγράφισε χαριτωμένες ηθογραφικές σκηνές της καθημερινής ζωής.

Έλλη Αλεξίου

Η Βαγγελίτσα

Δ1

Η Βαγγελίτσα, ένα ορφανό κοριτσάκι, δυσκίνητο, δειλό και περιορισμένων δυνατοτήτων, είναι παραμερισμένη από τους συμμαθητές της, που άλλοτε την κοροϊδεύουν και άλλοτε τη λυπούνται. Η μόνη που επιμένει να βλέπει τη Βαγγελίτσα ίδια με τα άλλα παιδιά είναι η δασκάλα της, που καταβάλλει συνεχώς προσπάθειες για τη βελτίωσή της, χωρίς όμως κανένα αποτέλεσμα. Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι ένα ενδιαφέρον τμήμα του διηγήματος «Η Βαγγελίτσα», από το βιβλίο της Έλλης Αλεξίου Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή.

Ο πρώτος περίπατος που γίνηκε ήτανε σε μιαν αμμουδερή ακρογιαλιά. Άμα φτιάξανε τα παιδιά φούρνους και ψωμιά στην άμμο, και παίξανε κυνηγητό με τα κύματα, καθίσανε αποσταμένα να φάνε. Μόνο η Βαγγελίτσα καθισμένη μακριά από τις άλλες, κατάντικρυ στον ήλιο, που βασίλευε και της χρύσιζε τα ολόξανθα μαλλιά (είχανε φουντώσει με τον αέρα και της σκέπαζαν το πρόσωπο), έτρωγε το ψωμί και τις σταφίδες που είχε χυμένες στην ποδιά της.

— Γιατί είσαι μόνη σου, Βαγγελίτσα, τη ρώτησε η δασκάλα της, και δεν πας με καμιά παρέα;

— Δε με θέλουνε, γιατί δεν ξέρω να παίζω και τους τα χαλνώ.

Αυτό το έλεγε φυσικά, δίχως παράπονο. Το 'ξερε κι εκείνη πως υστερούσε από τις άλλες και το 'χε πάρει απόφαση. Μόνο η δασκάλα δεν εννοούσε να το πάρει απόφαση και να πάψει να τη βασανίζει. Κι έπρεπε αλήθεια να την αφήσει τη Βαγγελίτσα πια ήσυχη, γιατί για το χατίρι της αδικούσε τ' άλλα παιδιά, τα πολλά, γι' αυτήν που ήτανε μια. Πόσες φορές δεν ξόδευε και τη μισή ώρα του μαθήματος για λόγου της!

— Βγάλε, Βαγγελίτσα, πάνω στο θρανίο σου τέσσερα φασόλια!

— Τέσσερα, απαντούσε η Βαγγελίτσα από μέσα της και δίχως να σηκώνει το κεφάλι.

— Πες το δυνατά! Φωναχτά!

Μα η Βαγγελίτσα ακούγοντας τη φωνή της δασκάλας τα 'χανε και ξεχνούσε τι την ρωτούσε.

— Τέσσερα, είπαμε. Μέτρα και βγάλε τα! Ένα, δύο...

Αρχινούσε κι έβγαζε, έβγαζε, ξεπερνώντας τα τέσσερα και μετρώντας μηχανικά.

— Μόνο τέσσερα! Πολλά έβγαλες. Άφησέ τα τώρα αυτά τα τέσσερα κατά μέρος και μέτρησε χώρια άλλα πέντε!

Η Βαγγελίτσα κοίταζε αφηρημένη.

— Όπως μέτρησες τα τέσσερα, τώρα να μετρήσεις πέντε και να τα βάλεις δίπλα στα τέσσερα.

Τα μετρούσε, πέντε σωστά.

— Πόσα ήταν τούτα που πρωτοβγάλαμε; Κι έδειχνε η δασκάλα τα τέσσερα.

Μιλιά.

— Δεν πειράζει. Ξαναμέτρησέ τα και πες μου! Πόσα είναι τούτα; Κι έδειχνε τα πέντε.

Η Βαγγελίτσα κοίταζε πάλι σα χαμένη.

Και δώσ' του η ιστορία αυτή να ξαναρχινά τρεις και τέσσερις φορές, να θυμώνουνε τα παιδιά, και το περισσότερο ο Πυθαγόρας, που συχνά δεν κρατιότανε ως το τέλος, μόνο σηκωνότανε ορθός και λάβαινε μέρος βοηθώντας τη δασκάλα στη διδασκαλία της:

— Μα, βρε Βαγγελίτσα, δεν ξέρεις αν είναι τα τέσσερα πιο πολλά από τα πέντε; Για να σου χαρίζανε καραμέλες; Τέσσερις θέλεις να σου χαρίσουνε ή πέντε;

☆ ☆ ☆

Όπου μια μέρα τής γίνηκε της δασκάλας εξαιτίας της Βαγγελίτσας σωστή αποκάλυψη. Και να πώς: Η Βαγγελίτσα καθότανε σ' ένα μικρό, πάντα φρεσκοασπρισμένο σπιτάκι πιο πάνω από το δικό της, που της ήτανε πια οικείο*, γιατί το περνούσε τέσσερις φορές την ημέρα, βρέχει λιάζει*, να πηγαίνει και να γυρίζει από το σκολειό στο σπίτι της.

Είχε και μια αυλίτσα γεμάτη λουλούδια και εκεί αντίκριζε κάθε μέρα, συμπαθητικό, τυλιγμένο στο μαύρο τσεμπέρι*, το πρόσωπο της μητέρας της Βαγγελίτσας. Όπως ήτανε σκυμμένη στο ράψιμό της, με το ανδρικό σακάκι απλωμένο στην ποδιά —φραγκοράφτισσα* ήτανε— ταρασσότανε στο πέρασμα της δασκάλας και μόλις πρόφτανε να περιμαζέψει ψαλίδια και κουβαρίστρες, για να σηκωθεί και ορθή να απαντήσει στο χαιρετισμό της.

— Καλημέρα σου, κυρία δασκάλα! Αν πρόφτανε, έκοβε και κανένα κλαράκι βασιλικό ή βάρσαμο* και της το πρόσφερνε, για να τον έχει να τον μυρίζεται.

Την ημέρα λοιπόν εκείνη της αποκάλυψης δεν καθότανε κανείς στην αυλή. Μόνο ο γάτος κοιμότανε ξαπλωμένος στο κατώφλι. Από μέσα όμως από το σπίτι έβγαινε μια φωνή, ένα παιδιάτικο τραγούδι δυνατό και γεμάτο και τόσο γλυκό, που η δασκάλα ξαφνιάστηκε.

Θες να 'ναι η Βαγγελίτσα; Είπε και έσκυψε το κεφάλι της από την πόρτα να δει ποιος τραγουδεί. Και πραγματικά ήταν εκείνη. Καθισμένη σ' ένα σκαμνάκι στο κλειστό φύλλο της πόρτας τραγουδούσε η Βαγγελίτσα. Δεν μπορούσε η δασκάλα να πιστέψει ούτε τ' αυτιά της ούτε τα μάτια της. Αυτό το περίφημο τραγούδι έβγαινε από το λαρύγγι της Βαγγελίτσας! Και να μην το ξέρει τόσον καιρό! Μα μήπως άνοιγε και ποτέ το στόμα της; Για να πει ένα «ναι» έπρεπε όλη η τάξη να της δίνει κουράγιο.

Από κείνη τη μέρα πήρε η Βαγγελίτσα άλλη θέση ανάμεσα στα παιδιά. Δεν ήτανε πια το χειρότερο παιδί, που δεν έχει καμιά χάρη απάνω του. Από τώρα κι έπειτα ξεπερνούσε κι αυτή τις άλλες σε κάτι. Στο μάθημα της ωδικής προσκαλιότανε πάντα πρώτη να πει τη μουσική φράση που διδασκότανε, και γρήγορα επιβλήθηκε.

— Ποιος θα το τραγουδήσει αυτό πρώτος;

— Η Βαγγελίτσα! Φώναζαν όλα τα παιδιά μαζί.

της ήτανε οικείο: της ήταν γνωστό, συνηθισμένο ❖ **βρέχει λιάζει:** και με βροχή και με λιακάδα, καθημερινά ❖ (το) **τσεμπέρι:** μαντίλι με το οποίο τύλιγαν το κεφάλι τους οι γυναίκες στα χωριά ❖ **φραγκοράφτες** και **φραγκοράφτρες ή φραγκοράφτισσες:** έτσι έλεγαν τους επαγγελματίες άντρες και γυναίκες αντίστοιχα, που κατασκεύαζαν ενδυμασίες με ευρωπαϊκό (όπως στις μέρες μας) και όχι παραδοσιακό τρόπο ❖ (το) **βάρσαμο:** ρετσίνι με ωραία μυρωδιά, που παράγεται από τον κορμό διάφορων δέντρων

Εκείνη σηκωνότανε. Στη φυσιογνωμία της χυνόταν ένα φως, άγνωστο ως τότε, και δυνατά, δίχως να διστάζει, άρχιζε και δεν ελάθευε ποτέ. Μα και τι τραγούδι ήταν εκείνο! Σου άγγιζε τα φύλλα της καρδιάς. Και τα παιδιά, που έχουν διαβολεμένο κριτήριο, φώναζαν μόλις τελείωνε:

— Να χαρείτε, κυρία, αφήσετέ την να το πει άλλη μια φορά!

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να χαρακτηρίσετε τη δασκάλα από τη στάση της απέναντι στη Βαγγελίτσα.
2. Πώς κατάφερε η Βαγγελίτσα να κερδίσει το ενδιαφέρον και τη συμπάθεια των συμμαθητών της; Τι να έγινε το κοριτσάκι όταν μεγάλωσε;
3. Πώς χαρακτηρίζετε τη συμπεριφορά της δασκάλας της Βαγγελίτσας και της δασκάλας της Αστραδενής (σελ. 115-119);

Έλλη Αλεξίου

(Ηράκλειο 1894 - Αθήνα 1988)

Πεζογράφος. Εργάστηκε ως δασκάλα. Έλαβε μέρος στην Εθνική Αντίσταση και από το 1949 έως το 1962 έζησε αυτοεξόριστη στη Ρουμανία. Η γραφή της είναι ρεαλιστική και τα θέματα των έργων της παρμένα από την καθημερινή ζωή και τη ζωή της στα σχολεία και την Αντίσταση. Έργα της: *Γ΄ Χριστιανικόν Παρθεναγωγείον, Με τη λύρα, Δεσπόζουσα, Λούμπεν* (για μεγάλους), *Τραγουδώ και χορεύω, Ο Χοντρούλης και η Πηδηχτή* (για παιδιά) κ.ά.

Ζαν Ζακ Σεμπέ – Ρενέ Γκοσινύ

Οι έλεγχοι

Δ2

Σήμερα τ' απόγευμα δεν ήταν καθόλου αστεία τα πράγματα στο σχολείο, γιατί ήρθε ο διευθυντής στην τάξη να μας μοιράσει τους ελέγχους μας. Δεν έδειχνε καθόλου ευχαριστημένος όταν μπήκε στην τάξη με τους ελέγχους κάτω απ' τη μασχάλη του. «Βρίσκομαι σ' αυτό το επάγγελμα εδώ και πολλά χρόνια», είπε ο διευθυντής, «και δεν είδα ποτέ άλλη τάξη τόσο άτακτη. Οι παρατηρήσεις που σημείωσε η δασκάλα σας πάνω στους ελέγχους αποδείχνουν ακριβώς αυτό το πράγμα. Αρχίζω να σας τους μοιράζω». Κι ο Κλοταίρ άρχισε να κλαίει. Ο Κλοταίρ είναι ο τελευταίος στην τάξη κι όλους τους μήνες η δασκάλα γράφει ένα σωρό πράγματα μέσα στον έλεγχό του κι ο μπαμπάς κι η μαμά του Κλοταίρ δεν είναι καθόλου ευχαριστημένοι και δεν του επιτρέπουν να φάει γλυκό και να δει τηλεόραση. Έχουν τόσο πολύ συνηθίσει, μου λέει ο Κλοταίρ, που κάθε φορά που πρόκειται να πάει τον έλεγχό του, η μαμά δεν έχει κάνει γλυκό κι ο μπαμπάς έχει πάει να δει τηλεόραση στους γείτονες.

Στον έλεγχό μου έγραφε: «Μαθητής που κάνει όλη την ώρα φασαρία, συχνά αφηρημένος. Θα μπορούσε να γίνει καλύτερος». Στον έλεγχο του Εντ έγραφε: «Μαθητής πάρα πολύ άτακτος. Δέρνεται συνέχεια με τους συμμαθητές του. Θα μπορούσε να γίνει καλύτερος». Του Ρούφους έγραφε: «Επιμένει να παίζει στην τάξη με μια σφυρίχτρα. Θα μπορούσε να γίνει καλύτερος». Ο μόνος που δεν μπορούσε να γίνει καλύτερος ήταν ο Ανιάν. Ο Ανιάν είναι ο πρώτος μαθητής στην τάξη κι ο χαϊδεμένος της δασκάλας. Ο διευθυντής μάς διάβασε τον έλεγχο του Ανιάν. «Μαθητής προσαρμοσμένος, έξυπνος, τακτικός». Ο διευθυντής μάς είπε πως έπρεπε ν' ακολουθήσουμε το παράδειγμα του Ανιάν και πως ήμασταν άτακτοι και τεμπέληδες και πως θα καταλήγαμε στο κάτεργο* και πως αυτό θα προκαλούσε πολύ πόνο σίγουρα στους μπαμπάδες και στις μαμάδες μας, που είχαν άλλα όνειρα για μας. Κι έφυγε.

Εμείς ήμασταν όλοι καταστεναχωρημένοι, γιατί τους ελέγχους πρέπει να τους υπογράψουν οι μπαμπάδες μας, κι αυτό δεν είναι πάντα ευχάριστο. Λοιπόν, όταν χτύπησε το κουδούνι για το σχόλασμα, αντί να τρέξουμε όλοι στην πόρτα, να στριμωχτούμε, να σπρωχτούμε και να πετάμε ο ένας τη σάκα του στο κεφάλι του άλλου, όπως συνήθως, βγήκαμε ήσυχα ήσυχα, χωρίς να βγάλουμε τσιμουδιά. Ακόμη κι η δασκάλα μας φαινόταν λυπημένη. Αλλά δεν τα 'χουμε με τη δασκάλα μας. Πρέπει να πούμε πως αυτό τον καιρό κάναμε πολύ φασαρία κι ύστερα ο Γκοφρουά δεν έπρεπε ν' αναποδογυρίσει το μελανοδοχείο* του πάνω στο Γιοακίμ, που 'χε πέσει στο πάτωμα κάνοντας ένα σωρό γκριμάτσες, γιατί ο Εντ του έδωσε μια γροθιά στη μύτη, ενώ ήταν ο Ρούφους που είχε τραβήξει τα μαλλιά του Εντ.

στο κάτεργο (το κάτεργο): στη φυλακή ❖ **το μελανοδοχείο:** δοχείο που έβαζαν παλιά το μελάνι, βουτούσαν την πένα τους και έγραφαν οι άνθρωποι

Στο δρόμο περπατούσαμε αργά, σέρναμε σχεδόν τα πόδια μας. Μπροστά στο ζαχαροπλαστείο περιμέναμε τον Αλσέστ που είχε μπει ν' αγοράσει έξι γκοφρέτες με σοκολάτα, που άρχισε να τις τρώει αμέσως. «Πρέπει να κάνω προμήθειες», μας είπε ο Αλσέστ, «γιατί απόψε δεν έχει γλυκό...», κι έπειτα έβγαλε ένα βαθύ αναστεναγμό, πάντα μασώντας. Πρέπει να πούμε πως ο έλεγχος του Αλσέστ έγραφε: «Αν αυτός ο μαθητής είχε την ίδια όρεξη για τα μαθήματά του όση και για το φαγητό, θα 'ταν ο πρώτος μαθητής στην τάξη, γιατί θα μπορούσε να τα καταφέρνει καλύτερα».

Εκείνος που φαινόταν λιγότερο στενοχωρημένος ήταν ο Εντ. «Εγώ», είπε, «δε φοβάμαι. Ο μπαμπάς μου δε θα μου πει τίποτα, τον κοιτάζω κατευθείαν στα μάτια, κι έπειτα αυτός τον υπογράφει, κι ύστερα τέλος, αυτό είναι όλο κι όλο». Όταν φτάσαμε στη γωνιά, χωρίσαμε. Ο Κλοταίρ έφυγε κλαίγοντας, ο Αλσέστ μασουλώντας κι ο Ρούφους σφυρίζοντας σιγά με τη σφυρίχτρα του με το στραγάλι.

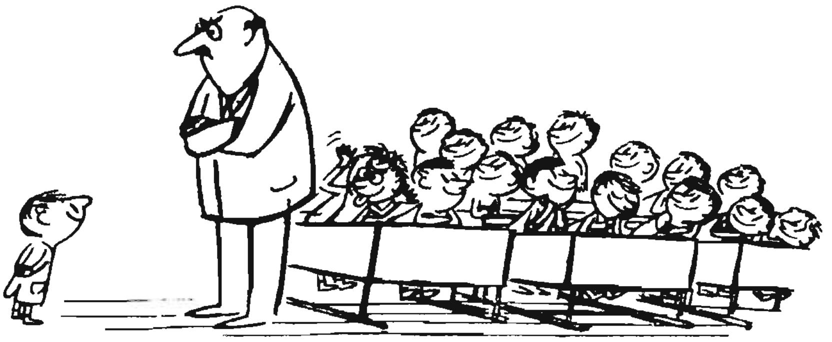

Σκίτσο του Ζαν Ζακ Σεμπέ

Έμεινα μόνος με τον Εντ. «Αν φοβάσαι να γυρίσεις σπίτι σου, είναι εύκολο», μου είπε ο Εντ. «Θα 'ρθεις μαζί μου και θα μείνεις να κοιμηθείς στο σπίτι μου». Είναι αληθινός φίλος ο Εντ. Φύγαμε παρέα και ο Εντ μού εξήγησε πώς κοίταζε τον μπαμπά του στα μάτια. Αλλά όσο περισσότερο πλησιάζαμε στο σπίτι του, τόσο λιγότερο μιλούσε ο Εντ. Όταν φτάσαμε μπροστά στην πόρτα του σπιτιού, ο Εντ δεν έβγαζε πια λέξη. Μείναμε λίγο ακίνητοι κι ύστερα είπα στον Εντ: «Λοιπόν, θα μπούμε;». Ο Εντ έξυσε το κεφάλι του και μου είπε: «Περίμενέ με ένα λεπτό. Θα γυρίσω να σε φωνάξω». Και μπήκε. Είχε αφήσει την πόρτα μισάνοιχτη, άκουσα λοιπόν ένα χαστούκι, μια χοντρή φωνή που είπε: «Στο κρεβάτι χωρίς γλυκό και φρούτο, άχρηστο πλάσμα!» και τον Εντ που 'κλαιγε. Νομίζω πως γι' αυτά που έλεγε για τα μάτια του μπαμπά του ο Εντ δε θα τα κατάφερε και τόσο καλά.

Το χειρότερο απ' όλα είναι πως πρέπει τώρα να γυρίσω στο σπίτι. Άρχισα να περπατάω προσέχοντας να μην πατάω στα χωρίσματα ανάμεσα στις πλάκες του πεζοδρομίου· ήταν πολύ εύκολο, γιατί περπατούσα πολύ αργά. Ο μπαμπάς ήξερα τι θα μου 'λεγε. Θα μου 'λεγε πως ήταν ο πρώτος στην τάξη του κι ο μπαμπάς του ήταν πολύ περήφανος για τον μπαμπά μου και πως έφερνε στο σπίτι ένα σωρό επαίνους απ' το σχολείο και πως θα 'θελε να μου τους δείξει, αλλά τους έχασε στη μετακόμιση, όταν παντρεύτηκε. Ύστερα ο μπαμπάς θα μου 'λεγε πως δε θα κατάφερνα τίποτα ποτέ στη ζωή μου. Θα έμενα πάμπτωχος κι οι άνθρωποι θα λέγανε, να αυτός είναι ο Νικόλας, αυτός που είχε κακούς ελέγχους στο σχολείο και θα με δείχναν με το δάχτυλο και θα γελούσαν μαζί μου. Μετά, ο

μπαμπάς θα μου 'λεγε πως σκοτώνεται στη δουλειά για να μου προσφέρει μια προσεγμένη ανατροφή κι ανέσεις, για να είμαι καλά προετοιμασμένος για ν' αντιμετωπίσω τη ζωή και πως ήμουν αχάριστος και πως επιπλέον δεν υπέφερα καθόλου για τον πόνο που προκαλούσα στους φτωχούς μου γονείς και δεν έχει για μένα ούτε γλυκό ούτε φρούτο και για σινεμά καλύτερα να το ξεχάσω μέχρι να του πάω έναν καλύτερο έλεγχο.

Θα μου τα πει όλ' αυτά ο μπαμπάς, όπως την περασμένη και την προπερασμένη φορά, αλλά έχω βαρεθεί. Θα του πω πως είμαι πολύ δυστυχισμένος, κι αφού είναι έτσι, πολύ καλά, τότε κι εγώ θα τους αφήσω και θα φύγω πολύ μακριά και θα με ψάχνουν και δε θα ξαναγυρίσω, παρά μόνο μετά από πολλά χρόνια και θα 'χω πολλά λεφτά και ο μπαμπάς μου θα ντρέπεται που μου είπε πως δε θα καταφέρω τίποτα στη ζωή μου κι οι άνθρωποι δε θα τολμούν να με δείχνουν με το δάχτυλο κι ούτε θα γελάνε μαζί μου και με τα λεφτά μου θα πάω τον μπαμπά και τη μαμά στο σινεμά, κι όλος ο κόσμος θα λέει: «Κοιτάξτε, είναι ο Νικόλας, που έχει λεφτά με το τσουβάλι κι αυτός πληρώνει για να πάει στο σινεμά τον μπαμπά και τη μαμά του κι ας μην ήταν και τόσο καλοί μαζί του», και θα πήγαινα στο σινεμά και τη δασκάλα μου και το διευθυντή του σχολείου, και βρέθηκα μπροστά στο σπίτι μου.

Ενώ σκεφτόμουν όλα αυτά και διηγιόμουν στον εαυτό μου ωραίες ιστορίες, είχα ξεχάσει τον έλεγχό μου κι είχα περπατήσει πολύ γρήγορα. Είχα έναν κόμπο στο λαιμό μου κι είπα στον εαυτό μου πως θ' άξιζε ίσως καλύτερα να έφευγα την ίδια ώρα και να ξαναγύριζα μετά από πολλά χρόνια, αλλά είχε αρχίσει να βραδιάζει και δεν αρέσει καθόλου στη μαμά να βρίσκομαι έξω απ' το σπίτι όταν είναι αργά. Λοιπόν μπήκα.

Μέσα στο σαλόνι ο μπαμπάς μιλούσε με τη μαμά. Υπήρχαν ένα σωρό χαρτιά πάνω στο τραπέζι μπροστά του και δεν έδειχνε καθόλου ευχαριστημένος. «Είναι απίστευτο», έλεγε ο μπαμπάς, «τι ξοδεύουμε μέσα σ' αυτό το σπίτι· θα πίστευε κανείς πως είμαι κανείς εκατομμυριούχος! Κοιτάξτε αυτές τις αποδείξεις! Αυτή την απόδειξη του χασάπη, την άλλη του μπακάλη! Φυσικά, εγώ έχω την υποχρέωση να βρω τα λεφτά!». Αλλά ούτε η μαμά δε φαινόταν να είναι ευχαριστημένη κι έλεγε στον μπαμπά πως δεν είχε ιδέα πόση ακρίβεια υπήρχε και μια μέρα έπρεπε να πάνε να κάνουν μαζί τα ψώνια και πως θα γυρνούσε στη μαμά της και πως δεν έπρεπε να τα συζητάνε αυτά μπροστά στο παιδί. Εγώ, λοιπόν, έδωσα τον έλεγχο στον μπαμπά, τον κοίταξε, τον υπόγραψε και μου τον έδωσε λέγοντας: «Το παιδί δεν έχει να κάνει τίποτα μ' όλα αυτά. Αυτό που ζητάω να μου εξηγήσουν είναι γιατί ξοδεύουμε τόσα πολλά!». «Πήγαινε να παίξεις στο δωμάτιό σου Νικόλα», μου είπε η μαμά. «Καλά σού λέει η μαμά, πήγαινε», είπε κι ο μπαμπάς.

Πήγα στο δωμάτιό μου, ξάπλωσα πάνω στο κρεβάτι κι άρχισα να κλαίω.

Πέστε ό,τι θέλετε, αλλ' αν ο μπαμπάς κι η μαμά μ' αγαπούσαν, τότε θα 'χανε ασχοληθεί και λίγο μαζί μου!

μετάφραση: Νίκος Δαμιανίδης

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποιος από τους χαρακτήρες του κειμένου νομίζετε ότι σας ταιριάζει περισσότερο και γιατί;
2. Χρησιμοποιώντας τρία επίθετα που να σας χαρακτηρίζουν, περιγράψτε με χιουμοριστικό τρόπο τον εαυτό σας.
3. Πιστεύετε και σεις, όπως ο μικρός Νικόλας στο τέλος της ιστορίας, πως δεν τον αγαπούσαν οι γονείς του; Γράψτε την άποψή σας και τα επιχειρήματά σας σε μια παράγραφο.
4. Ζωγραφίστε τον έλεγχο των ονείρων σας, σημειώνοντας τους βαθμούς αλλά και τις παρατηρήσεις για την επίδοση και την επιμέλειά σας.

Ρενέ Γκοσινύ (στη φωτογραφία δεξιά)

(René Goscinny, Γαλλία 1926-1977)

Δημοσιογράφος και συγγραφέας. Ασχολήθηκε κυρίως με το γράψιμο κόμικς και δημιούργησε τους αξέχαστους ήρωες Αστερίξ, Λούκι Λουκ, Ιζνογκούντ, μικρό Νικόλα. Χρησιμοποίησε το χιούμορ για να επιβιώσει, όπως εμείς χρησιμοποιούμε το οξυγόνο, δηλαδή μηχανικά, χωρίς να σκέφτεται. Ο ίδιος έλεγε: «Κάποιος που έχει την τύχη να κάνει πολύ κόσμο να χαμογελάσει είναι ένας επαγγελματίας. Και μπορούμε να βρούμε ένα επάγγελμα πιο ευχάριστο;».

Ζαν Ζακ Σεμπέ (στη φωτογραφία αριστερά)

(Jean-Jacques Sempé)

Γάλλος χιουμορίστας σκιτσογράφος. Στα είκοσι χρόνια του συνάντησε τον Γκοσινύ και έγιναν φίλοι. Η συνεργασία τους γέννησε το 1954 το μικρό Νικόλα.

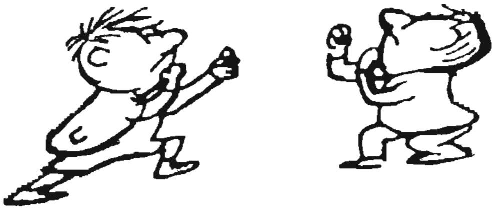

Σκίτσο του Ζαν Ζακ Σεμπέ

Παντελής Καλιότσος

Ένα σακί μαλλιά

Δ3

Σ' ένα νησί, όπου έρχεται να υπηρετήσει ένας νέος δάσκαλος, ο Βασίλης, εκτυλίσσονται ενδιαφέροντα γεγονότα. Οι κάτοικοι, χωρισμένοι σε δυο αντίπαλες παρατάξεις, δεν καταφέρνουν να φτιάξουν το λιμάνι. Αντίθετα, τα παιδιά μ' ένα συγκινητικό παράδειγμα ομόνοιας και αδελφοσύνης τους βάζουν, που λένε, τα γυαλιά: Έχοντας επικεφαλής το Γιωργαρέλο, ένα εφτάχρονο παιδί που όλοι το αποδέχονται, κουρεύονται γουλί — κι ο δάσκαλος μαζί —, για να συμπαρασταθούν στο Φάνη το συμμαθητή τους, που είχε χάσει πρόσκαιρα τα μαλλιά του από μια αρρώστια. Στο απόσπασμά μας θα παρακολουθήσουμε τη στιγμή όπου τα παιδιά κι ο δάσκαλος αποκαλύπτουν τα... κουρεμένα κεφάλια τους. Η κυρία Διονυσία που παρουσιάζεται στο κείμενο είναι η δασκάλα. Ο Κωστάκης Περγάμαλλης είναι ο κουρέας. Η Τζόυ είναι η μητέρα του Φάνη. Τα υπόλοιπα κύρια ή υποκοριστικά (παρατσούκλια) ονόματα ανήκουν σε μαθητές του σχολείου.

Ο δάσκαλος εξηγεί:

— Τους βλέπετε; Όλοι σχεδόν φοράνε καπέλο. Είναι γιατί κουρεύτηκαν με την ψιλή.

— Τιι;

— Μάλιστα, καλά το ακούσατε. Δεν έμεινε τίποτα, γενική αποτρίχωση, θα 'λεγα, για να μην πω αποψίλωση*. Για να πάρετε μια ιδέα, δεν έχετε παρά να προσέξετε αυτά τα μικρά, τα ξεσκούφωτα. Να, για παράδειγμα, ο Θεμιστοκλής με το Σταυρονικήτα. Έχετε ξαναδεί τα κεφάλια τους έτσι γυμνά;

Η κυρία Διονυσία είχε μείνει άφωνη. Ψέλλισε* κάτι τέτοιο: «Όλοι... Τι σημαίνει αυτό; Δεν καταλαβαίνω...».

— Μα ποιος τους είπε να κουρευτούν;

— Κανείς. Κουρεύτηκαν με τη θέλησή τους.

— Μνήσθητί μου, Κύριε*!... Γιατί, καλέ;

— Γιατί σήμερα ξαναγυρίζει ο Φάνης σχολείο.

— Ε, και λοιπόν; Τι σχέση έχει αυτό;

— Μα δεν καταλαβαίνετε, κυρία Διονυσία; Από συμπαράσταση κουρεύτηκαν τα παιδιά...

Χρειάστηκε λίγα δευτερόλεπτα η γυναίκα για να μπει στο νόημα. Ο Βασίλης είδε αμέσως τα γουρλωμένα μάτια της ν' αλλάζουν έκφραση και να βουρκώνουν... Υποχώρησε βγαίνοντας έξω διακριτικά, την ώρα που ανοιγόκλεινε τα συρτάρια της, ότι τάχατες κάτι ψάχνει, μάλλον ένα μαντίλι για να σκουπίσει τα μάτια της.

(η) **αποψίλωση:** ο καθαρισμός μιας περιοχής από κάθε είδους βλάστηση. Εδώ χρησιμοποιείται μεταφορικά για το κούρεμα ❖ **ψέλλισε** (ψελλίζω): είπε χαμηλόφωνα ❖ **Μνήσθητί μου, Κύριε:** Θυμήσου με, Κύριε! (Η φράση προέρχεται από το Ευαγγέλιο του Λουκά και χρησιμοποιείται για να δείξουμε την έκπληξή μας για κάτι)

☆ ☆ ☆

Ήταν γραφτό για την κυρία Διονυσία να 'ναι γι' αυτή η μεγάλη μέρα συγκινήσεων και εκπλήξεων, με αποκορύφωμα το κεφάλι του δασκάλου, που θα το δει τώρα σε λίγο. Γενικά, όλος ο γυναικείος πληθυσμός του σχολείου άναυδος θα παρακολουθήσει μια εξαίσια παράσταση. Πολλά μάτια του γυναικείου πληθυσμού θα δακρύσουν.

Η Αποκάλυψη*, μ' άλλα λόγια (που, εξόν από το βαθύτερο νόημά της, σημαίνει και βγάλσιμο του καπέλου), έγινε με τον ακόλουθο τρόπο:

Ο αέρας κόπηκε ξαφνικά, λίγο πριν χτυπήσει το κουδούνι για μέσα. Οι τάξεις παρατάχτηκαν στη γραμμή, μπροστά στις σκάλες, για την πρωινή προσευχή. Φορούσαν όλοι καπέλα, που θα τα 'βγαζαν με το σύνθημα του δασκάλου τη στιγμή που θα 'φτανε ο Φάνης.

Τον έφερε αυτοκίνητο, που σταμάτησε έξω απ' την αυλόπορτα. Τον συνόδευε η Τζόυ. Προχώρησε δισταχτικά να πάρει τη θέση του. Είχε σηκωμένους τους γιακάδες του και φορούσε τη σκούφια του χωμένη ως τ' αυτιά.

Τότε ακριβώς δόθηκε το σύνθημα για την πρωινή προσευχή. Με μια απότομη κίνηση ο Βασίλης ο δάσκαλος έβγαλε το καπέλο του. Αμέσως και σαν ένας άνθρωπος τα παιδιά έβγαλαν τα δικά τους, που ήταν διαφόρων ειδών: Από τραγιάσκες, ρεπούμπλικες*, πλεκτές σκούφιες, καουμπόικα και στρατιωτικά, ίσαμε νάιλον κάλτσες...

Το θέαμα που παρουσιάστηκε ολομεμιάς κάτω απ' τον ήλιο ήταν όπως το χαρακτήρισε ο Κωστάκης Περγάμαλλης: μεγαλειώδες!

Κάπως έτσι θα το φαντάστηκε: σειρές από γυμνά κεφάλια, διαφόρων σχημάτων, με ξάστερα πρόσωπα (και μεγάλα αυτιά, φυσικά), να προσεύχονται ευλαβικά και παράφωνα και προπαντός αμέριμνα για το χάλι τους. Μόνο μια ερωτηματική ταραχή δημιουργήθηκε στα κορίτσια. Το ίδιο και στο Φάνη.

Τα πρώτα κεφάλια που αντιλήφθηκε ήταν τα δυο μπροστινά, που έτυχε ν' ανήκουν το ένα στον Καζανόβα και τ' άλλο στο Γιάννη το Λήσταρχο. Γυρίζει στο πλάι και βλέπει τον Αριστείδη. Γυρίζει πίσω του και βλέπει το Στρατηγό μ' ένα κεφάλι μακρόστενο σαν πεπόνι. Όλοι έκαναν τον αδιάφορο, σαν να μην τον είδαν.

Στην αρχή του φάνηκε ανεξήγητο. Κατάλαβε όταν πρόσεξε και όλα τ' άλλα κουρεμένα κεφάλια. Τα μάτια του έλαμψαν. Ένα πλατύ χαμόγελο φώτισε το πρόσωπό του. Κάνει μια απότομη κίνηση σαν να πετάει μακριά ένα βάρος και βγάζει κι αυτός τη σκούφια του.

Στο μεταξύ η κυρία Διονυσία, που είχε πανοραμική άποψη* απ' τις σκάλες, έπαιρνε μια νέα συγκίνηση, ακόμα πιο δυνατή: Ποτέ δεν την είδε και δεν την άκουσε έτσι την πρωινή προσευχή. Ένας κόμπος της έκλεισε το λαιμό. Δεν πρόλαβε όμως να εκδηλωθεί, γιατί προηγήθηκε μια νέα κατάπληξη: Καθώς αντιλήφθηκε πλάι το δάσκαλο να βγάζει το μαύρο καπέλο του, γυρίζει απότομα και αντικρίζει ένα τόσο αστείο κεφάλι, που σίγουρα θα γελούσε αν δεν ήταν έτοιμη να κλάψει.

Η Τζόυ, όμως, που τα είδε όλα απ' την αυλόπορτα, έκλαψε.

η Αποκάλυψη: Εννοεί την Αποκάλυψη που έγραψε ο Ευαγγελιστής Ιωάννης (με κεφαλαίο το άλφα). Με μικρό άλφα σημαίνει το βγάλσιμο του καπέλου ✤ (οι) **ρεπούμπλικες** (η ρεπούμπλικα): μαλακά καπέλα από καστόρι (δέρμα κάστορα) ή από άλλο ύφασμα ✤ **είχε πανοραμική άποψη:** έβλεπε τα πάντα από ψηλά, είχε σφαιρική εικόνα

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Τι εννοεί ο συγγραφέας όταν λέει ότι η «Αποκάλυψη», το βγάλσιμο των καπέλων δηλαδή, έχει και βαθύτερο νόημα;
2. Πώς χαρακτηρίζετε την πράξη των μαθητών και του δασκάλου;
3. Το κείμενο αυτό προκαλεί στον αναγνώστη συγκίνηση, αλλά και γέλιο. Να βρείτε τα αντίστοιχα σημεία. Τι πετυχαίνει ο συγγραφέας με το λεπτό χιούμορ που χρησιμοποιεί;
4. Να συγκρίνετε το δάσκαλο αυτού του κειμένου με τον Τυφλοπόντικα του κειμένου «Η βιβλιοθήκη μας» (σελ. 120-122). Ποιες πράξεις τούς χαρακτηρίζουν;
5. Το μυθιστόρημα *Ένα σακί μαλλιά* στηρίζεται σ' ένα αληθινό περιστατικό, το οποίο, όπως μας πληροφορεί ο συγγραφέας, το διάβασε στις εφημερίδες την άνοιξη του 1994. Οι ήρωες, ωστόσο, όπως και τα άλλα στοιχεία, είναι φανταστικά. Στηριχτείτε κι εσείς σε μια είδηση που σας έκανε μεγάλη εντύπωση, και γράψτε ένα δικό σας κείμενο.

Παντελής Καλιότσος

(Αθήνα 1925)

Ασχολείται με την πεζογραφία. Τα βιβλία του, τόσο για τους μικρούς, όσο και για τους μεγάλους, έχουν ως θέμα την ειρήνη και τον πόλεμο, την ανάγκη για συναδέλφωση των λαών, τις ανθρώπινες σχέσεις, την παιδική ηλικία. Το γράψιμό του χαρακτηρίζεται από ρεαλισμό και ποιητικότητα. Μερικά από τα έργα του είναι: *Τα ξύλινα σπαθιά, Πατέρας και γιος, Το ιζεντόρε και τ' αηδόνι* (για παιδιά). *Ο μεσαίος τοίχος, Τον αιώνα που ξύπνησε ο πηλός* (για μεγάλους).

Ευγενία Φακίνου

[Η Αστραδενή στο νέο σχολείο της]

Η Αστραδενή ζει με την οικογένειά της στη Σύμη. Όμως η ζωή στο νησί είναι δύσκολη και ο πατέρας της αναγκάζεται να πουλήσει το καΐκι του και να μετακομίσει όλη η οικογένεια στην Αθήνα. Η Αστραδενή νοσταλγεί τη ζωή στο νησί, το σπίτι της, το σχολείο της, τους γείτονές της, τους φίλους της και τα χαρούμενα παιχνίδια μαζί τους. Νιώθει αποξενωμένη στο νέο της περιβάλλον, ιδιαίτερα όταν στο καινούργιο σχολείο τής συμπεριφέρονται με περιφρόνηση. Τα αποσπάσματα που θα διαβάσετε στη συνέχεια έχουν να κάνουν με το σχολείο και το περιβάλλον του.

Ωραία! Λοιπόν, αυτή είναι η τάξη μου! Η Ε^3!... Πρέπει να βάλω κάποιο σημάδι για να τη βρίσκω. Καλά θα δω..., γιατί ο κύριος ανοίγει μια πόρτα... Με σπρώχνει απαλά μέσα...

Πρώτα είδα την κυρία μας. Τη δασκάλα μας. Δεν ξέρω αν είναι νέα ή μεγάλη. Έχει μαζεμένα τα μαλλιά της σφιχτό κότσο και φοράει γυαλιά.

«Τι συμβαίνει, κύριε Γιώργο;».

«Μια καινούργια μαθήτρια, δεσποινίς».

(Ώστε είναι δεσποινίς κι όχι κυρία. Δεν έχει παντρευτεί κι είναι μεγαλούτσικη).

«Στη δική μου τάξη βρήκανε να τη βάλουνε... Έχουμε κιόλας 62 παιδιά. Τέλος πάντων. Ευχαριστώ, κύριε Γιώργο».

Στεκόμουνα κάπου κοντά στην έδρα. Κοίταξα την τάξη. Μεγάλη ήτανε κι όμως νόμιζες ότι θα έσκαγε σε λίγο από τα πολλά παιδιά. Είχε τέσσερις σειρές θρανία. Στα πιο πολλά θρανία καθόντουσαν τρία τρία παιδιά. Και είχε και δυο θρανία στο πλάι της έδρας.

«Βρες μια θέση και κάτσε», μου 'πε η κυρία.

Εκεί στη δεύτερη σειρά στο τρίτο θρανίο κάθονται δυο κορίτσια. Συμπαθητικά μου φαίνονται. Προχωρώ προς τα κει. Όταν φτάνω όμως... έχουν κάτσει στις δυο άκρες του θρανίου και κάνουν ότι δε με βλέπουν. Τι να κάνω τώρα; Να τους πω «πήγαινε πιο μέσα...», δεν μπορώ. Κοιτάζω γύρω. Όλοι κάνουν ότι κοιτάνε τα τετράδιά τους. Ξέρω όμως ότι εμένα κοιτάνε. Τι θα κάνω...

Αναστενάζω. Έχει και παρακάτω θρανίο με άδεια θέση. Πάω για κει.

Κάθονται ένα αγόρι κι ένα κορίτσι. Όταν φτάνω έχουν πιάσει κι αυτοί τις άκριες... Κοιτάω γύρω. Τι να κάνω;... Ακούω και κάτι γέλια... Επίτηδες το κάνουνε... Δε με θέλουνε να καθίσω δίπλα τους. Γιατί;... Πρέπει να 'χω γίνει κόκκινη σαν παντζάρι. Γυρνάω το κεφάλι μου και τους κοιτάω. Ν' άνοιγε η γη να με καταπιεί... Στέκομαι εκεί στη μέση. Στο λαιμό μου κάτι ανεβοκατεβαίνει...

«Ακόμα να καθίσεις;», ρωτάει απ' την έδρα της η κυρία.

Τι να της πω... Ότι αυτοί με κοροϊδεύουν;...

«Έλα να κάτσεις στα πλαϊνά θρανία», μου λέει.

Σπύρου Βασιλείου, *Η Δήμητρα* (*Το παιδί στη νεοελληνική τέχνη*, εκδ. Adam)

Πήγα. Είχε δυο θρανία στα πλάγια, κάτω απ' το παράθυρο. Στο εμπρός θρανίο κάθονται δυο κορίτσια κι ένα αγόρι. Στο πίσω ένα αγόρι.

«Κάτσε με το Γιώργο, που είναι τιμωρία. Εσείς οι άλλοι τελειώστε με την ορθογραφία σας».

Τα παιδιά, φαίνεται, τελείωσαν την ορθογραφία, γιατί σηκώθηκαν κάτι κορίτσια, μάζεψαν τα τετράδια και τα 'δωσαν στη δασκάλα.

«Λοιπόν», είπε αυτή και άνοιξε ένα πράσινο τετράδιο, «για σήκω εσύ, η καινούργια, και πες μου τ' όνομά σου».

Στάθηκα όρθια δίπλα στο θρανίο μου κι είπα: «Αστραδενή Χατζηπέτρου».

Η κυρία δε με κοίταζε, ετοιμαζότανε να γράψει τ' όνομά μου στο τετράδιο —ο κατάλογος θα ήταν— αλλά τα παιδιά άρχισαν τα γέλια... Γιατί άραγε;... Και τότε εκείνη σήκωσε το κεφάλι, χτύπησε ένα χάρακα στο τραπέζι και είπε:

«Ησυχία εσείς! Πώς το είπες αυτό το όνομα;».

«Αστραδενή Χατζηπέτρου».

«Όχι το Χατζηπέτρου... το Αστραδενή... Χριστιανικό είναι;...».

«Ναι», έκανα με το κεφάλι. Έτρεμα. Δεν της άρεσε τ' όνομά μου, φαίνεται...

Δηλαδή, ΕΤΣΙ σε βάφτισε ο παπάς;», ξαναρώτησε.

«Αστερόπη, με βάφτισε, αλλά με φωνάζουν Αστραδενή».

«Και το... Αστραδενή είναι χριστιανικό;».

«Μάλιστα. Η κυρία μας —η δασκάλα μου— θέλω να πω η παλιά μου η δασκάλα, μου είπε ότι είναι πολύ αρχαίο όνομα. Είναι ένα αστέρι από τα εφτά της Πούλιας...».

(Τι μου 'ρθε και τα 'λεγα όλα αυτά... Θάλασσα τα 'κανα... Ορίστε! Τα παιδιά γελάνε... Τι γελάνε, δηλαδή... αυτά σπαρταράνε, χτυπιούνται πάνω στα θρανία τους...).

Η δασκάλα χτυπάει το χάρακα στο τραπέζι και φωνάζει: «Ησυχία!».

«Εγώ, δεν ξέρω τέτοιο όνομα. Πότε γιορτάζεις, τέλος πάντων, για να καταλάβω».

«Οι Αστερόπες δε γιορτάζουν. Μόνο γενέθλια έχουν».

Άλλα γέλια από κάτω. Μα γιατί γελάνε ΕΤΣΙ όλοι αυτοί;... Πρέπει να τα μπαλώσω, αλλιώς αυτή η δασκάλα θα με γράψει στα μαύρα κατάστιχα*...

«Μερικές Αστερόπες, κυρία, λέω, γιορτάζουν της Αγίας Ουρανίας. Εγώ όμως δεν κάνω γιορτή...».

«Λοιπόν, για να τελειώνουμε», είπε η κυρία κι έγραφε... «ΟΥ-ΡΑ-ΝΙ-Α ΧΑ-ΤΖΗ-ΠΕ-ΤΡΟΥ».

«Αστερόπη, κυρία!», φώναξα. «Αυτό είναι τ' όνομά μου».

«Πρόσεξε, γιατί δε θα τα πάμε καλά εμείς οι δύο!

ΟΥΡΑΝΙΑ θα σε φωνάζω. Αυτό είναι όνομα της Εκκλησίας μας».

Μια μέρα, κάτι κορίτσια μου τραγουδούσανε ένα πειραχτικό τραγούδι: «Αστερία, Αστερία, είσαι μια μικρή κυρία». Τις πλάκωσα στο ξύλο. Με νευριάζανε... Καθόμουν στη γωνιά μου κι έτρωγα το κουλούρι μου κι αυτές εκεί: «Αστερία κι Αστερία...». Στην αρχή έκανα ότι δεν καταλάβαινα, μετά... άνθρωπος είμαι κι εγώ... τις βούτηξα απ' τα μαλλιά —τις δύο— και τις έφερα κάτω. Είμαι πολύ καλή σ' αυτό το κόλπο. Μου το 'χει μάθει ο ξάδελφός μου ο Ντίνος.

Οι μαρτυριάρες πήγανε στη δασκάλα. Με φώναξε η δεσποινίς. Της τα 'πα κι εγώ. Δε

θα με γράψει στα μαύρα κατάστιχα: θα με βάλει στο μάτι

θα μίλαγα, αν δε γινόταν η φασαρία, αλλά τώρα που έγινε... Θα έκανα υπομονή, πόσος καιρός μας μένει... Ένας μήνας!... Του χρόνου μπορεί και να 'χω άλλη δασκάλα... Αλλά τώρα... Δεν την κράτησα τη γλώσσα μου και τα 'πα. Καλά λέει η μάνα μου ότι είμαι «γλωσσού».

«Με λέγανε Αστερία», είπα στη δεσποινίδα, «κι εγώ θύμωσα. Ούτε Αστερία ούτε Ουρανία με λένε. Τ' όνομά μου είναι Αστραδενή! Κι ο παπα-Λεμόνης, που είναι Χριστιανός με Χ κεφαλαίο, τη βαφτιστικιά του Αστραδενή τη φωνάζει. Κι εμένα Αστραδενή με λένε. Κι όποιος με ξαναπεί μ' άλλο όνομα δε θ' ακούσω!...».

Αυτό, βέβαια, για την αφεντιά της το είπα. Ουρανία με ανέβαζε, Ουρανία με κατέβαζε.

Θύμωσε. Με είπε αυθάδη, αναιδή και τέτοια. Με πήγε στον κύριο διευθυντή. Εκεί έγινε άλλη φασαρία. Ο διευθυντής με ρώτησε πώς με βάφτισε ο παπάς. Του 'πα. Άνοιξε και το χαρτί που 'χα φέρει απ' τη Σύμη και που μ' έγραφε Αστερόπη. Είπε στη δεσποινίδα να με φωνάζει Αστερόπη.

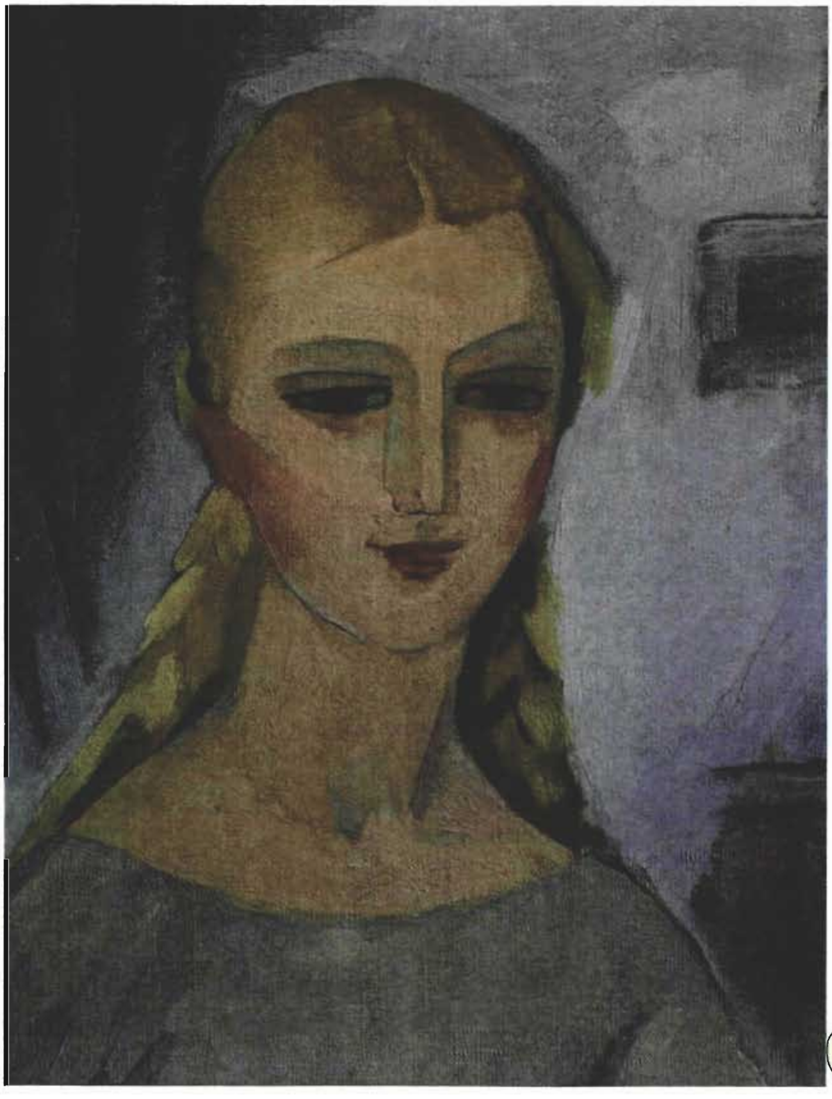

Γιώργος Γουναρόπουλος
(1890-1977)
Ζωγράφος με πρωτοποριακή προσφορά. Το έργο του έχει χαρακτήρα ονειρικό και φανταστικό.

Γιώργου Γουναρόπουλου, *Κορίτσι* (λεπτομέρεια, *Οι Έλληνες ζωγράφοι*, εκδ. Μέλισσα)

Όχι ότι με πείραζε... Καλό και περίκαλο το Αστερόπη... Αλλά σκέφτομαι... «Αστραδενή, ή που καταφέρνεις να σε φωνάζουν Αστραδενή ή που δεν αξίζεις τίποτα...».

Είπα, λοιπόν, στο διευθυντή ότι και τους Γιάννηδες τους βαφτίζει ο παπάς Ιωάννηδες, ποιος όμως τους λέει έτσι... Όλοι Γιάννηδες τους φωνάζουν... Γέλασε ο διευθυντής κι είπε: «Εντάξει, μη χάνουμε την ώρα μας για ένα όνομα. Αστραδενή, λοιπόν!...».

Η δεσποινίς, αν την έπιανες από τη μύτη, θα 'σκαγε. Εγώ δεν τολμούσα να την κοιτάξω.

Τις πρώτες φορές που με φώναξε «Ουρανία», σκέφτηκα ότι θα με είχε συνηθίσει έτσι και δεν απάντησα. Έκανα σαν να μίλαγε σε κάποιον άλλον. Μια, δυο, άρχισε να με φωνάζει Αστραδενή. Πολύ μου άρεσε. Να, σαν να 'τρεχε δροσερό νεράκι μέσα μου. Έτσι μου φαινόταν.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Πώς αντιμετώπισαν την Αστραδενή στο νέο της σχολείο; Να υπογραμμίσετε στο κείμενο τις φράσεις που δείχνουν αυτή την αντιμετώπιση.
2. Πώς κρίνετε τη συμπεριφορά της δασκάλας και των συμμαθητών της Αστραδενής; Εσείς, στη θέση τους, πώς θα ενεργούσατε;
3. Μπορείτε να γράψετε ένα κείμενο, όπου να φαίνεται η εξέλιξη των σχέσεων της Αστραδενής με τους συμμαθητές και τη δασκάλα της ώσπου να τελειώσει η χρονιά;

Ευγενία Φακίνου

(Αλεξάνδρεια 1945)

Σπούδασε ξεναγός, γραφικές τέχνες και κουκλοθέατρο. Το 1976 δημιούργησε το αντικειμενοθέατρο «Καλημέρα», όπου παρουσίασε με μουσική του συνθέτη Γιάννη Μαρκόπουλου αξιόλογα έργα για παιδιά, όπως: *Ντενεκεδούπολη, Ξύπνα Ντενεκεδούπολη, Κουρδιστάν, Το μεγάλο ταξίδι του Μελένιου.* Γράφει με ευαισθησία και φαντασία αντλώντας τα θέματά της από τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα. Άλλα έργα της για παιδιά είναι: *Τα Ελληνάκια, Μια μικρή καλοκαιρινή ιστορία.* Έργα για μεγάλους: *Η μεγάλη πράσινη, Ζάχαρη στην άκρη κ.ά.*

Φιλίπ Μπαρμπώ

Η βιβλιοθήκη μας

Δ5

Σε μια σχολή, κάπου στη Γαλλία, ένας δάσκαλος αναλαμβάνει μια τάξη με παιδιά που έχουν προβλήματα συμπεριφοράς. Ο δάσκαλος, ο Τυφλοπόντικας, όπως τον αποκαλούν τα παιδιά, αντιμετωπίζει πολλές δυσκολίες. Διαθέτει όμως ενθουσιασμό για τη δουλειά του και αγάπη για τα παιδιά. Έτσι, γίνεται αμέσως φίλος των μαθητών του, τους συμπαραστέκεται κι εκείνοι δεν τον απογοητεύουν. Ο Ξανθομπάμπουρας είναι ο αφηγητής του μυθιστορήματος Ο Τυφλοπόντικας, *απ' όπου είναι παρμένο το κείμενο που ακολουθεί. Στο απόσπασμα που θα διαβάσετε, δάσκαλος και παιδιά μαζί δημιουργούν μια βιβλιοθήκη.**

Ο Τυφλοπόντικας κατεβάζει κάθε λίγο και μια ιδέα, που μας ανησυχεί... στην αρχή μόνο.

Σήμερα, για παράδειγμα, μόλις μπήκαμε στην τάξη, έδωσε διαταγή:

— Αφήστε τις τσάντες σας κι ελάτε μαζί μου ως το αυτοκίνητό μου. Έχω κάτι δέματα να ξεφορτώσω και θέλω να με βοηθήσετε.

Τρέξαμε όλοι στο αυτοκίνητό του, ένα γκρι σαραβαλάκι, ντεσεβό. Ένα μεγάλο κομμάτι μοκέτα, δεμένο πάνω στη σχάρα, μας έβαλε σε περιέργεια. Ο δάσκαλος το έλυσε.

— Τι θα το κάνουμε αυτό, κύριε;

— Α! Α! Α! Έκπληξη! Θα σας το πω στην τάξη.

Κατέβασε το βαρύ ρολό και το έδωσε σε τέσσερις από μας. Οι άλλοι φορτωθήκαμε τα δέματα που έβγαλε από το πορτμπαγκάζ και ξαναγυρίσαμε στην τάξη.

— Η μοκέτα για πού είναι, κύριε;

— Και τα δέματα τι έχουν μέσα;

— Γιατί τα φέρατε όλα αυτά, κύριε;

Άφησε να περάσουν μερικές στιγμές, όσο χρειαζόταν για να ηρεμήσουμε, και μετά μας εξήγησε:

— Ορισμένα πακέτα έχουν μικρά κομμάτια αφρολέξ· τα υπόλοιπα έχουν ύφασμα. Θα φτιάξουμε μαξιλαράκια. Θα στρώσουμε τη μοκέτα σε μια γωνιά της τάξης και πάνω θα βάλουμε τα μαξιλαράκια. Μετά θα βάψουμε τα χαρτόκουτα και θα τα στήσουμε γύρω γύρω, το ένα πάνω στο άλλο. Έτσι, θα έχουμε έτοιμη τη γωνιά-βιβλιοθήκη μας, όπου θα συγκεντρώσουμε βιβλία και... αναγνώστες.

Ο Ύπνος, που ταράζεται πάντα με τη λέξη «βιβλία» κι όλα τα βάσανα και την αϋπνία που φέρνουν, κοίταξε ανήσυχος το δάσκαλο.

— Βιβλία, κύριε; Γιατί βιβλία; Καλά δεν είναι στα ράφια τους;

Ο Τυφλοπόντικας χαμογέλασε:

---

* Τα κύρια ονόματα που υπάρχουν στο κείμενο, εκτός από αυτό του κυρίου Ζουλό, που είναι διευθυντής της σχολής, ανήκουν στους συμμαθητές του Ξανθομπάμπουρα. Τα ονόματα Ξανθομπάμπουρας, Ύπνος, Σουφλέ, Θυρωρός, Σπόρος είναι παρατσούκλια.

— Ηρέμησε, Κάρλος, δε μιλάω για σχολικά βιβλία, μα για βιβλία από αυτά που μαζεύει κανείς και φτιάχνει μια βιβλιοθήκη. Βιβλία που έχουν ωραίες ιστορίες κι είναι πολύ ευχάριστο να τα διαβάζεις.

Ο Ύπνος ξίνισε τα μούτρα του.

— Μην κάνεις σαν χαζός, Κάρλος, συνέχισε ο Τυφλοπόντικας και τον κοίταξε αυστηρά. Άκουσέ με: Έχουμε ένα βιβλίο, το δικό μας. Αν το χώσουμε σε ένα ράφι, θα το ξεχάσουμε. Αν θέλουμε να είναι πάντα ζωντανό κοντά μας και να το ξαναδιαβάσουμε, πρέπει να το βάλουμε σ' ένα ευχάριστο και πρακτικό μέρος, σε μια γωνιά-βιβλιοθήκη, ας πούμε. Όμως, ένα μόνο βιβλίο σε μια βιβλιοθήκη είναι πολύ λίγο, δε νομίζεις; Γι' αυτό, σήμερα τ' απόγευμα θα πάμε όλοι μαζί σε ένα βιβλιοπωλείο.

— Τι θα πάμε να κάνουμε στο βιβλιοπωλείο; ρώτησε η Νέλη.

— Τι κάνεις στο βιβλιοπωλείο; Αγοράζεις βιβλία, απάντησε ο Φαμπρίς.

— Ακριβώς! Θα πάμε ν' αγοράσουμε βιβλία. Ο κύριος Ζουλό μας διάθεσε ένα μικρό ποσό γι' αυτή τη δουλειά.

Εγώ είχα κατεβάσει το κεφάλι. Δε μου άρεσαν πολύ όλα αυτά. Ο δάσκαλος το πρόσεξε.

— Σε παρακαλώ, Φρανκ! Μην παίρνεις τέτοιο ύφος πριν δεις για τι ακριβώς πρόκειται. Θα πάμε ν' αγοράσουμε βιβλία, αλλά όχι ό,τι βιβλία να 'ναι. Αυτά που θα διαλέξουμε θα σου αρέσουν, θα τ' αγαπήσεις! Άλλωστε εσείς θα τα διαλέξετε, όχι εγώ.

Ο Ύπνος ανασήκωσε τους ώμους. Ο Τυφλοπόντικας συνέχισε:

— Όταν θα τα τακτοποιήσουμε στη βιβλιοθήκη μας, θα μπορούμε να τα χαζεύουμε, να τα ξεφυλλίζουμε, ίσως και να τα διαβάζουμε, καθισμένοι αναπαυτικά πάνω στα μαξιλάρια. Αν θέλετε, θα μπορείτε να τα παίρνετε και στο σπίτι σας.

Αυτή τη φορά, ο Ύπνος ξέσπασε σε γέλια.

— Γελάς, Κάρλος, γιατί αυτό σου φαίνεται αδιανόητο. Θα δεις όμως· θα σου συμβεί ό,τι συμβαίνει σε όλους. Όταν νιώσεις την πραγματική γλύκα των βιβλίων, των καλών βιβλίων, εκείνων που σε κάνουν να ονειρεύεσαι, να κλαις, να τραγουδάς ή να γελάς, δε θα μπορείς πια να ζεις χωρίς αυτά.

— Εγώ προτιμώ ένα καλό στιφάδο, δήλωσε ο Σουφλέ.

Κι οι υπόλοιποι, δεν τα βλέπαμε με καλό μάτι όλα αυτά.

Τον Τυφλοπόντικα τον συμπαθούσαμε. Δε θέλαμε να τον στενοχωρήσουμε, αλλά αυτή η ιστορία με τα βιβλία μάς φαινόταν σκέτη σαχλαμάρα. Εμάς, μόνο το δικό μας μας άρεσε... Επειδή δεν έμοιαζε με κανένα άλλο βιβλίο.

☆ ☆ ☆

Τέλος πάντων! Θέλοντας και μη το κατάπιαμε κι αυτό και στρωθήκαμε στη δουλειά. Όλο το πρωινό δουλέψαμε με ρυθμό ρομπότ. Το στρώσιμο της μοκέτας ήταν εύκολη δουλειά· μας βγήκε όμως η ψυχή ώσπου να ράψουμε τα μαξιλάρια και να βάψουμε τα χαρτόκουτα.

Είχαμε μοιράσει μεταξύ μας τη δουλειά. Ο Χοσέ, η Θυρωρός, η Μυριέλ και ο Φαμπρίς ανέλαβαν να ράψουν και να γεμίσουν τα μαξιλάρια. Ο Χοσέ είχε πολλή πλάκα. Περνούσε και ξαναπερνούσε τη βελόνα του, με μια προσοχή σαν την καλύτερη μοδιστρούλα. Για να σαλιώσει την κλωστή, έβγαζε ο άτιμος μια γλώσσα πιο μακριά κι από το χέρι του.

Οι άλλοι, ζωγραφίζαμε τα χαρτόκουτα που θα γίνονταν ράφια για τα βιβλία. Ο Τυφλο-

πόντικας πήγαινε από ομάδα σε ομάδα, έδινε συμβουλές και βοηθούσε όπου χρειαζόταν. Μόνο ο Ύπνος δε δέχτηκε να δουλέψει· έμεινε στο θρανίο του και κοιμόταν.

Όταν χτύπησε το κουδούνι για να σχολάσουμε, όλα ήταν έτοιμα. Δεν έμενε παρά να τοποθετήσουμε το μοναδικό βιβλίο μας στη βιβλιοθήκη. Καθένας μας ήθελε να αναλάβει ο ίδιος αυτή τη δουλειά. Ο κλήρος έπεσε στο Σπόρο. Όταν είδαμε το βιβλίο μας ολομόναχο πάνω στο χαρτονένιο ράφι, ανάμεσα στα μαξιλάρια, όλοι σκεφτήκαμε πως έπρεπε να αγοράσουμε μερικούς συντρόφους.

μετάφραση: Συλβάνα Ζερβακάκη

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Βρίσκετε σωστή την επιθυμία του δασκάλου να διαλέξουν τα παιδιά μόνα τους τα βιβλία; Γιατί;
2. Πώς κρίνετε το δάσκαλο του κειμένου μας; Συγκρίνετέ τον με το δάσκαλο του κειμένου *Ένα σακί μαλλιά* (σελ. 112-113).
3. Επισκεφτείτε ένα μεγάλο βιβλιοπωλείο ή μια βιβλιοθήκη. Σημειώστε τα βιβλία που θα θέλατε. Ύστερα φτιάξτε έναν κατάλογο αυτών και προτείνετέ τα στο δάσκαλό σας, ώστε να ενεργήσει και να αποκτηθούν για τη βιβλιοθήκη του σχολείου σας.
4. Ο ποιητής Νικηφόρος Βρεττάκος έχει πει ότι «τα βιβλία είναι ένα ανοιχτό παράθυρο στον κόσμο». Τι εννοεί; Γράψτε ένα δικό σας κείμενο πάνω σ' αυτό και σχεδιάστε μια αφίσα με θέμα το βιβλίο.
5. Μπορείτε να χωριστείτε σε ομάδες και να βρείτε πληροφορίες για την ιστορία του βιβλίου και της τυπογραφίας, για το βιβλίο στους διάφορους λαούς ή για τον κύκλο του βιβλίου από τη συγγραφή μέχρι την ανάγνωση.

Φιλίπ Μπαρμπώ

(Philippe Barbeau, Μπλουά Γαλλίας 1952)

Είναι δάσκαλος. Εμπνέεται από την καθημερινότητα και οι ήρωές του είναι απλοί και ανοιχτόκαρδοι άνθρωποι. Πιστεύει ότι το σχολείο πρέπει να μαθαίνει στα παιδιά να δουλεύουν μέσα στη χαρά, στην εμπιστοσύνη και στον αλληλοσεβασμό, και ότι κάθε άνθρωπος αξίζει την προσοχή μας, γιατί κρύβει μέσα του τουλάχιστον ένα χάρισμα που μπορεί να βγει στην επιφάνεια. Όπως λέει χαρακτηριστικά, «οι καλά κρυμμένοι θησαυροί είναι συνήθως και οι ωραιότεροι».

Τα παιδικά χρόνια

Ωγκύστ Ρενουάρ, *Ο Κοκό γράφοντας*

Ωγκύστ Ρενουάρ
(1841-1919)

Γάλλος ιμπρεσιονιστής ζωγράφος. Στο έργο του παρουσιάζει χαρούμενες σκηνές από την καθημερινή ζωή στο Παρίσι ή στη γαλλική εξοχή.

Ωγκύστ Ρενουάρ, *Παιδί που τρώει φρούτο*

Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης

Παιδική μνήμη

Η «Παιδική μνήμη» αποτελεί τμήμα του «Περίπατου», δηλαδή του πρώτου κεφαλαίου του βιβλίου του Ν.Γ. Πεντζίκη Το μυθιστόρημα της κυρίας Έρσης. *Το Ε΄ μέρος του «Περίπατου» αυτού, περίπατου νοερού και νοσταλγικού, αναφέρεται στο μαγικό χώρο της παιδικής αθωότητας, στο χαμένο παράδεισο που κάθε παιδί επιθυμεί ανυπόμονα να εγκαταλείψει, για να εισέλθει στον κόσμο των μεγάλων. Ωστόσο, σε ολόκληρη τη ζωή του αναπολεί τις ανέμελες ευτυχισμένες στιγμές των παιδικών του χρόνων.*

Εσκυψε να πιει νερό, αλλά δεν ξεδίψασε. Η κάνουλα της βρύσης* μπρούντζινη, κεφάλι δράκου, ενός από τους ανθρωπόμορφους Τιτάνες, τους πρώτους εξουσιαστές της Γης, στόμα ανοιχτό για να κηρύξει το παράγγελμα: «Η καθαριότης είναι η αρίστη των στολών και κατά της ασθενείας είναι μέγας προμαχών»*. Έρεε ασημένιο ύφασμα. Μια σφήκα ζουζουνίζοντας ακουμπά τα μπρούντζινα χείλη του δράκου με ανάλαφρα υμενώδη πτερά*. Στη λαξεμένη* σε κορμό δέντρου σα λίκνο* ποτίστρα, όπου ξεδιψούν τα ζώα, ξεκουράζεται το μελίσσι από το τρύγημα των λουλουδιών. «Δες τι λουλούδι βρήκα», λέει τ' αγοράκι, προσφέροντας ένα χωνάκι περιπλοκάδας γεμάτο δροσιά στο κοριτσάκι που σηκώνει το πρόσωπό του από τη βρύση. Τα χείλη του είναι μούσκεμα και στάζουν ραντίδες* από το πιγούνι. Γύρω στη βρύση κυνηγιούνται τα δυο παιδιά. «Θα σε πιάσω, δεν μπορεί». Πλησιάζονται, απομακρύνονται, κάνουν το γύρο του κτίσματος πολλές φορές. Κάποιου διαβάτη της ζωής προσφορά, πριν αναχωρήσει πολύ μακριά, στον Ουρανό ψηλά, απ' όπου κανείς δε γυρνά. «Πώς το λεν το πουλί;», ρωτάει τ' αγόρι δείχνοντας παρδαλά φτερά κι ένα κεφάλι με ράμφος μακρυμύτικο, που ξεχωρίζει καθώς κεντά μικρές τρυπίτσες στον κορμό του δέντρου όπου σκάλωσε. Στάθηκαν και το θαύμαζαν. «Άραγε μας βλέπει που το βλέπουμε; Τι όμορφο που 'ναι! Λες να μας αγαπά όπως τ' αγαπάμε;». Σε λίγο σα να ξέχασαν, απομακρύνθηκαν τραβώντας το καθένα αλλού. Το κοριτσάκι με την ανάποδη σφούγγισε τα νερά απ' τα χείλη του. «Να δεις», σκέφτεται, «θ' ανοίξει καμιά πόρτα και θα 'βγει το Βασιλόπουλο». Τριγυρνά από δέντρο σε δέντρο, κρούοντας με το δάχτυλο* και περιμένοντας απόκριση. «Το κάθε δέντρο», συλλογιέται, «είν' ένα σπίτι, ένα όμορφο παλάτι που μπορεί να ανοίξει και να 'μπω». Ακουμπάει τ' αυτί στον κορμό της ιτιάς. Ακούει κάτι σαν μουσική. Τρέχει και παίρνει το χέρι του αγοριού. «Έλα να 'μαστε σαν αδέλφια, να πάρουμε μαζί τους δρόμους. Έχουν λερωθεί τα ρούχα σου. Θα σε μαλώσουν. Ξέσκισε και το πανταλόνι. Μη νοιάζεσαι, θα το

η κάνουλα της βρύσης: η στρόφιγγα, ο ρουμπινές, απ' όπου ανοίγουμε και κλείνουμε τη βρύση ❖ **«Η καθαριότης είναι η αρίστη των στολών και κατά της ασθενείας είναι μέγας προμαχών»:** η καθαριότητα είναι η καλύτερη αρματωσιά και το ισχυρότερο όπλο ενάντια στις αρρώστιες ❖ **υμενώδη πτερά:** φτερά λεπτά σαν υμένας (υμενώδης = λεπτός, όπως ο υμένας, δηλαδή το πολύ λεπτό δέρμα) ❖ **λαξεμένη** (λαξεμένος): σκαλισμένη ❖ (το) **λίκνο:** η κούνια ❖ **ραντίδες** (η ραντίδα): σταγόνες ❖ **κρούοντας με το δάχτυλο** (κρούω): χτυπώντας με το δάχτυλο

ράψω εγώ. Έχω βελόνι, μια κουβαρίστρα, δαχτυλήθρα και ράβω τις κούκλες». — «Δεν είμαι κούκλα», απαντά, θυμωμένα, χωρίς ν' απομακρύνεται, «θα γίνω πολύ μεγάλος αξιωματικός». Της τραβά απότομα τις πλεξίδες, όπως έκαμε με την ιέρεια ο Μέγας Αλέξανδρος, εξαναγκάζοντάς την να πει «άφες με, παι Διός»*. Το κοριτσάκι τρέχει στη βρύση και τη βουλώνει με την παλάμη, πιτσιλώντας από μια διαφυγή. Η ριπή του νερού* πέφτει στην ποτίστρα, εξεγείροντας* απ' τον ύπνο τις μέλισσες. «Η μέλισσα πετά», αναμέλπουν* χτυπώντας τα χέρια τα δυο παιδιά, δίχως να σκέπτονται κανένα κίνδυνο. Η ζωή τούς φαίνεται σαν ύπνος· έγνοιες, πόνοι, καημοί, βάσανα, όλα κοιμούνται, ίσαμε την επίσημη ημέρα που θα φωτίσει ενηλικιωμένο το ανάστημά τους, όπως των άλλων, των μεγάλων, που πάντα προσπαθούν να τους μιμούνται. «Ώρα να γυρίσουμε», λέει το κοριτσάκι. «Καλύτερα ας μείνουμε εδώ στα δέντρα. Μακριά από τα σπίτια μας. Μην τους σκέφτεσαι εκείνους», απαντά τ' αγόρι. Βλέπουν μαζί ένα μανιτάρι, που μέσα στ' άλλα χόρτα ανοίγει την ομπρελίτσα του. Εκεί από κάτω θα χωθούν αν πιάσει βροχή, συλλογιέται. Μπορούν λοιπόν να μείνουν να ζήσουν στο δάσος, αγαπημένα σαν αδέλφια. Έτσι συλλογιένται και τα δυο παιδιά μ' ευχαρίστηση. Αλλά ο αέρας, που το πέρασμά του κάνει τα φύλλα να τρεμοπαίζουν, ανεμίζοντας τα μαλλιά του μικρού κοριτσιού, το σαστίζει. Τραβά απ' το χέρι τ' αγοράκι και κάνουν μερικά βήματα σάμπως αποφασισμένα να γυρίσουν. Σκόνταψαν και πέσαν χάμου. Το κορίτσι βάνει τα κλάματα. Το πρόσωπό του γεμίζει δάκρυα, σαν τα μαργαριτάρια στις Εικόνες από τις Άγιες που μαρτύρησαν. Το χτυπημένο γόνατο μοιάζει με κάστανο που προβάλλει απ' τον αχινό των τριγύρω στο τραύμα χωμάτων. Τ' αγοράκι χωρίς να κλαίει, κοιτά με το στόμα ανοιχτό. Θυμάται την ιστορία της τσουκνίδας και της μολόχας. Η πρώτη αγκυλώνει, η δεύτερη είναι καλή. Άμα τρίψεις το πόδι μ' αυτή κι έμπει* μέσα, γίνεσαι καλά. «Βγες τσουκνίδα, μπες μολόχα». Επαναλαμβάνει πολεμώντας το πονεμένο γόνατο μ' ένα φύλλο χορτάρι. Στο τριανταφυλλί καμπανάκι ενός λουλουδιού σκυμμένου στη γη, μια απ' τις μέλισσες που επέστρεψαν στην ποτίστρα χώθηκε βαθιά, αντλώντας νέκταρ* από τη σπιρουνάτη απόφυση* του άνθους. Το κοριτσάκι δεν παραπονιέται για το πόδι, μόνο κουτσαίνει λίγο καθώς επιστρέφουν, αφήνοντας το δάσος στον ύπνο, όπου μόνη μιλά η βρύση.

άφες με, παι Διός: άφησέ με, γιε του Δία ❖ **η ριπή του νερού:** το ορμητικό πέσιμο του νερού ❖ **εξεγείροντας:** (εξεγείρω) ξεσηκώνοντας ❖ **αναμέλπουν** (αναμέλπω): τραγουδούν, υμνούν με το τραγούδι τους ❖ **κι έμπει:** και μπει μέσα ❖ (το) **νέκταρ:** ο γλυκός χυμός που βγάζουν τα λουλούδια ❖ **σπιρουνάτη απόφυση:** μυτερή προεξοχή, τμήμα που προεξέχει σαν μύτη

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του μαγικού χώρου, μέσα στον οποίο απολαμβάνουν τα παιδιά τη φιλία τους;
2. Γιατί ο άνθρωπος αναπολεί τα παιδικά του χρόνια; Η απάντησή σας να στηριχτεί σε φράσεις του κειμένου.
3. Η ενηλικίωση του ανθρώπου συνδέεται με δυσκολίες και βάσανα. Κι όμως τα παιδιά θέλουν να μιμούνται τους μεγάλους. Γιατί συμπεριφέρονται έτσι;
4. Ποια συνέχεια θα επιθυμούσατε να έχει η διήγηση;
5. Να βρείτε λέξεις ή φράσεις του κειμένου, που να ταιριάζουν στον πίνακα του Ρενουάρ (σελ. 124) ή στην εικόνα της σελ. 126.

Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης

(Θεσσαλονίκη 1908-1993)

Πεζογράφος και αυτοδίδαχτος ζωγράφος. Άσκησε το επάγγελμα του φαρμακοποιού. Τα έργα του στηρίζονται σε προσωπικά βιώματα και εμπειρίες που τον οδηγούν σε καινούργιες συνθέσεις έπειτα από επίμονη ανάλυσή τους. Με αναφορές στην αρχαιότητα, στο Βυζάντιο και την Ορθοδοξία, καθώς και στη νεοελληνική παράδοση, ο Πεντζίκης παρουσιάζει την ενότητα του ελληνικού πνεύματος μέσα στο χρόνο. Έργα του: *Ανδρέας Δημακούδης, Εικόνες, Πραγματογνωσία, Μητέρα Θεσσαλονίκη, Πόλεως και νομού Δράμας παραμυθία* κ.ά.

Πώς ήθελα

Πώς ήθελα γατί και εγώ
αχ να 'μουν γεννημένο,
με το φεγγάρι να γυρνώ,
στα δέντρα να ανεβαίνω!

Δε θα 'χανα χρυσόν καιρό
κάθε στιγμή να αλλάζω
ή να παγαίνω στο σκολειό
ή σπίτι να διαβάζω.

Αν ήθελα ποτές δουλειά,
το τόπι θα κυλούσα·
και ποντικάκια ή και πουλιά
θα τσάκωνα αν πεινούσα.

Αν είχα πάλι ακαμωσιά*,
να! θα κουλουριαζόμουν
και δίχως έννοιες στη φωτιά
κοντά θα ζεσταινόμουν.

Μα ξέχασα... για δες εκεί!...
Αν ήμουνα γατάκι,
θα 'μουν της μάνας μου παιδί;
Για σκέψου αυτό λιγάκι!

(η) **ακαμωσιά:** η τεμπελιά

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να επισημάνετε τις απολαύσεις και τις ανέσεις που έχει το γατάκι.
2. Γιατί το παιδάκι επιλέγει στο τέλος τη ζωή του ανθρώπου, με όλες τις υποχρεώσεις και τις δυσκολίες της; Ποιες είναι οι δυσκολίες αυτές;
3. Γιατί αφιερώνει ο ποιητής τέσσερις ολόκληρες στροφές για να παρουσιάσει την ανεμελιά του ζώου, και μια μόνο στροφή για να δείξει την αξία του ανθρώπου;

Αλέξανδρος Πάλλης

(Πειραιάς 1851 - Λίβερπουλ 1933)

Πολύπλευρος συγγραφέας και μεταφραστής, από τις κορυφαίες μορφές του δημοτικισμού. Γνωστός και με το ψευδώνυμο Λέκας Αρβανίτης Μαλλιαρός. Ασχολήθηκε με το εμπόριο και έζησε μόνιμα στο εξωτερικό (Αγγλία και Ινδίες). Τα έργα του, και ιδιαίτερα τα ποιήματά του για παιδιά, που άνοιξαν νέους ορίζοντες στην ελληνική παιδική λογοτεχνία, διακρίνονται για τον πηγαίο λυρισμό, τη σατιρική διάθεση και την κριτική στάση τους. Έγραψε τα βιβλία *Τραγούδια για παιδιά*, *Ταμπουράς και κόπανος*, *Μπρουσός* κ.ά. Από τις μεταφράσεις του πιο σημαντικές είναι της *Ιλιάδας* του Όμηρου, της *Αντιγόνης* του Σοφοκλή και της *Νέας Διαθήκης*.

Γιώργος Σεφέρης

[Ένα γράμμα στη Μίνα]

Το γράμμα αυτό το απευθύνει ο Γιώργος Σεφέρης στη μικρή Μίνα Λόντου, κόρη της αγαπημένης του και αργότερα συζύγου του Μαρώς Ζάννου-Λόντου. Ο ποιητής που συνήθιζε να χρησιμοποιεί ψευδώνυμα, εδώ «μεταμορφώνεται», με το ψευδώνυμο Τάκης Μαλικοκός, σ' ένα παιδάκι που τάχα του φέρνει φράουλες.

Κορυτσά, 10 Ιουνίου 1937

Καλή μου Μίνα,

Χάρηκα πάρα πολύ για το γράμμα σου, που μου ήρθε σήμερα το πρωί. Σε λίγο θα πάτε στην Αίγινα και τότε θα έχεις καιρό να μου γράφεις περισσότερο. Θα σου γράφω κι εγώ. Εδώ, μόλις τώρα άρχισε το καλοκαίρι. Έρχεται αργά γιατί, φαντάζομαι, ο κόσμος δεν το αγαπά πολύ. Οι Κυρίες για να προφυλαχτούν από τον ήλιο κρατούν ομπρέλες της βροχής κατάμαυρες και οι Κύριοι μοιάζουν πάρα πολύ κατσούφηδες, επειδή κάνει λίγη ζέστη. Εγώ λυπούμαι που δεν έχει θάλασσα για να κάμω το πρώτο μου μπάνιο. Πηγαίνω όμως μακρινούς περιπάτους μ' ένα φίλο που είναι δυο φορές πιο μακρύς από μένα και γελά με μια ψιλή ψιλή φωνίτσα «Χι χι χι» όλη την ώρα. Την άλλη φορά βρήκαμε ένα βουνό που ήταν όλο βυσσινί, πολύ όμορφο. Το περίεργο είναι όμως ότι και τ' αρνιά που βοσκούσαν πάνω σ' εκείνο το βουνό ήταν βυσσινιά και ο βοσκός.

Σ' ευχαριστώ που μου έστειλες τα ποιήματα. Τα έδειξα σ' ένα παιδάκι που μου φέρνει φράουλες κάθε πρωί. Κάτι φράουλες μεγάλες σα βερίκοκα. Τ' όνομά του είναι Τάκης Μαλικοκός, έχει μια σουβλερή μυτίτσα, πολύ έξυπνο, θα είναι πάνω κάτω στην ηλικία σου. Αλλά ξέρει λίγα ελληνικά και αναγκάστηκα να του τα μεταφράσω. Τον διασκέδασαν πάρα πολύ. Τώρα το μεσημέρι ήρθε πάλι και μου έφερε ένα δικό του ποίημα. Μου είπε να σου το στείλω. Το μεταφράζω κι αυτό:

ΤΑ ΒΟΥΝΑ

Τα ψηλά βουνά εκεί πέρα,
κουβεντιάζουν σα νυχτώνει
και μιλάνε για τη μέρα
που στα πόδια τους τελειώνει.

Η πιο γέρικη κορφή
με τα χιονισμένα φρύδια

έχει μια φωνή βραχνή
γιατί τρώει πολλά κρεμμύδια
σαν ξυπνήσει την αυγή.

Η άλλη εκεί πιο χαμηλά
είναι μια χοντρή κοπέλα
με ολοπράσινα μαλλιά
ξαπλωμένη σα βαρέλα
που στον ύπνο της μιλά.

Πάνω από τις λαγκαδιές
που σφυρίζουν σαν καλάμια
είναι ακόμη τρεις κορφές
τυλιγμένες με ποτάμια
και φωνάζουν σαν τρελές.

Μα το πιο καλό βουνό
μοναχό του ψιθυρίζει
όταν με το δειλινό
το θυμάρι του μυρίζει
κάτω από τον ουρανό.

ΤΑΚΗΣ ΜΑΛΙΚΟΚΟΣ

Γεια σου, Μίνα, τη Δευτέρα θα σου στείλω γραμματόσημα από τη Φλώρινα.

Σε φιλώ
ΓΙΩΡΓΟΣ

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να σχεδιάσετε ένα σκίτσο ή μια γελοιογραφία του φίλου με την «ψιλή ψιλή φωνίτσα», παίρνοντας ως αφορμή τα ελάχιστα στοιχεία που μας δίνει ο αποστολέας της επιστολής και εμπλουτίζοντάς τα με υλικό της φαντασίας σας.
2. Ο Γ. Σεφέρης συνήθιζε να κρατά ημερολόγιο. Πώς φαντάζεστε ότι θα περιέγραφε στο ημερολόγιό του μια «περιπέτεια στο βυσσινί βουνό»;
3. Ποιο σχήμα λόγου χρησιμοποιεί για να περιγράψει με ζωντάνια τα βουνά στο ποίημα; Ποια βουνοκορφή από το ποίημα σας αρέσει περισσότερο και γιατί;
4. Να σχολιάσετε το περιεχόμενο του γράμματος, τον τρόπο γραφής του, αν είναι αστείο και αν αναφέρεται σε πραγματικά γεγονότα. Για ποιο λόγο νομίζετε ότι το έγραψε ο Γ. Σεφέρης;
5. Τοποθετήστε τον εαυτό σας στη θέση της Μίνας και απαντήστε μ' ένα γράμμα στον ποιητή.

Γιώργος Σεφέρης

(Σμύρνη 1900 - Αθήνα 1971)

Από τους κορυφαίους ποιητές της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Το πραγματικό του όνομα ήταν Γιώργος Σεφεριάδης. Ασχολήθηκε, επίσης, με το κριτικό δοκίμιο και τη μετάφραση. Χάρισε στην Ελλάδα το πρώτο Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας, το 1963. Ο Σεφέρης έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο Παρίσι, ακολούθησε διπλωματική καριέρα και με την ιδιότητά του αυτή ταξίδεψε σε πολλές χώρες. Εμφανίστηκε στα γράμματα το 1931 με την ποιητική συλλογή *Στροφή*, η οποία θεωρήθηκε σταθμός στην ιστορία της νεοελληνικής ποίησης. Αντλεί συχνά τα θέματα της ποίησής του από την αρχαία ελληνική μυθολογία και με το έργο του θέλει να δείξει τη δύσκολη αλλά ένδοξη πορεία του ελληνισμού ανά τους αιώνες. Έγραψε ακόμη τα έργα: *Η στέρνα, Τετράδιο γυμνασμάτων, Μυθιστόρημα, Ημερολόγιο καταστρώματος α΄, β΄, γ΄, Κίχλη* κ.ά.

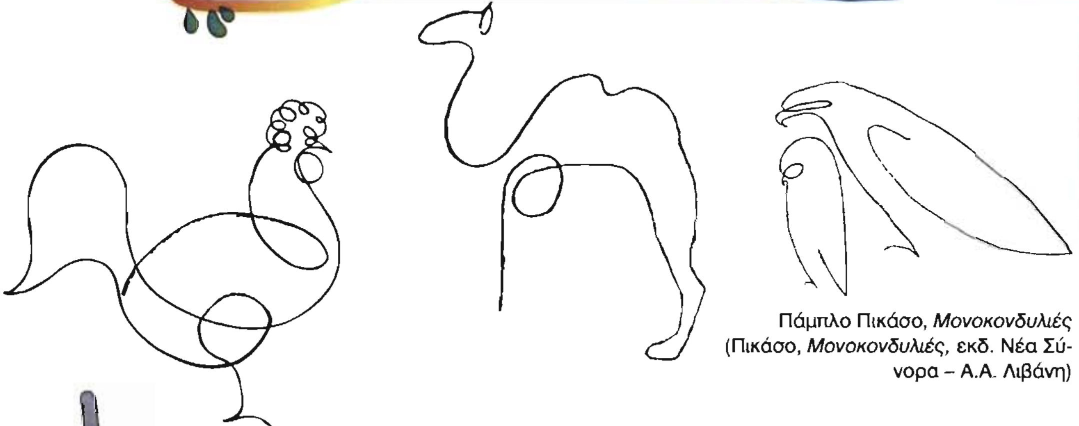

Πάμπλο Πικάσο, *Μονοκονδυλιές* (Πικάσο, *Μονοκονδυλιές*, εκδ. Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνη)

Παιχνίδια με το χαρτί και το μολύβι

α) Μονοκονδυλιές

Οι μονοκονδυλιές είναι σχέδια που τα σχηματίζει ο ζωγράφος χωρίς το εργαλείο του να πάψει να ακουμπά στο χαρτί. Οι μονοκονδυλιές που βλέπετε παραπάνω είναι του ζωγράφου Πάμπλο Πικάσο. Δοκιμάστε να κάνετε κι εσείς σχέδια με μια συνεχή γραμμή. Να, και μερικές ιδέες: Γράψτε με μονοκονδυλιά το όνομά σας, ένα αστέρι, ένα μαίανδρο ή κάτι πιο περίπλοκο.

β) Το παιχνίδι με τις εφημερίδες

Κόψτε και συγκεντρώστε διάφορες λέξεις και φράσεις από σελίδες εφημερίδων. Στη συνέχεια, συνδυάστε και κολλήστε λέξεις, ώστε να συνθέσετε ένα κείμενο, από το οποίο να προκύπτουν ειδήσεις για γεγονότα φανταστικά, διασκεδαστικά ή και παράλογα.

Ντιμίτερ Ινκιόφ

Οι κάλοι της Κλάρας

Δεν είναι εύκολο πράγμα να φοράς καινούργια παπούτσια. Παρόλο που τα καινούργια παπούτσια είναι κάτι πολύ ωραίο. Κι αυτό θα το δούμε στην παρακάτω ιστορία που θα σας διηγηθώ!

Προσέξτε με καλά!

Μια γερόντισσα που έμενε στην πολυκατοικία μας και πάντα μάλωνε όλα τα παιδιά, πέθανε. Ύστερα από δύο μέρες, είπε ο μπαμπάς στη μαμά:

— Σήμερα πρέπει να πάμε στην κηδεία.

— Θα έρθω κι εγώ μαζί σας, είπε η αδερφή μου η Κλάρα.

— Αυτό δε γίνεται, μίλησε η μαμά. Οι κηδείες δεν είναι για παιδιά.

— Κι όμως, είναι για παιδιά, αντιμίλησε η Κλάρα. Εμένα μ' αρέσουν πολύ οι κηδείες, αλλά δεν έτυχε ποτέ να πάω σε καμιά.

— Θα έρθω κι εγώ μαζί! Φώναξα εγώ. Θα έρθω κι εγώ μαζί! Θα έρθω κι εγώ μαζί!

— Όχι! Είπαν η μαμά και ο μπαμπάς μαζί.

— Θα έρθουμε!

— Όχι!

— Κι όμως, θα έρθουμε!

— Η κηδεία είναι κάτι πολύ λυπητερό και μπορεί να βάλετε τα κλάματα, είπε η μαμά.

— Θα 'ρθουμε μαζί σας! Θα έρθουμε κι εμείς!

— Σας εξηγήσαμε ότι αυτό δε γίνεται!

— Τότε θα κλαίμε εδώ στο σπίτι, φωνάξαμε εγώ κι η αδερφή μου η Κλάρα κι αρχίσαμε αμέσως να κλαίμε δυνατά.

Ο μπαμπάς και η μαμά πιάσανε τα κεφάλια τους. Όταν το είδαμε αυτό, αρχίσαμε να κλαίμε ακόμη πιο δυνατά. Τα καταφέρνουμε πολύ καλά σε κάτι τέτοια, όταν συγχυζόμαστε. Άλλωστε, θα ήταν τόσο θλιβερό να μείνουμε μονάχοι στο σπίτι, όταν ο μπαμπάς κι η μαμά θα λείπουν στην κηδεία.

— Φτάνει πια, αναστέναξε λυπημένος ο πατέρας. Καλά, ελάτε μαζί μας.

Ύστερα μας σκούπισε τις μύτες.

Η μαμά μάς φόρεσε καινούργια ρούχα, σαν να ήταν να πάμε σε καμιά επίσκεψη. Η Κλάρα θα φορούσε για πρώτη φορά τα καινούργια μαύρα παπούτσια της. Η μαμά τα είχε πάρει με τις εκπτώσεις. Τα είχε βρει φτηνά. Ύστερα πήγαμε με το αυτοκίνητο στο νεκροταφείο.

Η κηδεία δε μου άρεσε καθόλου, γιατί έπρεπε να καθόμαστε πολύ φρόνιμα. Δεν επιτρεπόταν να τρέχουμε και να παίζουμε. Αλλά η πεθαμένη γερόντισσα δε φαινόταν πουθενά, παρόλο που ήταν η δική της κηδεία. Ρώτησα τη μαμά και η μαμά μού είπε ότι η πεθαμένη γερόντισσα βρισκόταν μέσα στο φέρετρο. Αλλά το φέρετρο ήταν σκεπασμένο και δεν ήξερε κανένας αν πραγματικά ήταν μέσα. Ο εφημέριος κάτι μουρμούριζε και πολλές ηλικιωμένες γυναίκες καθάριζαν διαρκώς τις κόκκινες μύτες τους, η μία μετά την άλλη.

— Κλάρα, ρώτησα εγώ, γιατί κλαίνε όλες αυτές οι γυναίκες;

— Γιατί η γερόντισσα έχει πεθάνει, ψιθύρισε η Κλάρα.

— Μα τώρα βρίσκεται στον ουρανό. Και στον ουρανό είναι τόσο όμορφα. Δεν πρέπει να κλαίνε.

— Μπορεί η γερόντισσα που πέθανε να πήγε στην Κόλαση.

— Λες;

Η Κλάρα έγνεψε με το κεφάλι της.

— Το δίχως άλλο θα πήγε στην Κόλαση, γιατί μάλωνε όλα τα παιδιά της πολυκατοικίας. Κι επειδή πρέπει να πάει στην Κόλαση, κλαίνε όλες οι φίλες της. Έτσι θα είναι. Κι εγώ αυτό το νομίζω πολύ σωστό.

Και όταν έκανα να ρωτήσω αν οι διάβολοι θα ψήσουν στην Κόλαση τη γερόντισσα, μας είπε χαμηλόφωνα ο πατέρας:

— Σιωπή! Πολλά λέτε!

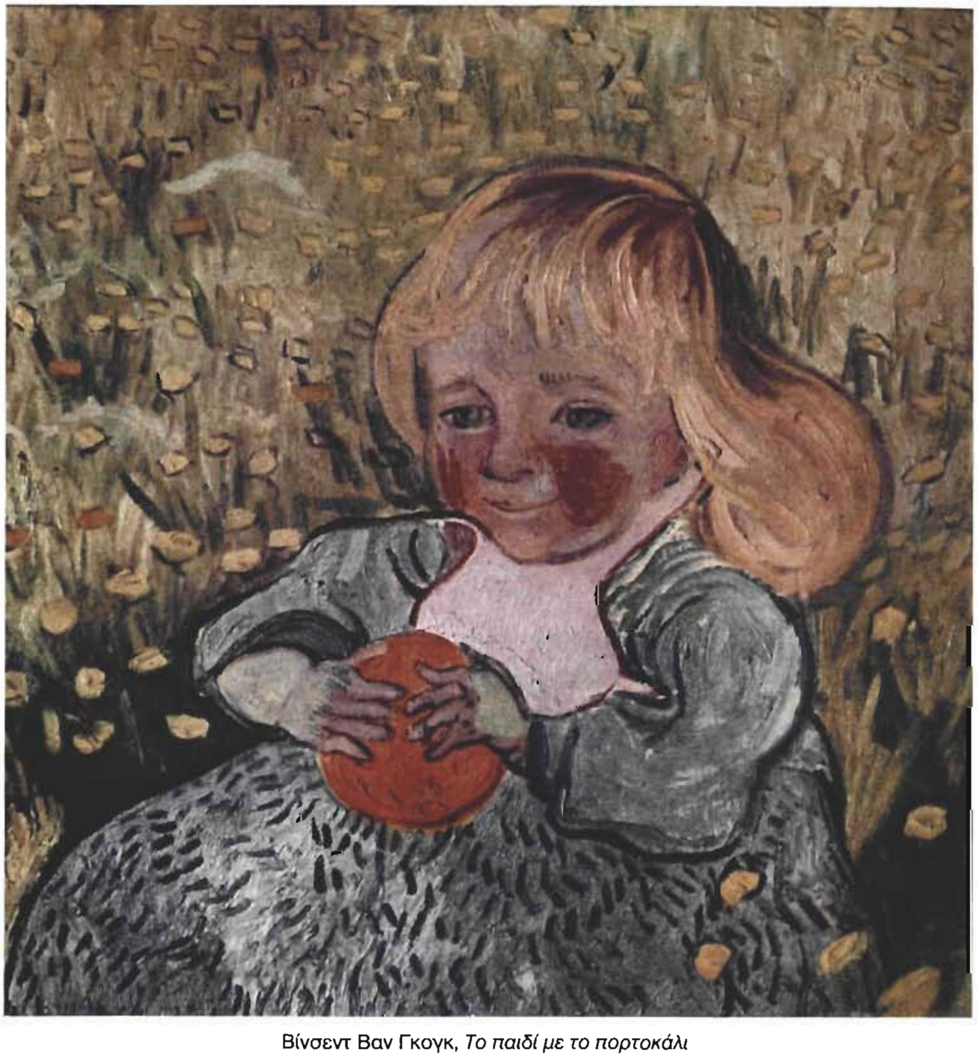

Βίνσεντ Βαν Γκογκ, *Το παιδί με το πορτοκάλι*

Έτσι, αναγκάστηκα να σωπάσω. Δίπλα στεκόταν σιωπηλή η αδερφή μου. Την έβλεπα που πατούσε μια στο ένα ποδάρι, μια στο άλλο. Δεν ξέρω γιατί, αλλά φαινόταν περίλυπη.

Ύστερα έπρεπε να ακολουθήσουμε το φέρετρο. Περπατήσαμε πολλή ώρα, γιατί ο τάφος ήταν στην άλλη άκρη του νεκροταφείου. Οι γριές κυρίες περπατούσαν και όλο φύσαγαν τις μύτες τους κι αναστέναζαν όλο και πιο δυνατά. Και τότε πρόσεξα κατάπληχτος ότι κι η αδερφή μου αναστέναζε όλο και πιο δυνατά και φύσαγε όλο και πιο έντονα τη μύτη της.

— Κλάρα, της φώναξα, γιατί κλαις; Μου αποκρίθηκε ψιθυριστά:

— Άσε με ήσυχη!

Και ύστερα, όταν φτάσαμε στον τάφο, άρχισε να κλαίει δυνατά. Όλες οι ηλικιωμένες κυρίες γύριζαν και την κοίταζαν. Η μαμά κι ο μπαμπάς άδικα προσπαθούσαν να την παρηγορήσουν. Ακόμα κι ο εφημέριος της χάιδεψε το κεφάλι και της είπε:

— Δεν πρέπει να κλαις έτσι για την αγαπητή σου γιαγιά. Η γερόντισσα βρίσκεται τώρα σε καλά χέρια.

Η Κλάρα όμως φύσαγε και ξαναφύσαγε τη μύτη της και αποκρίθηκε στον εφημέριο δυνατά:

— Δεν είναι γιαγιά μου... και δεν κλαίω γι' αυτήν. Κλαίω, γιατί με στενεύουν ανυπόφορα τα απαίσια καινούργια παπούτσια μου. Τα πόδια μου γέμισαν κάλους. Και τούτη εδώ η κηδεία δεν έχει τελειωμό.

μετάφραση: Ρένα Καρθαίου

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Τα παιδιά επιμένουν να πάνε στην κηδεία, αλλά οι γονείς τους αρνούνται να τους το επιτρέψουν. Γιατί νομίζετε ότι συμβαίνει αυτό;
2. Υπογραμμίστε τις φράσεις του κειμένου που μας προκαλούν να γελάσουμε και αιτιολογήστε αυτή την αντίδραση.
3. Τα παιδιά επιστρέφουν στο σπίτι. Να συνεχίσετε γραπτά την ιστορία.

Ντιμίτερ Ινκιόφ

(Dimiter Inkiow)

Ο Ινκιόφ γεννήθηκε στη Βουλγαρία, ζει στη Γερμανία και έχει αμερικανική υπηκοότητα. Είναι σκηνοθέτης, δημοσιογράφος και σπουδαίος συγγραφέας παιδικών βιβλίων. Σε ηλικία δέκα ετών έγραψε την πρώτη παιδική ιστορία του. Το έργο του είναι πρωτότυπο, διασκεδαστικό, με πολύ χιούμορ. Μερικά από τα μεταφρασμένα βιβλία του είναι: *Τράνζης το μικρό ρομπότ, Η κούκλα που ήθελε ν' αποκτήσει ένα μωρό, Ο μικρός κυνηγός, Ο πλανήτης των μικρών ανθρώπων.*

Σοφία Ι. Φίλντιση

Η καρδούλα

Κάθε χρόνο, μόλις άνοιγε το Τριώδιο* και καμιά φορά και νωρίτερα, σ' εκείνη την άπλα ανάμεσα στη δημοσιά και το βράχο π' ακούμπαγε στη θάλασσα, γινότανε χαλασμός. Μαζευόμαστε κει όλα τα παιδιά εκείνης της γειτονιάς, της Πανηγυρίστρας, και γυρεύαμε τρόπους οι Αποκριές εκείνες να μη μοιάζουνε με τις προηγούμενες.

— Θα ντυθώ στρατηγός, ο ένας.

— Κι εγώ γύφτος, ο άλλος.

Το βράδυ η μάνα μου είπε πως «γύφτος δε σημαίνει και μασκαράς».

Κι αφορμή γύρευε κάθε φορά να μας ξεδιαλύνει του κόσμου τα παράξενα! Εκείνο το βράδυ μας είπε ένα σωρό για κείνους τους ανθρώπους που όλο φεύγουνε, μα που δε βλάφτουνε κανέναν, που..., ένα σωρό που... και στο τέλος κανένας δεν ντύθηκε γύφτος.

— Δεν κάνει, τέλειωσε την κουβέντα της, εδώ δίπλα μας μένουνε οι άνθρωποι, δεν κάνει να τους περιγελάτε.

Είχε δίκιο. Μέσα στο παλιό φυλάκιο ζούσαν δυο οικογένειες μ' ένα τσούρμο παιδιά, που ήτανε φίλοι μας. Ποιον θα κοροϊδεύαμε λοιπόν;

Και, ντροπιασμένοι, πήραμε να ξύνουμε τα καλάμια για τον αϊτό μας, που...

— Θα πάει ψηλότερα απ' όλους, είπε ο αδελφός μου.

Μα για το ψήλωμα του αϊτού, εκτός από την τέχνη που θα βάζαμε, χρειαζότανε και σπάγκος, πολύ μεγάλο κουβάρι. Θα τον περνούσαμε με κερί, για ν' αντέξει να πηγαίνει ψηλά το μεγάλο μας αϊτό χωρίς να κόβεται.

Αρχίσαμε να λέμε σιγά πως, για να πάρουμε τόσο σπάγκο, χρειαζόμαστε πολλά λεφτά. Και πώς να το ξεστομίζαμε;

Η μάνα μας, που τίποτα δεν της ξέφευγε, σαν να μην είχε ακούσει:

— Τον περσινό σπάγκο τον έχετε; Ρώτησε, χωρίς να διακόψει τη δουλειά της.

Ξεθαρρέψαμε, κοιταχτήκαμε κι είπαμε κι οι τέσσερις μαζί:

— Τον έχουμε, αλλά...

— Ε, αφού τον έχετε φυλάξει, είπε, κάποιος θα πάει αύριο στου κυρίου Καγιάφα να πάρει ακόμα λίγον και...

Δεν ακούσαμε τι άλλο είπε. Είχαμε μείνει να κοιτάζουμε εκείνη τη νέα γυναίκα που πρόφταινε την κάθε μας επιθυμία, μέσα από στερήσεις, αλλά πάντα αθόρυβα, διακριτικά, σαν από μακριά.

— Και τι σχήμα θα 'χει ο φετινός αϊτός σας; Ρώτησε χαμογελώντας, σάμπως να κρατούσε εκείνη το σπάγκο την ώρα που ψηλώνει ο αϊτός.

— Αυτό ψάχνουμε, θέλουμε να 'ναι αλλιώτικος από τον περσινό.

— Εγώ, είπε ο μικρός μου αδελφός, εγώ λέω να 'ναι σαν και πουλί.

— Ποιος ο λόγος, παρατήρησε η μάνα μου, πετούν τόσα αληθινά!

Τριώδιο: Οι τρεις εβδομάδες της Αποκριάς (η φράση «άνοιξε το Τριώδιο» σημαίνει «άρχισαν οι Αποκριές»)

— Αστέρι, αστέρι να φκιάξουμε.

— Αστέρι είχαμε πέρσι, είπε ο μεγάλος μας αδελφός ξύνοντας το κεφάλι του, σάμπως μέσα του να είχε όλου του κόσμου τα σχέδια για αϊτούς.

Ώρα πολλή μας πήρε να σκεφτόμαστε πώς να 'ναι ο αϊτός μας, τι χρώματα θα του βάζαμε, αν θα 'χε φουντίτσες ή ψαλιδισμένα χαρτάκια στην άκρη —βουίχτρες τα λέγαμε, γιατί, σαν άρχιζε να παίρνει ύψος ο αϊτός, βούιζαν, ώσπου εκείνος χανότανε στα σύννεφα και μαζί του και το βουητό τους.

— Φκιάξτε τον σαν... σαν μια καρδούλα, είπε η μάνα μας, σκουπίζοντας πιάτα και ποτήρια.

Και παιδευτήκαμε, μα τα καταφέραμε. Φκιάξαμε μια καρδούλα με βουίχτρες και φουντίτσες, κι ετοιμαζόμαστε να τον δοκιμάσουμε, γιατί...

— Άμα έχει καλά ζύγια, υποστήριζε ο αδελφός μου, δε θα τον φτάνει κανένας.

Κερώσαμε* το σπάγκο, κόψαμε στρογγυλά χαρτονάκια πολύχρωμα και στη μέση τούς ανοίξαμε μια τρυπούλα· από εκείνη θα περνούσε ο σπάγκος. Τα λέγαμε γράμματα, γιατί πηγαίνανε ψηλά με τον αϊτό περπατώντας λες με βιάση πάνω στον κερωμένο σπάγκο. Και...

Και την ημέρα που αμολήσανε όλοι αϊτούς, εκεί στην άπλα, ανάμεσα στη δημοσιά και το βράχο π' ακούμπαγε τη θάλασσα, έγινε χαλασμός. Ο δικός μας ο αϊτός, η καρδούλα, πήγε ίσαμε τον ουρανό κι από κοντά και τα γράμματά μας. Εκείνα τα χρωματιστά χαρτονάκια που περπατούσανε λες πάνω στον κερωμένο σπάγκο. Η μάνα μας κοίταζε από το μπαλκόνι που ήτανε στη μεριά της δύσης και γελούσε κι ύστερα σήκωνε τα μάτια στον ουρανό που ολόκληρος έμοιαζε μια κόκκινη καρδούλα.

Μαζί μας και τα παιδιά των γύφτων, που ζούσαν στο παλιό φυλάκιο. Σαν μικροί μαύροι σπόροι από ηλιοτρόπιο μοιάζανε, που γελούσαν με κάτασπρα δόντια, που χοροπηδούσαν και χαίρονταν τ' αψήλωμα της καρδούλας, όμοια με μας. Κι η μάνα μας μ' ένα νόημα μας μήνυσε να δώσουμε το σπάγκο και σ' εκείνα τα παιδιά. Και μια το 'να και μια τ' άλλο και τ' άλλο και τ' άλλο... Ώσπου ο αϊτός μας, η καρδούλα, ένα με τον ουρανό, με το θεό των ανθρώπων και τους αγγέλους...

Τώρα, κάθε Καθαρή Δευτέρα, ανάμεσα στους πλαστικούς αϊτούς των καιρών ψάχνω την καρδούλα των παιδικών μου χρόνων. Και τη βρίσκω πάνω από το Ιόνιο, να την ψηλώνουν θαλασσοπούλια... Μια το ένα το σπάγκο της, μια το άλλο, ώσπου γίνεται ένα με τον ουρανό, το θεό των ανθρώπων και τους αγγέλους... Που 'ναι κάτι μικροί μαύροι σπόροι από ηλιοτρόπιο και τροχάνε τα φτεράκια τους στις ακτές...

κερώσαμε (κερώνω): αλείφω με κερί

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Γιατί η συμβολή της μάνας στην υπόθεση του διηγήματος είναι απαραίτητη; Βρείτε εκείνα τα σημεία όπου η μάνα συμμετέχει στα δρώμενα και συζητήστε τα στην τάξη.
2. Συμφωνείτε με τη φράση της μάνας «γύφτος δε σημαίνει και μασκαράς»; Για σας τι σημαίνει γύφτος ή τσιγγάνος; Γράψτε σχετικά.
3. Τι σημαίνει για τη συγγραφέα η λέξη «καρδούλα»;

Σοφία Ι. Φίλντιση

(Βανάδα Μεσσηνίας 1937)

Αρθρογραφεί σε εφημερίδες της Μεσσηνίας και διευθύνει έναν τοπικό ραδιοφωνικό σταθμό. Έχει γράψει μυθιστορήματα, διηγήματα, παραμύθια. Θέματά τους είναι η φύση, οι άνθρωποι της επαρχίας αλλά και της πόλης, η φιλία, η ειρήνη, η παράδοση. Ο ρεαλισμός και η ευαισθησία είναι τα χαρακτηριστικά στοιχεία της γραφής της. Μερικά από τα έργα της: *Μισά της στεριάς μισά της θάλασσας, Το τραγούδι του πατέρα μου, Ο Ορέστης, Η μάνα του ανέμου, Σημαντικά, Ασήμαντα.*

ΣΤ΄

Ανθρώπινοι χαρακτήρες

Λεονάρντο ντα Βίντσι
(1459-1519)

Κορυφαίος Ιταλός ζωγράφος και γλύπτης της Αναγέννησης. Ήταν, ακόμη, σχεδιαστής, αρχιτέκτονας, εφευρέτης, μουσικός και συγγραφέας.

Λεονάρντο ντα Βίντσι, [«Το βλέμμα της Τζοκόντας»]
(λεπτομέρεια από τον πίνακα *Η Τζοκόντα*, Λούβρο, Παρίσι)

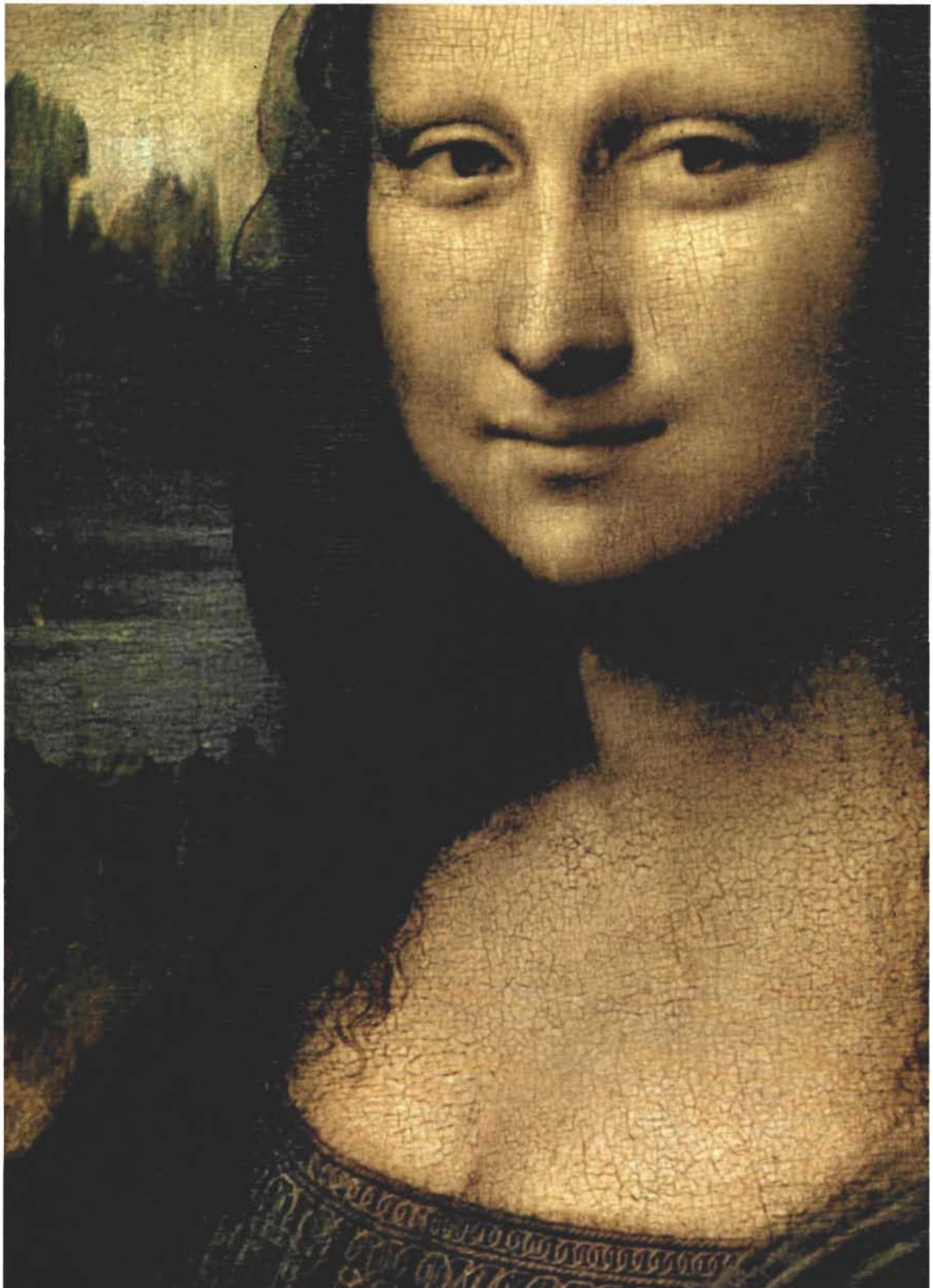

Λεονάρντο ντα Βίντσι, *Η Τζοκόντα* (λεπτομέρεια)

Αίσωπος

Οι ψαράδες που έπιασαν μια πέτρα

Οι αισώπειοι μύθοι είναι αστείες ιστοριούλες με διδακτικό σκοπό, που καταγράφουν αληθινά ή φανταστικά γεγονότα από το φυσικό κόσμο ή από τη ζωή των απλών ανθρώπων. Χαρακτηρίζονται από λιτότητα, συντομία και κωμικότητα. Οι μύθοι αυτοί, που αποδίδονται στον Αίσωπο, αποτελούν έργο πολλών γενεών και συσσώρευση της μακραίωνης πείρας του ανθρώπου. Διαδόθηκαν από στόμα σε στόμα και υπήρξαν ευχάριστο ανάγνωσμα από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας.

ΣΤ1

Μερικοί ψαράδες τραβούσαν τα δίχτυα· καθώς τα 'νιωθαν βαριά, χαίρονταν και χόρευαν πιστεύοντας πως έπιασαν μεγάλα ψάρια. Τραβώντας όμως τα δίχτυα στην ακτή, βρήκαν λίγα ψάρια, αλλά γεμάτα από πέτρες και άλλα αντικείμενα, και στενοχωρήθηκαν πολύ, όχι τόσο για το συμβάν, όσο γιατί είχαν φανταστεί το αντίθετο. Και ένας γέρος απ' αυτούς είπε: «Για σταματάτε, βρε παιδιά. Φαίνεται πως η λύπη είναι αδελφή της χαράς. Αφού χαρήκαμε αρχικά τόσο, έπρεπε κατόπιν να νιώσουμε και κάποια λύπη».

Γι' αυτό κι εμείς, βλέποντας πόσο εύκολα μεταβάλλεται η ζωή, δεν πρέπει να περιμένουμε πάντα τη χαρά από τα ίδια πράγματα και να σκεφτόμαστε ότι ύστερ' από την πολλή καλοκαιρία δεν μπορεί, θα 'ρθει και η τρικυμία.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Οι ψαράδες ήταν άτυχοι ή άπληστοι; Πώς τιμωρήθηκαν για τη βιασύνη τους να χαρούν;
2. Τι σημαίνει η φράση «η λύπη είναι αδελφή της χαράς» και ποια σχέση έχει με τις μεταβολές της ζωής, που επισημαίνονται στο επιμύθιο, δηλαδή στο συμπέρασμα, στο ηθικό δίδαγμα του μύθου;
3. Υπάρχουν κοινά στοιχεία στους παροιμιόμυθους του βιβλίου μας (σελ. 231) και στους μύθους του Αισώπου; Αν υπάρχουν, συζητήστε γι' αυτά.

Ο κάβουρας και η μάνα του

ΣΤ2

Η μάνα του έλεγε στον κάβουρα να μην περπατάει λοξά ούτε να τρίβει τα πλευρά του σε υγρές πέτρες. Και τότε αυτός της λέει: «Μάνα, συ που με ορμηνεύεις*, περπάτα ίσια και βλέποντάς σε θα σε μιμηθώ».

Όποιος, δηλαδή, θέλει να κάνει παρατηρήσεις στους άλλους, πρέπει να ζει και να βαδίζει πρώτος αυτός σωστά και έπειτα να κάνει το δάσκαλο.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποιος νομίζετε ότι είχε δίκιο, ο κάβουρας ή η μάνα του; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.
2. Τι κοινό έχουν ο μύθος του κάβουρα και οι παροιμίες του λαού μας «Μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις» και «Δάσκαλε που δίδασκες και νόμο δεν εκράτεις»;
3. Να βρείτε και να διηγηθείτε στην τάξη και άλλους μύθους του Αισώπου.

Αίσωπος

(6ος αιώνας π.Χ)

Λαϊκός μυθογράφος, πρόσωπο φανταστικό και πλασματικό, το οποίο η παράδοση ταύτισε με τη θυμοσοφία και το χιούμορ των αρχαίων. Στο *Βίο Αισώπου* αναφέρεται ως δούλος, κακομούτσουνος και καμπούρης, που καταγόταν από τη Φρυγία ή τη Θράκη. Λέγεται ακόμη ότι τον γκρεμοτσάκισαν οι κάτοικοι των Δελφών, γιατί ζήλεψαν τη μεγάλη δόξα του.

ορμηνεύεις (ορμηνεύω): συμβουλεύεις

Ιούλιος Τυπάλδος

ΣΤ3

Οι γκιόνηδες

Γκιόνης και κουκουβάγια έλεγαν μια νυχτιά:
Τι μαύρη τύχη είν' τούτη οπού μας πολεμά!
Ευφραίνομε τες νύχτες με τη γλυκιά φωνή,
κι όλοι επαινούν τ' αηδόνι, που σαν εμάς λαλεί.
Συκοφαντία και φθόνος τον κόσμο κυβερνούν
μεγάλους ταπεινώνουν, μικρούς υμνολογούν.
Λοιπόν, τους έπαινούς μας ας ψάλλομεν εμείς,
γιατί να μας παινέσει δε θα βρεθεί κανείς.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Είναι δίκαια τα παράπονα του γκιόνη και της κουκουβάγιας; Να αιτιολογήσετε τις απαντήσεις σας και με βάση το περιεχόμενό τους να δώσετε ανάλογους χαρακτηρισμούς στα δυο πουλιά.
2. Να συνδυάσετε την παροιμιώδη φράση «αν δεν παινέσεις το σπίτι σου, θα πέσει να σε πλακώσει» με τους δυο τελευταίους στίχους του ποιήματος.

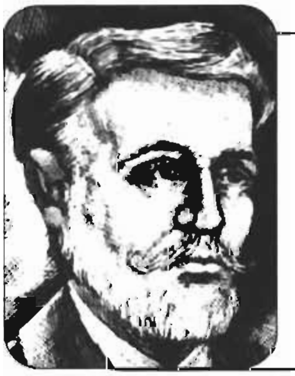

Ιούλιος Τυπάλδος

(Ληξούρι 1814 - Κέρκυρα 1883)

Από τους σημαντικότερους εκπρόσωπους της Επτανησιακής Σχολής. Λυρικός ποιητής, προσωπικός φίλος και μαθητής του Διονύσιου Σολωμού, τα βήματα του οποίου ακολούθησε στη δημιουργική πορεία του. Στην ποίησή του καλλιέργησε τη δημοτική γλώσσα και αξιοποίησε το δημοτικό τραγούδι. Τα θέματα των έργων του αναφέρονται στην πατρίδα, στον έρωτα, στη θρησκευτική πίστη.

Στράτης Μυριβήλης

Η Ηλιογέννητη

ΣΤ4

Μέσα στην καφτερήν ηλιοκαταιγίδα που έδερνε το χωράφι στο καταμεσήμερο, έπεσε —ολότελα φυσιολογικά— μια αχυρουλή* φρέσκη καβαλίνα*. Ήτανε τέλεια στη φόρμα της, ολόξανθη, σαν ένας βόλος χρυσάφι, και κάπως ρομαντικιά, σαν που 'ναι λίγο πολύ όλες οι ξανθές αναιμικές ντεμουαζέλες* του καλού κόσμου. Κοίταξε ένα γύρω το χωράφι που θροούσε* ευχαριστημένο κάτω απ' τη φλογερή πύρα*, καμάρωσε και τη χρυσαφάδα τη δικιά της, και γοητεμένη αφαιρέθηκε να κοιτάει τον καταρράχτη του φωτός, που χυνότανε απ' την κορυφή τ' ουρανού.

— Πού βρέθηκα εδώ;... Πώς βρέθηκα εδώ; Αναρωτιότανε κάπως χαζά και συλλογιότανε μεγαλόφωνα, σα δραματική ηρωίδα του παλιού καλού θεάτρου.

Ένας μπόμπιρας* που βούιζε πάνωθέ της, την άκουσε και της απάντησε με πολύ σοβαρό ύφος αξιωματικής κριτικής*:

— Μα δεν το ξέρετε; Πέσατε από ψηλά. Πέσατε εκ των άνω!

Κι αυτή το 'δεσε σε καλό πανί*, κατακαμάρωσε κι ένιωσε την κατάξανθη αριστοκρατική καρδούλα της ν' ανεγαλλιάζει από την ευτυχία της αξίας της.

— Είμαι, το λοιπόν, Ηλιογέννητη... είμαι ένας βόλος χρυσάφι, ατόφιο χρυσάφι που έσταξε από το μεγάλο άστρο. Τι χάρη που την έχουμε, λέω ωστόσο, εμείς τα ευγενή μέταλλα...

Μια παρέα κοντόφαρδες ντομάτες, που ωρίμαζαν ήσυχα λίγο παρέκει, καταπίνοντας ήλιο και μεταβάλλοντάς τον σε μπελτέ*, άκουσαν την ανακραυγή της Ηλιογέννητης που έτρεμε από συγκίνηση και περηφάνια, και τις έπιασε ένα τέτοιο τρανταχτό γέλιο, που τα πληθωρικά τους μάγουλα, τα χωριάτικα, τσίτωσαν* να σκάσουν.

Είπαν μ' ένα στόμα:

— Σιγά τον πολυέλαιο!

Η Ηλιογέννητη τους έριξε μια ματιά λοξή, γεμάτη ευγενική συγκατάβαση, και ψιθύρισε:

— Έχουνε δίκιο να γελάνε έτσι πρόστυχα οι φτωχές. Αυτές είχανε την κακοτυχιά να 'ναι από γεννήσο τους* χυδαία υποκείμενα. Δεν είναι βολετό* να μ' αιστανθούν και να με νιώσουν. Είναι άλλο πράμα να πέσει κανένας απ' τον ουρανό, εκ των άνω. Να 'ναι μια χοντρή στάλα ολόχρυση απ' τη μαλαματένια καρδιά του Ήλιου, που έλιωσε ένα αυγουστιάτικο μεσημέρι...

Και μονομιάς ξεχείλισε η ξανθιά καρδούλα της από ασυγκράτητη ευγνωμοσύνη προς τον ένδοξο γονιό της κι ένιωσε ένα κύμα δακρυσμένου αλτρουισμού* και συμπόνιας να

αχυρουλή (αχυρουλός): παχουλή, γεμάτη άχυρο, αχυροθρεμμένη ❖ (η) **καβαλίνα:** κοπριά αλόγου ή γαϊδάρου ❖ **ντεμουαζέλες** (η ντεμουαζέλα): δεσποινίδες ❖ **θροούσε** (θροώ): ηχούσε, έβγαζε ήχο που προερχόταν απ' το θρόισμα των φυτών ❖ (η) **πύρα:** η θερμότητα ❖ (ο) **μπόμπιρας:** μπάμπουρας (είδος εντόμου) ❖ **αξιωματική κριτική:** κριτική που δε σήκωνε αντίρρηση ❖ **το 'δεσε σε καλό πανί:** το πήρε επάνω της ❖ **μπελτές** (ή πελτές): πολτός ντομάτας ❖ **τσίτωσαν** (τσιτώνω): τεντώθηκαν, φούσκωσαν ❖ **από γεννήσο τους:** από τη γέννησή τους ❖ **δεν είναι βολετό:** δεν είναι δυνατό ❖ (ο) **αλτρουισμός:** η φροντίδα, το ειλικρινές ενδιαφέρον για τους άλλους, που συνοδεύεται από την άρνηση του ατομικού συμφέροντος

Βίνσεντ Βαν Γκογκ, *Σταροχώραφο με κοράκια* (Εθνικό Μουσείο Βίνσεντ Βαν Γκογκ, Άμστερνταμ)

την πλημμυράει για όλα τα φτωχά και ταπεινά πράματα του κόσμου. Ήταν ένα αληθινό φιλανθρωπικό ταλέντο, που μπορούσε σίγουρα να κάνει πολύ καλό σε τούτο τον ντουνιά* για ν' ανακουφίσει τη δυστυχία των παρακατιανών. Και ποιος ξέρει πόσο συγκινητικά θα τέλειωνε τούτη η ιστορία, α* δε λάχαινε* κείνη την ώρα ίσα ίσα να περνάνε δίπλα της δυο μαύροι βρομοκάνθαροι*.

Ήταν ακάθαρτοι και χοντροί μέσα στα ράσα τους τα λασπωμένα, σαν αγιορείτες καλόγεροι*, και κάνανε μεγάλες χαρές μόλις μυριστήκανε το κελεπούρι*. Την πασπάτεψαν από δω, την πασπάτεψαν από κει με τα βρόμικα ποδάρια τους και σαν τήνε βρήκαν αρκετά στρογγυλή και καλοφορμαρισμένη, ακούμπησαν τα μπροστινά τους χάμου και βάλθηκαν σπρώχνοντας με τα πίσω πόδια τους, α και α, να την κυλάνε προς τη φωλιά τους, με πολύ κουράγιο.

Η καβαλίνα αχνίζοντας από ιερήν οργή, φώναξε:

— Καλέ, πού με κυλάτε έτσι δα, βρομοζωύφια; Εμένα, ένα κομμάτι καθαρό χρυσάφι; Πρώτη φορά θα σας έτυχε να βρεθείτε μπροστά σ' ένα «ψήγμα»* ατόφιο μάλαμα*!

Οι βρομοκάνθαροι σταμάτησαν ιδρωμένοι και κοίταξαν κοροϊδευτικά το «ψήγμα». Ύστερα της είπανε μ' ένα στόμα:

— Εμείς βρομοζωύφια; Πόσο μας αδικείς, κυρά μου! Εμείς; Μα δε μας γνώρισες, το λοιπόν, πως είμαστε τραπεζίτες που καταλάβαμε την αξία σου και σε πάμε ίσια στο θησαυροφυλάκιο της Εθνικής*; Ορίστε. Κοίτα και τις ρεντικότες* μας!

Και με μιαν αποτυχημένη ρεβεράντσα* τής γύρισαν πάλε* τις ράχες, φτύσανε μια στις φούχτες τους και όλο καρδιά ξαναμπήχτηκαν στη δουλειά τους τραγουδώντας παράφωνα το «Βαρκάρη του Βόλγα».

τον ντουνιά (ο ντουνιάς): τον κόσμο, την πλάση ❖ **α:** αν ❖ **λάχαινε** (λαχαίνω): τύχαινε ❖ **βρομοκάνθαροι** (ο βρομοκάνθαρος): σκαθάρια ❖ **αγιορείτες καλόγεροι:** καλόγεροι από το Άγιο Όρος ❖ **το κελεπούρι:** κάτι το ξεχωριστό, ευχάριστη ανακάλυψη, δώρο της τύχης ❖ (το) **ψήγμα:** μικρό κομμάτι μετάλλου ❖ (το) **μάλαμα:** το χρυσάφι ❖ **στο θησαυροφυλάκιο της Εθνικής,** δηλαδή της Εθνικής Τράπεζας ❖ **τις ρεντικότες** (η ρεντικότα): στενά επίσημα σταυρωτά σακάκια για άντρες ❖ (η) **ρεβεράντσα:** μεγάλη υπόκλιση ❖ **πάλε:** πάλι

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Με αναφορά σε φράσεις του κειμένου να χαρακτηρίσετε την Ηλιογέννητη και τους βρομοκάνθαρους. Τι κοινό υπάρχει μεταξύ τους;
2. Να συγκρίνετε την Ηλιογέννητη του Στράτη Μυριβήλη με τη Σακοράφα του ομώνυμου παραμυθιού του Χανς Κρίστιαν Άντερσεν (σελ. 147-149).
3. Να δραματοποιήσετε το κείμενο, προσθέτοντας, αν θέλετε, κι άλλα πρόσωπα.

Στράτης Μυριβήλης

(Λέσβος 1890 - Αθήνα 1969)

Πεζογράφος και δοκιμιογράφος. Ασχολήθηκε, επίσης, με τη δημοσιογραφία έως το 1958, που εκλέχτηκε ακαδημαϊκός. Πήρε μέρος ως εθελοντής στους Βαλκανικούς πολέμους (1912-1913). Στο έργο του προβάλλει αντιπολεμικές και ανθρωπιστικές αξίες, αντλεί υλικό από τη λαϊκή παράδοση και περιγράφει με λυρισμό τη φύση. Το μυθιστόρημά του *Η ζωή εν τάφω* θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα αντιπολεμικά έργα της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας. Έγραψε, ακόμη, τα μυθιστορήματα *Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια*, *Η Παναγιά η γοργόνα*, τη νουβέλα *Ο Βασίλης ο Αρβανίτης*, καθώς και πάμπολλα διηγήματα και το παιδικό μυθιστόρημα *Ο Αργοναύτης*.

Χανς Κρίστιαν Άντερσεν

Η Σακοράφα

ΣΤ5

Ήτανε κάποτε μια Σακοράφα τόσο λεπτή, που νόμιζε πως ήτανε Βελόνα.

«Προσέξτε να με κρατάτε καλά!», είπε η Σακοράφα στα Δάχτυλα που την πήρανε. «Προσέξτε μη με χάσετε, παρακαλώ! Αν σας πέσω στο πάτωμα, θα είναι αδύνατον να με ξαναβρείτε, γιατί είμαι πολύ λεπτή!».

«Α, βέβαια!», της είπανε τα Δάχτυλα, καθώς την έπιαναν.

«Κοιτάξτε, έχω και ακολουθία!», πρόσθεσε η Σακοράφα, που πίσω της έσερνε μια μακριά κλωστή χωρίς ούτ' έναν κόμπο.

Τα Δάχτυλα οδήγησαν τη Σακοράφα στην παντόφλα της μαγείρισσας· είχε σκιστεί το δέρμα από πάνω κι έπρεπε να ραφτεί.

«Τι χυδαία δουλειά!», είπε η Σακοράφα· «δε θα καταφέρω να περάσω, θα σπάσω, σπάω!». Και πράγματι έσπασε. «Δε σας το είπα;», συνέχισε, «είμαι πολύ λεπτή!».

«Τώρα είναι άχρηστη», σκεφτήκανε τα Δάχτυλα· όμως έπρεπε να συνεχίσουνε να την κρατάνε. Η μαγείρισσα έσταξε βουλοκέρι στη Σακοράφα και μετά την έμπηξε στο μαντίλι της.

«Τώρα έγινα καρφίτσα διακοσμητική!», είπε η Σακοράφα. «Το ήξερα ότι κάποια μέρα θα διακρινόμουνα· όταν κάποιος αξίζει, έρχεται μια μέρα που η αξία του αναγνωρίζεται». Και μ' αυτό γέλασε, από μέσα της φυσικά, γιατί κανένας δεν είδε ή άκουσε ποτέ Σακοράφα να γελάει. Και κάθισε εκεί να τους κοιτάζει όλους αφ' υψηλού, σαν να βρισκότανε στ' αμάξι της και κοίταζε γύρω.

«Παίρνω το θάρρος να σε ρωτήσω, είσαι από χρυσάφι;», ρώτησε την καρφίτσα που βρισκότανε δίπλα της. «Έχεις πολύ ωραία εμφάνιση και παράξενο κεφάλι, μόνο που είναι πολύ μικρό. Πρέπει να κάνεις κάτι να μεγαλώσει το κεφάλι σου», πρόσθεσε· «σου το λέω εγώ που έχω βουλοκέρι* πάνω μου!». Και, περήφανη γι' αυτό της το χαρακτηριστικό, η Σακοράφα έστρεψε το κεφάλι από την άλλη μεριά τόσο απότομα, που έπεσε μέσα στο νεροχύτη, όπου η μαγείρισσα ξέπλενε εκείνη τη στιγμή τα πιάτα.

«Τι ωραίο είναι να ταξιδεύεις!», είπε η Σακοράφα. «Όμως ελπίζω να μη βρεθώ πολύ μακριά». Βέβαια, ταξίδεψε μακριά, πολύ μακριά.

«Είμαι πολύ λεπτή γι' αυτό τον κόσμο», είπε όταν τελικά κατακάθισε στον υπόνομο. «Όμως ξέρω την αξία μου, είναι κι αυτό κάτι». Έτσι η Σακοράφα πήρε κουράγιο και δεν έχασε την καλή της διάθεση.

Πέρασαν από μπροστά της ένα σωρό πράγματα. Σκλήθρες* από ξύλα, καλαμάκια, κομμάτια από παλιές εφημερίδες. «Κοίτα πώς φεύγουν!», είπε η Σακοράφα. «Και πού να ξέρανε ποιος βρίσκεται από κάτω τους. Εγώ! Που μένω εδώ και δε μετακινούμαι. Να μία σκλήθρα, που δε σκέφτεται τίποτ' άλλο από τον εαυτό της — τι εγωισμός! Να κι ένα κα-

(το) **βουλοκέρι**: είδος κεριού, με το οποίο σφράγιζαν παλιά τις επιστολές. Εδώ χρησιμοποιείται σαν κόλλα ❖ **σκλήθρες** (η σκλήθρα): αγκίθες

λαμάκι που πλέει στριφογυρίζοντας γύρω από τον εαυτό του! Πρόσεχε, μη θεωρείς τον εαυτό σου επίκεντρο του κόσμου, γιατί θα φας τα μούτρα σου στις πέτρες! Να και μια εφημερίδα, που όλα όσα γράφει είναι μπαγιάτικα και ξεχασμένα, κι όμως αυτή επιδεικνύεται και πλέει ανοιχτή! Μόνον εγώ κάθομαι ήσυχη!», αποφάνθηκε η Σακοράφα. «Ξέρω τι αξίζω και ξέρω ότι δε θα χάσω ποτέ την αξία μου!».

Μια μέρα βρέθηκε δίπλα της κάτι τόσο λαμπερό, που η Σακοράφα το πέρασε για διαμάντι· κι όμως, ήταν ένα κομμάτι Γυαλί. Αλλά η Σακοράφα ενθουσιάστηκε τόσο πολύ, που συστήθηκε μόνη της και μάλιστα σαν Καρφίτσα πέτου! «Φυσικά, εσύ είσαι διαμάντι!». —«Ναι, ναι, κάτι τέτοιο!», απάντησε το Γυαλί. Καθένα από τα δύο πίστευε τώρα πως ο συνομιλητής του είναι σπάνιο κόσμημα· κι αρχίσανε και τα δυο να παραπονιούνται για την αλαζονεία του κόσμου.

«Α, βέβαια, πού να σου τα λέω!», ξεκίνησε η Σακοράφα. «Εγώ έμενα σ' ένα κουτί που ανήκε σε μια κυρία, μαγείρισσα το επάγγελμα. Αυτή λοιπόν είχε πέντε δάχτυλα σε κάθε χέρι, όλα τόσο ψηλομύτικα, τόσο φαντασμένα, τα πιο σνομπ δάχτυλα που έχω δει· και για ποιο λόγο; Μήπως κάνανε και καμιά δουλειά σπουδαία; Εμένα μόνο παίρναν απ' το κουτί, με κρατάγανε για λίγο και με ξαναβάζανε μέσα!».

«Και ήτανε φωτεινά —εννοώ, λάμπανε;», ρώτησε το Γυαλί.

«Να λάμπουνε; Τι είν' αυτά που λες;», του απάντησε η Σακοράφα. «Όλο πόζα ήτανε, τίποτ' άλλο. Αδέρφια ήτανε: "Δάχτυλα" τα λέγαν όλα. Στεκόντουσαν συνήθως κορδωμένα*, το ένα δίπλα στ' άλλο, αν και δεν είχαν όλα το ίδιο ύψος. Το πρώτο, ο Αντίχειρας, ήτανε κοντόχοντρο και στεκότανε λίγο πιο πέρα, σαν να ήθελε να είναι πιο μπροστά από τ' άλλα· είχε μόνον έναν αρμό* στη ράχη του, έτσι δεν μπορούσε να σκύψει τόσο εύκολα όσο τ' άλλα· όμως το ίδιο έλεγε πως, αν το κόβαν από τον άνθρωπο, αυτός δεν μπορούσε πια να πάει στο στρατό. Το δεύτερο, ο Δείκτης, έχωνε τη μύτη του παντού, δοκίμαζε τα πάντα, γλυκά και ξινά, έδειχνε τον ήλιο και το φεγγάρι, και κρατούσε την πένα μαζί με τον Αντίχειρα όταν τα Δάχτυλα έγραφαν. Το τρίτο, ο Μέσος, ήτανε τόσο μακρύ, που κοιτούσε τ' άλλα αφ' υψηλού. Το τέταρτο, ο Παράμεσος, φορούσε χρυσή ζώνη*. Και το πέμπτο, ο Μικρός, δεν έκανε τίποτα απολύτως και περηφανευόταν γι' αυτό. Τόσο ποζάτα και φαντασμένα ήταν όλα τους, που εγώ αποφάσισα να φύγω· πήρα των ομματιών μου και ήρθα στον υπόνομο!».

«Και τώρα καθόμαστε δίπλα δίπλα και λάμπουμε!», αποφάνθηκε το Γυαλί. Αλλά εκείνη τη στιγμή κύματα νερού ορμήσανε στον υπόνομο και παρασύρανε το Γυαλί.

«Πάει, έφυγε», μονολόγησε η Σακοράφα. «Ενώ εγώ έμεινα σταθερή, παρόλο που είμαι τόσο λεπτή». Και συνέχισε να στέκεται εκεί, ευθυτενής*, βυθισμένη στις σκέψεις της.

«Τείνω να πιστέψω πως γεννήθηκα από ηλιαχτίδα, για να είμαι τόσο λεπτή· κι όμως, καμιά ηλιαχτίδα δεν έψαξε να με βρει εδώ, κάτω από το νερό. Αχ, είμαι τόσο λεπτή, που ούτε η μάνα μου δεν μπορεί να με βρει! Αν είχα ακόμα το μάτι μου, θα έκλαιγα· παρόλο που το κλάμα δεν είναι τόσο σικ*».

Μια μέρα ήρθανε κάτι παιδιά που ψάχνανε στους υπονόμους για παλιά καρφιά, κέρματα και τα τοιαύτα. Βρόμικο χόμπι, αλλά γι' αυτό τα διασκέδαζε.

κορδωμένα (κορδωμένος): με τεντωμένο σώμα και ψηλά το κεφάλι (μεταφορικά, αυτός που παριστάνει το σπουδαίο) ✣ (ο) **αρμός**: η άρθρωση, το σημείο ένωσης ✣ **φορούσε χρυσή ζώνη**: δηλαδή είχε δαχτυλίδι ✣ **ευθυτενής**: αλύγιστη, αγέρωχη ✣ **τόσο σικ**: τόσο σωστό, τόσο καθωσπρέπει

«Οχ!», ακούστηκε η φωνή ενός παιδιού που τρυπήθηκε από τη Σακοράφα· «κάτι βρήκα!».

«Δεν είμαι "κάτι", είμαι Κυρία εγώ!», μονολόγησε η Σακοράφα, αλλά κανένας δεν την άκουσε. Το βουλοκέρι τής είχε φύγει κι είχε γίνει κατάμαυρη η καημένη· αν και η ίδια πίστευε ότι τα μαύρα τής πηγαίνανε, διότι τη λεπταίναν ακόμα πιο πολύ.

«Να ένα τσόφλι», είπανε τα παιδιά· και βάλανε τη Σακοράφα στο τσόφλι, που έπλεε στο νερό.

«Λευκοί τοίχοι γύρω μου κι εγώ ντυμένη στα μαύρα!», είπε η Σακοράφα. «Τώρα όλοι θα με προσέχουν! Ελπίζω μόνο να μη με πιάσει ναυτία, γιατί τότε θα σπάσω». Οι φόβοι της όμως αποδείχτηκαν υπερβολικοί, γιατί ούτε ναυτία έπαθε ούτε έσπασε.

«Άμα είσαι από ατσάλι, ούτε ναυτία δεν παθαίνεις», είπε η Σακοράφα. «Είδες πόσο καλύτερη είμαι από τους ανθρώπους! Κι όσο λεπτότερος είναι κάποιος, τόσο περισσότερο αντέχει στα βάσανα».

«Κρατς!» ακούστηκε και το τσόφλι έγινε κομμάτια. Το είχε λιώσει ένα κάρο. «Αχ, πόσο πιέστηκα!», αναστέναξε η Σακοράφα· «μου φαίνεται ότι τώρα δε θα τη γλιτώσω τη ναυτία. Και φοβάμαι ότι θα σπάσω! Θα σπάσω!». Όμως δεν έσπασε, αν και πέρασε από πάνω της ολόκληρη ρόδα. Έμεινε εκεί ανέπαφη, μπορεί ακόμα και τώρα εκεί να βρίσκεται: στον υπόνομο!

μετάφραση: Ερρίκος Μπελιές

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Η Σακοράφα του παραμυθιού παραποιεί διαρκώς την πραγματικότητα. Ποιες αντιφάσεις διακρίνετε ανάμεσα σ' αυτό που νομίζει η Σακοράφα και σ' αυτό που πραγματικά συμβαίνει;
2. Να βρείτε και να υπογραμμίσετε λέξεις που χαρακτηρίζουν τη Σακοράφα.
3. Με αφετηρία ένα σημείο του κειμένου, που εσείς θα επιλέξετε, περιγράψτε μια διαφορετική διαδρομή της Σακοράφας.
4. Να βρείτε κοινά στοιχεία της Σακοράφας και των πουλιών στο ποίημα «Οι γκιόνηδες» του Ιούλιου Τυπάλδου (σελ. 143). Να διαβάσετε το παραμύθι του Ιρλανδού συγγραφέα Όσκαρ Ουάιλντ «Η σπουδαία ρουκέτα», στο βιβλίο του *Ιστορίες για παιδιά,* σε μετάφραση της Άννας Παπασταύρου (Εκδόσεις Παπαδόπουλος).

Χανς Κρίστιαν Άντερσεν

(Hans Christian Andersen, Δανία 1805-1875)

Συγγραφέας ξακουστός σ' ολόκληρο τον κόσμο για τα παραμύθια του. Έγραψε, ωστόσο, και μυθιστορήματα, θεατρικά έργα, ποιήματα και ταξιδιωτικά κείμενα. Τα θέματά του τα αντλεί από την κοινωνική πραγματικότητα και τις εμπειρίες της προσωπικής του ζωής. Σε πολλά παραμύθια του (π.χ. «Τα καινούργια ρούχα του αυτοκράτορα») αποκαλύπτει με σατιρική διάθεση τα ελαττώματα και τις αδυναμίες των ανθρώπων. Άλλα πάλι (π.χ. «Το μολυβένιο στρατιωτάκι») είναι απαισιόδοξα και με δυσάρεστο τέλος, που μας προβληματίζει.

Μισέλ Τουρνιέ

[Το παιχνίδι της μεταμφίεσης]

ΣΤ6

Σεπτέμβρης του 1759. Ο Ροβινσόνας ξυπνάει ναυαγός σ' ένα άγριο ερημικό νησί του Ατλαντικού ωκεανού. Δίνει σκληρή μάχη με τον εαυτό του για να προσαρμοστεί στην καινούργια του ζωή κοντά στην παρθένα φύση, μακριά από τον πολιτισμό. Στον αγώνα του αυτόν θα τον βοηθήσει ο Παρασκευάς, ένας Ινδιάνος που ο Ροβινσόνας σώζει από το θάνατο. Αυτός θα μυήσει σιγά σιγά το Ροβινσόνα στη φυσική ζωή και στην αναγνώριση της αξίας των απλών πραγμάτων.

Δεν πέρασε πολύς καιρός και ο Παρασκευάς επινόησε άλλο παιχνίδι, ακόμα πιο ενδιαφέρον και περίεργο από τα δύο αντίγραφα*.

Έν' απόγευμα ξύπνησε κάπως απότομα το Ροβινσόνα που έπαιρνε το μεσημεριάτικο υπνάκο του κάτω από έναν ευκάλυπτο. Είχε σκαρώσει ένα μασκάρεμα, που ο Ροβινσόνας δεν κατάλαβε αμέσως το νόημά του. Είχε χώσει τα πόδια του μέσα σε κομμάτια από παλιά ρούχα δεμένα σαν να 'ταν παντελόνι. Ένα κοντό γιλέκο σκέπαζε τους ώμους του. Φορούσε ψάθινο καπέλο, μα σαν να μη του 'φτανε αυτό, κρατούσε και ομπρέλα από φοινικόφυλλα. Και, το σπουδαιότερο, είχε ψεύτικη γενειάδα από κομμάτια μπαμπάκι κολλημένα στα μάγουλά του.

— Ξέρεις ποιος είμαι; Ρώτησε το Ροβινσόνα σεργιανώντας* μπροστά του όλο μεγαλοπρέπεια.

— Όχι.

— Είμαι ο Ροβινσόνας Κρούσος, από την πόλη Γιορκ της Αγγλίας, ο αφέντης του άγριου Παρασκευά!

— Τότε εγώ ποιος είμαι; Ρώτησε ο Ροβινσόνας εμβρόντητος*.

— Μάντεψε!

Ο Ροβινσόνας τον ήξερε απέξω κι ανακατωτά τον Παρασκευά και καταλάβαινε τον παραμικρό υπαινιγμό* του. Σηκώθηκε και χάθηκε μέσα στο δάσος.

Αφού ο Παρασκευάς ήταν Ροβινσόνας, ο παλιός Ροβινσόνας, αφέντης του σκλάβου Παρασκευά, στο Ροβινσόνα δεν έμενε παρά να γίνει Παρασκευάς, ο παλιός σκλάβος Παρασκευάς. Πραγματικά, δεν είχε πια την τετράγωνη γενειάδα και τα κουρεμένα μαλλιά που είχε πριν από την έκρηξη, και έμοιαζε τόσο πολύ με τον Παρασκευά, που δε χρειαζόταν μεγάλη προσπάθεια για να παίξει το ρόλο του. Έτριψε μόνο το πρόσωπο και το σώμα του με καρυδόζουμο, για να σκουρύνει, κι έδεσε πίσω από τα γοφά του την πέτσινη μπροστέλα* των Αραουκανών, που φορούσε ο Παρασκευάς, όταν ξεμπάρκαρε στο νησί. Έπειτα παρουσιάστηκε στον Παρασκευά και του είπε:

το παιχνίδι με τα δύο αντίγραφα: ο Παρασκευάς έφτιαξε ένα ομοίωμα του Ροβινσόνα κι ύστερα με τη σειρά του ο Ροβινσόνας έκανε το ίδιο ❖ **σεργιανώντας** (σεργιανάω και σεργιανίζω): περπατώντας ❖ **εμβρόντητος:** ξαφνιασμένος ❖ **τον παραμικρό υπαινιγμό:** το παραμικρό υπονοούμενο ❖ (η) **μπροστέλα:** ποδιά

— Ορίστε, είμαι ο Παρασκευάς!

Αμέσως ο Παρασκευάς βάλθηκε να φτιάξει μεγάλες φράσεις στα καλύτερά του αγγλικά και ο Ροβινσόνας του απαντούσε με λίγες λέξεις στα αραουκανικά που είχε μάθει τον καιρό που ο Παρασκευάς δεν καταλάβαινε γρι από εγγλέζικα.

— Σ' έσωσα από τους ομοφύλους σου*, που ήθελαν να σε θυσιάσουν στα κακοποιά πνεύματα, είπε ο Παρασκευάς.

Και ο Ροβινσόνας γονάτισε στη γη, έσκυψε το κεφάλι ως το χώμα μουρμουρίζοντας φοβισμένα ευχαριστώ. Τέλος, πιάνοντας το πόδι του Παρασκευά, το 'βαλε πάνω στο σβέρκο του.

Φώτη Κόντογλου, *Ο Ροβινσόνας Κρούσος*

Το έπαιξαν πολλές φορές αυτό το παιχνίδι. Εκείνος που το άρχιζε ήταν πάντα ο Παρασκευάς. Μόλις παρουσιαζόταν με την ομπρέλα και τα ψεύτικα γένια του, ο Ροβινσόνας καταλάβαινε ότι απέναντί του βρισκόταν ο Ροβινσόνας και λοιπόν ελόγου του* έπρεπε να παίξει το ρόλο του Παρασκευά. Άλλωστε, ποτέ δεν έπαιζαν σκηνές φανταστικές, παράσταιναν μόνο επεισόδια της παλιάς ζωής τους, τότε που ο Παρασκευάς ήταν φοβισμένος σκλάβος και ο Ροβινσόνας αυστηρό αφεντικό. Έπαιζαν την ιστορία των μασκαρεμένων κάκτων, την άλλη με την καταστροφή του ορυζώνα ή το κρυφό κάπνισμα της πίπας κοντά στην μπαρουταποθήκη. Καμιά σκηνή όμως δεν άρεσε τόσο πολύ στον Παρασκευά, όσο αυτή της αρχής, όταν τον κυνηγούσαν οι Αραουκανοί, που ήθελαν να τον θυσιάσουν, και τον έσωζε ο Ροβινσόνας.

Αυτός είχε καταλάβει πως το παιχνίδι έκανε καλό στον Παρασκευά, γιατί τον αλάφρωνε από τη δυσάρεστη ανάμνηση της σκλαβιάς του. Μα και στον ίδιο το Ροβινσόνα έκανε καλό το παιχνίδι, γιατί είχε ακόμα μερικές τύψεις, που ήταν άλλοτε σκληρός αφέντης του Παρασκευά.

μετάφραση: Δημήτρης Ραυτόπουλος

τους ομοφύλους σου (ο ομόφυλος): τους ανθρώπους της φυλής σου ⁘ **ελόγου του:** ο ίδιος προσωπικά

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Γιατί επινόησε ο Παρασκευάς το παιχνίδι της μεταμφίεσης και σε τι βοήθησε αυτό το παιχνίδι και τους δύο ήρωες;
2. Με αφορμή το κείμενο συζητήστε στην τάξη τους τρόπους που μας βοηθούν να καταλάβουμε καλύτερα τους συνανθρώπους μας.
3. Να κάνετε ένα παιχνίδι ρόλων, παίζοντας ο καθένας ένα ρόλο παρμένο από τη ζωή ή τη λογοτεχνία.

Μισέλ Τουρνιέ

(Michel Tournier, Παρίσι 1924)

Σπούδασε φιλοσοφία. Αγαπά τα παιδιά κι έχει πάθος για τη φωτογραφία. Στο έργο του συνθέτει φιλοσοφικά, μυθικά και κοινωνικά στοιχεία. Στο βιβλίο του *Ο Παρασκευάς ή στις μονές του Ειρηνικού* (*Ο Παρασκευάς ή η πρωτόγονη ζωή* είναι η διασκευή για παιδιά) έχει επηρεαστεί από το έργο του Ντάνιελ ντε Φόου *Ροβινσών Κρούσος*. Ωστόσο, δίνει τη δική του εκδοχή. Άλλα έργα του είναι: *Επτά παραμύθια, Τα Μετέωρα, Γκασπάρ Μελχιόρ και Βαλτάσαρ, Η χρυσή σταγόνα, Ο τσαλαπετεινός, Ο βασιλιάς των Σκληθρών, Ζιλί και Ιωάννα* κ.ά. Ο Μ. Τουρνιέ έχει ασχοληθεί και με την τέχνη της φωτογραφίας.

Η καλόγρια η τσιγγάνα

ΣΤ7

Βουνά και σύγνεφα μακριά
σ' όλα τα γύρω σιγαλιά

Κάμποι και δέντρα μες στη ζέστη
και τα τοιχιά* μες στον ασβέστη

Σ' ένα αχερόχρωμο πανί*
κεντά η καλόγρια η μικρή

Άχου τι όμορφα κεντάει
το χεράκι της πώς πάει

Βάνει πουλιά βάνει δεντρά
βάνει και τ' άστρα τα χρυσά

Βάνει στις τέσσερις τις κόχες
τέσσερις αγριομολόχες

Σ' ένα αχερόχρωμο πανί
κεντά η καλόγρια η μικρή

Μα κάθε τόσο αναστενάζει
και κάτι με το νου της βάζει

Λίγο το χέρι σταματά
μες στον αέρα και κοιτά

Στα μάτια της που ανοιγοκλειούν
δυο καβαλάρηδες περνούν

Κι ύστερα πάλι στο πανί
κεντά η καλόγρια η μικρή

Τι ποτάμια! Τι χορτάρια!
Τι λιοτρόπια*! Τι φεγγάρια!

Πλάσματα της αρεσιάς της*
της ονειροφαντασιάς της

μετάφραση: Οδυσσέας Ελύτης

Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα, *Η τσιγγάνα καλόγρια*
(Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα, *Σχέδια*, 1987)

τα τοιχιά (το τοιχί): οι τοίχοι ❖ **αχερόχρωμο πανί:** κιτρινωπό πανί, πανί που το χρώμα του είναι ίδιο με του άχυρου ❖ **λιοτρόπια** (το λιοτρόπι): το ηλιοτρόπιο, δηλαδή το φυτό ήλιος, που μοιάζει με τεράστια μαργαρίτα ❖ **της αρεσιάς της** (η αρεσιά): του γούστου της

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποια στοιχεία μάς δίνει ο ποιητής για το κέντημα της καλόγριας; Υπάρχει κάτι που να προκαλεί την προσοχή της; Πώς θα χαρακτηρίζατε την ψυχική της κατάσταση;
2. Εσείς τι θα κεντούσατε ή τι θα ζωγραφίζατε σ' ένα πανί ή σ' ένα μαντίλι; Δοκιμάστε να σκιτσάρετε μερικά «πλάσματα» της δικής σας «ονειροφαντασιάς».
3. Στο σχέδιο *Η τσιγγάνα καλόγρια* ο Λόρκα ζωγράφισε την ηρωίδα του ποιήματος. Ο ίδιος είπε για τα σχέδιά του: «Αισθάνομαι άνετα, χαρούμενος, παιδί, όταν τα φιλοτεχνώ». Παρατηρήστε το σχέδιο και δώστε στοιχεία για την ενδυμασία της καλόγριας, το χώρο στον οποίο βρίσκεται, και τα χρώματα που χρησιμοποιεί ο ποιητής.

Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα

(Federico Garcia Lorca, Ισπανία 1898-1936)

Έγραψε ποιήματα και θεατρικά έργα. Κατά τη διάρκεια της σύντομης ζωής του εκδήλωσε μεγάλο και πολύπλευρο ταλέντο στη λογοτεχνία, στη ζωγραφική και στη μουσική. Βρήκε βίαιο θάνατο, δολοφονημένος από τους Ισπανούς εθνικιστές, λίγο μετά το ξέσπασμα του εμφύλιου πολέμου στην Ισπανία. Στο έργο του επηρεάστηκε από τη λαϊκή παράδοση της πατρίδας του και τη μουσική των τσιγγάνων. Εμπνέεται από τη φύση και τον έρωτα, και προβληματίζεται από την ιδέα του θανάτου. Ποιητικά έργα του: *Τσιγγάνικο Ρομανθέρο, Ποιητής στη Νέα Υόρκη* κ.ά. Θεατρικά: *Ο ματωμένος γάμος, Γιέρμα, Το σπίτι της Μπερνάρντα Άλμπα* κ.ά.

Νίκος Καζαντζάκης

[Ο γιος]

Τα αποσπάσματα που ακολουθούν ανήκουν στο Δ΄ κεφάλαιο του πολύ γνωστού μυθιστορήματος του μεγάλου Κρητικού λογοτέχνη Αναφορά στον Γκρέκο. *Το έργο αυτό κυκλοφόρησε το 1961, μετά το θάνατο του συγγραφέα, και αποτελεί τη λογοτεχνική αυτοβιογραφία του.*

ΣΤ8

Ο Αύγουστος ήταν για μένα, όταν ήμουν παιδί, κι είναι ακόμα, ο πιο αγαπημένος μου μήνας· αυτός φέρνει, μαθές*, τα σταφύλια και τα σύκα, τα πεπόνια, τα καρπούζια· τον ονομάτισα Άγιον Αύγουστο· αυτός ο προστάτης μου, έλεγα, σε αυτόν θα κάνω την προσευκή μου· όταν θέλω τίποτα, από αυτόν θα το ζητώ, κι αυτός θα το ζητήσει από το Θεό, κι ο Θεός θα μου το δώσει. Και μια φορά πήρα νερομπογιές και τον ζωγράφισα: Έμοιαζε πολύ του παππού μου του χωριάτη· τα ίδια κόκκινα μάγουλα, το ίδιο φαρδύ χαμόγελο, μα ήταν ξυπόλυτος μέσα σ' ένα πατητήρι και πατούσε σταφύλια, και τα πόδια του ως τα γόνατα κι ως πάνω στα μεριά τα 'χα ζωγραφίσει κόκκινα από το μούστο· κι είχα στεφανώσει το κεφάλι του με κληματόφυλλα. Όμως κάτι του 'λειπε· μα τι; Τον κοίταξα καλά καλά και του 'βαλα δυο κέρατα στο κεφάλι, ανάμεσα στα κληματόφυλλα, γιατί το μαντίλι που φορούσε ο παππούς μου έκανε δεξά και ζερβά δυο μεγάλους κόμπους σαν κέρατα.

Από τη στιγμή που τον ζωγράφισα και στερέωσα το πρόσωπό του, στερεώθηκε και μέσα μου η εμπιστοσύνη μου σε αυτόν, και κάθε χρόνο τον περίμενα να 'ρθει, να τρυγήσει τ' αμπέλια της Κρήτης, να πατήσει τα σταφύλια και να κάμει το θάμα του, να βγάλει από τα σταφύλια κρασί. Γιατί, θυμούμαι, το μυστήριο τούτο με τυράννησε πολύ —πώς μπορεί να γίνει το σταφύλι κρασί· μονάχα ο Άγιος Αύγουστος μπορούσε να κάμει ένα τέτοιο θάμα· κι έλεγα: Αχ, να τύχαινε να τον συναπαντήσω μια μέρα στο αμπέλι που είχαμε απόξω από το Μεγάλο Κάστρο και να τον ρωτήσω να μου πει το μυστικό. Τι 'ναι το θάμα τούτο δεν καταλάβαινα. Η αγουρίδα γίνεται σταφύλι, το σταφύλι γίνεται κρασί, το κρασί το πίνουν οι ανθρώποι και μεθούνε· γιατί μεθούνε; Όλα αυτά μου φαίνουνταν μυστήρια φοβερά, και μια φορά που ρώτησα τον πατέρα μου, αυτός μάζεψε τα φρύδια: «Μη φυτρώνεις εκεί που δε σε σπέρνουν!», μου αποκρίθηκε.

Τον Αύγουστο ξάπλωναν και στους οψιγιάδες* τα σταφύλια, να τα ξεράνει ο ήλιος να γίνουν σταφίδα. Μια χρονιά είχαμε πάει στο αμπέλι μας και μέναμε στο εξοχικό μας σπιτάκι· ο αγέρας μύριζε, η γης καίγουνταν, τα τζιτζίκια καίγουνταν κι αυτά, σα να κάθουνταν απάνω σε κάρβουνα αναμμένα.

Τη μέρα εκείνη, της Κοίμησης της Παναγιάς, 15 Αυγούστου, οι εργάτες δε δούλευαν κι ο πατέρας μου κάθουνταν στη ρίζα μιας ελιάς και κάπνιζε· είχαν έρθει γύρα οι γειτό-

---

μαθές: βέβαια ❖ **στους οψιγιάδες** (ο οψιγιάς): στα χωράφια δίπλα στα αμπέλια. Μετά από ειδικό καθάρισμα άπλωναν σ' αυτά και ξέραιναν τις σταφίδες

νοι, που είχαν απλώσει κι αυτοί τη σταφίδα τους, κάπνιζαν πλάι στον πατέρα μου, αμίλητοι. Φαίνουνταν στενοχωρημένοι. Όλοι είχαν καρφώσει τα μάτια σ' ένα συννεφάκι που 'χε προβάλει στον ουρανό, κατασκότεινο, βουβό, και προχωρούσε. Είχα καθίσει κι εγώ κοντά στον πατέρα μου και κοίταζα το σύννεφο· μου άρεσε· σκούρο μολυβί, χνουδάτο, κι ολοένα μεγάλωνε, άλλαζε πρόσωπο και κορμί, πότε σα γεμάτο ασκί, πότε σα μαυροφτέρουγο όρνιο και πότε σαν τον ελέφα που είχα δει ζωγραφιά· κουνούσε την προβοσκίδα του κι έψαχνε ν' αγγίξει κάτω της γης. Αεράκι χλιαρό φύσηξε, τα φύλλα της ελιάς ανατρίχιασαν. Ένας γείτονας πετάχτηκε όρθιος, άπλωσε το χέρι κατά το σύννεφο που προχωρούσε.

— Ανάθεμά το, μουρμούρισε, ο Θεός να με βγάλει ψεύτη, φέρνει τον κατακλυσμό!

— Δάγκασε τη γλώσσα σου, του 'καμε ένας γέρος θεοφοβούμενος, δε θα το αφήσει η Παναγιά· σήμερα είναι της χάρης της.

Ο πατέρας μου έγρουξε*, μα δεν έβγαλε άχνα· πίστευε στην Παναγιά, μα δεν πίστευε πως η Παναγιά μπορεί να κουμαντάρει τα σύννεφα.

Εκεί που μιλούσαν, ο ουρανός σκεπάστηκε· οι πρώτες στάλες, χοντρές, ζεστές, άρχισαν να πέφτουν. Τα σύννεφα χαμήλωσαν, κίτρινες βουβές αστραπές καταξέσκιζαν τον ουρανό.

— Παναγιά μου, φώναξαν οι γειτόνοι, βοήθεια!

Όλοι πετάχτηκαν απάνω, κατασκόρπισαν, καθένας έτρεχε κατά το αμπέλι του, όπου είχε απλώσει τη σταφίδα της χρονιάς· κι ως έτρεχαν, ολοένα και σκοτείνιαζε ο αγέρας, κρεμάστηκαν μαύρες πλεξούδες από τα σύννεφα, ξέσπασε η μπόρα. Γέμισαν τ' αυλάκια, πήραν να τρέχουν οι δρόμοι σαν ποταμοί, φωνές ακούστηκαν γοερές από το κάθε αμπέλι. Άλλοι βλαστημούσαν, άλλοι φώναζαν την Παναγιά να τους λυπηθεί, να βάλει το χέρι της, και στο τέλος θρήνος ξέσπασε πίσω από τις ελιές στο κάθε αμπέλι.

Ξέφυγα από το σπιτάκι, έτρεξα μέσα στη νεροποντή, παράξενη χαρά με είχε συνεπάρει, σα μεθύσι.

Είχα φτάσει ως το δρόμο, δεν μπόρεσα να τον περάσω, ήταν ποταμός, και στάθηκα και κοίταζα: Μαζί με τα νερά κυλούσαν αγκαλιές αγκαλιές τα μεσοξεραμένα σταφύλια, ο μόχτος της χρονιάς, έτρεχαν κατά τη θάλασσα και χάνουνταν. Ο θρήνος δυνάμωνε, μερικές γυναίκες είχαν χωθεί ως τα γόνατα μέσα στα νερά και μάχουνταν να περισώσουν λίγη σταφίδα· άλλες, όρθιες στην άκρα του δρόμου, είχαν βγάλει τις μπολίδες τους* και συρομαδιούνταν*.

Είχα γίνει μουσκίδι ως το κόκαλο· πήρα δρόμο κατά το σπιτάκι και μάχουμουν* να κρύψω τη χαρά μου· βιάζουμουν να δω τι θα 'κανε ο πατέρας μου· θα 'κλαιγε, θα βλαστημούσε, θα φώναζε; Περνώντας από τον οψιγιά είδα πως όλη μας η σταφίδα είχε φύγει.

Τον είδα να στέκεται στο κατώφλι, ακίνητος, και δάγκανε τα μουστάκια του. Πίσω του, όρθια, η μητέρα μου έκλαιγε.

— Πατέρα, φώναξα, πάει η σταφίδα μας!

— Εμείς δεν πάμε, μου αποκρίθηκε· σώπα!

έγρουξε (γρούζω): γόγγυξε ❖ **τις μπολίδες τους** (η μπολίδα): τα τσεμπέρια τους, τα μαντίλια που έδεναν το κεφάλι τους ❖ **συρομαδιούνταν** (συρομαδιέμαι): τραβούσαν τα μαλλιά τους ❖ **μάχουμουν** (μάχουμαι= μάχομαι): προσπαθούσα

Ποτέ δεν ξέχασα τη στιγμή ετούτη· θαρρώ μου στάθηκε στις δύσκολες στιγμές της ζωής μου μεγάλο μάθημα· αναθυμόμουν τον πατέρα μου ήσυχο, ασάλευτο, να στέκεται στο κατώφλι, μήτε βλαστημούσε μήτε παρακαλούσε μήτε έκλαιγε· ασάλευτος κοίταζε τον όλεθρο κι έσωζε, μόνος αυτός, ανάμεσα σε όλους τους γειτόνους, την αξιοπρέπεια του ανθρώπου.

Θεόφιλου Χατζημιχαήλ, *Βάκχος. Θεός του οίνου. Θεός των αρχαίων* (Θεόφιλος. *Ζωγραφικοί πίνακες*, Δήμος Μυτιλήνης – Μουσείο Θεοφίλου)

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποιος είναι ο αγαπημένος σας μήνας και γιατί; Μπορείτε να τον ζωγραφίσετε, δίνοντάς του ανθρώπινη μορφή;
2. Ποιο πρόσωπο της ελληνικής μυθολογίας σας φέρνει στο νου ο Αύγουστος, όπως μας τον παρουσιάζει ο συγγραφέας, και ποια είναι τα στοιχεία της ομοιότητάς τους;
3. Μπορείτε να χωριστείτε σε ομάδες και να βρείτε πληροφορίες για τον τρύγο στη μυθολογία, στην αρχαία Ελλάδα, στη λαϊκή παράδοση, στη ζωγραφική, στη μουσική, στη λογοτεχνία, στην εκκλησιαστική παράδοση, στη σύγχρονη εποχή.
4. Παρατηρήστε τους πίνακες του Θεόφιλου (σελ. 157) και του Αστεριάδη (σελ. 158). Ύστερα γράψτε μια μικρή ιστορία με σχετικό θέμα και διηγηθείτε την.

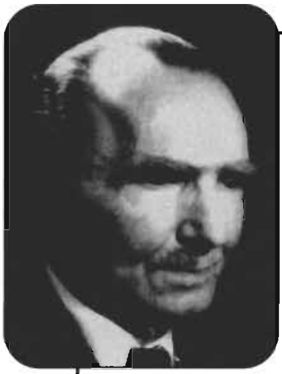

Νίκος Καζαντζάκης

(Ηράκλειο 1883 - Φράιμπουργκ Γερμανίας 1957)

Στοχαστής, μεταφραστής και σπουδαίος πεζογράφος. Επηρεάστηκε από τους μεγάλους φιλόσοφους Νίτσε και Μπερξόν, από το βουδισμό και την κομουνιστική ιδεολογία. Επιδίωξε την ίδρυση νέας θρησκείας και οραματίστηκε μια καινούργια ηθική. Άνθρωπος πολυταξιδεμένος, πνεύμα ανήσυχο και ανυπόταχτο, συνδύασε στο έργο του ποικίλα στοιχεία από διάφορους πολιτισμούς, τα οποία κατάφερε να ενσωματώσει στην ελληνική πολιτιστική κληρονομιά. Έργα του: *Ασκητική, Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά, Ο φτωχούλης του Θεού, Οδύσσεια, Ο Χριστός ξανασταυρώνεται, Καπετάν Μιχάλης* κ.ά.

Αγήνορα Αστεριάδη, *Τρύγος. Δύο γυναίκες (Αγήνωρ Αστεριάδης. Ζωγραφική – Χαρακτική*, Δήμος Αθηναίων – Δήμος Λάρισας)

Θρησκευτική ζωή

Νικηφόρου Λύτρα, *Τα κάλαντα* (*Το παιδί στη νεοελληνική τέχνη*, εκδ. Adam)

Νικηφόρος Λύτρας (1832-1904)

Σπουδαίος Έλληνας ζωγράφος. Φιλοτέχνησε πίνακες με προσωπογραφίες, ιστορικά θέματα και ηθογραφικές σκηνές της καθημερινής ζωής.

Νικηφόρου Λύτρα, *Τα κάλαντα* (λεπτομέρεια)

Απόστολος Παύλος

[Η αγάπη]

Αν μπορώ να λαλώ όλες τις γλώσσες των ανθρώπων, ακόμα και των αγγέλων, αλλά δεν έχω αγάπη για τους άλλους, οι λόγοι μου ακούγονται σαν ήχος χάλκινης καμπάνας ή σαν κυμβάλου* αλαλαγμός*. Κι αν έχω της προφητείας το χάρισμα κι όλα κατέχω τα μυστήρια κι όλη τη γνώση, κι αν έχω ακόμα όλη την πίστη έτσι που να μετακινώ βουνά, αλλά δεν έχω αγάπη, είμαι ένα τίποτα. Κι αν ακόμα μοιράσω στους φτωχούς όλα μου τα υπάρχοντα, κι αν παραδώσω στη φωτιά το σώμα μου για να καεί, αλλά δεν έχω αγάπη, σε τίποτα δε μ' ωφελεί.

Εκείνος που αγαπάει έχει μακροθυμία*, έχει και καλοσύνη· εκείνος που αγαπάει δε ζηλοφθονεί*· εκείνος που αγαπάει δεν κομπάζει* ούτε περηφανεύεται· είναι ευπρεπής, δεν είναι εγωιστής ούτε ευερέθιστος*· ξεχνάει το κακό που του έχουν κάνει. Δε χαίρεται για το στραβό που γίνεται, αλλά μετέχει στη χαρά για το σωστό. Εκείνος που αγαπάει όλα τα ανέχεται· σε όλα εμπιστεύεται, για όλα ελπίζει, όλα τα υπομένει.

Ποτέ η αγάπη δε θα πάψει να υπάρχει.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Βρείτε στο κείμενο τα γνωρίσματα της αγάπης. Από ποια πράγματα ή στοιχεία της ζωής είναι ανώτερη;
2. «Εγώ δεν είμαι για να μοιράζομαι έχθρες αλλ' αγάπη», λέει η Αντιγόνη, η ηρωίδα του Σοφοκλή, στην ομώνυμη τραγωδία. «Αγαπώ, άρα υπάρχω», γράφει ο Νικηφόρος Βρεττάκος σ' ένα ποίημά του. Να συζητήσετε στην τάξη για το νόημα των παραπάνω φράσεων.
3. Με ποιους τρόπους εκδηλώνετε εσείς την αγάπη σας προς τους γονείς, τα αδέλφια ή τους φίλους σας;

Φώτη Κόντογλου,
[*Ο Χριστός*]

κυμβάλου (το κύμβαλο): κρουστού οργάνου · (ο) **αλαλαγμός:** ήχος, κραυγή. Η φράση **«σαν κυμβάλου αλαλαγμός»** σημαίνει ότι οι λόγοι είναι κούφιοι, χωρίς ουσία · (η) **μακροθυμία:** ανεκτικότητα, υπομονή · **δε ζηλοφθονεί** (ζηλοφθονώ): δεν οδηγεί σε ζήλια και μίσος · **δεν κομπάζει** (κομπάζω): δεν υπερηφανεύεται χωρίς λόγο, δεν ψωροϋπερηφανεύεται · **ευερέθιστος:** αυτός που θυμώνει με το παραμικρό

Απόστολος Παύλος

(Ταρσός Κιλικίας 10 μ.Χ - Ρώμη 64 μ.Χ.)

Υπήρξε μια από τις κορυφαίες φυσιογνωμίες του χριστιανισμού, ένας από τους Αποστόλους του Χριστού. Ασπάστηκε το χριστιανισμό λίγα χρόνια μετά το θάνατο του Ιησού και από διώκτης του έπαιξε πρωταρχικό ρόλο στην εξάπλωση της νέας θρησκείας, αφιερώνοντας τη ζωή του στη διάδοση του Ευαγγελίου. Κατάφερε να κάνει γνωστό το χριστιανισμό έξω από τα στενά όρια της Παλαιστίνης και να επιδράσει στον κόσμο των εθνικών. Ο Παύλος συνέγραψε πολλές *Επιστολές (Προς Ρωμαίους, Προς Κορινθίους, Προς Γαλάτας, Προς Θεσσαλονικείς* κ.ά.), με τις οποίες ρύθμισε τα προβλήματα των Εκκλησιών που τότε είχαν ιδρυθεί.

Θεοφάνης ο Κρης

Περίφημος αγιογράφος του 16ου αι. από την Κρήτη. Οι μορφές του διακρίνονται από φυσικότητα και εκφραστική δύναμη.

Θεοφάνους του Κρητός, [*Απόστολος Παύλος*]. Λεπτομέρεια τοιχογραφίας. 16ος αι. μ.Χ., Άγιον Όρος (Μανόλη Χατζηδάκη, Ο κρητικός ζωγράφος Θεοφάνης, εκδ. Μονής Σταυρονικήτα - Άγιον Όρος)

Κωστής Παλαμάς

Ένας Θεός

Ω! μέσα μου γεννιέται ένας Θεός!
και το κορμί μου γίνεται ναός,
δεν είναι ως πρώτα φάτνη ταπεινή·
μέσα μου λάμπουν ξάστεροι ουρανοί,

το μέτωπό μου λάμπει σαν αστέρι...
Στο Θεό φανείτε τώρα, ήρθεν η ώρα,
από τ' άγνωστα μυστικά σας μέρη,
Μάγοι, φέρτε στο Θεό τα πλούσια δώρα.

Φέρτε μου Μάγοι —θεία βουλή* το γράφει—
τη σμύρνα της ελπίδας, το λιβάνι
της πίστης, της αγάπης το χρυσάφι!
Μυστήρια τέτοια ανθρώπου νους δε βάνει!

Και σεις, Θρόνοι πανάχραντοι, αγγελούδια,
στην καρδιά μου —στην κούνια του— σκυμμένα,
με της αθανασίας τα τραγούδια
υμνολογείτε εσείς τη θεία τη γέννα.

Μέσα μου λάμπουν ξάστεροι ουρανοί,
και το κορμί μου, φάτνη ταπεινή,
βλέπω κι αλλάζει, γίνεται ναός·
ω! μέσα μου γεννιέται ένας Θεός!

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποιο είναι το γεγονός που κάνει να μεταβληθεί το σώμα του ποιητή; Με τι παρομοιάζεται;
2. Φάτνη-ναός: Πώς τα εννοεί ο ποιητής;
3. Πώς καταλαβαίνετε το στίχο «και το κορμί μου γίνεται ναός»;
4. Με τις μεταφορές ή τις παρομοιώσεις του ποιήματος σχηματίστε δικές σας φράσεις, για να δείξετε τι είναι για σας η γέννηση του Χριστού.
5. Τι είδους είναι το μέτρο και η ομοιοκαταληξία του ποιήματος;

- Βιογραφία του Κωστή Παλαμά υπάρχει στη σελίδα 19.

(η) **βουλή:** η επιθυμία, η θέληση

Ειρήνη Μάρρα

Τα Χριστούγεννα του Τα Κι Κο

Z3

Ο Τα Κι Κο ήταν ένα Κινεζάκι με χρυσαφένιο δέρμα και σκιστά ολόμαυρα μάτια. Ο μόνος του μπελάς ήταν τα μαλλιά του. Ίσια σαν πρόκες δε στεκόντουσαν ποτέ σε μια μεριά κι όλο τα έβρεχε και τα χτένιζε. Γιατί στον Τα Κι Κο άρεσε πολύ να είναι περιποιημένος.

Ο αξιότιμος πατέρας του κι η αξιαγάπητη μητέρα του ένα πρωί του ανήγγειλαν πως σύντομα θα ταξίδευαν στην Ευρώπη.

— Αυτήν την εποχή, του είπαν, γιορτάζουν μια μεγάλη γιορτή. Τη γέννηση του Χριστού. Θα πάμε να περάσουμε αυτές τις μέρες εκεί με φίλους που είχαν την ευγενική διάθεση να μας καλέσουν.

Ο ευγενικός Τα Κι Κο ευχαρίστησε τους γονείς του με μια βαθιά υπόκλιση. Μέσα του όμως ένιωθε πολύ πολύ λυπημένος. Δεν ήθελε να ταξιδέψει στην Ευρώπη.

Ο φίλος του Τε Κουέν είχε σκαλίσει με το σουγιά του ένα ξυλοπέδιλο κι ο Τα Κι Κο είχε υποσχεθεί να του το βάψει. Κι ο Λη με την αδελφή του Τη Σουαίην θα τον έπαιρναν μαζί τους στο ποτάμι, να του δείξουν ένα πέρασμα με πολλά ψάρια. Καλύτερα, λοιπόν, να έμενε μαζί τους στην Κίνα παρά να ταξιδέψει στην Ευρώπη για να γιορτάσει τα γενέθλια ενός κυρίου, που στο κάτω κάτω ούτε που τον γνώριζε.

Θυμάται που στα δικά του γενέθλια ο αξιότιμος πατέρας του έκανε δώρο στην αξιολάτρευτη μητέρα του μια πολύχρωμη βεντάλια από μεταξωτό ζωγραφισμένο πουλί. Κι η μαμά χαμογέλασε με το πιο όμορφό της χαμόγελο. Κι ο Τα Κι Κο ένιωσε πολύ ευτυχισμένος.

Οι μέρες κύλησαν γρήγορα. Οι φίλοι του προσπάθησαν να κρύψουν τη στεναχώρια τους, κι ο Τα Κι Κο προσπάθησε να κρύψει τη δικιά του. Ήρθε η μέρα.

Μουτρωμένος ανέβηκε στη σκάλα του αεροπλάνου. Μόλις όμως άρχισαν να δουλεύουν οι κινητήρες, όλα ξεχάστηκαν. Κι όταν το αεροπλάνο άρχισε να τρέχει στα σύννεφα, βιδώνοντας με δύναμη τους έλικές του στον αέρα, τότε τα μαύρα μάτια του ξαστέρωσαν για τα καλά. Ήταν τόσο όμορφα να ταξιδεύεις στον ουρανό, μέσα στη ζεστή κοιλιά ενός μεγάλου πουλιού.

Φτάνοντας στο σπίτι των φίλων τους, ο πατέρας τον σύστησε στον κύριο και την κυρία του σπιτιού. Όμως κανέναν από τους δυο δεν έλεγαν Χριστό.

— Φαίνεται, λείπει από το σπίτι αυτή τη στιγμή, σκέφτηκε ο Τα Κι Κο. Ίσως έρθει αργότερα.

Όμως δεν ήρθε. Κι ενώ ετοίμαζαν τη γιορτή του, ο αξιότιμος κύριος Χριστός δε φαινόταν πουθενά· όσο περνούσαν οι μέρες, τόσο άναβε η περιέργειά του. Στο τέλος δεν κρατήθηκε. Πήγε και βρήκε την ευγενική κυρία του σπιτιού, έκανε μια βαθιά υπόκλιση και τη ρώτησε ποιος είναι τέλος πάντων ο κύριος Χριστός που γιορτάζει.

Η κυρία γέλασε:

— Γιατί τον λες «κύριο»; Ρώτησε.

— Πώς να τον πω;

— Μονάχα... Χριστό.

— Γιατί; Δε θέλει να τον λένε κύριο;

— Μα... είναι Θεός.

Ο Τα Κι Κο έμεινε με το στόμα ανοιχτό. Κοιτούσε την κυρία σαστισμένος κι εκείνη τότε του είπε γελώντας.

— Φαίνεται πως δεν τον γνωρίζεις καθόλου. Στάσου να σου τον δείξω.

Έφυγε και σε λίγο ξαναγύρισε. Του έφερε μια ζωγραφισμένη φωτογραφία και του έδειξε ένα μωρό στην αγκαλιά της μητέρας του.

— Να, αυτός είναι ο Χριστός, του είπε δείχνοντάς του το μωρό.

Ο Τα Κι Κο έμεινε με τη ζωγραφισμένη φωτογραφία στο χέρι. «Θεός», λέει. Μα ο Θεός είναι δράκος κι αυτό το μωρό δεν είχε ούτε ουρά ούτε μεγάλα ρουθούνια.

«Το μωρό της εξαδέρφης μου είναι πιο ωραίο. Έχει χρυσαφένιο δέρμα και σκιστά ματάκια», σκέφτηκε, μα δεν είπε τίποτα, κρύβοντας τη ζωγραφιά κάτω απ' το μαξιλάρι του.

Το βράδυ που θα γιόρταζαν τα γενέθλια αυτού του μωρού ήρθε. Όλη μέρα ετοίμαζαν, με φασαρία και πηγαινέλα. Και το βράδυ ανάψανε πάρα πολλά φώτα και ακουγόταν και παράξενη μουσική. Ήρθαν πολλοί στο σπίτι, πάρα πολλοί, με σκούρα ρούχα κι αστραφτερά χρυσαφικά, με πολλές μυρωδιές και χρώματα στο πρόσωπό τους. Όμως ήταν όλοι μεγάλοι. Δεν ήρθαν καθόλου παιδιά.

Κινέζικος δράκος

Ο Τα Κι Κο έμεινε στο σαλόνι μαζί με τους μεγάλους κάμποση ώρα. Ύστερα βαρέθηκε. Ανέβηκε στο δωμάτιό του. Άρχισε να ψαχουλεύει τα πράγματά του και το μυαλό του πήδησε στην Κίνα. Ξάπλωσε. Ήθελε να κοιμηθεί, μα δεν μπορούσε. Μόλις έκλεισε τα μάτια του, είδε μπροστά του τον Τε Κουέν με το ξυλοπάπουτσο που σκάλιζε. Είδε το Λη, και την Τη Σουαίην, με μια καλαθούνα* ξέχειλη ψάρια. Άνοιξε γρήγορα τα μάτια του, μα δεν ωφελούσε· είχαν κιόλας γεμίσει δάκρυα. Αχ, γιατί γεμίζουνε τα μάτια μας δάκρυα; Γιατί είναι τόσο μακριά το ποτάμι; Γιατί γιορτάζουν έτσι;

Τράβηξε από το μαξιλάρι του τη ζωγραφιά.

Είναι Θεός, λέει... Πήρε ένα μολύβι και ζωγράφισε στον τοίχο ένα μεγάλο δράκο με σκιστά μάτια και ψαλιδωτή ουρά. Του 'φιαξε και μαλλιά. Μακριά και μαύρα, που για να τα χτενίσει θα 'πρεπε σίγουρα να τα βρέξει.

Έβαλε και τις δυο ζωγραφιές κοντά κοντά και βάλθηκε να τις κοιτάζει. Τις κοιτούσε, τις κοιτούσε ώρα πολλή, τόσο, που χάθηκαν και στη θέση τους βγήκανε ψάρια και βγήκε κι ο Τε Κουέν αγριεμένος με το ξυλοπάπουτσό του. Βγήκε κι η Τη Σουαίην θυμωμένη και ξαφνικά ξαναγύρισε ο δράκος κι αγρίεψαν τα μάτια του και πετάχτηκαν φλόγες απ' το στόμα του και κροτάλισε στον αγέρα την τρομερή ουρά του. Ξεφώνισε, ξέφρενος από φόβο. Μα δεν ακούστηκε. Οι μεγάλοι χόρευαν κάτω. Στο λαιμό του τον τσιμπούσε κάτι σκληρό κι ο Τα Κι Κο έκλαιγε και κάτω χόρευαν κι αυτός έκλαιγε... έκλαιγε και ξαφνικά αναπήδησε. Δαγκώθηκε για να κόψει το κλάμα και τσίτωσε* τ' αυτί του. Έξω απ' το παράθυρό του κάτι ακουγόταν. Και κάτι άλλο κλαψούριζε εκεί έξω. Σηκώθηκε. Τα πνιγμένα κλάματα έσφιγγαν κύματα κύματα το λαιμό του. Πήγε στο παράθυρο. Κάποιος έκλαιγε στον κήπο. Άνοιξε το παράθυρο. Παγωνιά. Και το αναφιλητό* του 'κοβε την ανάσα. Κάτι νιαούριζε. Ένα γατί έκλαιγε. Ο Τα Κι Κο έκλαιγε. Ένα γατί νιαούριζε στον κήπο κάτω απ' το παράθυρό του. Το τρίχωμά του ήταν ίσιο, μαύρο και βρεμένο απ' το μουσκεμένο γρασίδι. Τα μαλλιά του Τα Κι Κο ήταν στεγνά. Τα μάτια του ήταν βρεμένα. Το παράθυρο χαμηλό. Το γατί κλαψούριζε κι ο Τα Κι Κο έκλαιγε και το παράθυρο ήταν χαμηλό.

Πήδησε και το 'φερε μέσα. Έβγαλε τη φανέλα του και το σκούπισε. Το πήρε στο κρεβάτι του, το τύλιξε με την κουβέρτα κι έπαψαν να κλαίνε κι οι δύο. Βολεύτηκε δίπλα στο γατί. Άπλωσε το χέρι του και του 'τριψε την πλάτη. Το γατί γουργούρισε, μισάνοιξε τα μάτια. Τα μάτια του γατιού ήταν σκιστά. Σκιστά τα μάτια και του δράκου κολλητά στον τοίχο. Το γατί κι ο δράκος. Τα μάτια του γατιού ήταν γλυκά. Τα μάτια του Χριστού ήταν γλυκά. Ο Χριστός και ο δράκος. Το γατί και το χέρι που το χάιδευε. Ο Χριστός κι ο Τα Κι Κο. Η αγάπη κι ο δράκος.

Έτριψε μαλακά το μουσούδι του γατιού κι αυτό του 'γλειψε το χέρι. Άνοιξε ολότελα τα ζεσταμένα μάτια του κι εκεί μέσα ο Τα Κι Κο είδε την Τη Σουαίην να χορεύει και το Λη να ψαρεύει.

Έκλεισε τα μάτια του κι ονειρεύτηκε ένα Χριστό με χρυσαφένιο δέρμα και σκιστά μάτια, κι ένα δράκο να ζεσταίνει με την ανάσα του ένα ξεπαγιασμένο γατί.

(η) **καλαθούνα:** μεγάλο καλάθι, καλάθα ✣ **τσίτωσε** (τσιτώνω): τέντωσε ✣ **το αναφιλητό:** κλάμα με λυγμούς

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποια συναισθήματα νιώθει ο Τα Κι Κο, όταν έρχεται για πρώτη φορά σε επαφή με τη χριστιανική θρησκεία το βράδυ των Χριστουγέννων; Ποια κοινά σημεία ανακαλύπτει ανάμεσα στη νέα θρησκεία και στη δική του;
2. Ποια γνωρίσματα του κινέζικου πολιτισμού διαφαίνονται στο κείμενο; Να βρείτε πληροφορίες για τη θρησκεία των Κινέζων.
3. Να σχολιάσετε την τελευταία παράγραφο του κειμένου.

Ειρήνη Μάρρα

(Αθήνα 1943 - 1998)

Έγραψε παραμύθια, διηγήματα, μυθιστορήματα και κείμενα για το θέατρο. Επίσης, έχει μεταφράσει και διασκευάσει πολλά έργα. Η ευαισθησία μαζί με το ρεαλισμό, η τρυφερότητα με το χιούμορ, χαρακτηρίζουν το γράψιμό της. Θέματα των βιβλίων της είναι το διαζύγιο, η υιοθεσία, τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, η ιστορία, οι θρύλοι και οι παραδόσεις του λαού μας. Έργα της: *Πολικός και Μελένια, Μια ιστορία για δύο, Το μυστικό τραγούδι της Μάτας, Ο μικρός Ντουπ, Παραμύθια που χορεύουν* (σειρά), *Η Γιαλούσα, Το άδειο μπουκάλι.*

Στέφαν Λόχνερ

Γερμανός ζωγράφος του 15ου αιώνα. Ζωγράφιζε θρησκευτικά θέματα. Η Παναγία με τις τριανταφυλλιές είναι από τα αξιολογότερα έργα του.

Στέφαν Λόχνερ, *Η Παναγία με τις τριανταφυλλιές*

Μοραΐτικα κάλαντα

Χριστούγεννα, πρωτούγεννα, πρώτη γιορτή του χρόνου
για βγάτε*, διέτε*, μάθετε πως ο Χριστός γεννάται.
Γεννάται κι ανατρέφεται με μέλι και με γάλα.
Το μέλι τρών' οι άρχοντες, το γάλα οι αφεντάδες
και το μελισσοβότανο* να νίβονται* οι κυράδες.

Κυρά ψηλή, κυρά λιγνή, κυρά γαϊτανοφρύδα*,
κυρά μ' όταν στολίζεσαι να πας στην εκκλησιά σου
βάζεις τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι αγκάλη
και τον καθάριο αυγερινό τον βάζεις δαχτυλίδι.

Εμείς εδώ δεν ήρθαμε να φάμε και να πιούμε,
παρά σας αγαπούσαμε κι ήρθαμε να σας δούμε.
Δώστε μας και τον κόκορα, δώστε μας και την κότα,
δώστε μας και πέντ' έξι αυγά να πάμε σ' άλλη πόρτα.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποια παραδοσιακά στοιχεία αναφέρονται στα κάλαντα αυτά;
2. Ποιες είναι οι μεταφορές που υπάρχουν στο τραγούδι; Σε τι χρησιμεύουν;
3. Ρωτήστε τους παππούδες και τις γιαγιάδες σας να σας πουν τα κάλαντα του τόπου τους. Ύστερα συγκεντρώστε τα και φτιάξτε ένα φυλλάδιο με αυτά. Μπορείτε, ακόμη, να τους βάλετε να τα ψάλουν κι εσείς να τα μαγνητοφωνήσετε για να μη χαθούν.
4. Σαν συνέχεια της προηγούμενης δραστηριότητας συγκεντρώστε παραδοσιακά κάλαντα από διάφορες περιοχές της Ελλάδας και απαγγείλτε ή τραγουδήστε τα στη γιορτή της τάξης ή του σχολείου σας.

βγάτε (βγαίνω): βγείτε ❖ **διέτε** (βλέπω): δείτε ❖ **το μελισσοβότανο:** θαμνώδες αρωματικό φυτό ❖ **να νίβονται** (νίβομαι): να πλένουν τα χέρια και το πρόσωπό τους ❖ (η) **γαϊτανοφρύδα:** η γυναίκα που έχει λεπτό και κομψό (τοξωτό) φρύδι.

Νικηφόρος Βρεττάκος

Τα γόνατα του Ιησού

Z5

Καρφωμένα στ' αγριόξυλο του σταυρού, σχηματίζουν
μι'* αμβλεία γωνία.
Είναι τα ίδια τα γόνατα
που προβάτιζαν*, παίζοντας, γύρω απ' το κόκκινο
φουστάνι της μάνας του, όταν
ήτανε βρέφος δέκα μηνών.
Που αργότερα, έφηβος, τ' ακούμπαγε κάτω
στη γη πριονίζοντας το ξύλο ενός κέδρου.
Που λύθηκαν κι έπεσαν, ένας σωρός,
—μια νύχτα που η άνοιξη ήταν αβάσταγη
και μύριζε η γης κι ο ουρανός λεμονάνθι—
στο Όρος των Ελαιών.
Κι είναι ακόμη τα γόνατα
που κάθιζε, αμίλητος, δυο δυο τα παιδιά
κι απλώνοντας δίπλα του, πάνω στη γη,
το απέραντο χέρι του, τα φίλευεν* ένα
λουλουδάκι —
κομμένο
απ' τον πλούτο του σύμπαντος.

μι': μία ❖ **προβάτιζαν** (προβατίζω): έκαναν προσπάθεια να περπατήσουν, μπουσουλούσε με αυτά ❖ **τα φίλευεν**: τους πρόσφερε

Μιχαήλ Άγγελος
(1475-1564)
Κορυφαίος Φλορεντινός γλύπτης, ζωγράφος, ποιητής και αρχιτέκτονας. Το έργο του χαρακτηρίζει η μεγαλοφυής επινόηση μορφών και η δραματικότητα.

Μιχαήλ Άγγελου, *Πιετά* (λεπτομέρεια, Άγιος Πέτρος, Βατικανό, Ρώμη)

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ο ποιητής παρουσιάζει ορισμένες πολύ ανθρώπινες στιγμές της ζωής του Ιησού, γεμάτες τρυφερότητα. Ποιες είναι αυτές;
2. Σε ποια σημεία του κειμένου πιστεύετε ότι διαφαίνεται η θεία φύση του Ιησού;
3. «Ο Ιησούς και τα παιδιά»: Γράψτε ένα σύντομο κείμενο μ' αυτό το θέμα.

• Βιογραφία του Νικηφόρου Βρεττάκου υπάρχει στη σελίδα 50.

Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, *Ο Χριστός αίρων τον Σταυρόν*
(*Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρης*, Δήμος Ηρακλείου 1990)

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος
(1540-1614)

Γνωστός ως Ελ Γκρέκο. Ζωγράφισε κυρίως θρησκευτικά θέματα. Οι ανθρώπινες μορφές του αναδίδουν ανυπέρβλητη πνευματικότητα.

Ζ6

Η Ανάσταση του Ιησού

Τον σταυρό σου προσκυνώ, Χριστέ ο Θεός,
και την ταφή σου δοξάζω, αθάνατε,
και την ανάστασή σου εορτάζω
κι ανακράζω* σου «Ανέστη ο Κύριος».

Την οδό σου, Σωτήρα μου, προς τον άδη*
κανένας δεν την έμαθε καλύτερ' απ' τον Άδη·
γιατί με όσα είδε, με όσα έπαθε
τη δύναμή σου μπόρεσε να καταλάβει.

μετάφραση: Κυριάκος Χαραλαμπίδης

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Σε ποιες ημέρες της Μεγάλης Εβδομάδας αντιστοιχούν οι τέσσερις πρώτοι στίχοι του ύμνου; Ποιες συγκεκριμένες λέξεις δείχνουν το συσχετισμό λέξεων και ημερών;
2. Να γράψετε ένα μικρό κείμενο, εμπνευσμένο από τα θρησκευτικά γεγονότα που αναφέρονται στον ύμνο.
3. Με ποιες λέξεις αποδίδεται στον ύμνο του Ρωμανού το νόημα της φράσης «θανάτω θάνατον πατήσας», που σας είναι γνωστή από το τροπάριο το οποίο ψάλλεται τη νύχτα της Ανάστασης;
4. Ποιο είναι για σας το νόημα της Ανάστασης;

ανακράζω: φωνάζω με όλη τη δύναμη της ψυχής μου ⁘ **τον άδη** (ο άδης): το θάνατο

Κωνσταντίνος Παρθένης
(1878-1967)

Από τους σπουδαιότερους ζωγράφους μας, με ιδιαίτερα προσωπικό ύφος. Ζωγράφισε θρησκευτικά και μυθολογικά θέματα, τοπία, προσωπογραφίες.

Κωνσταντίνου Παρθένη, *Η Ανάστασις*

Ρωμανός ο Μελωδός

(Έμεσα Συρίας αρχές 6ου αιώνα μ.Χ. - Κωνσταντινούπολη 560 μ.Χ., περίπου)

Βυζαντινός υμνογράφος που έζησε, δημιούργησε και αναγνωρίστηκε στην Κωνσταντινούπολη. Γύρω στα 85 κοντάκια (ύμνοι δηλαδή με θέματα από την *Παλαιά* και την *Καινή Διαθήκη* ή σχετικά με τη ζωή και τα θαύματα του Χριστού, της Παναγίας και των αγίων) θεωρούνται δικές του εμπνεύσεις. Μέσα σ' αυτά περιλαμβάνεται και ο *Ακάθιστος ύμνος*. Οι ποιητικές συνθέσεις του διακρίνονται για τη μεγαλοπρέπεια του ύφους τους, τις εντυπωσιακές εικόνες τους, καθώς και για τον πλούτο των λέξεων και των ρητορικών σχημάτων τους. Η Ορθόδοξη Εκκλησία τον έχει ανακηρύξει άγιο.

Γρηγόριος Ξενόπουλος

Τα κόκκινα αυγά

Τα έθιμα είναι αυθόρμητες κοινωνικές εκδηλώσεις που ο λαός επαναλαμβάνει, για να εκφράσει μ' αυτά τις αντιλήψεις του και τα πιστεύω του. Τα περισσότερα ελληνικά έθιμα έχουν τις ρίζες τους στα αρχαία και τα βυζαντινά χρόνια. Άλλα, πάλι, παρουσιάζουν ομοιότητες με έθιμα γειτονικών μας λαών και άλλα έχουν δεχτεί επιδράσεις από λαούς με τους οποίους ήρθαμε σε επαφή. Στο πέρασμα των αιώνων, μερικά έθιμα έμειναν σχεδόν αμετάβλητα (π.χ. έθιμα του γάμου), ενώ άλλες λαϊκές εκδηλώσεις εξελίχτηκαν σύμφωνα με τις κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές (π.χ. οι χοροί και η μουσική τους, τα παραμύθια, οι μύθοι). Ωστόσο, όσο κι αν μεταβληθεί ένα έθιμο, διατηρεί πάντοτε τον κεντρικό πυρήνα του.

Αγαπητοί μου,

Μια φίλη μας, αν θυμάστε, ρώτησε τις Αποκριές πώς κι από τι επικράτησε το παράξενο έθιμο του μασκαρέματος· κι η *Διάπλαση** της εξήγησε στην Αλληλογραφία* πως είν' ένα λείψανο ειδωλολατρικό. Ένας φίλος μας σήμερα μας κάνει την ίδια ερώτηση για το έθιμο των κόκκινων αυγών. Άραγε η ιδια εξήγηση θα χωρούσε; Είναι κι αυτό έν' από τα ειδωλολατρικά εκείνα έθιμα που, τροποποιημένα λιγάκι, πέρασαν και στο χριστιανισμό; Ποιος ξέρει! Το βέβαιο είναι πως το αυγό, σα σύμβολο γονιμότητας, ήταν ιερό κάποιας θεάς που τη λάτρευαν οι αρχαίοι Φοίνικες —της Ίσιδος νομίζω— και πως γι' αυτό η αυγοφαγία, σε κάποιες γιορτές εκεί πέρα, ήταν έθιμο θρησκευτικό. Λένε λοιπόν οι σοφοί πως το έθιμο των Φοινίκων πέρασε ύστερα στους Έλληνες και στους Εβραίους κι απ' αυτό η εβραϊκή κι η χριστιανική αυγοφαγία του Πάσχα. Λείψανο δηλαδή ειδωλολατρικό, λιγάκι τροποποιημένο. Αλλά πώς τροποποιήθηκε; Και γιατί τα πασχαλιάτικ' αυτά αυγά επικράτησε να τα τρώμε κοκκινοβαμμένα;

Εδώ οι γνώμες χωρίζονται. Άλλοι λένε πως είναι από ένα θαύμα που έγινε στην Ιερουσαλήμ την ημέρα της Σταύρωσης. Τη στιγμή δηλαδή που οι Εβραίοι εφώναξαν «το αίμα αυτού —του Χριστού— εφ' ημάς και επί τα τέκνα ημών»*, στα σπίτια τους βάφτηκαν κόκκινα όλα τα τρόφιμα που είχαν για το Πάσχα, άρα και τ' αυγά. Και για ενθύμηση αυτού του θαύματος οι χριστιανοί από τότε βάφουν τα πασχαλιάτικ' αυγά τους κόκκινα. Άλλοι πάλι λένε πως το θαύμα που θυμίζει το βάψιμο αυτό έγινε αργότερα στη Ρώμη. Την ημέρα δηλαδή που γεννιόταν εκεί κάποιος αυτοκράτορας —δε θυμούμαι τώρα ποιος— που έμελλε να γίνει κατόπι φίλος και προστάτης των κατατρεγμένων χριστιανών, οι όρνιθες της παλατιανής αυλής (με την κυριολεξία εδώ), για να προαναγγείλουν αυτό το χαρμόσυνο, γέννησαν κόκκιν' αυγά. Μπορεί κανείς να διαλέξει όποιο απ' αυτά τα θαύματα του αρέσει καλύτερα και να πιστέψει —τίποτα δεν εμποδίζει— πως απ' αυτό προήλθε το έθιμο.

Διάπλαση: εννοεί το παιδικό περιοδικό *Η Διάπλασις των Παίδων* ❖ **στην Αλληλογραφία:** είναι η στήλη του περιοδικού που απαντούσε στις επιστολές των μικρών αναγνωστών του ❖ **«εφ' ημάς και επί τα τέκνα ημών»:** να πέσει επάνω μας και πάνω στα παιδιά μας

Άλλοι, ωστόσο, τ' αποκρύβουν και τα δύο. Κανένα θαύμα, σας λένε. Οι χριστιανοί τρώνε αυγά το Πάσχα, γιατί συμβολίζουν την Ανάσταση. Όπως δηλαδή το κλωσοπουλάκι σπάζει το τσέφλι* και βγαίνει απ' τ' αυγό του, έτσι κι ο Χριστός σήκωσε την πλάκα και βγήκε απ' τον τάφο του. Και τα βάφουμε κόκκινα τ' αυγά του Πάσχα, είτε για να τα κάμουμε ακόμα πιο χαρούμενα σύμβολα, αφού το κόκκινο είναι το χρώμα της χαράς, είτε γιατί κι αυτό, μαζί με τόσα άλλα, το πήραμε απ' τους Εβραίους που έβαφαν το Πάσχα όλα τους τα πράγματα κόκκινα, ακόμα και τους τοίχους των σπιτιών τους, σα με το αίμα του αρνιού που έσφαξαν για ενθύμηση άλλου περιστατικού της Ιεράς Ιστορίας τους. Γιατί μήπως και το πατροπαράδοτο, το απαραίτητο αρνί του χριστιανικού μας Πάσχα, δεν κατάγεται από εκείνο που έσφαξαν οι Εβραίοι την παραμονή της Εξόδου από την Αίγυπτο και με το αίμα του έβαψαν τις πόρτες τους, σημάδι για να μη μπει στα σπίτια τους, τη φοβερή εκείνη για τους Αιγύπτιους νύχτα, ο εξολοθρευτής Άγγελος;

Αυτά τέλος πάντων λένε οι σοφοί για την καταγωγή των κόκκινων αυγών. Καθώς βλέπετε, είναι κάπως δύσκολο να εξακριβωθεί η αλήθεια. Αλλά τι μας μέλει! Φτάνει που το έθιμο είν' όμορφο κι αθώο. Ούτ' αίμα χύνει ούτε πόνο προξενεί. Λίγη βαφή στο τσουκάλι που θα βράσουν, και τ' αυγά βγαίνουν από κει μέσα πασχαλιάτικα. Αλλού —γιατί το χριστιανικό αυτό έθιμο είναι παγκόσμιο—, τα βάφουν και τριανταφυλλιά και γαλάζια και χρυσά ή τα χρυσοστολίζουν. Αλλά πιο γνήσια, πιο πασχαλιάτικ' απ' όλα μου φαίνονται τα δικά μας, τα καθαυτό κόκκινα. Είναι, αλήθεια, το χρώμα της χαράς, όπως το μαύρο είναι της λύπης. Φτάνει να ιδούμε μπροστά μας ένα μόνο κόκκινο αυγό, για να αιστανθούμε πως κάτι ευχάριστο, κάτι χαρούμενο ήρθε ή πλησιάζει. Και μου φαίνεται πως αυτός είναι κι ο μόνος λόγος που αγαπήθηκε, γενικεύτηκε κι επικράτησε το έθιμο, απ' όποιο θαύμα κι αν γεννήθηκε, απ' όποια άλλη θρησκεία κι αν πέρασε στη δική μας. Είναι όμορφο κι αθώο. Κι αποτελεί μια απ' τις μεγαλύτερες παιδιάτικες χαρές του χρόνου!

Θυμούμαι την τεράστια εντύπωση που μου 'καναν τα κόκκιν' αυγά σαν ήμουν μικρός. Και το σχήμα τους κι η γεύση τους ακόμα μου φαινόταν πως άλλαζε μαζί με το χρώμα τους. Τα 'βλεπα πιο στρογγυλά, πιο μεγάλα, πιο ωραία. Κι ενώ τ' άσπρα αυγά δεν τα 'τρωγα με καμιά εξαιρετική ευχαρίστηση, τα κόκκινα πασχαλινά ήταν για μένα αληθινή αμβροσία*! Όταν τα 'σπαζα, έμενα εκστατικός μπροστά στην απροσδόκητη ασπράδα που είχαν τα τσέφλια τους από μέσα και που έκανε μια τόσο ζωηρή αντίθεση με την κοκκινάδα της επιφάνειας. Ακόμα και το κιτρινάδι, κοντά στο κόκκινο, το 'βλεπα αλλιώτικο. Πόσα χρώματα σ' ένα πασχαλιάτικο αυγό ανοιγμένο! Σωστό λουλούδι! Κι όταν την Πρωτομαγιά απέξω απ' τις πόρτες των σπιτιών, κατά το έθιμο του τόπου μου, έβλεπα σκορπισμένα μαζί με άλλα λουλούδια και κομματάκια από τσέφλια κόκκινων αυγών, μου φαινόνταν κι αυτά σαν αληθινά ροδοπέταλα...

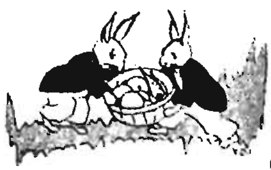

Όλες αυτές οι παιδιάτικες εντυπώσεις μου ξαναγεννιόνταν κάθε Πάσχα, όταν είχα τα κορίτσια μου μικρά κι έβλεπα την ασύγκριτη χαρά τους μπροστά στα κόκκιν' αυγά. Τίποτα, τίποτα δεν τα χαροποιούσε περισσότερο! Ούτε τα πρωτοχρονιάτικα δώρα. Κι όταν μεγάλωσαν λίγο και μπορούσαν κι αυτά κάτι να κάνουν στο σπίτι, μονάχα τους ήθελαν ν' αγοράζουν κάθε χρόνο τη βαφή και μονάχα τους —με τι φασαρία, Θε μου*!— να βάφουν τ' αυγά του Πάσχα.

το τσέφλι: το τσόφλι του αυγού ❖ (η) **αμβροσία:** η τροφή των αρχαίων θεών του Ολύμπου, που τους έκανε αθάνατους. Μεταφορικά σημαίνει το πολύ νόστιμο φαγητό ❖ **Θε μου:** Θεέ μου

Μα και σήμερα, που στο σπίτι μου δεν υπάρχουν πια μικρά παιδιά και που τα κόκκιν' αυγά, χωρίς καμιά φασαρία τα βάφει η νοικοκυρά ή η υπηρέτρια αδιάφορο, η θέα τους μας χαροποιεί όλους, γιατί μας ξανακάνει αμέσως παιδιά. Κι αυτό βέβαια συμβαίνει σ' όλα τα σπίτια...

Σας ασπάζομαι!

ΦΑΙΔΩΝ

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Μπορείτε να συγκεντρώσετε πληροφορίες για πασχαλινά έθιμα από λαογραφικά περιοδικά και βιβλία ή από διηγήσεις μεγαλύτερων ανθρώπων;
2. Συζητήστε στην τάξη τι μπορεί να συμβεί σ' ένα λαό όταν ξεχάσει τα έθιμα και τις παραδόσεις του.
3. Θέλετε να δοκιμάσουμε να παρασκευάσουμε παραδοσιακά κουλουράκια;

Συνταγή

Υλικά που θα χρειαστούμε:
2 ποτήρια του νερού αραβοσιτέλαιο
1 ποτήρι ζάχαρη
1 ποτήρι ρετσίνα
1 ποτήρι σουσάμι
1 κιλό αλεύρι που να φουσκώνει μόνο του (η ζύμη πρέπει να γίνει μαλακή).

Εκτέλεση

Ανακατεύουμε καλά όλα τα υλικά εκτός από το αλεύρι και το σουσάμι, που τα προσθέτουμε μετά. Ζυμώνουμε και πλάθουμε τη ζύμη σε πολύ λεπτά κορδονάκια σαν το μικρό μας δάχτυλο. Τα ενώνουμε στις άκρες, για να πάρουν στρογγυλό σχήμα, ή διπλώνουμε τα κορδονάκια, τα στρίβουμε και ενώνουμε τις δύο άκρες τους. Τοποθετούμε τα κουλούρια σε βουτυρωμένο ταψί και τα ψήνουμε σε 180°C για 15 λεπτά περίπου. Καλή σας όρεξη!

Γρηγόριος Ξενόπουλος

(Κωνσταντινούπολη 1867 - Αθήνα 1951)

Αφιέρωσε μεγάλο μέρος του έργου του στα παιδιά. Από το περιοδικό *Η Διάπλασις των Παίδων*, του οποίου ήταν διευθυντής από το 1896 έως το 1945, με τις περίφημες «Αθηναϊκές επιστολές» του, που τις υπέγραφε με το ψευδώνυμο «Φαίδων», διαπαιδαγωγούσε ευχάριστα τα ελληνόπουλα, αναλύοντας ποικίλα θέματα της πολιτιστικής, της κοινωνικής και της σχολικής ζωής. Το λογοτεχνικό έργο του (μυθιστορήματα, διηγήματα, θεατρικά έργα κ.ά.), που απευθύνεται κυρίως σε μεγάλους, αναφέρεται είτε στην κοινωνική ζωή της ζακυνθινής και της αθηναϊκής κοινωνίας είτε σε γενικότερα κοινωνικά προβήματα. Κείμενά του για παιδιά: «Αδελφούλα μου», «Μαργαρίτα Στέφα» (πρωτοδημοσιευμένα στη *Διάπλαση των Παίδων*), *Ο μπέμπης αρχιλήσταρχος*· και για μεγάλους: *Το μυστικό της κοντέσας Βαλέραινας*, «Ο κόκκινος βράχος», «Πλούσιοι και φτωχοί» κ.ά.

Τ' αγνάντεμα

Z8

Ο μύθος αυτός ανήκει στο σύντομο διήγημα «Τ' αγνάντεμα» του μεγάλου Σκιαθίτη συγγραφέα μας. Αναφέρεται στον αβάσταχο πόνο μιας νιόπαντρης γυναίκας, της Φλανδρώς, που η θάλασσα της παίρνει το ταίρι της. Οι κατάρες της και τα δάκρυά της εξοργίζουν το παντοδύναμο υγρό στοιχείο, που φουσκώνει και πνίγει μέσα στα κύματά του το ναυτικό σύζυγό της. Αδύναμος ο άνθρωπος μπροστά στα στοιχεία της φύσης, προσπαθεί να τα καλοπιάσει και αυτό το πετυχαίνει μόνο με τη βοήθεια του Θεού. Η Φλανδρώ, ωστόσο, επειδή έζησε σε χρόνια ειδωλολατρίας, θα τιμωρηθεί.

Παιδιά μου, κορίτσια μου, αρχίζει να ομιλεί η γριά Συρραχίνα, παλαιά καπετάνισσα με το ραβδάκι της και με το καλαθάκι της στο χέρι, με τα ογδόντα χρόνια στην πλάτη της, μπόρεσε κι ανέβη τον ανήφορον διά να καμαρώσει, ίσως διά τελευταίαν φοράν, το καράβι του γιου της που έφευγε. Ξέρετε τι μεγάλη χάρη έχει και πόσο καλό έκαμε στους θαλασσινούς αυτό το εκκλησιδάκι της Μεγαλόχαρης;

— Πώς δεν το ξέρουμε, είπαν αι άλλαι*, ας έχει δόξα το όνομά της.

— Το εξωκλήσι αυτό αγίωσε και μέρωσε όλο το άγριο κύμα· πρωτύτερα είχε κατάρα όλος αυτός ο γιαλός.

— Γιατί;

— Βλέπετε κείνον τον βράχο, κάτω στο κύμα, που ξεχωρίζει απ' το γιαλό;... που φαίνεται σαν άνθρωπος με κεφάλι και με στήθια;... που μοιάζει σαν γυναίκα; Εκείνη είναι το Φλανδρώ.

— Ναι, το Φλανδρώ, είπεν η υπερεξηκοντούτις* Χατζηχάναινα. Κάτι έχω ακουστά μου. Εσύ θα το ξέρεις καλύτερα, θεια-Φλωρού.

— Το βλέπετε κι είναι ξέρα, είπεν η Φλωρού, η Συρραχίνα· μια φορά κι έναν καιρό ήταν άνθρωπος.

— Άνθρωπος;

— Άνθρωπος, καθώς εμείς. Γυναίκα.

Αι άλλαι* ήκουον* με απορίαν. Η γριά Συρραχίνα ήρχισε να διηγείται.

«Στον καιρό των παλαιών Ελλήνων, ήτον* μια κόρη αρχοντοπούλα, που την έλεγαν Φλάνδρα ή Φλανδρώ. Η Φλανδρώ είχε νοματιστεί* έτσι —καθώς μου 'πε ο πνεματικός*, απάνω στον Αϊ-Χαράλαμπο· όσο τον θυμούμαι, μακαρία η ψυχή του*. Ήμουν μικρό κορίτσι, δώδεκα χρονώ, και μ' επήγε η μάνα μου να ξαγορευτώ* τη Μεγάλη Τετράδη*... τι να ξαγορευτώ, εγώ τίποτα δεν ήξερα, τα ξεράματά μου... το τι μώλεε* ο πνεματικός δεν

αι άλλαι: οι άλλες ❖ **υπερεξηκοντούτις:** μεγαλύτερη των εξήντα ετών ❖ **ήκουον** (ακούω): άκουγαν ❖ **ήτον:** ήταν ❖ **είχε νοματιστεί** (νοματίζω): είχε ονομαστεί ❖ **ο πνεματικός:** ο ιερέας που εξομολογεί, μεγάλος συνήθως στην ηλικία ❖ **μακαρία η ψυχή του:** ευτυχισμένη και γαληνεμένη να είναι η ψυχή του (ευχή που συνηθίζεται να λέγεται για την ανάπαυση των νεκρών) ❖ **να ξαγορευτώ** (ξαγορεύομαι): να εξομολογηθώ ❖ **Μεγάλη Τετράδη :** Μεγάλη Τετάρτη ❖ **μώλεε:** μου έλεγε

αγροικούσα*, φωτιά που μ' ε!... Το νόημά του δεν το καταλάβαινα, τα λόγια τα θυμούμουν, κι ύστερ' από χρόνια... το κορίτσι πρέπει να 'ναι φρόνιμο και ντροπαλό, να 'ναι υπάκοο, να μην κοιτάζει τους νιους, ν' αγαπά τον κύρη του και τη μανούλα του*· και σαν μεγαλώσει και δώσει ο Θιος* και παντρευτεί, με την ευκή των γονιών της, άλλον να μην αγαπά απ' τον άνδρα της.

»Μώφερε* το παράδειγμα των παλαιών Ελλήνων... Οι παλιοί Έλληνες που προσκυνούσαν τα είδωλα... Κείνον τον καιρό ήτον μια που την έλεγαν Φλάνδρα ή Φλανδρώ. Φλανδρώ θα πει Φιλανδρώ. Φιλανδρώ θα πει μια που αγαπά τον άνδρα της. Φλανδρώ την είπαν, Φλανδρώ βγήκε. Αγάπησε ολόψυχα τον άνδρα της, όσο που έχασε τ' αγαθά του κόσμου και έγινε πέτρα γι' αυτό. Τον καιρό εκείνο ήτον ένας καραβοκύρης, όμορφο παλικάρι, κι αγάπησε το Φλανδρώ και την εγύρεψε και της έδωσε αρραβώνα. Σαν της έδωσε αρραβώνα, εσκάρωσε καινούργιο καράβι*· και σαν εσκάρωσε το καράβι, έγινε κι ο γάμος· και σαν έγινε ο γάμος, έριξε το καράβι στο γιαλό κι εμπαρκάρισε κι επήγε να ταξιδέψει.

»Τότε το Φλανδρώ ήλθε ν' αγναντέψει, σαν καλή ώρα, σ' αυτόν τον έρμο το γιαλό. Ξεκολλούσε η ψυχή της που έφευγε ο άνδρας της· δεν μπορούσε να το βαστάξει, να στυλώσει την καρδιά της. Αγνάντεψε το καράβι που έφευγε, κι έκλαψε πικρά κι έπεσαν τα δάκρυά της στα κύματα· και τα κύματα επικράθηκαν κι εφαρμακώθηκαν και θύμωσαν κι αγρίεψαν κι εθέριεψαν... και στο δρόμο τους που ηύραν* το καράβι, έπνιξαν τον άνδρα της Φλανδρώς, κι έγινε αγυρισιά του*... Και το Φλανδρώ ήρθε και ξαναήρθε σ' αυτόν τον έρμο γιαλό κι εκοίταζε κι αγνάντευε... κι επερίμενε κι εκαρτερούσε κι απάντεχε*... Πέρασαν μήνες, πέρασε χρόνος, πέρασαν δυο χρόνια, πέρασαν τρία... και το καράβι πουθενά δεν εφάνηκε... και το Φλανδρώ έκλαψε και καταράστηκε τη θάλασσα και τα μάτια της εστέγνωσαν και δεν είχε πλεια* δάκρυ να χύσει... και παρακάλεσε τους θεούς της που ήταν είδωλα, πέτρες, να της κάμουν τη χάρη να γίνει κι αυτή είδωλο, βράχος, πέτρα... και το ζήτημά της έγινε και την έκαμαν βράχο, ξέρα... με το σκήμα* τ' ανθρωπινό, που τρίβηκε* και φθάρηκε απ' τα κύματα ύστερ' από χιλιάδες χρόνια· και το ανθρωπινό σκήμα* φαίνεται ακόμα και να ο βράχος εκεί, η πέτρα που θαλασσοδέρνεται και χτυπά και βογκά απάνω της το κύμα... κι η φωνή της, το βογκητό της γίνεται ένα από το βογκητό της θάλασσας... Να, η ξέρα εκεί. Αυτή 'ναι η Φλανδρώ.

»Ύστερα με χρόνια πολλά, σαν ήρθε ο Χριστός ν' αγιάσει τα νερά, για να βαφτιστεί η πλάση, μια χριστιανή αρχόντισσα, η Χατζηγιάνναινα, που είχαν σκαρώσει τα παιδιά της δυο καράβια, έταξε στην Παναγία κι έχτισε αυτό το παρακκλήσι, για το καλό κατευόδιο των παιδιώνε της... Ας δώσ' η Παναγία και σήμερα να 'ναι καλό κατευόδιο στους άνδρες σας, στ' αδέρφια σας και στους γονιούς σας».

δεν αγροικούσα (αγροικώ): δεν το άκουγα ❖ **τον κύρη του και τη μανούλα του** (ο κύρης): τον πατέρα του και τη μητέρα του ❖ **ο Θιος:** ο Θεός ❖ **μώφερε:** μου έφερε ❖ **εσκάρωσε το καράβι** (σκαρώνω): ναυπήγησε το καράβι ❖ **ηύραν:** βρήκαν ❖ **έγινε αγυρισιά του:** δε γύρισε ποτέ πίσω ❖ **απάντεχε** (απαντέχω): περίμενε με αγωνία ❖ **πλεια:** πια ❖ **το σκήμα**: το σχήμα, η μορφή ❖ **τρίβηκε** (τρίβω): τρίφτηκε

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Πώς αντέδρασε η Φλανδρώ όταν έχασε τον άντρα της και ποιες συνέπειες προκάλεσε η συμπεριφορά της αυτή;
2. Να συγκρίνετε την ηρωίδα με τη Χατζηγιάνναινα, τη «χριστιανή αρχόντισσα».
3. Ποια σημασία έχουν: α) ο αγιασμός του νερού από το Χριστό, β) το τάξιμο στην Παναγιά και γ) το χτίσιμο της εκκλησίτσας;
4. Μπορείτε να εξηγήσετε γιατί αποκαλούμε Ειρηνικό ωκεανό την πιο επικίνδυνη θάλασσα του πλανήτη μας; Η ερμηνεία σας να στηριχτεί σε επιχειρήματα παρμένα από το κείμενο.

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

(Σκιάθος 1851 - 1911)

Γιος ιερέα, άνθρωπος της θρησκείας, πρωτοποριακός πεζογράφος και παραγωγικός μεταφραστής που μετέφερε στη γλώσσα μας πολλά από τα αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Σπούδασε φιλολογία, αλλά δεν κατάφερε ποτέ να πάρει πτυχίο. Η ζωή του ήταν ιδιόρρυθμα μοναχική, ταπεινή, κοντά στους ξωμάχους και τους απλούς ανθρώπους του λαού, φτωχική και αφιερωμένη στην τέχνη του. Αρχικά, έγραψε ιστορικά μυθιστορήματα και στη συνέχεια επιδόθηκε με ιδιαίτερη επιτυχία στη συγγραφή διηγημάτων, ηθογραφικού κυρίως περιεχομένου. Ιδιότυπη αλλά ιδιαίτερα γοητευτική είναι η γλώσσα του, κράμα καθαρεύουσας και δημοτικής. Έργα του: *Η μετανάστις, Οι έμποροι των εθνών, Η γυφτοπούλα, Χρήστος Μηλιόνης* και γύρω στα εκατόν ογδόντα εκλεκτά διηγήματα.

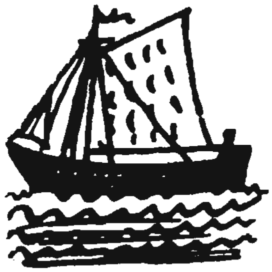

Φώτη Κόντογλου, [*Καραβάκι*]

Η′

Γεγονότα από την ελληνική ιστορία

Φώτη Κόντογλου, *Αθανάσιος Διάκος - Θεόδωρος Κολοκοτρώνης - Γεώργιος Καραϊσκάκης - Ανδρέας Μιαούλης*
(λεπτομέρεια τοιχογραφίας, *Οι Έλληνες ζωγράφοι*, εκδ. Μέλισσα)

Ελευθεριά, για σένα ζω,
για σε μόνον παλεύω,
και αν εις τον κόσμο δε σε βρω,
αλλού θα σε γυρεύω.

Λορέντζος Μαβίλης

Νικόλαος Ξυδιάς
(1826 ή 1828-1909)

Ζωγράφος που φιλοτέχνησε προσωπογραφίες, νεκρές φύσεις, πίνακες ηθογραφικού περιεχομένου κ.ά.

Νικόλαου Ξυδιά, *Ο γιος του καλλιτέχνη* (*Το παιδί στη νεοελληνική τέχνη*, εκδ. Adam)

Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου

[Συνάντηση με το Διγενή Ακρίτα]

Το μυθιστόρημα Νικηφόρος Φωκάς, *στο οποίο ανήκουν τα παρακάτω αποσπάσματα, αποτελεί το δεύτερο βιβλίο μιας τριλογίας. Τα άλλα δύο μέρη της είναι τα έργα* Δοξανιώ *και* Η Μαρούλα της Λήμνου. *Με επίκεντρο τη ζωή του σκληροτράχηλου και ανίκητου πολεμιστή του Βυζαντίου, του αυτοκράτορα Νικηφόρου Φωκά (963-969 μ.Χ.), η συγγραφέας ζωντανεύει μια ολόκληρη εποχή της βυζαντινής ιστορίας, γεμάτη μεγαλείο, ποίηση αλλά και αγριότητα. Μετά την καταστροφή των Σαρακηνών στην Ταρσό και την κατάληψη της Συρίας από το βυζαντινό στρατό, ο Θεοδόσιος, φίλος και συμπολεμιστής του Φωκά, επισκέπτεται στα μεθόρια, κοντά στον Ευφράτη, το Βασίλειο Πανθήριο, το θρυλικό Διγενή Ακρίτα, φέρνοντάς του δώρα από το Νικηφόρο Φωκά.*

Ένας άλλος κόσμος ήταν εκεί. Οι άνθρωποι κι από τις δυο πλευρές ζούσαν μέρα νύχτα μέσα στο φόβο των επιθέσεων. Υπήρχαν στίφη* ληστρικά, οργανωμένα, που ζούσαν μόνο από τις αρπαγές, κι όλοι ήξεραν τα κατορθώματα του Βασιλείου και έφτιαχναν μύθους και τραγούδια και τον τραγουδούσαν αυτόν το γενναίο, που είχε, έλεγαν, υπερφυσικές ιδιότητες και σκότωνε δέκα λιοντάρια μαζί και πως έτρεμαν τα βουνά κι ανατρίχιαζε η γη όπου πατούσε.

Όπου ρωτούσαν για το Βασίλειο Πανθήριο, όλοι τούς κοίταζαν σαν άλαλοι και σαν ν' απορούσαν που δεν ήξεραν...

Εκεί έμαθε ο Θεοδόσιος πως όλες τούτες τις «άκρες» της αυτοκρατορίας τις προστάτευε ο Βασίλειος με τους στρατιώτες του, τους καβαλαρίους, που τους έτρεμαν οι Σαρακηνοί κι όπου περνούσαν άφηναν ένα μαύρο σύννεφο τρόμου.

Όσο πιο πολύ ρωτούσε να μάθει ο Θεοδόσιος, τόσο λιγότερο ήξερε. Όλοι μιλούσαν για το Βασίλειο και κανείς δε γνώριζε πού μένει, κανείς δεν τον είχε δει ποτέ, σαν να ήταν ένα πρόσωπο του μύθου και της φαντασίας. Και τόσο όλα τούτα κέντρισαν την περιέργειά του, που βάλθηκε οπωσδήποτε να τον βρει.

☆ ☆ ☆

Ύστερα από πολλές περιπλανήσεις, ο Θεοδόσιος έφτασε στην άκρη άκρη της αυτοκρατορίας, πάνω από τις όχθες του Ευφράτη, που τα κρυστάλλινα νερά του έρχονταν κατευθείαν από τον παράδεισο, όπως το ήθελε ο λαός.

Εκεί, του είπαν, θα βρει το Βασίλειο.

Ήταν ένα κάστρο χτισμένο πάνω σε βράχο γρανίτινο, πανύψηλο κάστρο, και εκεί έμενε.

Φούσκωσαν τα στήθια του κι η καρδιά του πήγε να σπάσει την ώρα που χτύπησε την πόρτα.

(τα) **στίφη** (το στίφος): πυκνά πλήθη

Σπύρου Βασιλείου, *ο Διγενής* (*Οι Έλληνες ζωγράφοι*, εκδ. Μέλισσα)

— Θέλω να δω το Βασίλειο, αυτόν που τραγουδά ο λαός, το φύλακα των άκρων της αυτοκρατορίας..., είπε και έδειξε τα δώρα του Νικηφόρου.

Ο δούλος τον έμπασε μέσα κι ο Θεοδόσιος σάστισε. Όλο το σπίτι ήταν ντυμένο με δέρματα αγριμιών και παντού κρέμονταν δόντια και νύχια και καύκαλα*, και μια πανέμορφη γυναίκα ήρθε και του μίλησε γλυκά και είπε πως ήταν η γυναίκα του, η Ευδοκία.

Φορούσε ασημοσκάλιστο περιδέραιο* στο μέτωπο με ρουμπίνια και διαμάντια απάνω, και φόρεμα ολομέταξο στολισμένο με μαργαριτάρια, και τα μάτια της ήταν πράσινα σμαράγδινα και η φωνή της μελωδική σαν ήχος άρπας σε νύχτα φεγγαριού.

— Τώρα θα 'ρθει ο Βασίλειος, είπε, κι η καρδιά του Θεοδόσιου σπαρτάρησε ξετρελαμένη.

Ζαλίστηκε το παλικάρι σαν τον αντίκρισε κι ανοιγόκλεισε τα βλέφαρα να δει μην ονειρεύεται.

Ήταν πανύψηλος και λυγερός και τα μάτια του δεν μπορούσε να τα δει ο Θεοδόσιος, γιατί η λάμψη τον θάμπωνε.

Και καθώς τον κοίταζε, του φάνηκε πως του ξέφευγε και δεν μπορούσε να τον συγκεντρώσει, τα χέρια του και τα πόδια του και τα μαλλιά του μάκραιναν τόσο πολύ, που χά-

---

καύκαλα (το καύκαλο): κρανία, κόκαλα κρανίου ❖ (το) **περιδέραιο:** το κολιέ

νονταν μέσα στο βλέμμα του, ή έτσι του φαινόταν, και δεν ήξερε ο άμοιρος αν εκείνη την ώρα έβλεπε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο ή ένα πλάσμα που το έπλασε η φαντασία των ανθρώπων κι η ανάγκη τους να υπάρχει φύλακας άγγελος του φόβου.

— Σου έφερα τα δώρα του Νικηφόρου, είπε ο Θεοδόσιος, επιστρατεύοντας όλες τις δυνάμεις του, κι ο Βασίλειος σαν να χαμογέλασε.

— Κοίταξε τι είναι, Ευδοκία, είπε, κι εκείνη άνοιξε την ασημένια θήκη κι έβγαλε από μέσα το σπαθί κι ύστερα άνοιξε και το μικρό χρυσόδετο κουτί κι έβγαλε τον πολύτιμο θυρεό*.

Αν δεν υπάρχει, πώς μπορώ ν' ακούω τη φωνή του..., συλλογίστηκε ο Θεοδόσιος και πήρε κουράγιο να πει:

— Ο λαός σού γράφει ποιήματα και σου τραγουδά...

Γέλασε ο Βασίλειος και σαν να τον ευχαρίστησε ο λόγος.

— Κι όμως κανείς δε με γνωρίζει, είπε.

— Γνωρίζουν τα κατορθώματά σου..., απάντησε ο Θεοδόσιος.

Ο Βασίλειος έγινε σαν απόμακρος ξαφνικά, κι ο Θεοδόσιος τον κοίταζε ακόμα ζαλισμένος. Του φαινόταν πως δεν είχε περίγραμμα, πως μεγάλωνε και μίκραινε, σάμπως να ήταν η σάρκα του από το υλικό της φαντασίας, και τα ρούχα που φορούσε ήταν σαν να τα πήρε από κάποιον πανέμορφο μύθο και παράλλαζαν κάθε τόσο, πότε γίνονταν από μαύρο φολιδωτό* του θανάτου και πότε από λευκό της ποίησης, και τα μαλλιά του ήταν πυρρόξανθα* και σγουρά ή έτσι του φαίνονταν του Θεοδόσιου και χάνονταν σ' ένα σύννεφο από σκόνη χρυσή και σπίθες σαν αυτές που αφήνουν τα πέταλα των αλόγων τη νύχτα.

Επιστράτευσε και πάλι τις δυνάμεις του ο Θεοδόσιος να ρωτήσει επιτέλους αυτό που τον έκαιγε:

— Είναι αλήθεια πως πάλεψες με το Χάρο σ' ένα μαρμαρένιο τόπο και τον νίκησες;

Γέλασε ο Βασίλειος και το πρόσωπό του ήταν πανέμορφο τώρα, σαν να είχε κάτι από την αθωότητα του παιδιού.

— Έτσι σου τραγουδά ο λαός..., είπε πάλι ο Θεοδόσιος, μου έδειξαν ακόμα και τον τόπο...

Ο Βασίλειος στάθηκε αμίλητος λίγες στιγμές. Ύστερα, πήρε στο χέρι του το ασημένιο ξίφος και το θυρεό* και, κοιτάζοντάς τα, είπε:

— Πάλεψα με το Χάρο και τον νίκησα..., μα η νίκη μου πήγε χαμένη... Είμαι τριάντα χρονών και σε τρία χρόνια θα 'ρθει να με πάρει...

Ανατρίχιασε ο Θεοδόσιος. Πώς μπορούσε να το ξέρει αυτό; Και ποια σχέση είχαν τα χρόνια του με το Χριστό;

Η Ευδοκία πήγε κοντά του και κράτησε το κεφάλι του στον κόρφο* της. Θα πέθαινε κι εκείνη μαζί του, την ίδια μέρα, είπε.

Ο Θεοδόσιος δεν κατάλαβε, μα κι ούτε ρώτησε.

Είδε το Βασίλειο να παίρνει ένα περιλαίμιο* που ήταν από τομάρι δουλεμένο και είχε περασμένα τρία νύχια λιονταριού.

το θυρεό (ο θυρεός): έμβλημα (συμβολική παράσταση) με σχήμα ασπίδας ✣ **φολιδωτό** (φολιδωτός): καλυμμένο με μικρές μεταλλικές πλάκες ✣ **πυρρόξανθα** (πυρρόξανθος): κοκκινόξανθα ✣ **στον κόρφο της** (ο κόρφος): στην αγκαλιά της ✣ (το) **περιλαίμιο**: κολάρο, λουρίδα που έμπαινε γύρω από το λαιμό

— Πάρε αυτό να με θυμάσαι, του είπε, κι ο Θεοδόσιος αναπήδησε από τη χαρά του.
Φεύγοντας, τόλμησε να ρωτήσει:
— Βγαίνει κάθε νύχτα στο μαρμαρένιο τόπο ο Χάρος;
Ο Βασίλειος χαμογέλασε.
— Πήγαινε εκεί να το δεις μόνος σου...

Την ίδια κιόλας νύχτα ο Θεοδόσιος βρισκόταν στο μαρμαρένιο τόπο. Ήταν μια απέραντη κυκλική περιοχή, σαν πελώριο αλώνι* που έβγαινε μέσα από άλλο αλώνι, κι ήταν από κατάλευκο μάρμαρο, λες και η φύση η ίδια το τεχνούργησε τόσο τέλεια.

Έμεινε εκεί, μονάχος, όλη τη νύχτα. Περίμενε το Χάρο να παλέψει μαζί του· ήταν αποφασισμένος.

Έσφιξε τη σπάθα του και περίμενε. Ήταν ο γενναίος τούτη τη νύχτα και θα το απόδειχνε. Και σε κάθε σούρσιμο του ανέμου ή κρώξιμο αγριμιού πεταγόταν απάνω και ύψωνε τη σπάθα του έτοιμος, χωρίς ούτε στιγμή να δειλιάσει. Αν ερχόταν, θα πάλευε, θα χτυπιόταν μαζί του.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Πώς φανταζόταν ο λαός το Διγενή; Γιατί του έπλαθε μύθους και τραγούδια;
2. Ποια ήταν τα στοιχεία που προκάλεσαν μεγαλύτερη εντύπωση στο Θεοδόσιο από τη συνάντησή του με το Διγενή; Είχαν σχέση με όσα φανταζόταν ο λαός γι' αυτόν τον ήρωα;
3. Έχουν γραφτεί δημοτικά τραγούδια (ακριτικά), αλλά και σύγχρονα ποιήματα, με θέμα το Διγενή Ακρίτα και τα κατορθώματά του. Συγκεντρώστε πληροφορίες και διαβάστε τις στην τάξη.
4. Να χωρίσετε το κείμενο σε θεματικές ενότητες και να δώσετε έναν τίτλο στην καθεμιά απ' αυτές.

Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου

(Μύρινα Λήμνου 1933)

Πτυχιούχος της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών και του Θεατρικού Τμήματος του Πανεπιστημίου της Σορβόνης. Το λογοτεχνικό έργο της, για παιδιά και μεγάλους, περιλαμβάνει ποίηση, μυθιστορήματα, διηγήματα, δοκίμια και θεατρικά έργα. Τα θέματα που την απασχολούν είναι η ελληνική ιστορία και οι ανθρώπινες σχέσεις. Μερικά από τα έργα της: *Ο Ορφέας στο μαγεμένο δάσος, Γράμμα στο γιο μου κι ένα άστρο, Σπίτι μου της Μικρασίας* (για παιδιά και έφηβους). *Ο χορός της Ηλέκτρας, Πήραν την Πόλη πήραν την...* (για μεγάλους).

(το) **αλώνι**: κυκλικός χώρος, συνήθως λιθόστρωτος, που πάνω του γινόταν το αλώνισμα του σταριού

Κώστας Ουράνης

[Ο Μυστράς]

Ήταν μια εξαίσια ανοιξιάτικη μέρα, όταν επισκέφθηκα το Μυστρά. Η πεδιάδα της Σπάρτης ήταν τόσο γελαστή, που η αυστηρή ανάμνηση των αρχαίων Σπαρτιατών σε παραξένευε σαν κάτι το απίθανο και το παράταιρο. Ο αέρας ήταν αρωματισμένος, η πρασινάδα είχε μιαν ασύγκριτη δροσιά κι ο Ευρώτας, μέσα στ' άσπρα χαλίκια της κοίτης του, δεν ήταν παρά ένα μικρό και φλύαρο ειδυλλιακό ποτάμι. Τα πλατάνια ριγούσαν* στο χάδι της αύρας, οι μεγάλες ροδοδάφνες των οχθών του Ευρώτα γέμιζαν ρόδινα σαλπίσματα την ησυχία και, πάνω στη χλόη, τ' αναρίθμητα αγριολούλουδα κεντούσαν συνθέσεις μαγευτικές. Η φύση ήταν στη γλυκιά της εκείνη ώρα που τραγουδάει ο ποιητής*.

Το ανοιξιάτικο αυτό ξανάνιωμα δημιουργούσε μια τέτοια ατμόσφαιρα, που ο ψηλός λόφος του Μυστρά, με τα πολεμικά του τείχη, με τα σπίτια του που ανηφόριζαν προς το Δεσποτικό, με τις εκκλησίες του και τους περήφανους πύργους του, λουσμένος φως διάφανο κι ευτυχισμένο, εμφανιζόταν σα μια ζωηρή εικόνα εικονογραφημένου βιβλίου παιδικών παραμυθιών. Νόμιζες πως η νεκρή πολιτεία ξαναζούσε σ' ένα υπερπραγματικό επίπεδο τη σταματημένη από τόσον καιρό ζωή της —όπως η κοιμισμένη πριγκιποπούλα του δάσους, που την ξύπνησε το μαγικό νερό. Και θ' απορούσε κανείς με όποιον, εκείνη τη στιγμή, θα 'δειχνε έκπληξη, βλέποντας σκοπούς στις βίγλες* των πύργων κι ακούοντας πολεμικά κέρατα* ν' αναγγέλλουν την έξοδο, από τη φρουριακή πύλη του ανακτόρου, Βυζαντινών Δεσποτών*...

Η θέα της με γέμιζε με την έκσταση εκείνη του μικρού παιδιού τη στιγμή που του διηγούνται ένα παραμύθι. Όλα μου ήταν πηγή χαράς και μοτίβα για την έξαρση της φαντασίας μου.

Η περιπλάνησή μας μέσα στους πετρώδεις κι ανηφορικούς δρομάκους του Μυστρά συνέχισε το παραμύθι, αντί να διαλύσει τη μαγεία του. Γιατί όλα ήταν σιγή, φως και λουλούδια που έπνιγαν τα πάντα. Γέμιζαν τις μεγάλες τρύπες των χαλασμάτων, στόλιζαν τις αυλές, σκαρφάλωναν στις επάλξεις των τειχών και συνωστίζονταν στο πέρασμά μας σαν ένας χαρωπός μικροσκοπικός λαός. Τα μάτια μας άφηναν τα λουλούδια για να προσέξουν άλλα λουλούδια, μαρμάρινα αυτά, σκαλισμένα σε μια πόρτα, σ' ένα μπαλκόνι, σ' ένα παράθυρο βυζαντινού σπιτιού.

Πηγαίναμε όπου μας πήγαιναν τα μονοπάτια, σταματώντας στις εκκλησίες που αποτελούν τ' αξιοθέατα του Μυστρά. Είναι πολλές και τόσο τρυφερά ωραίες, που θα 'θελε κανείς να τις χαϊδέψει. Όλες έχουν το εξωτερικό τους άθικτο. Σκορπισμένες εδώ κι εκεί, βάζουν, στην ομοιοχρωμία των ερειπίων, μερικές νότες πρόσχαρες και γλυκιές, με τα κόκκινα κεραμίδια των τρούλων τους, που έχουν πάρει με τον καιρό το χρώμα από μα-

ριγούσαν (ριγώ): ανατρίχιαζαν ❖ **που τραγουδάει ο ποιητής**: εννοεί το Διον. Σολωμό και το στίχο του «κι η φύσις ηύρε την καλή και τη γλυκιά της ώρα» από τους *Ελεύθερους πολιορκημένους* ❖ **βίγλες** (η βίγλα): παρατηρητήρια ❖ **κέρατα** (το κέρας): σάλπιγγα από κέρατο ζώου ή και από μέταλλο ❖ **Βυζαντινοί Δεσπότες** ήταν οι ανεξάρτητοι ηγεμόνες του Μυστρά

Μυστράς, η *Παντάνασσα*

ραμένα τριαντάφυλλα. Καμιά δε μοιάζει με την άλλη, όλες τους όμως έχουν τόσο λεπτές και αρμονικές διαστάσεις, που απορεί κανείς πώς οι Βυζαντινοί, που απεικονίζουν στις τοιχογραφίες τους τους Θεούς και τους αγίους τόσο στυγνούς* και βλοσυρούς*, τους έχτισαν ναούς έτσι γλυκούς και χαριτωμένους. Μικρές όλες τους, με τρούλους ανάλαφρους, με λεπτούς μαρμάρινους κίονες στις αψίδες των παραθύρων, με προσόψεις εξαίσια διακοσμημένες, φέρνουν στο νου τις μεσαιωνικές εκείνες ανάγλυφες κασετίνες, τις επίχρυσες και σμαλτωμένες, όπου οι αρχόντισσες φύλαγαν τα κοσμήματά τους. Το εσωτερικό των περισσότερων είναι κατεστραμμένο, οι θαυμάσιες τοιχογραφίες έχουν μισοσβησθεί, χόρτα έχουν φυτρώσει εκεί όπου άλλοτε ήταν μαρμάρινο δάπεδο με ψηφιδωτά, κι ο τρούλος είναι συχνά τρύπιος στην κορφή του. Το γαλάζιο όμως του ουρανού, που φαίνεται από το άνοιγμα, είναι τόσο φωτεινό κι έχει τόση ευαγγελικότητα*, που οι έρημες εκκλησίες διατηρούν —κι έτσι χαλασμένες, κι έτσι αλειτούργητες— όλη τους την παλιά θρησκευτική ατμόσφαιρα.

Από τις εκκλησίες του Μυστρά δυο εξακολουθούν ίσαμε σήμερα να χρησιμοποιούνται για τη λατρεία: η Μητρόπολη κι η Παντάνασσα, που τις φρουρούν ψηλά κι ακίνητα κυπαρίσσια. Αλλά κι αυτές έχουν κάτι το σταματημένο στην παλιά εποχή.

Η περιπλάνησή μας στο λόφο μας έφερε στο Δεσποτικό, το ανάκτορο απ' όπου οι Δεσπότες του Μυστρά, παιδιά ή αδελφοί αυτοκρατόρων του Βυζαντίου, εξορμούσαν για την ανακατάκτηση της Πελοποννήσου από τους Φράγκους κύρηδες*.

Απ' όλα τα ερείπια του Μυστρά το παλάτι αυτό είναι το πιο ερειπωμένο. Δεν έχουν απομείνει παρά οι ογκόλιθοι των τειχών του και η κεντρική του αυλή, που οι καμάρες της υποστηρίζονταν από λεπτοσκαλισμένες κολόνες κι ήταν διακοσμημένες με τοιχογραφίες.

Άλλοτε το παλάτι αυτό θα 'ταν λαμπρότατο —αν κρίνει κανείς από τον όγκο των ερειπίων του κι από τα συντρίμματα των μαρμάρων που το στόλιζαν. Σήμερα όμως είναι ένα τέτοιο ρημάδι, που δεν μπορούμε ούτε καν να φανταστούμε πώς ήταν όταν το κατοικούσαν οι περήφανοι Κατακουζηνοί και Παλαιολόγοι, που είχαν μεταφέρει στο Μυστρά τις

στυγνούς (στυγνός): αντιπαθητικούς, μονοκόμματους ❖ **βλοσυρούς** (βλοσυρός): αγριωπούς ❖ (η) **ευαγγελικότητα:** αισιοδοξία ❖ **κύρηδες** (ο κύρης): ηγεμόνες

πολυτέλειες και την εθιμοτυπία* της βυζαντινής αυλής, τις δέσποινές τους με τις βαρύτιμες μεταξωτές εσθήτες* και τα πλούσια φανταχτερά κοσμήματα, τους αυλικούς τους και τους σωματοφύλακές τους. Κι έτσι, η παραμυθένια μας περιπλάνηση μέσα στα τείχη του Μυστρά θα τελείωνε με μιαν απογοήτευση, αν, από το ύψος του ερειπωμένου Δεσποτικού, σαν από αέτεια σκοπιά*, το μάτι δεν αγκάλιαζε μιαν ονειρώδη θέα. Κάτω απλωνόταν, κατηφορικά, όλος ο μεσαιωνικός Μυστράς, με τα τείχη του, τις επάλξεις του, τους ψηλούς πολεμικούς πύργους του. Η απόσταση έδινε στην ακινησία και τη σιγή του θανάτου του μιαν απατηλή έκφραση ζωής γεμάτης συγκέντρωση κι αναμονή: έλεγες πως κατόπτευε* την απέραντη κάτω πεδιάδα που σπινθηροβολούσε με τα νερά της και τη λάμψη της νέας της πρασινάδας, σα να περίμενε να δει να παρουσιασθεί από τα βάθη της κάποια λαμπρή θεωρία σιδερόφραχτων καβαλάρηδων, με παντιέρες* κι αστραφτερά κοντάρια, για να χτυπήσει γιορταστικά τις καμπάνες του, αν ήταν φίλοι, ή για να καλέσει σε συναγερμό τη φρουρά του, αν οι καβαλάρηδες ήταν ιππότες της Φραγκιάς ή μισθοφόροι της Βενετίας...

Αλλά τίποτα. Για το Μυστρά όλα είχαν περάσει από πολλούς αιώνες πριν —κι από την κατάφωτη πεδιάδα δεν ανέβαιναν ως την επίσημη σιγή του παρά ειρηνικά βελάσματα προβάτων...

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποια συναισθήματα προκαλεί στο συγγραφέα η περιδιάβαση στη βυζαντινή πολιτεία του Μυστρά;
2. Να προσέξετε την περιγραφή των εκκλησιών του Μυστρά. Ποια χαρακτηριστικά τους δίνει ο συγγραφέας; Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε τα επίθετα και τις παρομοιώσεις των περιγραφών.
3. Διαλέξτε παραγράφους του κειμένου, δημιουργήστε ένα δικό σας κείμενο και δώστε τον κατάλληλο τίτλο.
4. Να συγκεντρώσετε πληροφορίες και να συζητήσετε στην τάξη για την ιστορία του Μυστρά.

Κώστας Ουράνης

(Κωνσταντινούπολη 1890 - Αθήνα 1953)

Δημοσιογράφος, πεζογράφος και ποιητής. Το πραγματικό όνομά του ήταν Κώστας Νιάρχος. Ως ανταποκριτής εφημερίδων γύρισε ολόκληρο τον κόσμο. Τις εντυπώσεις του από τις επισκέψεις αυτές τις κατέγραψε στα ταξιδιωτικά κείμενά του. Στην ποίησή του κυριαρχεί η νοσταλγία, η μελαγχολία και η έντονη διάθεση για φυγή. Ποιητικά έργα του: *Spleen, Νοσταλγίες, Αποδημίες* κ.ά. Ταξιδιωτικά κείμενα: *Ιταλία, Ισπανία* κ.ά.

εθιμοτυπία ήταν οι κανόνες συμπεριφοράς της βυζαντινής αυλής ❖ **εσθήτες** (η εσθήτα): γυναικείο φόρεμα ❖ **αέτεια σκοπιά:** η ψηλή τοποθεσία απ' όπου οι αετοί παρατηρούν τι γίνεται στα χαμηλότερα μέρη ❖ **κατόπτευε** (κατοπτεύω): παρατηρούσε από ψηλά ❖ **παντιέρες** (η παντιέρα): οι σημαίες

Της Λένως του Μπότσαρη

Η3

Τα ιστορικά δημοτικά τραγούδια αναφέρονται σε συγκεκριμένα ηρωικά πρόσωπα-πρότυπα, που με τις πράξεις τους συγκίνησαν και ενέπνευσαν το λαό. Βρισκόμαστε στα 1804. Η Λένω, η κόρη του Κίτσου Μπότσαρη, δεκαπέντε μόλις ετών, αποκλεισμένη από τους στρατιώτες του Αλή πασά σ' ένα μοναστήρι των Αγράφων, πολεμά γενναία εναντίον των Τούρκων μαζί με τους συμπατριώτες της τους Σουλιώτες. Ο αδελφός της σκοτώνεται. Συνεχίζει τον πόλεμο στο πλευρό του θείου της σε άλλο πεδίο του αγώνα, κοντά στον Αχελώο ποταμό. Περικυκλώνεται όμως από τους εχθρούς και, για να μην πέσει στα χέρια τους, ρίχνεται στο ποτάμι και πνίγεται.

Όλες οι καπετάνισσες από το Κακοσούλι
όλες την Άρτα πέρασαν, τα Γιάννινα* τις πάνε,
σκλαβώθηκαν οι αρφανές*, σκλαβώθηκαν οι μαύρες*,
κι η Λένω δεν επέρασε, δεν την επήραν σκλάβα.
Μόν* πήρε δίπλα τα βουνά*, δίπλα τα κορφοβούνια,
σέρνει τουφέκι σισανέ* κι εγγλέζικα κουμπούρια,
έχει και στη μεσούλα της σπαθί μαλαματένιο.
Πέντε Τούρκοι την κυνηγούν, πέντε τζοχανταραίοι*.
«Τούρκοι, για μην παιδεύεστε, μην έρχεστε σιμά μου*,
σέρνω φουσέκια στην ποδιά και βόλια στις μπαλάσκες*.
— Κόρη, για ρίξε τ' άρματα, γλίτωσε τη ζωή σου.
— Τι λέτε, μωρ' παλιότουρκοι και σεις παλιοζαγάρια*;
Εγώ είμαι η Λένω Μπότσαρη, η αδερφή του Γιάννη,
και ζωντανή δεν πιάνουμαι εις των Τουρκών τα χέρια».

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποιο είναι το νόημα των δύο τελευταίων στίχων;
2. Πώς περιγράφεται η σκλαβιά στο τραγούδι;
3. Ο Ανδρέας Κάλβος έγραψε ότι η ελευθερία «θέλει αρετή και τόλμη». Διαθέτει η Λένω τις ιδιότητες αυτές; Πού φαίνεται η τόλμη και πού η αρετή της;
4. Συζητήστε για τη συμμετοχή και την προσφορά των γυναικών στους αγώνες για την εθνική μας ανεξαρτησία.

τα Γιάννινα: στα Γιάννινα ❖ **οι αρφανές** (αρφανός): οι ορφανές ❖ **οι μαύρες** (η μαύρη): οι δύστυχες ❖ **μόν:** αλλά, αντίθετα ❖ **πήρε δίπλα τα βουνά:** ανέβηκε στα βουνά (για όσους καταδιώκονται) ❖ **τουφέκι σισανέ** (ο σισανές): είδος τουφεκιού με εξάγωνη κάννη ❖ (οι) **τζοχανταραίοι:** οι επίλεκτοι σωματοφύλακες ❖ **σιμά μου:** κοντά μου ❖ **στις μπαλάσκες** (η μπαλάσκα): στις θήκες για τα πυρομαχικά ❖ **παλιοζαγάρια** (το παλιοζαγάρι): παλιόσκυλα

Διονύσιος Σολωμός

Οι ελεύθεροι πολιορκημένοι

«Οι ελεύθεροι πολιορκημένοι» είναι ένα από τα σημαντικότερα ποιητικά έργα του Διον. Σολωμού. Αποτελείται από τρία σχεδιάσματα, δηλαδή προσχέδια, στα οποία ο ποιητής κατέγραψε τις σκέψεις του, χωρίς ωστόσο να δώσει μια τελειωτική και ολοκληρωμένη σύνθεση. Στο Β΄ σχεδίασμα, μέρος του οποίου αποτελεί το κείμενό μας, περιγράφεται η τραγική θέση των πολιορκημένων στο Μεσολόγγι, την ώρα που το φυσικό περιβάλλον βρίσκεται στην καλύτερη ώρα του. Είναι άνοιξη, η ομορφιά κυριαρχεί παντού, ο τόπος σφύζει από ζωή. Ο πόνος κάτω από τέτοιες συνθήκες είναι αβάσταχτος. Δεν είναι μόνο οι Τούρκοι που αντιμάχονται τους σκελετωμένους ήρωες· και αυτή ακόμη η φύση, με την ονειρεμένη ομορφιά της, τους κάνει να αμφιταλαντεύονται: να μείνουν και να πέσουν, εκτελώντας το χρέος τους, ή να προσπαθήσουν να φύγουν, για να χαρούν τη γλύκα της ζωής;

Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν και γελούνε,
κι όσ' άνθια βγαίνουν και καρποί τόσ' άρματα σε κλειούνε*.

Λευκό βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει,
και μες στη θάλασσα βαθιά ξαναπετιέται πάλι,
π' ολονυχτίς εσύσμιξε με τ' ουρανού τα κάλλη.
Και μες στης λίμνης τα νερά, όπ' έφθασε μ' ασπούδα*,
έπαιξε με τον ίσκιο της γαλάζια πεταλούδα,
που ευώδιασε τον ύπνο της μέσα στον άγριο κρίνο·
το σκουληκάκι βρίσκεται σ' ώρα γλυκιά κι εκείνο.
Μάγεμα η φύσις κι όνειρο στην ομορφιά και χάρη·
η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι.
Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κρένει*:
«Όποιος πεθάνει σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει».

σε κλειούνε: σε κλείνουν, σε αποκλείουν ❖ (η) **ασπούδα**: η βιασύνη, η γρηγοράδα ❖ **κρένει** (κρένω): λέει, αποκρίνεται

Ευγένιος Ντελακρουά
(1798-1863)

Γάλλος ρομαντικός ζωγράφος. Το έργο του περιλαμβάνει συνθέσεις με ιστορικά και εξωτικά θέματα, θρησκευτικούς πίνακες κ.ά.

Ευγένιου Ντελακρουά, *Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου*
(Μουσείο Καλών Τεχνών, Μπορντώ, Γαλλία)

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να σχολιάσετε τον τελευταίο στίχο.
2. Με ποιες λέξεις ή φράσεις αποδίδονται οι ιδιότητες του Απρίλη και με ποιες του Έρωτα;
3. Να συγκρίνετε το περιεχόμενο του αποσπάσματος με τη φράση «για δες καιρό που διάλεξε ο χάρος να με πάρει», που λέγεται ότι είπε ο Αθανάσιος Διάκος, λίγο πριν πεθάνει, άνοιξη κι αυτός.
4. Ποιο τραγικό δίλημμα βασανίζει τους πολιορκημένους; Γνωρίζοντας από την ιστορία την έξοδο και το μαρτυρικό τέλος τους, πώς κρίνετε την επιλογή τους;

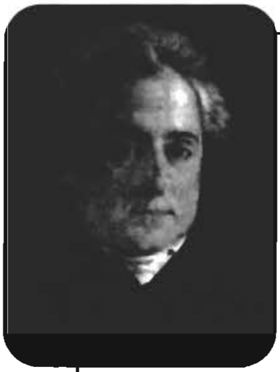

Διονύσιος Σολωμός

(Ζάκυνθος 1798 - Κέρκυρα 1857)

Η σπουδαιότερη ποιητική μορφή του νεότερου ελληνισμού, αναμορφωτής της σύγχρονης ποίησής μας και της γλώσσας μας. Ήταν γιος αριστοκράτη πατέρα και μητέρας με λαϊκή καταγωγή. Σπούδασε στην Ιταλία νομικά. Επηρεάστηκε από την ιταλική λογοτεχνία, το δημοτικό τραγούδι και την κρητική λογοτεχνία. Ύμνησε με επικό ή λυρικό τρόπο την πατρίδα, τη γυναίκα και τον έρωτα, τη ζωή. Δημιούργησε Σχολή με πιστούς μαθητές που διέδωσαν τις ιδέες του. Έργα του: *Ύμνος εις την ελευθερίαν, Εις τον θάνατον του Λορδ Μπάιρον, Λάμπρος,* ο *Διάλογος, Η γυναίκα της Ζάκυθος, Ο Κρητικός, Ο πόρφυρας.* Η διάσωση του έργου του Σολωμού οφείλεται στο μαθητή του Ιάκωβο Πολυλά, που το συγκέντρωσε με υποδειγματικό σεβασμό στα *Ευρισκόμενα* (1859), προτάσσοντας ως Εισαγωγή τα περίφημα «Προλεγόμενά» του.

Ο φιλόπατρις

H5

Ω φιλτάτη* πατρίς,
Ω θαυμασία νήσος,
Ζάκυνθε· συ μου έδωκας*
Την πνοήν και του Απόλλωνος
Τα χρυσά δώρα*!

Ποτέ δεν σε ελησμόνησα,
Ποτέ· — Και η τύχη μ' έρριψε
Μακρά από σε· με είδε
Το πέμπτον του αιώνος*
Εις ξένα έθνη.

Συ, όταν τα ουράνια
Ρόδα με το αμαυρότατον*
Πέπλον σκεπάζει η νύκτα,
Συ είσαι των ονείρων μου
Η χαρά μόνη.

Μοσχοβολάει το κλίμα σου,
Ω φιλτάτη πατρίς μου,
Και πλουτίζει το πέλαγος
Από την μυρωδίαν
Των χρυσών κίτρων.

Η λαμπάς η αιώνιος
Σου βρέχει την ημέραν
Τους καρπούς, και τα δάκρυα
Γίνονται της νυκτός
Εις εσέ κρίνοι.

Είσαι ευτυχής· και πλέον
Σε λέγω ευτυχεστέραν,
Ότι συ δεν εγνώρισας*
Ποτέ την σκληράν μάστιγα
Εχθρών, τυράννων.

Ας μη μου δώσει η μοίρα μου
Εις ξένην γην τον τάφον·
Είναι γλυκύς ο θάνατος
Μόνον όταν κοιμώμεθα
Εις την πατρίδα.

φιλτάτη (φίλτατος): πολυαγαπημένη ❖ **μου έδωκας** (αρχαιόμορφος τύπος του αόριστου): μου έδωσες ❖ **του Απόλλωνος τα χρυσά δώρα**: εννοεί την ποιητική έμπνευση, τα ποιητικά χαρίσματα ❖ **το πέμπτον του αιώνος:** είκοσι χρόνια (το ένα πέμπτο του 19ου αιώνα) ❖ **το αμαυρότατον** (αμαυρότατος): κατάμαυρο, θεοσκότεινο ❖ **εγνώρισας:** εγνώρισες (αρχαιόμορφος τύπος, όπως το έδωκας)

Τάκη Κατσουλίδη, *Πορτοκάλια*

Τάκης Κατσουλίδης
(1933)

Ζωγράφος και χαράκτης. Η τέχνη του ξεχωρίζει για τη δύναμη των γραμμών και την ένταση των χρωμάτων της.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να συγκρίνετε την τελευταία στροφή του ποιήματος με το δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς (σελ. 56) και να δείξετε με ποιο τρόπο αναφέρονται στο θάνατο ο Ανδρέας Κάλβος και με ποιον ο δημιουργός του τραγουδιού.
2. Τι είναι αυτό που δένει τόσο σφιχτά τον ποιητή με το νησί του;
3. Γράψτε ένα κείμενο για την ιδιαίτερη πατρίδα σας.

Ανδρέας Κάλβος (Ιωαννίδης)

(Ζάκυνθος 1792 - Αγγλία 1869)

Μεγάλος Έλληνας ποιητής που επηρεάστηκε από τις δημοκρατικές ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης και τα φιλελεύθερα διδάγματα των Ιταλών. Δίδαξε στην Ιόνιο Ακαδημία. Οι ωδές του είναι λυρικές συνθέσεις που τις διαπερνά το πατριωτικό πάθος και η φιλελεύθερη πνοή. Έργα του: *Η Λύρα* και τα *Λυρικά*. Μετάφρασε και θρησκευτικά κείμενα, όπως τους *Ψαλμούς* του Δαβίδ.

Άγγελος Σικελιανός

Ο ξένος

H6

Ο ποιητής έχει επηρεαστεί από τις ραψωδίες ζ και η της Οδύσσειας του Ομήρου. Στη ζ ραψωδία ο Οδυσσέας, αφού έχει βγει κολυμπώντας στη χώρα των Φαιάκων, παρουσιάζεται μπροστά στη Ναυσικά, την κόρη του βασιλιά Αλκίνοου. Εκείνη τον συμβουλεύει να δει τον πατέρα της. Στην η ραψωδία ο Αλκίνοος προσφέρει φιλοξενία στον Οδυσσέα. Κυριαρχεί η περιγραφή του παλατιού με τα χάλκινα και χρυσά γλυπτά, καθώς και το πανέμορφο περιβόλι.

— «Ξένε, ποιος είναι ο τόπος σου, και ποιο 'ναι τ' όνομά σου;»

— «Κι αν είμαι ακόμα στ' όνειρο, ξένος εγώ δεν είμαι·
βλέπω γαλάζια ακρογιαλιά κ' ελιές λιγνοϋφασμένες,
βλέπω και κάστρο, στο γυαλί να πέφτει του πελάγου».

— «Μα σε ποιο κάβον άραξε το τρεχαντήρι που 'ρθες;»

— «Το πνίγει του νησιού το φως. Μα κάλλιο εσύ προβόδα*·
δείξε μου πού 'ναι οι κήποι σας, πού 'ν' τα χρυσά τα μήλα.
Και μη μου πεις για τις χαλκές του θείου* Αλκίνοου σκύλες*·
μα κράτησε του περβολιού το φύλακα, για να 'μπω,
κι εκεί σου λέω πώς λέγομαι και πώς στον τόπο ήρθα.
Κι έπειτα δείξε μου, ω καλή, τις αγιασμένες στράτες,
που ο Σολωμός συνήθαγε ν' ακολουθάει, τα βράδια».

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποια είναι εκείνα τα στοιχεία που δείχνουν ότι κατάλαβε ο ξένος ότι είναι σε γνώριμο, ελληνικό τοπίο;
2. Μια βασική ιδέα που υπάρχει στο έργο του Σικελιανού είναι η συνέχεια του Ελληνισμού από την αρχαία εποχή ως τη σύγχρονη. Με ποιο τρόπο αυτό το πετυχαίνει στο ποίημα;
3. Να δραματοποιήσετε το ποίημα.

προβόδα (προβοδώ): προχώρα, πήγαινε μπροστά ❖ **θείου** (ο θείος): θεϊκού ❖ **χαλκές σκύλες:** χάλκινα γλυπτά σκυλιών. Η εικόνα μοιάζει με την περιγραφή του Ομήρου, στην *Οδύσσεια*, τη σχετική με το παλάτι του Αλκίνοου

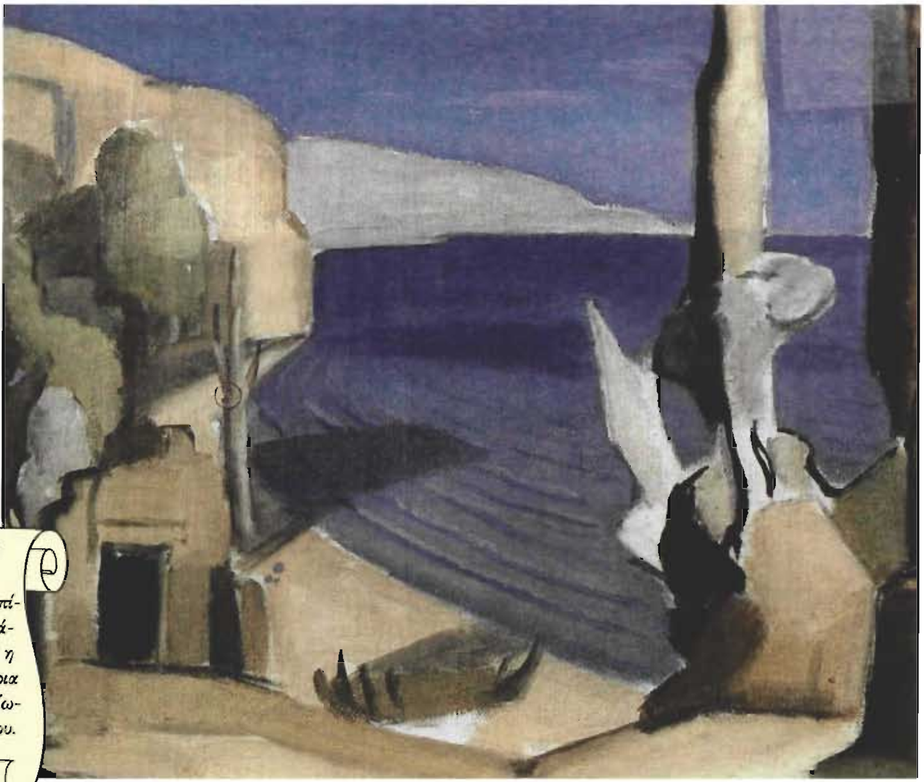

Γεράσιμος Στέρης (1898-1987)

Το πραγματικό του επίθετο ήταν Σταματελάτος. Η λιτότητα και η σαφήνεια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της ζωγραφικής γλώσσας του.

Γεράσιμου Στέρη, *Ομηρικό ακρογιάλι* (λεπτομέρεια)

Άγγελος Σικελιανός

(Λευκάδα 1884 - Αθήνα 1951)

Από τους αξιολογότερους Έλληνες ποιητές του 20ού αιώνα. Η ποίησή του είναι γεμάτη λυρισμό, ποτισμένη από αγάπη για τον άνθρωπο και τους αγώνες του. Τα θέματά του είναι εμπνευσμένα από την αρχαία παράδοση, την ιστορία, το λαϊκό μας πολιτισμό και τη φύση. Το πρώτο του μεγάλο έργο ήταν ο *Αλαφροΐσκιωτος* (1909). Άλλα έργα του: «Δελφικός λόγος», «Πρόλογος στη ζωή», «Πάσχα των Ελλήνων», «Ο Δαίδαλος στην Κρήτη», «Ο Χριστός στη Ρώμη», «Ο θάνατος του Διγενή». Ο Σικελιανός ήταν μεγάλος οραματιστής. Πίστευε στην παγκόσμια συνένωση των λαών. Γι' αυτό, προσπαθώντας, με αφετηρία τους Δελφούς, να δημιουργήσει ένα διεθνές κέντρο, καθιέρωσε το 1927, με τη βοήθεια της γυναίκας του Εύας Πάλμερ, τις Δελφικές εορτές, με αθλητικούς αγώνες και παραστάσεις αρχαίων τραγωδιών. Όλα τα έργα του είναι συγκεντρωμένα σε τόμους με τους τίτλους: *Λυρικός βίος* (ποιητικά), *Θυμέλη* (τραγωδίες) και *Πεζός λόγος* (μελέτες και άρθρα).

Γαλάτεια Γρηγοριάδου-Σουρέλη

Ο μικρός μπουρλοτιέρης

Το απόσπασμα αυτό είναι παρμένο από το μυθιστόρημα Ο μικρός μπουρλοτιέρης*, που μας μιλάει για το ναυτικό αγώνα, την περίοδο του μεγάλου ξεσηκωμού του 1821. Ο Λευτέρης, ένα δεκατετράχρονο αγόρι, παίρνει μέρος κι αυτός, σαν μπουρλοτιέρης, πλάι στους μεγάλους ναυάρχους Μιαούλη και Κανάρη. Στο κείμενο που ακολουθεί, ο καπετάν Μιαούλης έχει καλέσει το Λευτέρη για να του ανακοινώσει κάτι πολύ σημαντικό.*

Σιάζεται* λίγο ο Λευτέρης και ξεκινάει. Με τα μάτια ρωτάει το Μιαούλη τι συμβαίνει, σαν φτάνει κοντά του.

— Γράμμα από τα γονικά σου, του λέει ο καπετάνιος.

Με λαχτάρα χουφτιάζει το παιδί το γράμμα, μα σύγκαιρα* νιώθει πως ο καπετάνιος άλλο ήθελε να του πει και τον φώναξε κοντά του.

— Θέλεις να ξαναδουλέψεις στα μπουρλότα; Τον ρωτάει απότομα.

Ο Λευτέρης δεν προλαβαίνει να δώσει απόκριση και ο καπετάνιος συνεχίζει:

— Μέχρι τα τώρα δεν είχαμε πολλά μπουρλότα, μόλο που το 'δαμε τι αξίζουν. Από δω και πέρα δεν πρόκειται να μας λείψουν, όμως δε γίνεται τίποτα, σαν δεν έχει ο μπουρλοτιέρης καρδιά...

— Σταμάτησε ο Μιαούλης, είδε το κύμα που 'παιζε με το καράβι.

— Ξέρεις πού έχουμε φτάσει, συνέχισε. Η Χίος καταστράφηκε από τους Τούρκους. Έκαψαν την πολιτεία και τα χωριά. Μωρά, γυναίκες και γέροντοι σφαχτήκανε σαν τα τραγιά· τα κορίτσια τα πήραν στα σκλαβοπάζαρα...

Ο Λευτέρης ανατριχιάζει ολόκληρος. Εδώ κι ένα μήνα νιώθει την ίδια ανατριχίλα, όταν ακούει να μιλάνε για τη Χίο.

Είχαν χαθεί και οι δυο στη μαύρη εικόνα. Γέρασε, θαρρείς, στο λεπτό ο καπετάνιος· τέτοιος πόνος ξεχύθηκε στο πρόσωπό του. Οι πλάτες του, στο βάρος της συμφοράς, κύρτωσαν. «Και μεις;», ήταν σαν να ρωτούσε τον εαυτό του.

— Και μεις; Ο στόλος μας αδυνάτισε. Βλέπεις, τρωγόμαστε μεταξύ μας... Πρέπει όμως να χτυπήσουμε την αρμάδα*.

— Πώς, αφού αδυνάτισε ο στόλος;

— Λέω να κάνουμε την αποκοτιά* με τα μπουρλότα. Μ' αυτά θ' αγωνιστούμε...

Σταμάτησε για λίγο ο Μιαούλης. Τώρα φαινόταν πως ζύγιαζε τα λόγια του.

— Είναι, ξέρεις, ένας λεβέντης, ένας ήρωας... Αυτός πέφτει στη φωτιά για τη λευτεριά μας.

σιάζεται (σιάζομαι): συγυρίζεται, φτιάχνει τα ρούχα του ❖ **σύγκαιρα:** έγκαιρα, αμέσως, γρήγορα ❖ **την αρμάδα** (η αρμάδα): το στόλο ❖ **την αποκοτιά** (η αποκοτιά): το υπερβολικό θάρρος που φτάνει μέχρι την απερισκεψία

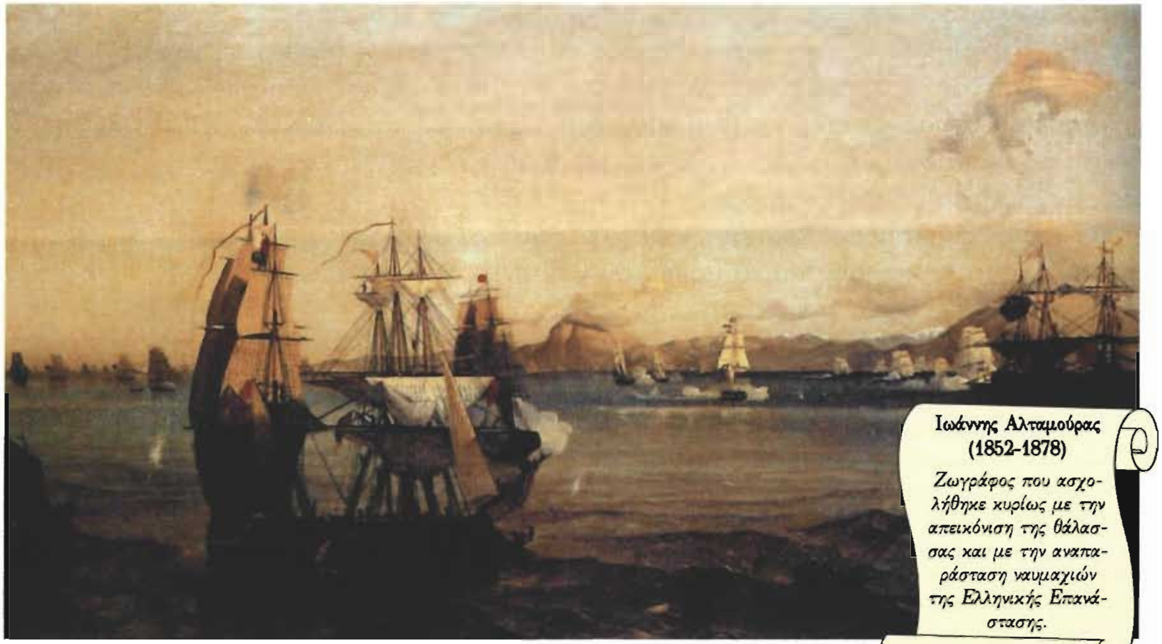

Ιωάννη Αλταμούρα, *Ναυμαχία του Ρίου - Αντιρρίου*
(συλλογή Κουτλίδη)

Ιωάννης Αλταμούρας
(1852-1878)
Ζωγράφος που ασχολήθηκε κυρίως με την απεικόνιση της θάλασσας και με την αναπαράσταση ναυμαχιών της Ελληνικής Επανάστασης.

— Ποιος; Τον ξέρω;

— Τώρα πρωτομπαίνει στον αγώνα, αλλά τι να σου πω... Είναι παλικάρι, άκου με μένα, λιοντάρι σωστό! Ένας άντρακλας, γεροδεμένος, βράχος... Αγαπάει, λένε, να διαβάζει ιστορίες του Μεγαλέξαντρου. Νοικοκύρης είναι, μα ο αγώνας για την Ελλάδα τον έκανε ν' αψηφήσει* σπιτικό, παιδί, γυναίκα, και έγινε από τους πρώτους καπεταναίους που επαναστάτησαν.

Ο Λευτέρης δεν κρατιέται πια.

— Μα ποιος είναι, πώς τονε λένε;

— Κωσταντή Κανάρη τον λένε, παιδί μου. Θυμήσου καλά τούτο τ' όνομα. Όλη η ρωμιοσύνη κάποτες θα πηγαίνει στεφάνια στη μνήμη του...

Ο Λευτέρης ανατρίχιασε.

— Άσε με, καπετάνιε, να πάω μαζί του! Ξαναδούλεψα στα μπουρλότα και τα ξέρω, παρακάλεσε.

— Μη βιάζεσαι, παιδί μου, συνέχισε μαλακωμένα ο κυρ Αντρέας. Σαν ξανοίγεσαι με το μπουρλότο, ποτέ δεν είσαι σίγουρος πως θα ξαναγυρίσεις πίσω... Αν δειλιάζεις, δεν είναι ντροπή να το πεις· χρειάζεσαι κι αλλού. Ψωμωμένοι* άντρες και δειλιάζουνε... Εσύ ακόμα μουστάκι δεν έβγαλες.

— Ξυρίστηκα κιόλας, καπετάνιε! Τον πληροφόρησε ο Λευτέρης.

— Κιόλας, μωρέ θεριό; Πού είναι τα γονικά σου να σε καμαρώσουν!...

Σοβαρεύτηκε γρήγορα και συνέχισε:

— Ακόμα είσαι μικρός. Έπρεπε να μαθαίνεις ήσυχα τα γράμματά σου, να σκαρφαλώνεις στους βράχους, να ρίχνεις πετονιές... Να γελάς, μωρέ, έπρεπε...

ν' αψηφήσει (αψηφώ): να μην υπολογίσει ❖ **ψωμωμένοι** (ψωμώνομαι): εύσωμοι, γεροδεμένοι, ώριμοι

Ο καπετάνιος συνέχισε, αλλά η φωνή του ήταν τώρα θυμωμένη:

— ...και συ βλέπεις σκοτωμούς, ακούς αντίς για τραγούδια μπάλες* να κελαηδάνε, μπαταριές* να σφυρίζουν πλάι σου...

Αποκαμωμένος, με πικράδα στο πρόσωπο, με το φέσι στα φρύδια, κάθισε στο σκαμνί ο καπετάν Αντρέας. Ρούφηξε καπνό, τον πήγε στην καρδιά του και μετά τον έβγαλε από τα ρουθούνια του, που τρεμόπαιζαν.

— Θα 'ρθει μια μέρα, Λευτέρη, που τα παιδιά θα ζούνε ξένοιαστα. Εμείς σκοτωνόμαστε για να 'ρθει καιρός που τα παιδιά θα χαίρονται τις λαμπριάτικες μέρες, που δε θα σκιάζονται, γιατί δε θα 'ναι πια σκλάβοι...

Ο ναύαρχος είχε χαθεί στο όραμά του. Έβλεπε κιόλας τις μελλούμενες λεύτερες γενιές. Ο αγέρας του κουβαλούσε, θαρρείς, τις φωνές τους, τις πήγαινε μακριά, τις έκανε αντίλαλο...

Ο Λευτέρης είχε σκύψει και ακολουθούσε το όραμα του καπετάνιου.

Έμειναν αμίλητοι για λίγο και ύστερα ο Μιαούλης συνέχισε:

— Αυτός ο αγώνας θα τελειώσει κάποτες, παιδί μου. Μα ο άλλος θα 'ξακολουθάει πάντα...

— Ο αγώνας για το μέσα μας. Να, αυτό, τον εαυτό μας πρέπει να κερδίσουμε! Σε μια λεύτερη πατρίδα η σκλαβιά δεν έχει τόπο. Και ο Τούρκος είναι καλύτερη σκλαβιά μπροστά στη σκοτεινιασμένη ψυχή· και σκλαβιά που φαίνεται και πολεμιέται...

Είναι γεμάτη πίκρα η καρδιά του καπετάνιου από τις τελευταίες φαγωμάρες.

— Καπετάνιε...

Ο Μιαούλης σήκωσε τα μάτια και κοίταξε το παιδί.

— Κάποτες έκανα όρκο στο νεκρό πατριάρχη*, άρχισε ο Λευτέρης. Είπα πως ό,τι μου ζητήσει ο αγώνας θα το δώσω. Και τώρα κάνω όρκο, αν μ' αξιώσει ο Θεός και δω τη λευτεριά στην πατρίδα, να δώσω πάλι τον εαυτό μου για τούτο τον αγώνα που μου λες, καπετάνιε. Για να γίνουν χαρούμενα τα λευτερωμένα τα παιδιά μας κι απ' αυτό το κακό...

Καθώς τα 'λεγε αυτά, έσφιγγε τις γροθιές του ο μικρός. Η φωνή του έβγαινε καυτή, σχεδόν πύρινη, και η ματιά του φεγγοβολούσε.

Ο Μιαούλης έστριψε βιαστικά το μουστάκι του, φύσηξε με δύναμη τη μύτη του και αγωνίστηκε να κρύψει κάποιο λυγμό.

Πουλιά φάνηκαν να έρχονται από μακριά.

— Τα χελιδόνια! Ήρθαν τα πρώτα χελιδόνια!

Ο ναύαρχος ένιωσε ζέστη να πλημμυρίζει την καρδιά του, ενώ ο Λευτέρης, χαμένος σ' έκσταση*, κοίταζε το μήνυμα της ελπίδας που ερχόταν στην πατρίδα από τον ουρανό...

μπάλες (η μπάλα): οι οβίδες (πέτρινες ή σιδερένιες) των κανονιών ⁘ **μπαταριές** (η μπαταριά): ομοβροντίες, οι ταυτόχρονοι και αλλεπάλληλοι πυροβολισμοί ⁘ **νεκρό πατριάρχη:** Ο Λευτέρης εννοεί το Γρηγόριο Ε΄, τον οποίο οι Τούρκοι απαγχόνισαν το Πάσχα του 1821, για να φοβίσουν τους Έλληνες και να μην ακολουθήσουν την επανάσταση που άρχισε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες ⁘ (η) **έκσταση:** κατάσταση έντονου ενθουσιασμού και απορρόφησης από ένα πολύ δυνατό συναίσθημα

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποιο ήταν το όραμα του Μιαούλη; Συζητήστε το στην τάξη.
2. Κατά τη διάρκεια του Αγώνα του '21 αρκετές φορές οι Έλληνες δεν ήταν μονοιασμένοι μεταξύ τους. Στη διχόνοια αναφέρεται κι ο Μιαούλης. Ποια είναι η γνώμη σας; Αναφέρατε παραδείγματα ομόνοιας από την ιστορία του τόπου μας.
3. Βρείτε από τον *Ύμνο εις την ελευθερίαν* του Διον. Σολωμού τις σχετικές στροφές που ο ποιητής μιλάει για τη διχόνοια. Διαβάστε και το απόσπασμα από τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη (σελ. 202, κείμενο «Είμαστε εις το "εμείς"») και κάντε τις απαραίτητες συγκρίσεις.
4. Τι εννοεί ο Μιαούλης, λέγοντας «Ο αγώνας για το μέσα μας». Διατυπώστε με λίγα λόγια τις σκέψεις σας.

Γαλάτεια Γρηγοριάδου-Σουρέλη

(Καβάλα 1930)

Σπούδασε στη Σχολή Κοινωνικών Λειτουργών και σε σχολή δημοσιογραφίας. Ασχολείται κυρίως με την παιδική-εφηβική λογοτεχνία. Τα θέματα των βιβλίων της αναφέρονται στην ελληνική ιστορία, την οικολογία, τη μετανάστευση, τη βία στα γήπεδα, την ελληνική μυθολογία. Η γραφή της χαρακτηρίζεται από ρεαλισμό και λυρισμό. Μερικά βιβλία της: *Ο μεγάλος αποχαιρετισμός, Καπετάν Κώττας, Παιχνίδι χωρίς κανόνες, Τα σκυλιά του Αγίου Βερνάρδου, Πριν από το τέρμα, Εμένα με νοιάζει.*

[Είμαστε εις το «εμείς»]

Η8

Ένα πράμα μόνον με παρακίνησε κι εμένα να γράψω ότι τούτην την πατρίδα την έχομεν όλοι μαζί, και σοφοί κι αμαθείς και πλούσιοι και φτωχοί και πολιτικοί και στρατιωτικοί και οι πλέον μικρότεροι άνθρωποι· όσοι αγωνιστήκαμεν, αναλόγως ο καθείς, έχομεν να ζήσομεν εδώ. Το λοιπόν δουλέψαμεν όλοι μαζί, να την φυλάμεν κι όλοι μαζί και να μην λέγει ούτε ο δυνατός «εγώ» ούτε ο αδύνατος. Ξέρετε πότε να λέγει ο καθείς «εγώ»; Όταν αγωνιστεί μόνος του και φκιάσει ή χαλάσει, να λέγει «εγώ»· όταν όμως αγωνίζονται πολλοί και φκιάνουν, τότε να λένε «εμείς». Είμαστε εις το «εμείς» κι όχι εις το «εγώ». Και εις το εξής να μάθομεν γνώση, αν θέλομεν να φκιάσομεν χωριόν, να ζήσομεν όλοι μαζί.

Τάσσου, *Ο Ιωάννης Μακρυγιάννης*
(ξυλογραφία)

Τάσσος (1914-1985)

Χαράκτης που συνταιριάζει στο έργο του το λαϊκό στοιχείο και τη σύγχρονη αντίληψη.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Τι εννοεί ο Μακρυγιάννης με τη φράση «αναλόγως ο καθείς»;
2. Ποια είναι τα ευεργετικά αποτελέσματα της συλλογικής προσπάθειας;
3. Ποια σχέση πρέπει να έχουν μεταξύ τους η συλλογική και η ατομική προσπάθεια;
4. Ο Άγγελος Σικελιανός στο ποίημά του «Μακρυγιάννης» γράφει:

Κι όλων μας το αίμα θέλει να μπει μες στ' αυλάκι,
το ίδιο χωράφι να ποτίσει, στρατηγέ μας!
Τι πια δεν είμαστε στο «εγώ», ως Εσύ μας το 'πες,
μα σήμερα είμαστε στο «εμείς», κι ας μαζωχτούμε
σ' έναν σκοπόν, αν θέλουμε να φκιάσουμε χωριό και κόσμο!

Να βρείτε τις ομοιότητες των δύο κειμένων και να τις σχολιάσετε.

Γιάννης Μακρυγιάννης

(Αβορίτι Δωρίδας 1797 - Αθήνα 1864)

Από τους πιο χαρακτηριστικούς αγωνιστές του 1821, που έφτασε, παρά τις εις βάρος του διώξεις, στο βαθμό του στρατηγού. Το πραγματικό όνομά του ήταν Ιωάννης Τριανταφυλλοδημήτρης, αλλά λόγω του μεγάλου αναστήματός του τον αποκάλεσαν Μακρυγιάννη. Έλαβε μέρος σε διάφορες καίριες μάχες, τραυματίστηκε πολλές φορές, κινδύνεψε άμεσα και, μετά την ανεξαρτησία, ταλαιπωρήθηκε αφάνταστα από την πολιτική εξουσία με την οποία είχε συνεχείς προστριβές και ρήξεις για την ανελέητη κριτική που ασκούσε, και για τον ασυμβίβαστο χαρακτήρα του. Τα *Απομνημονεύματά* του, που εκφράζουν με λαϊκό αυθορμητισμό την ελληνική ψυχή και την αγνή παράδοση, ανύψωσαν τον αγράμματο δημιουργό τους σε σύμβολο του αδούλωτου ελληνισμού.

Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη

H9

Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη
δε μας τα 'γραψες καλά
δες ο Έλληνας τι κάνει
για ν' ανέβει πιο ψηλά.

Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη
πάρε μαύρο γιαταγάνι
κι έλα στη ζωή μας πίσω
το στραβό να κάνεις ίσο.

Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη
δε μας τα 'γραψες σωστά
το φιλότιμο δε φτάνει
για να πάει κανείς μπροστά.

Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη
πάρε μαύρο γιαταγάνι
κι έλα στη ζωή μας πίσω
το στραβό να κάνεις ίσο.

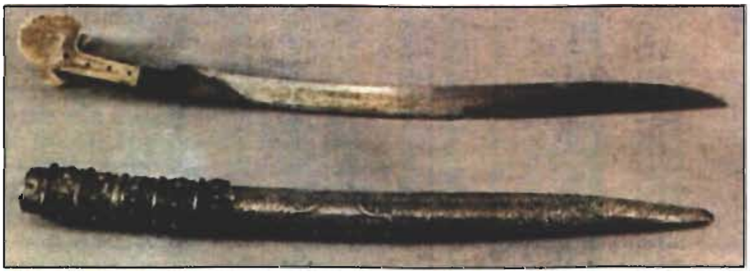

Το γιαταγάνι του Μακρυγιάννη

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Γιατί ο στιχουργός καλεί το Μακρυγιάννη (ή στο πρόσωπό του ένα νέο Μακρυγιάννη) να αποδώσει δικαιοσύνη;
2. Αφού μελετήσετε το μικρό απόσπασμα από τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη (σελ. 202, κείμενο «Είμαστε εις το "εμείς"»), να κρίνετε αν τελικά τα «έγραψε σωστά» ο στρατηγός.
3. Με ποιους τρόπους νομίζετε ότι μπορούμε το «στραβό» να το κάνουμε «ίσο»; Διατυπώστε τις σκέψεις σας σ' ένα σύντομο κείμενο.

Νίκος Γκάτσος

(Χάνια Φραγκόβρυσης Αρκαδίας 1911 - Αθήνα 1992)

Υπερρεαλιστής ποιητής, δημιουργός της ποιητικής σύνθεσης *Αμοργός,* ευαίσθητος μεταφραστής και έξοχος στιχουργός. Με την ποιότητα των στίχων του συντέλεσε στην αναβάθμιση του έντεχνου ελληνικού τραγουδιού. Οι στίχοι του μελοποιήθηκαν από τους καλύτερους μουσικοσυνθέτες μας, όπως το Μάνο Χατζηδάκι, το Μίκη Θεοδωράκη, το Σταύρο Ξαρχάκο κ.ά.

Διδώ Σωτηρίου

[Οι πρόσφυγες]

H10

Το 1922 έγινε η Μικρασιατική καταστροφή. Ένας ολόκληρος κόσμος, ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας, διωγμένος από τους Τούρκους εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα. Το κείμενο που ακολουθεί, αποτελείται από τμήματα, παρμένα από το μυθιστόρημα Μέσα στις φλόγες. *Στο βιβλίο αυτό, με αφορμή την ιστορία μιας οικογένειας, γίνεται αναφορά στους Έλληνες της Μικράς Ασίας, στις τραγικές στιγμές που πέρασαν όταν ξεριζώθηκαν, καθώς και στις αφάνταστες δυσκολίες που αντιμετώπισαν στην Ελλάδα, έως ότου ξαναφτιάξουν τη ζωή τους. Αφηγήτρια είναι ένα κορίτσι, η Αλίκη Μάγη, που ήδη έχει φτάσει στην Ελλάδα και περιμένει με ανυπομονησία τους δικούς της.*

Κανείς μας ακόμα δεν μπορούσε να πιστέψει πως είμαστε οι πρώτες σταγόνες της καταιγίδας που έφτανε, η πρώτη αχνή γραμμή μιας ατέλειωτης ανθρωποθάλασσας που θα ξεχυνόταν σε λίγο σ' εκείνο το άγνωστο λιμάνι.

Αρχίσαμε να βαδίζουμε πιασμένοι απ' το χέρι, κοντά ο ένας στον άλλον, χαμένοι, μουδιασμένοι, διστακτικοί, σαν να 'μαστε τυφλοί και δεν ξέραμε πού θα μας φέρει το κάθε βήμα που αποτολμούσαμε. Γυρεύαμε ξενοδοχείο στο λιμάνι για ν' ακουμπήσουμε και να περιμένουμε τους δικούς μας. Όπου κι αν ρωτούσαμε, παίρναμε την ίδια στερεότυπη απόκριση:

— Απ' τη Σμύρνη έρχεστε; Δε δεχόμαστε πρόσφυγες.

— Μα, θα σας πληρώσουμε καλά, ανθρώποι του Θεού, έλεγε η θεία Ερμιόνη.

Εκείνοι επέμεναν στην άρνησή τους:

— Φοβόμαστε τις επιτάξεις*. Στη Χίο, στη Μυτιλήνη, στη Σάμο επιτάξανε όλα τα σχολεία, τα ξενοδοχεία, τα πάντα...

— Τι θέλαμε, τι γυρεύαμε να 'ρθούμε σε τούτον τον αφιλόξενο τόπο, έλεγε η κυρία Ελβίρα. Τι θέλαμε, τι γυρεύαμε να χωριστούμε από τους άντρες μας!

Στο τέλος βρέθηκε ένας αναγκεμένος* ξενοδόχος και μας έδωσε ένα σκοτεινό, άθλιο δωμάτιο με έξι κρεβάτια. Για πότε γινήκαμε πραγματικοί πρόσφυγες δεν το καταλάβαμε. Μέσα σε λίγα εικοσιτετράωρα όλος ο κόσμος αναποδογύρισε. Βαπόρια φτάναν το ένα πίσω από τ' άλλο και ξεφόρτωναν κόσμο, έναν κόσμο ξεκουρντισμένο, αλλόκοτο, άρρωστο, συφοριασμένο, λες κι έβγαινε από φρενοκομεία, από νοσοκομεία, από νεκροταφεία. Έπηξαν οι δρόμοι, τα λιμάνια, οι εκκλησίες, τα σκολειά, οι δημόσιοι χώροι. Στα πεζοδρόμια γεννιόνταν παιδιά και πέθαιναν γέροι.

Ενάμισι εκατομμύριο άνθρωποι βρεθήκανε ξαφνικά έξω από την προγονική τους γη. Παράτησαν σκοτωμένα παιδιά και γονιούς άταφους. Παράτησαν περιουσίες, τον καρπό

επιτάξεις (η επίταξη): οι επιστρατεύσεις ανθρώπων, ζώων ή αντικειμένων για την εξυπηρέτηση στρατιωτικών ή κοινωνικών στόχων σε περιόδους έκτακτης ανάγκης ❖ **αναγκεμένος:** άνθρωπος που είχε μεγάλη οικονομική ανάγκη

στα δέντρα, το φαΐ στη φουφού*, τη σοδειά στην αποθήκη, το κομπόδεμα στο συρτάρι, τα πορτρέτα των προγόνων στους τοίχους. Και βάλθηκαν να τρέχουν, να φεύγουν κυνηγημένοι απ' το τούρκικο μαχαίρι και τη φωτιά του πολέμου. Και λογίζονταν τυχεροί που αντάλλαξαν το έχει τους*, την πατρίδα τους, το παρελθόν τους με μια στάλα σιγουριά... Άρπαξαν βάρκες, καΐκια, σχεδίες, βαπόρια και πέρασαν τη θάλασσα σ' έναν ομαδικό, φοβερό ξενιτεμό. Κοιμήθηκαν αποβραδίς νοικοκυραίοι στον τόπο τους και ξύπνησαν φυγάδες, θαλασσοπόροι, άστεγοι, άποροι, αλήτες και ζητιάνοι στα λιμάνια του Πειραιά, της Σαλονίκης, της Καβάλας, του Βόλου, της Πάτρας.

Ενάμισι εκατομμύριο αγωνίες και οικονομικά προβλήματα ξεμπάρκαραν στο φλούδι της Ελλάδας*, με μια θλιβερή ταμπέλα κρεμασμένη στο στήθος: «Πρόσφυγες!». Πού ν' ακουμπήσουν οι πρόσφυγες; Τι να σκεφτούν; Τι να ξεχάσουν; Τι να πράξουν; Πού να δουλέψουν; Πώς να ζήσουν;

Τρέμαν ακόμα από το φόβο. Τα μάτια τους ήταν κόκκινα απ' το αιμάτινο ποτάμι της κόλασης που διάβηκαν. Και σαν πάτησαν σε στέρεο έδαφος, μετρήθηκαν να δουν πόσοι φτάσανε και πόσοι λείπουν. Κι οι ζωντανοί δεν το πιστεύανε, μόνο άπλωναν τα χέρια τους στο κορμί τους και το ψάχνανε, για να βεβαιωθούνε πως δεν ήταν βρικόλακες. Και ψάχναν και για την ψυχή τους, να δουν αν ήταν στη θέση της. Μ' αυτή ήταν άφαντη. Είχε μείνει πίσω στην πατρίδα, κοντά στους αγαπημένους νεκρούς και στους αιχμαλώτους, κοντά στα σπιτάκια, στα χωράφια, στις δουλειές και στα καζάντια...*

Μικροί μεγάλοι στριμωχνόμαστε στις παραλίες αποβλακωμένοι, άβουλοι, με μια έμμονη ιδέα ο καθένας, κι άλλος με μια άνοια αποκρουστική. Οι πιο τυχεροί ξεδίναν, γιατί κλαίγανε και βρίζανε και μούγκριζαν από πόνο.

Μια νέα γυναίκα πετούσε από καιρό σε καιρό ένα τραγικό νανούρισμα: «Νάνι, νάνι, το παιδάκι μου να κάνει...». Στην αγκαλιά της κρατούσε ένα μαξιλάρι που όλο το σκέπαζε και το φιλούσε και κοίταζε γύρω της πανικόβλητη. Κανένας δεν την πρόσεχε. Μόνο ο γεροπατέρας της πάσχιζε να την ησυχάσει.

— Κορούλα μου, Ελένη μου, κάνε, παιδί μου, κουράγιο. Αυτό ήταν το θέλημα του Θεού...

Κάποιος δημοσιογράφος που πρόσεξε τη σκηνή, κοντοστάθηκε και θέλησε να πληροφορηθεί.

— Αχ! έκανε ο γέρος. Τ' αγοράκι της έσκυψε να πάρει απ' την κούνια κι αντί γι' αυτό πήρε το μαξιλάρι κι έφυγε!

Μια μέρα, αντάμωσα μέσα σ' ένα ανθρώπινο μπουλούκι το θείο Θανάση με την κόρη του τη Βαλεντίνη. Ήταν οι πρώτοι συγγενείς που έβλεπα κι αρπάχτηκα απ' αυτούς, ξεσπώντας σ' ένα παραπονεμένο κλάμα.

Η Βαλεντίνη προσπάθησε να με μερώσει.

— Θα 'ρθουν, μην απελπίζεσαι. Είναι κόσμος, χιλιάδες κόσμος, που μπαρκάρει ακόμα.

Της έδειξα πού βρίσκεται το ξενοδοχείο μας. Μα ο θείος Θανάσης δεν πήγε μαζί της. Αδιάφορος και ήρεμος κοίταζε τον κόσμο. Είχε πάθει πάλι μια δυνατή νευρική κρίση κι έλεγε ξερά:

στη φουφού (η φουφού): στη συσκευή για το ψήσιμο κρεατικών ✣ **το έχει τους:** την περιουσία τους ✣ **στο φλούδι της Ελλάδας:** στη γη της Ελλάδας ✣ **καζάντια** (το καζάντι): πλούτος, κέρδη

— Πώς κάνουν έτσι οι άνθρωποι! Τι τους έπιασε και το χάσαν πάλι το τσερβέλο*;

Η Βαλεντίνη μας ανιστόρησε όλα όσα ήξερε για την καταστροφή. Πώς μπήκαν οι ζεϊμπέκηδες* μέσα στη Σμύρνη. Στην αρχή δεν πείραξαν άνθρωπο· μα ύστερα ρίχτηκαν με λύσσα στη σφαγή και στο πλιάτσικο*, αρχίζοντας απ' την αρμένικη γειτονιά. Ο Νουρεντίν πασάς έβγαλε τότε φιρμάνι ν' αφήνουν όλα τα γυναικόπαιδα και τους γέρους να φεύγουν, και να κρατούνε αιχμάλωτους μόνο τους άντρες και τ' αγόρια.

Η Σμύρνη είχε παραδοθεί στις φλόγες και στο αίμα. Ο κόσμος στριμωχνόταν στην παραλία ζητώντας προστασία απ' τον αγγλογαλλικό και τον αμερικάνικο στόλο· και παρακαλούσε τους συμμάχους να τον σώσουν απ' το λεπίδι. Μα οι ξένοι είχαν, λέει, διαταγές να μην επεμβαίνουν! Και κάθονταν πάνω στα καράβια τους με σταυρωμένα χέρια και κάπνιζαν τα τσιμπούκια τους! Και κοίταζαν, σαν θεατές, το φοβερό μαρτύριο ενός ολόκληρου πληθυσμού.

Όσοι άνθρωποι είχαν λεφτά, έδιναν ολόκληρη περιουσία για να τους πάρουν οι βάρκες. Μα τις περισσότερες φορές άλλοι, πιο χεροδύναμοι και σβέλτοι, σπρώχναν τους

Η καταστροφή της Σμύρνης (λιθογραφία, λεπτομέρεια)

χάσαν το τσερβέλο: έχασαν τα λογικά τους ⁘ **οι ζεϊμπέκηδες** (ο ζεϊμπέκης): οι χωροφύλακες ή οι στρατιώτες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, που προέρχονταν από εξισλαμισθέντες Έλληνες της Μικράς Ασίας ⁘ **στο πλιάτσικο** (το πλιάτσικο): στη λεηλασία

πρώτους κι άρπαζαν τη θέση τους. Κι οι βάρκες, κάθε τόσο, αναποδογύριζαν κι οι άνθρωποι πνίγονταν μέσα στον πανικό, σαν τις μύγες.

— Θε μου! Θε μου! δε θέλω ν' ακούσω άλλο, έλεγε η θεία Ερμιόνη.

☆ ☆ ☆

Μια μέρα, ήταν περίπου μεσημέρι, ένα νιόφερτο καράβι είχε μόλις ξεφορτώσει φουρνιές τη συμφορά.

— Αλίκη! μου φώναξε ο Τρύφωνας, ο γιος της κυρίας Ελβίρας, δες σ' εκείνη την πέμπτη βάρκα. Διακρίνεις;

Σκίρτησα ολόκληρη. Τα μάτια μου πήδηξαν από τις κόγχες και ξοπίσω τους πήδηξε και η καρδιά μου. Είδα το Στέφο πρώτο στην πλώρη της βάρκας και πίσω του τη μητέρα, που κρατούσε στην αγκαλιά της τη Νιόβη, και τη θεία Ελένη με την Ινώ, και τη Ριρή που είχε κρεμασμένα στο λαιμό κιάλια και σιγοκουβέντιαζε με δυο άγνωστους νέους. Και στο τιμόνι είδα κοντά σε δυο θεόρατους μπόγους τον πατέρα που κάπνιζε την πίπα του. Έμοιαζαν όλοι μαζί με τουρίστες που πήγαιναν σε ταξιδάκι αναψυχής.

Ήταν πραγματικότητα ή παράκρουση*; Έσπρωχνα σαν τρελή τον κόσμο ως να φτάσω στην αποβάθρα. Άπλωνα τα σκελετωμένα χέρια μου, που τα ήθελα σαν μαγνήτες, και φώναζα: «Ελάτε! Ελάτε επιτέλους!». Αιώνες μου φάνηκε πως έκανε κείνη η βάρκα ως ν' αγγίξει τη στεριά, ν' αγγίξω κι εγώ εκείνους, να βεβαιωθώ πως δεν ήταν πλάσματα της φαντασίας μου.

Για πότε βρέθηκα μέσα στην αγκαλιά της μάνας μου δεν το κατάλαβα.

— Έρχεται κι ο θείος Γιάγκος, είπε, τον είδαμε στη Μυτιλήνη. Ευτυχώς σώθηκε!

Ο πατέρας τραβολογούσε δυο δέματα.

— Τα χαλιά, έλεγε, προσέχετε μη βραχούν τα χαλιά. Αυτή 'ναι όλη η περιουσία μας.

Πόσο απλή ήταν η αντάμωση και πόσο σκληρή και περίπλοκη η αγωνία της προσμονής!

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ποιες εικόνες του κειμένου δείχνουν τις περιπέτειες των Ελλήνων της Μικρασίας;
2. Απαντήστε στα ερωτήματα που θέτει η αφηγήτρια για τους πρόσφυγες. Σήμερα στην πατρίδα μας υπάρχουν και πρόσφυγες και μετανάστες. Να κάνετε λόγο για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Να προτείνετε λύσεις.
3. Συζητήστε με το δάσκαλό σας ποια στοιχεία παράδοσης και πολιτισμού έφεραν οι Μικρασιάτες στην Ελλάδα.

(η) **παράκρουση**: παραφωνία, έντονη αναστάτωση, τρέλα

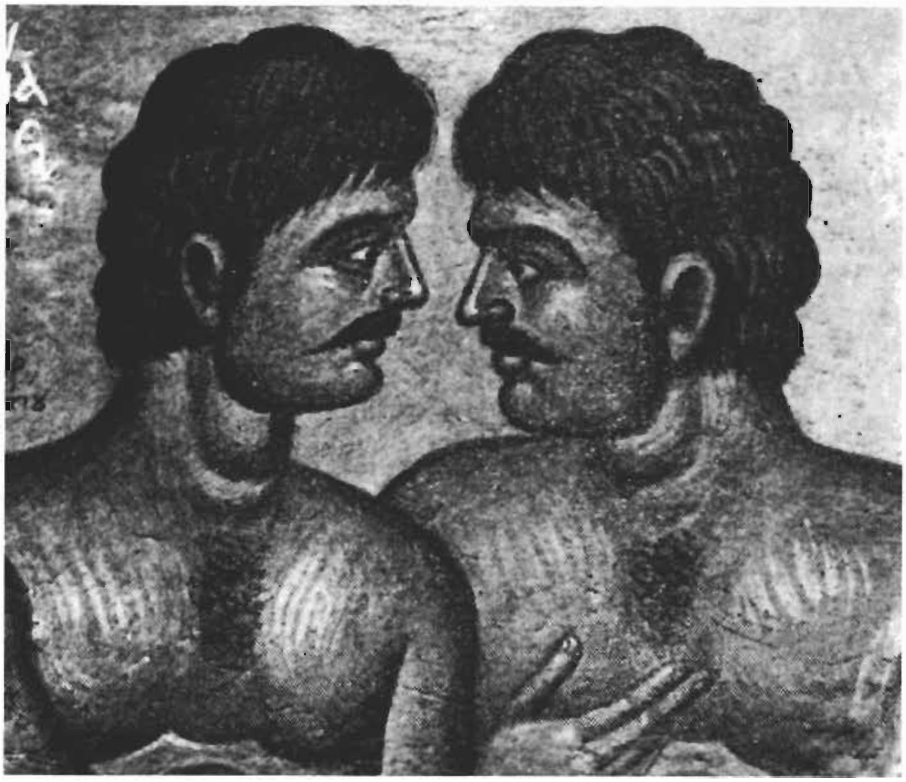

Φώτη Κόντογλου, *Αϊβαλιώτες θαλασσινοί, παλικάρια*

Διδώ Σωτηρίου

(Αϊδίνι Μικράς Ασίας 1909)

Από τα πιο γνωστά ονόματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Έχοντας βιώσει το δράμα της Μικρασιατικής καταστροφής (1922), το παρουσίασε με «ελληνοκεντρική οπτική» στα κείμενά της. Το σημαντικότερο έργο της *Ματωμένα χώματα* έγινε ευνοϊκά αποδεκτό και από το τουρκικό κοινό (Βραβείο Ελληνοτουρκικής Φιλίας ΙΠΕΚΤΣΙ). Για μεγάλα παιδιά είναι γραμμένα τα βιβλία της *Μέσα στις φλόγες* και *Επισκέπτες*. Το έργο της, που έχει μεταφραστεί σε πολλές ξένες γλώσσες, διαπνέεται από ανθρωπισμό και ειρηνικά και διαπολιτισμικά μηνύματα. Άλλα βιβλία της (για μεγάλους) είναι: *Εντολή, Κατεδαφιζόμεθα.* Για το σύνολο της λογοτεχνικής παραγωγής της έχει τιμηθεί με το Ειδικό Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας (1989) και με το Βραβείο της Τάξεως Γραμμάτων και Καλών Τεχνών της Ακαδημίας Αθηνών (1990).

Νικηφόρος Βρεττάκος

Ένας στρατιώτης μουρμουρίζει στο αλβανικό μέτωπο

Ποιος θα μας φέρει λίγον ύπνο εδώ που βρισκόμαστε;
Θα μπορούσαμε τότες τουλάχιστο
να ιδούμε πως έρχεται τάχατε η μάνα μας
βαστάζοντας στη μασχάλη της ένα σεντόνι λουλακιασμένο*
με μια ποδιά ζεστασιά και κατιφέδες* από το σπίτι μας.
Ένα φθαρμένο μονόγραμμα στην άκρη του μαντιλιού:
    ένας κόσμος χαμένος.

Τριγυρίζουμε πάνω στο χιόνι με τις χλαίνες* κοκαλιασμένες.
Ποτέ δεν βγήκε ο ήλιος σωστός απ' τα υψώματα του Μοράβα,
ποτέ δεν έδυσε ο ήλιος αλάβωτος απ' τ' αρπάγια της Τρεμπεσίνας.
Τρεκλίζω στον άνεμο χωρίς άλλο ρούχο,
διπλωμένος με το ντουφέκι μου, παγωμένος και ασταθής.

(Σαν ήμουνα μικρός καθρεφτιζόμουνα στα ρυάκια
    της πατρίδας μου
δεν ήμουν πλασμένος για τον πόλεμο).

Δε θα μου πήγαινε αυτή η προσβολή περασμένη υπό μάλης*,
δε θα μου πήγαινε αυτό το ντουφέκι αν δεν ήσουν εσύ,
γλυκό χώμα που νιώθεις σαν άνθρωπος,
αν δεν ήτανε πίσω μας λίκνα* και τάφοι που μουρμουρίζουν
αν δεν ήτανε άνθρωποι κι αν δεν ήταν βουνά με περήφανα
μέτωπα, κομμένα θαρρείς απ' το χέρι του θεού
να ταιριάζουν στον τόπο, στο φως και το πνεύμα του.

Η νύχτα μάς βελονιάζει τα κόκαλα μέσα στ' αμπριά*·
    εκεί μέσα
μεταφέραμε τα φιλικά μας πρόσωπα και τ' ασπαζόμαστε
μεταφέραμε το σπίτι και την εκκλησιά του χωριού μας
το κλουβί στο παράθυρο, τα μάτια των κοριτσιών,

λουλακιασμένο σεντόνι: σεντόνι πλυμένο με λουλάκι, μια γαλάζια ουσία που παλιότερα ξέβγαζαν τα ρούχα για να πάρουν πιο λευκό χρώμα ❖ **κατιφέδες** (ο κατιφές): είδος λουλουδιών ❖ **χλαίνες** (η χλαίνη): στρατιωτικά πανωφόρια ❖ **υπό μάλης:** κάτω από τη μασχάλη ❖ **λίκνα** (το λίκνο): κλίνες βρεφών· μεταφορικά, τόποι στους οποίους γεννήθηκε κάτι πολύ σπουδαίο, κοιτίδες ❖ **αμπριά** (το αμπρί): καταφύγια που προστατεύουν τους στρατιώτες στον πόλεμο

το φράχτη του κήπου μας, όλα τα σύνορά μας,
την Παναγία με το γαρούφαλο, ασίκισσα*,
που μας σκεπάζει τα πόδια πριν απ' το χιόνι,
που μας διπλώνει στη μπόλια* της πριν απ' το θάνατο.

Μα ό,τι κι αν γίνει εμείς θα επιζήσουμε.
Άνθρωποι κατοικούν μες στο πνεύμα της Ελευθερίας
    αμέτρητοι,
Άνθρωποι όμορφοι μες στη θυσία τους, Άνθρωποι.
Ένας μεγάλος καταυλισμός είναι η έννοια της αρετής.
Το ότι πεθάναν, δεν σημαίνει πως έπαψαν να υπάρχουν εκεί,
με τις λύπες, τα δάκρυα και τις κουβέντες τους.
Ο ήλιος σας θα 'ναι ακριβά πληρωμένος.
Αν τυχόν δεν γυρίσω, ας είστε καλά,
σκεφτείτε για λίγο πόσο μου στοίχισε.

(Σαν ήμουνα μικρός καθρεφτιζόμουνα στα ρυάκια
    της πατρίδας μου
δεν ήμουν πλασμένος για τον πόλεμο).

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να βάλετε ένα τίτλο σε κάθε στροφή του ποιήματος.
2. Γιατί ο στρατιώτης λέει πως το μονόγραμμα του μαντιλιού είναι «ένας κόσμος χαμένος»;
3. Γιατί το όπλο δεν αποτελεί προσβολή στη συγκεκριμένη περίπτωση;
4. Βρείτε και συζητήστε τα σημεία εκείνα όπου εκφράζει ο στρατιώτης συναισθήματα για τους δικούς του και τον τόπο του.

• Βιογραφία του Νικηφόρου Βρεττάκου υπάρχει στη σελίδα 50.

(η) **ασίκισσα** (ο ασίκης): λεβέντισσα, γενναία • (η) **μπόλια:** γυναικείο μαντίλι για το κεφάλι, πετσέτα

Γιάννης Μπεράτης

[Στα βουνά της Αλβανίας]

Η12

Όλος ο κάμπος ήτανε έρημος κι ο δρόμος, μακρύς-μακρύς και κατάλευκος, απλωνότανε μπροστά μας. Προχωρούσαμε γρήγορα με βήμα, και αμίλητοι. Από δω και πάνω, φαίνεται, ήταν τα τελευταία ελάχιστα χιλιόμετρα δρόμου που εξουσιάζαμε ακόμη εμείς, το ακρότατο όριο των δικών μας συγκοινωνιών, γιατί πιο πέρα ο ίδιος δρόμος χρησίμευε για τους Ιταλούς.

Κείνη την ώρα, μες στην απέραντη σιγή και τη νέκρα, ακούστηκε, πίσ' απ' τις πλάτες μας, η πρώτη κανονιά.

Σε μια στιγμή όλο το φεγγαρολουσμένο νεκρό τοπίο, από ανοιχτοφιστικί γινόταν άξαφνα κοκκινόμαυρο με τις εκρήξεις, με τις λάμψεις, με τους καπνούς που μας τυλίγανε δεξιά κι αριστερά. Δυο οβίδες είχαν σκάσει πολύ κοντά μας, μες στον κάμπο, δεξιά κι αριστερά του δρόμου, και σε λίγο άλλες δυο πέσανε κάπου εκεί. Μέναμε ακίνητοι, ορθοί, αποσβολωμένοι*, αλαλιασμένοι* μην ξέροντας όλοι μας τι να κάνουμε, πού να πάμε. «Πέστε κάτω! πέστε κάτω! Μην τρέχετε!», φώναξα για μια στιγμή, και πέσαμε όλοι μπρούμυτα, με το μούτρο πάνω στο χώμα. Ο βομβαρδισμός εξακολουθούσε με μια μαθηματική κανονικότητα και πρώτα έβλεπες τη λάμψη απ' τις απέναντι μπούκες των κανονιών κι ύστερα —δεν ξέρεις από πού— άκουγες πάνω, μα ακριβώς πάνω απ' το κεφάλι σου, αυτό το υστερικό σφύριγμα της οβίδας που σκίζει σαν αστραπή τον αέρα ή εκείνο το ακόμη χειρότερο βραχνιασμένο χρου-χρου-χρου, που κάνει σαν χάνει πια τη φόρα της και πρέπει να πέσει κάπου δίπλα σου.

Πέφτανε δίπλα μας, δεξιά, αριστερά, λίγο πιο μπρος, λίγο πιο πίσω. Το μεγάλο μαρτύριο, η μεγάλη αγωνία ήτανε πως στις ελάχιστες στιγμές ησυχίας που μεσολαβούσανε, αναρωτιόσουνα αγωνιωδώς αν πρέπει να μείνεις σ' αυτή τη θέση που βρίσκεσαι ή πρέπει να πας να πέσεις πάρα πέρα. Ναι, ήτανε ένα φοβερό παιγνίδι από πιθανότητες κι από τύχη, που δεν ήξερες να βρεις και να του δώσεις καμιά απάντηση.

Μα σιγά-σιγά, όσο ο βομβαρδισμός εξακολουθούσε, όσο έβλεπες πως —περίεργα!— δεν παθαίνεις τίποτα, όσο έβλεπες κι όλους τους άλλους γύρω σου άθικτους, που σε κάθε ανάπαυλα ανασήκωναν το κεφάλι και κάτι φώναζαν ο ένας στον άλλονε, άρχιζες σιγά-σιγά, ναι, να αισιοδοξείς —κι ενώ στην αρχή έλεγες πως κάθε οβίδα προορίζεται για σένα, πως έρχεται ίσια καταπάνω σου, τώρα άρχιζες κάπως να παρακολουθείς ένα θέαμα που σε περιστοιχίζει κι απλώς να φυλάγεσαι σε κάθε σφύριγμα. Δηλαδή η οβίδα κι ο θάνατός σου δεν ήταν πια αλληλένδετα όπως στην αρχή. Όλ' αυτά, βέβαια, δεν τα σκεφτόσουνα, όλ' αυτά τα λέω, ίσως, τώρα —μα είμαι βέβαιος πως ένστικτα έτσι τα 'νιωθες και τότε.

αποσβολωμένοι (αποσβολώνω): αμήχανοι ❖ **αλαλιασμένοι** (αλαλιάζω): ταραγμένοι, ζαλισμένοι

Έγινε για μια στιγμή μια μεγάλη ανάπαυλα. Περιμέναμε, περιμέναμε ακίνητοι αρκετή ώρα —κι επιτέλους σηκωθήκαμε. Είχε σταματήσει ο βομβαρδισμός; Η ώρα θα 'ταν περίπου μία.

Τραβήξαμε όλοι προς το μέρος που 'χαμε αφήσει τα μηχανήματα, μα δεν είχαμε κάνει μερικά μέτρα πάνω στο δρόμο, όταν το πανηγύρι ξανάρχισε.

Πέσαμε όπως-όπως ο ένας πάνω στον άλλο μέσα στο πλαϊνό χαντάκι του δρόμου — κι ήταν καιρός, γιατί η οβίδα έσκασε άξαφνα ακριβώς δίπλα μας και μας σκέπασε όλους με πέτρες και με χώματα. Στο χαντάκι που 'χαμε πέσει ήτανε στεκάμενα νερά, λάσπες, βόρβορος*. Είχαμε πασαλείψει τα μούτρα μας, τους μανδύες μας —όλη η μια πλευρά μου, όταν ανασηκώθηκα, ήταν μια πηχτή γλοιώδης* λάσπη, και τα γάντια ήτανε μούσκεμα απ' αυτό το ακαθόριστο υγρό που βρομούσε φοβερά μόλις έφερνες το χέρι σου κοντά στο πρόσωπό σου.

Φτάσαμε, επιτέλους, στα μηχανήματά μας. Η κατάστασή μας ήτανε πραγματικά φοβερή. Αν τώρα ήτανε έτσι, τι θα γινότανε σαν θα χάραζε και θα προχωρούσε η μέρα; Πώς θα καθόμαστε σ' αυτή τη Σούκα που δεν συναντούσες ψυχή ζώσα* και κάτω από ένα συνεχή βομβαρδισμό, τελείως ακάλυπτοι κι όλοι μας τελείως άπειροι;

Καθόμαστε αποκαμωμένοι πάνω στα κιβώτια και τα δέματα με τα μάτια μας κολλημένα στο απέναντι βουνό, για να δούμε τη λάμψη και να πέσουμε κάπου εγκαίρως. Ευτυχώς ο Νώντας είχε κι άλλο κονιάκ. Ας είναι ευλογημένος ο άνθρωπος. Ο Ανανίου όλο φώναζε μυτερά πως κάτι πρέπει να κάνουμε, πως δεν είναι κατάσταση αυτή. Βέβαια, είχε δίκιο. Αλλά τι; Τι; Η ώρα ήτανε δύο πια και το φεγγάρι φώτιζε πάλι σαν μέρα όλο αυτό το απονεκρωμένο τοπίο που είχε πάλι άξαφνα ηρεμήσει και που πάνω του βασίλευε μια απόλυτη σιωπή.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Με αφορμή όσα γράφονται στο κείμενο να περιγράψετε: α) την εξωτερική εμφάνιση και β) τα συναισθήματα των Ελλήνων στρατιωτών.
2. Ποιες λέξεις, φράσεις ή έννοιες του κειμένου δικαιολογούν τον τίτλο [Στα βουνά της Αλβανίας], που δόθηκε στο απόσπασμα που διαβάσατε;

Γιάννης Μπεράτης

(Αθήνα 1905-1968)

Πεζογράφος, από τους χαρακτηριστικότερους συγγραφείς της πολεμικής λογοτεχνίας μας. Η συμμετοχή του στον Πόλεμο του 1940 και στην Εθνική Αντίσταση επηρέασε έντονα τα λογοτεχνικά κείμενά του. Η προβολή του ανθρώπινου στοιχείου στις δύσκολες στιγμές του πολέμου αποτελεί γνώρισμα των έργων του. Βιβλία του: *Η διασπορά, Αυτοτιμωρούμενος, Το πλατύ ποτάμι,* στο οποίο οφείλει και την αναγνώρισή του, το *Οδοιπορικό τού '43,* ο *Στρόβιλος.*

(ο) **βόρβορος:** λάσπη που βγάζει δυσοσμία ❖ **γλοιώδης:** γλιτσιασμένος, αηδιαστικός ❖ **ψυχή ζώσα:** ζωντανός οργανισμός

Άλκη Ζέη

[Η παρέλαση]

«Η παρέλαση» αποτελεί χαρακτηριστικό απόσπασμα του μυθιστορήματος Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου. *Ο μικρός ήρωας, ο Πέτρος, μαζί με την αδελφή του την Αντιγόνη και τους φίλους του Σωτήρη και Γιάννη, παίρνει μέρος στην αντίσταση ενάντια στους κατακτητές, εκθέτοντας σε κίνδυνο τη ζωή του. Στο τμήμα που ακολουθεί, γίνεται θεατής της πιο παράξενης παρέλασης της ζωής του, που του δίνει την οδυνηρή ευκαιρία να αντικρίσει κατάματα τη σκληρή πραγματικότητα.*

Ο Πέτρος δεν το 'θελε να πεθάνει από πείνα. Προχωρούσε στην άγνωστη γειτονιά. Ένιωσε τα μάτια του να τον τσούζουν από τα δάκρυα που δεν έβγαιναν. Είχε διαβάσει για ένα αγοράκι σαν και κείνον, που πεινούσε κι αυτό, μα έκανε χίλια δυο κατορθώματα σε μια επανάσταση στο Παρίσι, στα παλιά χρόνια. Έτρεχε από οδόφραγμα σε οδόφραγμα, κουβαλούσε φισέκια, έφερνε μηνύματα στους επαναστάτες... Γαβριά τον λέγανε, δεν ήτανε τ' όνομά του, αλλά το παρατσούκλι του. Άραγε τον τραβούσε και κείνον τόσο δυνατά το στομάχι; Ο Πέτρος έσκασε μόνο δύο λάστιχα σε γερμανικά φορτηγά, το ένα, μάλιστα, λέει πως το 'κανε ο Σωτήρης. Ούτε οδοφράγματα ούτε φοιτητές με τα λάβαρα μπροστά ούτε τίποτα.

Μόνο ένας ένας πέφτουν στο δρόμο οι διαβάτες από την πείνα. Μήπως έπεσε κι ο Γιάννης και έχει τόσες μέρες να φανεί; Την τελευταία φορά είχε τόσο αδυνατίσει, που το μπαλάκι του πιγκ πογκ στο λαιμό του* είχε τόσο ξεπεταχτεί ακόμα πιο πολύ, θαρρείς σε λίγο θα 'φευγε από το λαρύγγι του και θα 'κανε γκελ χάμω.

Κατάλαβε πως είχε μπερδευτεί σε άγνωστα δρομάκια και προχώρησε να στρίψει, να βγει στη μεγάλη λεωφόρο, κι από κει ήξερε να πάει. Έστριψε και νόμισε πως ονειρεύεται.

Πέρα, από τη μεγάλη λεωφόρο, ερχότανε μια αλλόκοτη λιτανεία. Βάδιζε κόσμος πολύς, βουβός, λες και ήτανε μαγεμένος. Μπροστά πηγαίνανε ανάπηροι πάνω στα καροτσάκια τους, που τα 'σπρωχναν νοσοκόμες, ντυμένες τις στολές τους. Πιο πίσω άλλοι ανάπηροι με τα δεκανίκια τους και πάρα πίσω κόσμος, κόσμος ατέλειωτος, που κρατούσανε τεντωμένα άσπρα πανιά* που γράφανε πάνω τους με τεράστια μαύρα γράμματα: «ΠΕΙΝΑΜΕ». Δεν ακουγόταν άλλος θόρυβος παρά το γκαπ γκουπ από τα δεκανίκια πάνω στην άσφαλτο. Ύστερα ακούστηκαν και ξερά κλακ κλικ από αυτόματα που τα οπλίζανε. Γύρισε ο Πέτρος και είδε να έρχονται από παντού καραμπινιέροι*. Ο κόσμος προχωρούσε σαν να μη συνέβαινε τίποτα. Ο Πέτρος θα 'θελε να το βάλει στα πόδια, μα στεκότανε καρφωμένος, λες και τον είχανε μαγέψει. Τα καροτσάκια με τους ανάπηρους όλο και πλησίαζαν, ο αέρας ανέμιζε σαν σημαίες τα μαντίλια των νοσοκόμων.

το μπαλάκι του πιγκ πογκ στο λαιμό του: εννοεί το καρύδι του λάρυγγα, δηλαδή τη στρογγυλή προεξοχή που φουσκώνει όταν καταπίνουμε ❖ **τεντωμένα άσπρα πανιά** είναι τα πανό ❖ **καραμπινιέροι** (ο καραμπινιέρος): οπλισμένοι Ιταλοί αστυνομικοί

Βάσως Κατράκη, *«Για τους στρατιώτες»* (λιθόγραφη αφίσα)

Ο Πέτρος είχε πάει, μια φορά στη ζωή του, σε παρέλαση με το σχολείο. Την 25η Μαρτίου, πριν τον πόλεμο. «Είναι υποχρεωτικό», τους είχε πει ο κύριος Λουκάτος. «Όποιος δεν έρθει δε θα πάρει βαθμό». Ο Πέτρος έτσι κι αλλιώς θα πήγαινε, γιατί ήθελε πολύ να φορέσει την μπλε στολή του φαλαγγίτη*. Ο διευθυντής τούς είχε πει, μόλις περάσουν μπροστά από την εξέδρα των επισήμων, να φωνάξουνε: «Ζήτω ο αρχηγός*! Ζήτω η Ελλάδα!». Ο Σωτήρης και η παρέα του, πέντε έξι αγόρια από τα θηρία της τάξης, αντί να φωνάξουν «Ζήτω ο αρχηγός! Ζήτω η Ελλάδα!», φωνάζανε: «Ζήτω ο μαϊντανός! Ζήτω η φασουλάδα!». Δεν ακουγότανε βέβαια, γιατί οι φωνές τους μπερδευότανε με των άλλων παιδιών, μα ο Πέτρος που ήταν πλάι τους τους άκουσε και θύμωσε:

— Αν δεν πάψετε, θα το πω στον κύριο, είπε στο Σωτήρη που ήταν δίπλα του στη γραμμή.

Ο Σωτήρης το 'ξερε καλά πως δε θα μαρτυρούσε ποτέ, κι όμως το 'πε στους άλλους και τον βγάλανε «χαφιεδάκι»*. Πέρασε ολόκληρος μήνας, ώσπου να το ξεχάσουνε και να τον πάρουνε πάλι στην ομάδα του φουτμπόλ, κι ο Πέτρος πίστευε πως, αν δεν ήτανε καλός τερματοφύλακας, δε θα του το 'χανε ποτέ συγχωρέσει. Για τον αρχηγό δεν τον ένοιαζε και τόσο, μα δεν ανεχότανε να κοροϊδεύουν την ΠΑΤΡΙΔΑ. «Η πατρίδα είναι η πιο μεγάλη αγάπη της ζωής μας». Το παρήγγειλε κι ο θείος Άγγελος, το 'λεγαν και τα βιβλία. Μα τούτος τώρα δα ο κόσμος που περνούσε βουβός, δεν έλεγε τίποτα για την πατρίδα που στέναζε. Δεν τραγουδούσαν τον εθνικό ύμνο. Δε γράφανε τα λάβαρά τους «Ζήτω η Ελλάδα! Ζήτω το Έθνος!». Μόνο «ΠΕΙΝΑΜΕ». Δε θυμάται ποτέ στην ιστορία να διάβασε ο Πέτρος για κανέναν ήρωα που να φώναζε «Πεινάω». Ακόμα και στην πολιορκία του Μεσολογγιού, που πέθαιναν στην πείνα, φώναζαν «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ». Η βουβή παράτα* σταμάτησε απότομα, εκεί μπροστά του, αντίκρυ, κι

του φαλαγγίτη (ο φαλαγγίτης): οι φαλαγγίτες ήταν μέλη ομάδων, οργανωμένων με στρατιωτικό τρόπο, σε φασιστικά καθεστώτα. Στο κείμενο η συγγραφέας εννοεί τους φαλαγγίτες της Νεολαίας του δικτατορικού καθεστώτος του Ιωάννη Μεταξά, που αναφέρεται ως «αρχηγός» στη συνέχεια ❖ (το) **«χαφιεδάκι»:** μικρός χαφιές, προδότης, καταδότης ❖ (η) **παράτα:** η παρέλαση

αντίκρυ με τους καραμπινιέρους. Κλικ κλακ, τώρα θα χτυπήσουν. Ο Πέτρος περίμενε να δει τον κόσμο να κάνει μεταβολή και τις νοσοκόμες να γυρίζουν τα καροτσάκια πίσω. Να όμως που μια νοσοκόμα προχωρούσε αργά αργά. Μέσα στο καροτσάκι που σπρώχνει μπροστά της ήτανε ένας τραυματίας με τα δυο πόδια κομμένα. Θα χτυπήσουν, θα χτυπήσουν... Ο Πέτρος έκλεισε τα μάτια. Δεν ακούγεται τίποτα. Όταν τα ξανάνοιξε, οι καραμπινιέροι είχαν κατεβάσει τα όπλα. Όλα τα καροτσάκια ξεκινούν, μαζί κι οι ανάπηροι με τα δεκανίκια, κι ο κόσμος... σπάνε τη γραμμή των Ιταλών και προχωρούν.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Πώς χαρακτηρίζετε την «αλλόκοτη λιτανεία» των ανθρώπων; Να τη συγκρίνετε με τη μαθητική παρέλαση που αναθυμάται ο Πέτρος και να διαπιστώσετε τις διαφορές τους.
2. Να σχολιάσετε τη φράση: «Για τον αρχηγό δεν τον ένοιαζε και τόσο, μα δεν ανεχότανε να κοροϊδεύουν την ΠΑΤΡΙΔΑ».
3. Υπάρχουν φράσεις ή παράγραφοι του κειμένου που να σας έκαναν να γελάσετε. Γιατί σας προκάλεσαν το γέλιο;
4. Ο Πέτρος ταξιδεύει με τη μηχανή του χρόνου, συναντά το Λευτέρη στο κείμενο «Ο μικρός μπουρλοτιέρης» (σελ. 198-200) και του παίρνει συνέντευξη. Φανταστείτε αυτή τη συνέντευξη και καταγράψτε την.

Άλκη Ζέη

(Αθήνα 1925)

Έζησε πολλά χρόνια στο εξωτερικό, είτε στη Ρωσία είτε αυτοεξόριστη στο Παρίσι, μετά τη δικτατορία του 1967. Το πρώτο μυθιστόρημά της, *Το καπλάνι της βιτρίνας* (1963), θεωρείται σταθμός στην ιστορία της νεότερης παιδικής λογοτεχνίας μας. Το συγγραφικό έργο της, γενικά, είναι αυτοβιογραφικό, με έντονα βιωματικά στοιχεία, και αναφέρεται στη σύγχρονη ελληνική ιστορία και στους αγώνες του ανθρώπου για έναν καλύτερο κόσμο. Έγραψε τα βιβλία *Κοντά στις ράγες, Ο θείος Πλάτων, Τα παπούτσια του Αννίβα, Η μοβ ομπρέλα, Η Αλίκη στη χώρα των μαρμάρων* (για παιδιά). *Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα* (για μεγάλους). Για το βιβλίο της *Ματίας ο Α΄* τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Παιδικής Λογοτεχνίας (1993).

Ζωρζ Σαρή

Τα κουλουράκια

H14

Το κείμενο, στη συνέχεια, ανήκει στο μυθιστόρημα Κόκκινη κλωστή δεμένη..., *στο οποίο περιέχονται στιγμιότυπα από την περίοδο της Κατοχής, την πείνα, την ηρωική αντίσταση του ελληνικού λαού, αλλά και εικόνες από την απελευθέρωση. Η πρωταγωνίστρια, η Ζωή (πρόκειται για τη συγγραφέα), που θέλει να γίνει ηθοποιός, πηγαίνει κουλούρια στο Δήμο, ένα φυλακισμένο συναγωνιστή της.*

Κλέφτρα, άτιμη και ψεύτρα. Χτες, ο καραγκιόζης μου (το άλλο «εγώ» που κλείνω μέσα μου, το «σκοτεινό βάθος της συνειδήσεως», όπως το εξηγεί η περισπούδαχτη* αδερφή μου), μου πέταξε κατάμουτρα αυτά τα λόγια κι εγώ δε βρήκα ούτε μια τόση δα λεξούλα να τον αποστομώσω*. Ούτε καν τη λέξη «πεινάω», γιατί το μεσημέρι, δηλαδή λίγες ώρες πριν να γίνει το κακό, είχα φάει και μάλιστα καλοφάει.

Αθηνά μου, όταν θα γίνουμε δυο γριούλες με άσπρα μαλλιά και θα λέμε για τα παλιά, τότε μόνο θα σου φανερώσω την καθαρή αλήθεια για τα κουλουράκια. Τώρα ντρέπομαι να σε κοιτάξω στα μάτια. Θα καταχωνιάσω* σ' ένα απόκρυφο μέρος την εξομολόγησή μου, μην τυχόν και τη διαβάσει μάτι ανθρώπου.

Λοιπόν αρχίζω:

Ο Δήμος είναι κλεισμένος στις φυλακές Αβέρωφ.

Ο Δήμος είναι ηθοποιός. Σε μια γιορταστική συγκέντρωση που κάναμε σ' ένα σχολείο στην Κυψέλη, μια μέρα απάγγειλε το *Δωδεκάλογο του γύφτου*, του Παλαμά, με τη δυνατή, ωραία, ζεστή φωνή του. Θυμάμαι αυτούς τους στίχους:

Εμείς δε γονατίσαμε σκυφτοί
τα πόδια να φιλήσουμε του δυνατού
σαν τα σκουλήκια που πατεί μας...

Δεν πρόλαβε να τους αποτελειώσει, μπήκαν μέσα κάτι μαυριδεροί άνθρωποι με «καβουράκια»* και τον συλλάβανε.

Ο Δήμος είναι πρωτοξάδερφος της Αθηνάς. Στην Αθήνα δεν έχει άλλο άνθρωπο να τον φροντίζει έξω από τη θεία του, δηλαδή τη μάνα της Αθηνάς. Αυτή ετοιμάζει τα δέματα που του πηγαίνουμε στις φυλακές.

Χτες το μεσημέρι, αφού με καλοτάισε —πάντα κάτι μαγειρεύει η κυρία Βασιλείου, της στέλνουν οι δικοί της από το χωριό—, την ώρα που σηκωνόμουνα να φύγω, μου έδωσε ένα μεγάλο χαρτονένιο κουτί.

η περισπούδαχτη: η σοβαροφανής και βαθυστοχαστη· ειρωνικά είναι αυτή που τα ξέρει όλα ❖ **να αποστομώσω** (αποστομώνω): να φέρω κάποιον σε δύσκολη θέση, ώστε να μην ξέρει τι να πει ❖ **θα καταχωνιάσω** (καταχωνιάζω): θα κρύψω με προσοχή ❖ (τα) **«καβουράκια»** (το καβουράκι): τα μικρά ανδρικά καπέλα. Οι άνθρωποι με τα «καβουράκια» ήταν Έλληνες που συνεργάζονταν με τον κατακτητή

— Για το Δήμο, κουλουράκια, να του τα πας. Τα 'φτιαξα μ' αληθινό αλεύρι. Κακομοίρα μου, φρόντισε να 'χεις τα μάτια σου χαμηλά, να μη σε μυριστούν τα σκυλιά και σε χώσουνε και σένα στη φυλακή. Άντε, και με την ευχή της Παναγίας.

Το επισκεπτήριο στου Αβέρωφ* είναι στις πέντε. Είχα τρεις ώρες μπροστά μου. Πέρασα από το σπίτι μας. Ήταν άδειο. Λείπανε όλοι: ο πατέρας, η μητέρα και η Ειρήνη. Ξάπλωσα στο κρεβάτι και πήρα να διαβάζω ένα βιβλίο. Το κουτί το είχα βάλει πάνω στο τραπέζι, λίγο πιο πέρα. Ορκίζομαι στην ιερή φιλία που με δένει με την Αθηνά πως μέχρι εκείνη τη στιγμή η «κακή σκέψη» δε μου είχε περάσει από το νου. Ήρθε ξαφνικά, εκεί που δεν την περίμενα. Σήκωσα το κεφάλι και κοίταξα το κουτί. «Πώς να 'ναι άραγε τα κουλουράκια; Έχουν φαρδιά τρύπα στη μέση;». Σηκώθηκα, έλυσα προσεχτικά το σπάγκο, ξεδίπλωσα το χαρτί που περιτύλιγε το κουτί και σήκωσα το καπάκι. Πρώτα η μυρουδιά μού χτύπησε στη μύτη. Λες και ξεφούρνιζαν εκείνη τη στιγμή. Καλοψημένα, στρογγυλά στρογγυλά, με μια τρύπα στη μέση σαν δραχμή. «Ας δοκιμάσω ένα, δεν είναι δα και μετρημένα», είπα κι έφαγα ένα. Ούτε προπολεμικό να ήταν!

Και τώρα, ας πω τη συνέχεια, γρήγορα, να ξεμπερδεύω.

Πήγα και ξάπλωσα στο κρεβάτι, με το κουτί. Με το ένα χέρι κρατούσα το βιβλίο, με τ' άλλο το κουλουράκι, το δεύτερο, το τρίτο, το τέταρτο. Αυτό έγινε χτες και το θυμάμαι καλά. Ήμουν στον παράδεισο. Ο Δήμος δεν ήταν φυλακή, ο πατέρας δεν γκρίνιαζε συνέχεια: «Προσοχή στο λάδι, σταγόνα σταγόνα, να μας κρατήσει»· η μητέρα δεν είχε αδυ-

Χαρακτηριστική σκηνή από την περίοδο της Κατοχής στην Αθήνα
(*Η κατοχή. Κώστα Παράσχου. Φωτογραφικά τεκμήρια*, εκδ. Ερμής)

Στις φυλακές **του Αβέρωφ,** στην Αθήνα, φυλάκιζαν τους αγωνιστές, και στην περίοδο της Κατοχής και στην περίοδο του Εμφυλίου πολέμου

Συσσίτιο (φωτογραφία της Βούλας Παπαϊωάννου)

νατίσει κι ο μπουφές μας ήταν γεμάτος γλυκά. Μια χοντρή γομολάστιχα είχε σβήσει τον πόλεμο. Ξάφνου, ο κακομούτσουνος καραγκιόζης μου μου τράβηξε μια κλοτσιά κι από τον ουρανό βρέθηκα χάμω στη γη. Στο πλάι μου, μέσα στο κουτί, είχαν απομείνει πέντε κουλουράκια, μόνο πέντε! Ζαλίστηκα. Έπρεπε να βρω, αμέσως, έναν τρόπο να πεθάνω. Ο Δήμος, για τη δική μου λευτεριά, μέσα στη φυλακή κρύωνε και πεινούσε, μπορεί και να τον τουφέκιζαν, κι εγώ του είχα φάει τα κουλουράκια του. Ο καραγκιόζης μου, καθισμένος πάνω στα στραβοκάνικα ποδάρια του, χασκογελούσε και ψιθύριζε: «Είσαι μια κλέφτρα και μια άτιμη και σε λίγο θα γίνεις και ψεύτρα». Σηκώθηκα, τύλιξα μάνι μάνι το κουτί, το έδεσα με το σπάγκο, το έβαλα σ' ένα δίχτυ κι ετοιμάστηκα για το επισκεπτήριο. Στο δρόμο συγύριζα το ψέμα μου. Μια κι ο φύλακας ψάχνει τα δέματα, μπας και κρύβουνε κανένα σουγιά, μαχαίρι ή όπλο, αν ποτέ ο Δήμος, μια μέρα, πει στη μάνα της Αθηνάς «Τι ωραία που ήταν τα πέντε κουλουράκια που μου έστειλες, καλή μου θεία», και κείνη μπήξει τις φωνές «ΠΕΝΤΕ; δε λες καλύτερα πενήντα», η απάντηση έπρεπε να δοθεί τώρα: «Τα έκλεψε ο φύλακας, ο δήμιος, ο εχθρός που ρουφάει το αίμα του λαού».

Στάθηκα στη ουρά μαζί με τις άλλες γυναίκες κι όταν έφτασε η σειρά μου, ο φύλακας, ο «κλέφτης» μου, με ρώτησε: «Για ποιον είναι;». Είπα το όνομα του Δήμου. Πήρε το πακέτο από τα χέρια μου και μου είπε: «Ο ηθοποιός μας; Περίμενε, κορίτσι μου, να πάω να σου τον φωνάξω». «Όχι, όχι, δε χρειάζεται, είμαι πολύ βιαστική...», του απάντησα κι έφυγα.

Σήμερα πέρασα από το σπίτι της Αθηνάς για να της ζητήσω, τάχατες, κάποιο βιβλίο. «Τι κάνει ο Δήμος;», με ρώτησε η μάνα της. «Τον είδες;». «Όχι, δε μ' άφησαν...», και συνέχισα βιαστικά: «Και ξέρετε τι λέγανε οι γυναίκες στην ουρά; Πως οι φύλακες ξαφρίζουνε τα δέματα».

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να χαρακτηρίσετε την ηρωίδα με βάση τη συμπεριφορά της, αλλά και τις σκέψεις τις οποίες κάνει.
2. Ο πόλεμος προξενεί μεγάλες καταστροφές και αλλάζει εντελώς τη ζωή των ανθρώπων. Ποιες αλλαγές επιφέρει στο χαρακτήρα τους;
3. Τι ήταν ο «καραγκιόζης» για τη Ζωή; Αν βρισκόσαστε στη θέση της, τι θα κάνατε;
4. Αν συναντούσατε την ηρωίδα, τι θα τη ρωτούσατε για την πράξη της; Γράψτε το διάλογο που νομίζετε ότι θα κάνατε μαζί της.

Ζωρζ Σαρή

(Αθήνα 1925)

Σπούδασε θέατρο, την κέρδισε όμως η λογοτεχνία για παιδιά και για νέους. Έχει ασχοληθεί κυρίως με το ιστορικό μυθιστόρημα, το θέατρο, το διήγημα και τη μετάφραση. Τα θέματα των βιβλίων της τα αντλεί από τη ζωή της και τους αγώνες στην Κατοχή. Μερικά από τα έργα της είναι: *Ο θησαυρός της Βαγίας, Τα γενέθλια, Τα Χέγια, Το παραράδιασμα, Κρίμα και άδικο, Το γαϊτανάκι, Νινέτ* (τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Παιδικής Λογοτεχνίας, το 1994), *Ο χορός της ζωής*.

Γιάννης Ρίτσος

Λαός

H15

Ο Γιάννης Ρίτσος έγραψε τα Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας μετά από παράκληση του Μίκη Θεοδωράκη να μελοποιήσει κάτι δικό του. Τα περισσότερα γράφτηκαν μέσα σε μία ημέρα, στις 16 Σεπτεμβρίου 1968. Στα τραγούδια αυτά ο ποιητής, συνεχίζοντας την παράδοση του δημοτικού τραγουδιού, εκφράζει την πίστη του στη δύναμη και τη συνέχεια του ελληνισμού.

Μικρός λαός και πολεμά δίχως σπαθιά και βόλια
για όλου του κόσμου το ψωμί, το φως και το τραγούδι.

Κάτω απ' τη γλώσσα του κρατεί τους βόγκους και τα ζήτω
κι αν κάνει πως τα τραγουδεί ραγίζουν τα λιθάρια.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να σχολιάσετε τον πρώτο στίχο. Ποιες ιστορικές στιγμές του ελληνισμού σας θυμίζει;
2. Με ποιες λέξεις ή φράσεις δηλώνεται στο ποίημα η καταπίεση, αλλά και η αντρειοσύνη του ελληνικού λαού;
3. Το ποίημα έχει μελοποιηθεί από το Μίκη Θεοδωράκη. Να βρείτε και να ακούσετε στην τάξη τη μελοποίησή του. Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

• Βιογραφία του Γιάννη Ρίτσου υπάρχει στη σελίδα 23.

Μαργαρίτα Λυμπεράκη

[Η εξέγερση]

H16

Το Πολυτεχνείο αποτέλεσε την κορυφαία αγωνιστική πράξη του ελληνικού λαού στην περίοδο της επτάχρονης δικτατορίας (1967-1974). Οι φοιτητές των Ανώτατων Σχολών της Αθήνας, με αφορμή δικά τους αιτήματα για καλύτερες σπουδές, κατέλαβαν το Πολυτεχνείο κατά το τριήμερο 15-17 Νοεμβρίου 1973 και ξεσήκωσαν το λαό σε μεγάλη αντιδικτατορική διαδήλωση, με κεντρικό σύνθημα να πέσει το στρατοκρατικό καθεστώς, που με τη βία είχε καταλάβει την εξουσία. Μ' αυτή τους την πράξη συγκίνησαν όλο τον κόσμο. Η χούντα έστειλε αστυνομικές δυνάμεις και τεθωρακισμένα, που κατέπνιξαν το μεγάλο αυτό ξεσηκωμό στο αίμα. Τα αποσπάσματα που ακολουθούν από το βιβλίο Το Μυστήριο, *μας μεταφέρουν στις κρίσιμες εκείνες ώρες.*

Είμαστε άοπλοι, είμαστε άοπλοι! Το μόνο μας όπλο είναι η πίστη μας για την ελευθερία!... Το μόνο όπλο είναι τα γυμνά μας στήθια!... Όπως και αν μας ξαναεπιτεθεί ο κατακτητής, με τανκς, με πολυβόλα, εμείς θα αντισταθούμε με τα γυμνωμένα στήθια μας! Γιατί πιστεύουμε ότι οι φαντάροι μας, τ' αδέλφια μας δε θα μας χτυπήσουν, δε θα σηκώσουν χέρι, δε θα ρίξουν στ' αδέλφια τους, δε θα χυθεί αδελφικό αίμα.

Είμαστε αδέλφια, όλοι είμαστε αδέλφια! Αγωνιζόμαστε ενάντια στη χούντα, στην ξενόδουλη χούντα. Στους ξενοκίνητους, στους πράκτορες της χούντας.

Σάββατο 17 Νοεμβρίου 1973: το στρατιωτικό άρμα μπροστά από την πύλη του Πολυτεχνείου
(*Μέρες του Νοέμβρη 1973. Φωτογραφίες*, εκδ. Ερμής)

Κώστα Περάκη, Φοιτητές

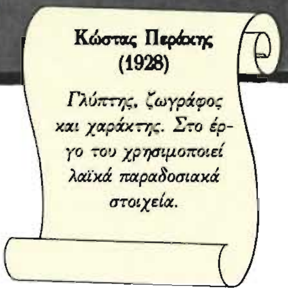

☆ ☆ ☆

Έλληνες, ελεύθεροι πολίτες που ακόμα βρίσκεστε κατά χιλιάδες στους δρόμους, μείνετε κοντά μας, μη φοβηθείτε τα τανκς που υπάρχουν στους δρόμους της Αθήνας. Είναι ακίνητα, μόλις κινηθούν πάρτε τα από πίσω ψάλλοντας τον Εθνικό ύμνο και οι φαντάροι θα σας χαιρετίσουν. Οι καρδιές των φαντάρων μας, που βρίσκονται μέσα στα τανκς, χτυπούν στο δικό σας παλμό.

Εδώ Πολυτεχνείο, εδώ Πολυτεχνείο. Ελληνικέ λαέ, αυτή τη στιγμή μαθαίνεις την αλήθεια, μαθαίνεις την αναγέννηση της χώρας μας. Η στρατοκρατία δεν μπόρεσε επί έξι χρόνια να ριζώσει το φόβο στις καρδιές μας.

Αυτή τη στιγμή ο φόβος έχει εξαφανιστεί. Η Λευτεριά έχει αναπτερώσει το ηθικό όλων των αγωνιζόμενων Ελλήνων.

Αυτή τη στιγμή οι νέοι, οι εργαζόμενοι, οι φοιτητές, όλοι ενωμένοι, και οι στρατιώτες, αυτή τη στιγμή βρίσκονται κοντά μας. Γιατί αγωνιζόμαστε για μια καλύτερη Ελλάδα, αγωνιζόμαστε να φτιάξουμε ένα καλύτερο αύριο.

Εδώ Πολυτεχνείο, εδώ Πολυτεχνείο!... Σας μιλά ο ραδιοφωνικός σταθμός των ελεύθερων αγωνιζόμενων φοιτητών, των ελεύθερων αγωνιζόμενων Ελλήνων.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Συζητήστε στην τάξη για εκείνες τις φοβερές ημέρες. Να φέρετε πληροφορίες και για άλλες περιόδους της νεότερης ιστορίας μας, που η νεολαία αγωνίστηκε με απαράμιλλο θάρρος, σύνεση και ηρωισμό.
2. Να ακούσετε τη σχετική κασέτα με τα ηχογραφημένα ντοκουμέντα από το ραδιοφωνικό σταθμό του Πολυτεχνείου.
3. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να βρείτε και άλλο πληροφοριακό υλικό για τα γεγονότα του Πολυτεχνείου. Να φτιάξετε αφίσες και να κάνετε έκθεση φωτογραφίας.
4. Να πάρετε συνεντεύξεις από ανθρώπους που έζησαν τα γεγονότα της εποχής εκείνης (φοιτητές, διανοούμενους, πολιτικούς, δημοσιογράφους κ.ά.).

Μαργαρίτα Λυμπεράκη

(Αθήνα 1919)

Έχει γράψει μυθιστορήματα και θεατρικά έργα, στα οποία αποτυπώνει με ρεαλισμό, φαντασία και ποιητικότητα την καθημερινή ζωή. Ορισμένα από αυτά είναι: *Τα ψάθινα καπέλα, Τα δέντρα* (μυθιστορήματα), *Σπαραγμός, Ο άλλος Αλέξανδρος, Ο Άγιος πρίγκιψ, Για τον απόντα, Ζωή* (θεατρικά έργα).

Λαϊκή παράδοση και πολιτισμός

Νικόλαου Γύζη, *Το παραμύθι της γιαγιάς* (*Το παιδί στη νεοελληνική τέχνη*, εκδ. Adam)

Το παραμύθι της γιαγιάς

Η καλοσύνη, είπ' η γιαγιά, μονάχα η καλοσύνη·
όλα στον κόσμο χάνονται, μόνη απομένει εκείνη.

Στα λόγια της μαζεύτηκαν προσεκτικά τ' αγγόνια.
Ω χρόνια των παραμυθιών, αθώα, ωραία χρόνια.
Έξω το χιόνι αναγελά την άγρια ανεμοζάλη
κι εδώ στα μισοσκότεινα, τριγύρω στο μαγκάλι,
που κρύβει ανάρια χόβολη κι ονείρατα ανασταίνει,
άλλο απ' τ' αγγόνια πρόσχαρο τα χέρια του ζεσταίνει,
άλλο με στόμα ορθάνοιχτο δείχνει την προθυμιά του,
άλλο καθίζει στην προβιά που 'ναι στρωμένη κάτου,
άλλο σταυροποδίζοντας μαζεύεται παρέκει,
άλλο στο πλάγι κάθεται κι έν' άλλο ολόρθο στέκει,
κι όλα μαζί με μια ψυχή, μ' έναν παλμό στα στήθη
θωρούν στα μάτια τη γιαγιά που αρχίζει παραμύθι...
Η ρόκα ξεκουράζεται στ' άσαρκο μέσα χέρι
ώσπου ν' αρχίσει το βαθύ κι ακούραστο νυχτέρι.

Ιωάννης Πολέμης

Νικόλαου Γύζη, *Το παραμύθι της γιαγιάς* (λεπτομέρεια)

Παιδικά νανουρίσματα

Τα νανουρίσματα ή ναναρίσματα, γνωστά σε όλους τους λαούς της γης, είναι γλυκά τραγουδάκια, πλούσια σε συναισθήματα και ανθρωπιά. Η μελωδία τους είναι ευχάριστη, απαλή και μονότονη, για να προκαλέσει τον ύπνο. Χαρακτηριστική είναι η τρυφερότητα που τα διακρίνει και προέρχεται από τη στοργική διάθεση της μητέρας, η οποία, τραγουδώντας τα, εύχεται όλα τα καλά για την υγεία και την προκοπή του παιδιού της.

Ύπνε, που παίρνεις τα μωρά, έλα πάρε και τούτο,
μικρό μικρό σου το 'δωσα, μεγάλο φέρε μου το,
μεγάλο σαν ψηλό δεντρί κι ίσο σα γκυπαρίσσι*,
κι οι κλώνοι ντου* ν' απλώνουνται σ' ανετολή* και δύση.

Έλα, νύπνε*, κι έπαρέ το
και γλυκά αποκοίμησέ το.

Έλα, νύπνε, μερωτή* μου,
μέρωσέ μου το παιδί μου.

Δώσ' του, Παναγία, χρόνοι,
να γενεί παππούς μ' αγγόνι.

Νάνι το παιδί μου, νάνι,
κι όπου του πονεί να γειάνει.

Που κοιμάται και μερώνει
και ξυπνά και μεγαλώνει.

Που κοιμάται σαν αρνάκι
το γλυκό μου μωρουδάκι.

σα γκυπαρίσσι: σαν κυπαρίσσι ✣ **ντου:** του ✣ **ανετολή:** ανατολή ✣ **νύπνε:** ύπνε ✣ **μερωτή** (ο μερωτής): που ημερώνεις, που καταπραΰνεις, που χαρίζεις την ηρεμία

Πάμπλο Πικάσο, *Μητέρα και παιδί*

Ερωτήσεις:

1. Πώς περιγράφεται ο ύπνος στα νανουρίσματα αυτά;
2. Τι ζητάει για το παιδί της από τον ύπνο και τι από την Παναγία η μητέρα, και γιατί;
3. Να βρείτε με ποιο τρόπο χρησιμοποιεί τον ύπνο ο Ν.Γ. Πεντζίκης στην «Παιδική μνήμη» (σελ. 126) και να τον συγκρίνετε με τον ύπνο στα νανουρίσματα του κειμένου μας.

Παροιμιόμυθοι

Οι παροιμιόμυθοι είναι μικροί μύθοι ή λαϊκού περιεχομένου ιστοριούλες, που η μορφή τους θυμίζει τις παροιμίες. Χαρακτηριστικά γνωρίσματά τους είναι η συντομία, η σάτιρα, η θυμόσοφη και γνωμική διάθεση. Ο παροιμιόμυθος μπορεί να είναι μια απλή αφήγηση ή περιγραφή· μπορεί, επίσης, να έχει μορφή διαλόγου. Το περιεχόμενό του είναι λιτό και μεστό, και οι στόχοι του ηθικοδιδακτικοί.

Θ2

1. Κάποιου εκαίγονταν το σπίτι κι έλεγε:
   «Έχω τα κλειδιά».

❀ ❀ ❀

2. Ο Γρηγόρης εγρηγόρει* κι ο Μελέτης εμελέτα, κι ο Γρηγόρης την επήρε του Μελέτη τη γυναίκα!

❀ ❀ ❀

3. Όλα τα ψάρια σ' ένα τηγάνι τηγανιζόντανε και το καθένα έλεγε τ' αλλουνού:
   «Κάμε παραυτού*, γιατί μ' έκαψες».

❀ ❀ ❀

4. — Τρέχ' η μύξα σου, γαμπρέ.
   — Είν' από το χειμώνα.
   — Αμ σε ξέρω κι από το καλοκαίρι!

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Τα κλειδιά, κάτω από ομαλές συνθήκες, μας εξασφαλίζουν, μας κάνουν να αισθανόμαστε σίγουροι. Γιατί, λοιπόν, είναι άχρηστα σ' αυτή την περίπτωση; (παροιμιόμυθος 1)
2. Πώς φαντάζεστε το Μελέτη και πώς το Γρηγόρη; Υπάρχει σχέση των ονομάτων και του χαρακτήρα τους; (παροιμιόμυθος 2)
3. Ποια ανθρώπινη συμπεριφορά κατακρίνεται στον 3ο παροιμιόμυθο;
4. Να γράψετε τις συνέπειες του ατομισμού. (παροιμιόμυθος 3)
5. Να εξηγήσετε τον 4ο παροιμιόμυθο.
6. Τα μειονεκτήματά μας πρέπει να τα κρύβουμε ή να τα καταπολεμούμε; Ποια προβλήματα δημιουργεί η απόκρυψή τους; Πώς πρέπει να γίνεται η καταπολέμησή τους;

εγρηγόρει (γρηγορώ): έσπευδε, ήταν σε ετοιμότητα ❖ **παραυτού:** παραπέρα

Λιανοτράγουδα

Τα λιανοτράγουδα είναι δίστιχα δημοτικά ποιήματα. Αναφέρονται στους καημούς και στα βάσανα της αγάπης, στην ομορφιά της αγαπημένης, στην παντρειά. Άλλοτε πάλι είναι επαινετικά ή σκωπτικά, δηλαδή έχουν χαρακτήρα περιπαικτικό, κοροϊδευτικό. Το είδος των σύντομων τραγουδιών αυτών είναι πολύ συνηθισμένο στην Κρήτη και στην Κύπρο.

α΄

Απ' όλα τ' άστρα τ' ουρανού ένα είναι που σου μοιάζει,
ένα που βγαίνει το πουρνό*, όταν γλυκοχαράζει.

β΄

Κυπαρισσάκι μου ψηλό, ποια βρύση σε ποτίζει,
που στέκεις πάντα δροσερό κι ανθείς και λουλουδίζεις;

γ΄

Όντε* σ' εγέννα η μάνα σου, ο ήλιος εκατέβη
και σου 'δωκε την ομορφιά και πάλι μετανέβη*.

δ΄

Α* μ' αγαπάς κι είν' όνειρο, ποτέ να μην ξυπνήσω,
γιατί με την αγάπη σου ποθώ να ξεψυχήσω.

ε΄

Να 'χα το σύννεφ' άλογο και τ' άστρη* χαλινάρι,
το φεγγαράκι της αυγής να 'ρχουμου* κάθε βράδυ.

στ΄

Χωρίς αέρα το πουλί, χωρίς νερό το ψάρι,
χωρίς αγάπη δε βαστούν κόρη και παλικάρι.

(το) **πουρνό:** το πρωί ✣ **όντε:** όταν ✣ **μετανέβη** (μετανεβαίνω): ξανανέβηκε ψηλά ✣ **α:** αν ✣ **τ' άστρη** (= τα άστρη): τα άστρα ✣ **να 'ρχουμου:** να ερχόμουν

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Τα λιανοτράγουδα α΄, β΄, γ΄ απευθύνονται στην αγαπημένη. Με ποιους τρόπους εξυμνούν την ομορφιά της;
2. Ποιοι πόθοι εκφράζονται στα λιανοτράγουδα δ΄, ε΄ και στ΄;
3. Ο συνθέτης Μάνος Χατζιδάκις έχει μελοποιήσει διάφορα λιανοτράγουδα στο δίσκο του *Ο μεγάλος ερωτικός*. Ακούστε μερικά απ' αυτά στην τάξη και συζητήστε για τα συναισθήματα που σας προκάλεσαν.

Σπύρου Καρδαμάκη, [*«Όντε σ' εγέννα η μάνα σου, ο ήλιος εκατέβη»*]

Σπύρος Καρδαμάκης

Σύγχρονος αγιογράφος. Έχει ασχοληθεί και με την εικονογράφηση παιδικών βιβλίων.

Λαϊκό παραμύθι

Κάποτε ριζώνουν και τα λόγια

Τα λαϊκά παραμύθια, δημιούργημα των ανθρώπων του λαού, είναι προφορική αφήγηση, συνήθως με μαγικό και υπερφυσικό περιεχόμενο, η οποία προσφέρει ψυχαγωγία και ευχαρίστηση στο ακροατήριο. Τα παραμύθια έχουν απλότητα, λιτότητα στις περιγραφές τους, έντονη δράση και συχνά περιπέτεια.

Μια φορά ήταν ένας βασιλιάς και είχε στο κεφάλι του ένα κερατάκι. Το είχε πολύ κρυφό, μα πώς να το κρύψει και από τον κουρέα του;

Κάθε φορά όμως που πήγαινε να του κόψει τα μαλλιά, ο βασιλιάς τον φοβέριζε να μην το πει σε κανένα, γιατί θα του πάρει το κεφάλι.

Άλλος κανένας δεν το ήξερε εκτός από τον κουρέα του βασιλιά.

Ο κουρέας δεν μπορούσε να βαστάξει το μυστικό, μα φοβόταν πάλι. Τι να κάνει; Πού να το ειπεί;

Πήγε σ' ένα πηγάδι, έσκυψε από πάνω και φώναξε μ' όλη του την καρδιά: Ο βασιλιάς έχει κερατάκι!

Ύστερα από λίγον καιρό το πηγάδι ξεράθηκε και φύτρωσε μέσα μια καλαμιά. Η καλαμιά μεγάλωσε και μια μέρα πέρναγεν ένας τσοπάνης, έκοψε την καλαμιά κι έκανε μια φλογέρα και την έπαιζε. Μα η φλογέρα έλεγε: Μπι, μπι, ο βασιλιάς έχει κερατάκι, ο βασιλιάς έχει κερατάκι!

Το άκουσεν ένας, το άκουσεν άλλος, το έμαθεν όλη η χώρα, έφτασε και στ' αυτιά του βασιλιά.

Στέλνει ο βασιλιάς, φωνάζει τον κουρέα.

— Πού τον είπες αυτόν το λόγο; Τον ρωτάει.

Ο καημένος ο κουρέας ορκιζόταν πως δεν το είπε σε κανένα. Μόνο μια φορά, λέει, δε βάσταξα και πήγα και το είπα μέσα στο πηγάδι.

Φωνάζουν και τον τσοπάνη κι αυτός μαρτύρησε πως τη φλογέρα την έκαμε από ένα καλάμι που βγήκε μέσα στο πηγάδι. Έτσι φανερώθηκε πως κάποτε ριζώνουν και τα λόγια.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να χαρακτηρίσετε τον κουρέα.
2. Τι θέλει να μας διδάξει το παραπάνω παραμύθι;
3. Να βρείτε και να διαβάσετε ή να ζητήσετε να σας αφηγηθούν την ιστορία που μας παραδίδει ο αρχαίος ιστορικός Ηρόδοτος για το βασιλιά της Φρυγίας Μίδα, στον οποίο ο θεός Απόλλωνας έδωσε αυτιά γαϊδάρου.
4. Γράψτε ένα σύντομο κείμενο για ένα μυστικό (αληθινό ή φανταστικό) που σας εμπιστεύτηκε κάποιος ή που θα θέλατε να σας είχε εμπιστευτεί. Το μυστικό πετά και... να το μέσα στ' αυτιά σας! Προσέξτε όμως μη σας μεγαλώσουν!

Ανθοδοχείο (λαϊκή ζωγραφική σε τοιχογραφία, Κίτσου Α. Μακρή, *Η λαϊκή τέχνη του Πηλίου*, εκδ. Μέλισσα)

Ο κυρ Λάζαρος κι οι δράκοι

Θ5

Ήταν ένας μπαλωματής* και τον έλεγαν Λάζαρο. Και μνια* μέρα οπού μπάλωνε, μαζώθηκαν πολλές μύγες και τράβησε* ένα μπάτσο και σκότωσε σαράντα μύγες. Τότες πήγε κι έφκιακ'* ένα σπαθί κι έγραψε: «Με μνια* τραβησιά σκότωσα σαράντα ψυχές!». Κι αφού το έφκιασε το σπαθί, κίνησε και πήγε στην ξενιτιά. Και σαν πήγε δυο μέρες μακριά από τον τόπον του, ήβρε* ένα πηγάδι κι έπεσε κι εκοιμήθηκε. Εκεί εκάθονταν οι δράκοι. Τότες ήρθεν ένας να πάρει νερό κι είδε το Λάζαρο, που εκοιμόνταν· είδε και κείνα που ήταν γραμμένα στο σπαθί του, και πήγε κι είπε και των άλλων. Οι άλλοι του είπαν, να του πει να γένουν βλάμηδες*. Πήγεν ο δράκος και τον εφώναξε και του είπε, αν έχει ευχαρίστηση να γένουν βλάμηδες. Ο Λάζαρος του είπε πως θέλει, και γίνηκαν και κάθονταν αντάμα*. Και του είπαν οι δράκοι να πηγαίνουν με την αράδα* για νερό καθώς και για ξύλα. Πήγαν οι δράκοι για ξύλα και για νερό. Ήρθε κι η αράδα του Λάζαρου να πάνει να φέρει νερό. Οι δράκοι είχαν ένα ασκί, όπου έπαιρναν νερό, κι έπαιρνε διακόσιες οκάδες νερό. Ο Λάζαρος με μεγάλη δυσκολία πήγε το ασκί άδειο στο πηγάδι κι επειδή δεν μπορούσε να το φέρει το νερό, δεν το εγέμισε το ασκί, μόν' έσκαφτε ολόγυρα το πηγάδι. Οι δράκοι, σαν άργησε ο Λάζαρος, εφοβήθηκαν κι έστειλαν έναν να πάει να ιδεί τι γίνηκε. Ο δράκος πήγε και του είπε: «Τι κάνεις αυτού, κυρ Λάζαρε; — Δεν μπορώ, του λέει, κάθε μέρα να έρχομαι να παίρνω νερό· να φέρω μνια φορά όλο το πηγάδι, για να ξεγλιτώσω! — Για όνομα του Θεού, κυρ Λάζαρε, του λέει, μη, γιατί ψοφούμε από τη δίψα, πηγαίνουμε μεις στην αράδα σου». Του ήρθε η αράδα του Λάζαρου να φέρει και ξύλα, κι επειδή δεν μπορούσε να φορτωθεί ένα δέντρο, καθώς οι άλλοι δράκοι, έδενε όλα τα δέντρα με πέτσες*. Και σαν άργησε ως το βράδυ, έστειλαν πάλι οι δράκοι ένα δράκο να ιδεί τι κάνει. «Τι κάνεις αυτού, κυρ Λάζαρε; Του είπε. — Θέλω να φέρω όλο το ρουμάνι* μνια φορά για να ξεγλιτώσω, του λέει. — Μη, κυρ Λάζαρε, του λέει, γιατί θα ψοφήσουμε από το κρύο· πηγαίνουμε μεις στην αράδα σου». Και πήρε ο δράκος το δέντρο και το πήγε. Ύστερ' από κάμποσον καιρό είπαν οι δράκοι να τον σκοτώσουν, κι αποφάσισαν το βράδυ να τον χτυπήσουν όλοι από μνια τσεκουριά. Ο Λάζαρος τα άκουσ' αυτά και το βράδυ έβαλ' ένα κούτσουρο και το εσκέπασε με την κάπα του. Το βράδυ εχτύπησαν το κούτσουρο όλοι από μνια και το έκαναν κομμάτια και πάντεχαν* πως τον εσκότωσαν. Αφού αποκοιμήθηκαν οι δράκοι, ο Λάζαρος πήρε το κούτσουρο και το 'ριξε όξω και πλάγιασε και προς τα ξημερώματα εβούγκηξε* και τον άκουσαν οι δράκοι και τον ρώτησαν και του είπαν: «Τι έχεις;». Κι αυτός τους είπε ότι κάμποσοι ψύλλοι τον ετσίμπησαν. Οι δράκοι πάντεχαν ότι ψύλλους ενόμιζε τις τσεκουριές, και την άλλη

(ο) **μπαλωματής**: επιδιορθωτής παπουτσιών ❖ **μνια:** μία ❖ **τράβησε:** τράβηξε ❖ **έφκιακ'** (φτιάχνω): έφκιακε, έφτιασε, κατασκεύασε ❖ **ήβρε** (βρίσκω): βρήκε ❖ **βλάμηδες** (ο βλάμης): ο αδελφοποιτός, δηλαδή αυτός που γίνεται αδερφός με κάποιον με τον οποίο δεν έχει συγγένεια. Στην τελετή αυτή ενώνουν το αίμα τους ή δίνουν ιερούς όρκους ότι, σε κάθε περίπτωση, θα υποστηρίζουν ο ένας τον άλλον ❖ **αντάμα:** απέναντι ❖ **με την αράδα:** με τη σειρά ❖ **με πέτσες** (η πέτσα): με δέρματα ❖ (το) **ρουμάνι**: το δάσος ❖ **πάντεχαν** (απαντέχω, παντέχω): περίμεναν, είχαν την ελπίδα, νόμιζαν ❖ **εβούγκηξε** (βογκώ): βόγκηξε

μέρα του είπαν αν έχει παιδιά, γυναίκα, κι αν θέλει, να του δώσουν ένα ταγάρι* φλουριά και να πηγαίνει στο σπίτι του. Ο Λάζαρος τους είπε πως έχει ευχαρίστηση και να πάρει κι ένα δράκο από αυτούς να του τα φέρει τα φλουριά στο σπίτι του. Πήρε το δράκο φορτωμένο το φλουρί και πήγε στο σπίτι του. Στο δρόμο, όπου πήγαινε, του είπε του δράκου: «Στάσου, να πηγαίνω να δέσω τα παιδιά μου, να μη σε φαν!». Πήγε κι έδεσε τα παιδιά του με κάτι σχοινιά παλαιά και τους είπε: «Όντας ιδείτε το δράκο, να φωνάζετε "κρέας από δράκο"». Κι όντας επλησίασ' ο δράκος, εφώναξαν τα παιδιά· «κρειάτο* από δράκο!». Ο δράκος με μεγάλη τρομάρα άφηκε τα φλουριά κι έφυγε. Στο δρόμο όπου πήγαινε ο δράκος, ήβρε μνια αλεπού και τον ρώτησε γιατί είναι τρομοκρατημένος τόσο. Κι αυτός της είπε πως τη γλίτωσε, θα τον έτρωγαν τα παιδιά του κυρ Λάζαρου. «Απ' τα παιδιά του κυρ Λάζαρου εσκιάχτηκες*; Του είπε. Αυτός είχε δυο κότες και τη μνια τού την έφαγα εψές και την άλλη θα πάνω* να του την φάω τώρα· κι αν δεν πιστεύεις, έλα κοντά μου να ιδείς· δέσου απ' την ουρά μου». Εδέθηκε ο δράκος απ' την ουρά της αλωπούς και πήγε να ιδεί. Όντας* επλησίασαν στο σπίτι του Λάζαρου, ο Λάζαρος εφύλαε με το ντουφέκι, γιατί εσκιάζονταν απ' τους δράκους. Σαν είδε την αλωπού οπού έρχουνταν μαζί με το δράκο, της είπε: «Δε σου είπα να φέρεις μόνον αυτόν το δράκο, μούν'* να τους φέρεις όλους». Αυτό ακούοντας ο δράκος έγινε άφαντος· κι από τη μεγάλη τη βία, οπού έπαιρνε την αλωπού, εψόφησε. Κι αφού ελευτερώθηκε από τους δράκους ο κυρ Λάζαρος, έφκιασε το σπίτι του λαμπρό κι έζησε καλά.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Στο παραμύθι μας ένας πανέξυπνος μπαλωματής τα βάζει με τους παντοδύναμους, αγριωπούς, αλλά... κουτούς δράκους. Ποια τεχνάσματα χρησιμοποιεί ο κυρ Λάζαρος από την αρχή μέχρι το τέλος του παραμυθιού για να απαλλαγεί από τους επικίνδυνους δράκους;
2. Ποιο από τα κόλπα του κυρ Λάζαρου σας φάνηκε πιο έξυπνο ή πιο αστείο και γιατί;
3. Να συγκρίνετε τους δράκους του παραμυθιού με τους δράκους στο «Δρακοπαραμύθι» της Αγγελικής Βαρελλά (σελ. 57-59).
4. Να συζητήσετε στην τάξη γενικά για το είδος που λέγεται παραμύθι. Με ποιους τρόπους γνώριζαν τα παιδιά τα παραμύθια παλαιότερα και με ποιους σήμερα; Τι παρατηρείτε για τη γλώσσα στην οποία έχουν γραφτεί;

(το) **ταγάρι**: υφασμάτινο σακούλι που το πέρναγαν στον ώμο ❖ (το) **κρειάτο**: το κρέας ❖ **εσκιάχτηκες** (σκιάζομαι): φοβήθηκες ❖ **θα πάνω** (πηγαίνω): θα πάω ❖ **όντας**: όταν ❖ **μούν'** και **μόν'**: μόνο, αλλά

[Μπροστά στις Καρυάτιδες]

Θ6

Μπροστά στις Καρυάτιδες, τις μαρμαρένιες κόρες,
σταθήκαμε θαυμάζοντας κι οι δυο μας ώρες κι ώρες.
Ακίνητα τα μάτια σου έδειχναν κάποια λύπη
για κείνην που μας έκλεψαν κι από τις άλλες λείπει
στην ξενιτιά, στη σκοτεινιά, στα πέρατα του κόσμου...
Μα εγώ τις έβρισκα σωστές, όλες σωστές εμπρός μου
κι έλεγα πως θα γύρισε κι εκείνη από τα ξένα·
γιατί μετρούσα, αγάπη μου, μαζί μ' αυτές και σένα.

Οι Καρυάτιδες (5ος αιώνας π.Χ.)

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Σε ποιον απευθύνεται το πρόσωπο που μιλά στο ποίημα; Ποια είναι τα συναισθήματά του; Να σχολιάσετε τους τρεις τελευταίους στίχους του ποιήματος.
2. Να βρείτε πληροφορίες για την κλοπή των μαρμάρων του Παρθενώνα και να συζητήσετε στην τάξη το θέμα της επιστροφής τους στην Ελλάδα. Αν θέλετε, μπορείτε να οργανώσετε ομάδες εργασίας, οι οποίες θα συγκεντρώσουν υλικό για το θέμα αυτό. Στη συνέχεια, κάθε ομάδα να παρουσιάσει τα πορίσματά της στην τάξη.

Ιωάννης Πολέμης

(Αθήνα 1862-1924)

Ποιητής, θεατρικός συγγραφέας και μεταφραστής. Εμφανίστηκε στα γράμματα στη δεκαετία του 1880. Έγραψε στη δημοτική. Το μεγάλο σε έκταση ποιητικό έργο του, πολύ δημοφιλές στην εποχή του, χαρακτηρίζεται από απλότητα, τρυφερότητα και, ορισμένες φορές, από μελαγχολική διάθεση.
Κυριότερες ποιητικές συλλογές του: *Αλάβαστρα, Σπασμένα μάρμαρα, Κειμήλια, Το παλιό βιολί.*

Ι΄

Ειρήνη και φιλία

Πάμπλο Πικάσο, *Τα τέσσερα μέρη του κόσμου* (Μουσείο Πάμπλο Πικάσο, Παρίσι)

Πάμπλο Πικάσο, *Παιδί με περιστέρι*

Γιάννης Ρίτσος

Ειρήνη

Τ' όνειρο του παιδιού είναι η ειρήνη.
Τ' όνειρο της μάνας είναι η ειρήνη.
Τα λόγια της αγάπης κάτω απ' τα δέντρα
είναι η ειρήνη.

Ο πατέρας που γυρνάει τ' απόβραδο μ' ένα φαρδύ χαμόγελο στα μάτια
μ' ένα ζεμπίλι* στα χέρια του γεμάτο φρούτα
κι οι σταγόνες του ιδρώτα στο μέτωπό του
είναι όπως οι σταγόνες του σταμνιού που παγώνει το νερό στο παράθυρο,
είναι η ειρήνη.

Ειρήνη είναι ένα ποτήρι ζεστό γάλα κι ένα βιβλίο μπροστά στο
παιδί που ξυπνάει.

Η ειρήνη είναι τα σφιγμένα χέρια των ανθρώπων
είναι το ζεστό ψωμί στο τραπέζι του κόσμου
είναι το χαμόγελο της μάνας.
Μονάχα αυτό.
Τίποτ' άλλο δεν είναι η ειρήνη.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Με ποιες εικόνες αποδίδει ο ποιητής τις χαρές της ειρηνικής ζωής; Ποια απ' αυτές σας συγκινεί περισσότερο και γιατί;
2. Τι άλλο μπορεί να είναι η ειρήνη; Να γράψετε ένα μικρό κείμενο με θέμα «Τι σημαίνει για μένα ειρήνη».
3. Να ζωγραφίσετε όποια εικόνα του ποιήματος σας αρέσει περισσότερο και να προσθέσετε κάτω από αυτήν ως λεζάντα τους κατάλληλους στίχους από το ποίημα. Στη συνέχεια, μπορείτε να συγκεντρώσετε όλα τα έργα σας και να οργανώσετε μια έκθεση ζωγραφικής.

• Βιογραφία του Γιάννη Ρίτσου υπάρχει στη σελίδα 23.

(το) **ζεμπίλι :** μεγάλος σάκος από καουτσούκ, ψάθα, χοντρό ύφασμα ή πλεχτό δίχτυ, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά οικοδομικών υλικών ή και για ψώνια

Φερεϋντούν Φαριάντ

Όνειρα με χαρταετούς και περιστέρια

Στο βιβλίο παρακολουθούμε την καθημερινή ζωή δύο αγοριών φτωχικής οικογένειας στην Περσία. Ο Αλβάν γράφει ωραίες εκθέσεις και λατρεύει τους χαρταετούς. Ο Μεϊλού, ο μεγαλύτερος αδελφός, αγαπά τα περιστέρια. Ο καλύτερος φίλος του Αλβάν είναι ο Σαλέμ. Τα καλοκαίρια, τα παιδιά χωρισμένα σε δύο ομάδες, την ομάδα Τακ και την ομάδα Ζαρίν, παίζουν πετροπόλεμο. Όμως ξεσπά πραγματικός πόλεμος. Γίνονται μεγάλες καταστροφές και σκοτώνονται πολλοί άνθρωποι, μεταξύ των οποίων και οι δύο μικρές αδελφές του Σαλέμ, η Τουλή και η Σεκουλή. Τα παιδιά υπερασπίζονται ενωμένα την πατρίδα τους. Κι ο Αλβάν ονειρεύεται ότι κάποτε ο πόλεμος θα τελειώσει.

Οι βροχοσταγόνες του μεγάλου συννεφόδεντρου γέμισαν όλο τον ουρανό με μικρά πράσινα λιόφυλλα*. Τα φύλλα τύλιξαν ολόγυρα τ' αυτόματα και τα ντουφέκια και τα έκαναν σαν ανάλαφρα κλωνάρια δέντρων. Απ' τις κάννες των όπλων, αντί για σφαίρες, μπαρούτι και καπνό, τινάζονται λουλούδια, πεταλούδες, λιμπελούλες* και μπομπόνια. Τα παιδιά της ομάδας Ζαρίν πυροβολούν την ομάδα Τακ όχι με σφαίρες, αλλά με μικρά μπουκέτα λουλούδια και πολύχρωμες πεταλούδες. Κι απ' αντίκρυ, η ομάδα Τακ απαντάει με λιμπελούλες και μπομπόνια*. Ο αέρας έχει γεμίσει μυρωδιές απ' τα λουλούδια κι απ' τα μπομπόνια. Ήταν σαν μέρα Πρωτοχρονιάς ή σαν γιορτή των Αγίων Πάντων. Τα παιδιά των δύο αντίθετων μαχαλάδων* ξεσπούν σε γέλια και τα γέλια τους ανεβαίνουν ως τον έβδομο ουρανό*. Γέλια, γέλια, χαρές και αγάπες κυριεύουν τα πάντα. Ο Αλβάν, εκεί ψηλά, πλάι στο πελώριο δέντρο που οι ρίζες του είναι στον ουρανό και τα κλαδιά του σ' όλον τον κόσμο, ο Αλβάν με τα χρωματιστά μπαλόνια του πετάει ανάλαφρα, πλημμυρισμένος από χαρά και νιώθει πως ο ήλιος και το φεγγάρι είναι δυο ρόδες στο δικό του ποδήλατο. Θέλει να πηδήσει στη σέλα των άστρων και κρατώντας το τιμόνι του ανέμου να φύγει μες στο άπειρο.

Άξαφνα, κάτω στη γη, ανάμεσα απ' τους καπνούς και τα σκοτάδια, βλέπει ένα περιστέρι ν' ανεβαίνει. Το περιστέρι είναι ο Ριπιδάτος, τ' αγαπημένο περιστέρι του Μεϊλού. Λίγο πιο κει, η Τουλή κι η Σεκουλή, οι αδερφές του Σαλέμ, για δες, στους ώμους τους έχουν φυτρώσει κάτι μικρά χρυσά φτεράκια και φτερουγάνε πίσω απ' το Ριπιδάτο κι έρχονται κοντά του. Ο Αλβάν απ' την πολλή χαρά έγινε ανάλαφρος σαν πούπουλο. Το μυρωδάτο αεράκι περνάει απ' το διάφανο βλέμμα του κι απ' τ' ολόδροσο χαμόγελό του.

Τούτη τη στιγμή, ο Σαλέμ, καβάλα σ' ένα κίτρινο περιστέρι, πλησιάζει τον Αλβάν. Οι δυο φίλοι αναπήδησαν κι έδωσαν τα χέρια. Και τότε, όλα τα παιδιά, κι απ' τις δυο ομάδες, πιάστηκαν χέρι χέρι σ' ένα μεγάλο κύκλο χορού. Ο Αλβάν έτρεξε ίσα στο χαρταετό

λιόφυλλα (το λιόφυλλο): φύλλα ελιάς ❖ **λιμπελούλες** (η λιμπελούλα): έντομα που ζουν δίπλα σε νερά ❖ **μπομπόνια** (το μπομπόνι): κουφέτα ❖ **μαχαλάδων** (ο μαχαλάς): συνοικιών, λαϊκών γειτονιών ❖ **ως τον έβδομο ουρανό:** η φράση σημαίνει ότι νιώθουν τα παιδιά τρισευτυχισμένα

του τον Κοκκινολαίμη και πήρε το μεγάλο τηλεγράφημα κρεμασμένο στο σπάγκο του. Πάνω στο τηλεγράφημα βλέπει γραμμένη την έκθεσή του που πρέπει να διαβάσει στην τάξη του σχολείου του τον επόμενο χρόνο. Όλα τα παιδιά τον παρακαλούν να τους τη διαβάσει. Ο Αλβάν πλησιάζει το χαρτί κοντά στα μάτια του κι αρχίζει να διαβάζει αργά αργά τις λέξεις και τις φράσεις γεμάτες φως. Έτσι που διαβάζει, είναι σαν να διαβάζει για τους ανθρώπους όλου του κόσμου, κι έτσι ψηλά που στέκεται μοιάζει σαν να 'ναι η ψυχή όλων των παιδιών του κόσμου κι έχει να πει ένα παγκόσμιο μήνυμα.

Η έκθεσή του αρχίζει μ' αυτά τα λόγια:

Τα όνειρά μου είναι όλο περιστέρια, χαρταετούς και πολύχρωμα μπαλόνια...

μετάφραση: Γιάννης Ρίτσος

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να εντοπίσετε μέσα στο κείμενο εικόνες που να αποδίδουν το όραμα της παγκόσμιας ειρήνης.
2. Να ζωγραφίσετε όποιες από τις εικόνες του κειμένου σας αρέσουν.
3. Ας πούμε ότι ο ήλιος και το φεγγάρι είναι δυο ρόδες στο δικό σας ποδήλατο. Πού θα ταξιδεύατε μ' αυτό;

σκίτσο Γιάννη Ρίτσου

Φερεΰντούν Φαριάντ

(Fereydun Faryand, Περσία 1949)

Ασχολείται με την ποίηση, τη συγγραφή παιδικών βιβλίων και τη μετάφραση. Αγαπά την Ελλάδα στην οποία ζει μόνιμα, και τον πολιτισμό της. Με τις μεταφράσεις του έχει κάνει γνωστούς στην Περσία κορυφαίους Έλληνες ποιητές (Γιάννη Ρίτσο, Οδυσσέα Ελύτη, Τάσο Λειβαδίτη κ.ά). Έχει μεταφράσει στα ελληνικά ιστορίες από την αρχαία περσική λογοτεχνία (*Ιστορίες από τον Παράδεισο*). Έργα του για παιδιά: *Καρχαρίες και λιμπελούλες, Το κύμα* κ.ά.

Αγήνορα Αστεριάδη, *Χαρταετοί* (Αγήνωρ Αστεριάδης. *Ζωγραφική – Χαρακτική*, Δήμος Αθηναίων – Δήμος Λάρισας)

Χάρης Σακελλαρίου

Η Ευρώπη κι ο ταύρος

Στα πολύ παλιά τα χρόνια, τότε που κυρίαρχος του κόσμου ήταν ο Δίας, ζούσε λίγο μακριά από μας, στη σημερινή Συρία, μια κοπέλα πάρα πολύ όμορφη, που την έλεγαν Ευρώπη. Την έλεγαν έτσι, επειδή τάχα είχε ευρύ (φαρδύ) πρόσωπο. Σήμερα θα τη λέγαμε «φεγγαροπρόσωπη». Τόσο ωραίο κι ακτινοβόλο ήταν το πρόσωπό της και τόσο μεγάλη η όλη ομορφιά κι η χάρη της, που όλος ο κόσμος μιλούσε γι' αυτή και καμάρωναν γι' αυτό και οι δυο γονιοί της, ο βασιλιάς της χώρας ο Αγήνορας κι η γυναίκα του η Τηλεφάεσσα. Τσούρμο οι υποψήφιοι γαμπροί έφταναν απ' όλες τις άκρες της Γης να ζητήσουν από τον πατέρα της το χέρι της.

Η φήμη της ομορφιάς της έφτασε και στον Όλυμπο. Τ' άκουσε κι ο Δίας και χάιδεψε τα γένια του. «Να 'ναι τάχα έτσι που τα λένε;», σκέφτηκε. Και χωρίς να χάσει καιρό, κάποια μέρα που η Ήρα έλειπε από τον Όλυμπο σε κάποια γιορτή που είχαν για χάρη της, παίρνει το σκήπτρο του και κρυφά, μην τον πάρουν είδηση κι οι άλλοι θεοί, το σκάει απ' το παλάτι του και μια και δυο, κάμπους και βουνά και θάλασσες περνάει και, να σου τον, φτάνει στη χώρα του Αγήνορα. Τραβούσε ίσια για την πρωτεύουσα, αλλά, για καλό και για κακό, σταμάτησε λίγο πιο έξω, για να σκεφτεί πώς θα πλησιάσει στο παλάτι, δίχως να τον γνωρίσει κανένας.

Κι εκεί που στεκόταν, στην άκρη ενός καταπράσινου λιβαδιού, κοντά στην ακρογιαλιά, βλέπει να φτάνουν από πέρα μια παρέα όμορφες κοπέλες, η μια πιο όμορφη από την άλλη. Έρχονταν τα κοριτσόπουλα τραγουδώντας και σκόρπισαν μες στο ανθόσπαρτο λιβάδι κι άρχισαν να μαζεύουν λουλούδια και να πλέκουν μ' αυτά γιρλάντες και στεφάνια και να στολίζουν τα μαλλιά τους και να καμαρώνουν και να χαίρονται την ομορφιά τους και την άνοιξη.

Κοιτάζει ο Δίας και δε χορταίνει να βλέπει. Και να, ανάμεσά τους η κόρη του Αγήνορα, η Ευρώπη. Λάμπει και ξεχωρίζει ανάμεσα στις άλλες, όπως το φεγγάρι ανάμεσα στ' αστέρια της νύχτας.

— Ευρώπη!... Ευρώπη!..., της φωνάζουν οι φίλες της και της φέρνουν τα πιο όμορφα λουλούδια.

— Α, αυτή λοιπόν είναι..., έκαμε ο Δίας. Δεν έχουν άδικο που τόσο πολύ μιλάνε για την ομορφιά της.

Μέσα στο νου του τώρα πιο βαθιά καρφώθηκε η σκέψη να την αρπάξει. Ναι, αλλά πώς; Πώς να πλησιάσει εκείνο το τρελό κοριτσομάνι; Αλλά ο παμπόνηρος θεός δεν άργησε να βρει τον τρόπο: Μεταμορφώθηκε σε ωραίο, πολύ ωραίο, ταύρο, που όχι μόνο το τρίχωμά του είχε χίλια δυο ωραία χρώματα κι έλαμπε σα μαλαματένιο, μα κι η ανάσα του μοσκομύριζε κι αυτή σαν μοσκοβολιά από ολάνθιστο τριαντάφυλλο.

Έτσι μεταμορφωμένος, πλησίασε τις κοπέλες κι έκανε τάχα πως βόσκει ανάμεσά τους ξένοιαστος. Τον είδαν εκείνες και τον περιτριγύρισαν.

— Καλέ, κοιτάξτε τι ωραίος ταύρος! Ελάτε! Προσέχετε κάτι; Κι η ανάσα του μοσκοβολά σαν τριαντάφυλλο.

Τ' άκουσε αυτά κι η Ευρώπη κι ήρθε γεμάτη περιέργεια κοντά του. Την είδε ο ταύρος-Δίας και πήγε και γονάτισε μπροστά στα πόδια της.

— Θαύμα είναι, λέει κι η Ευρώπη.

Τον χαϊδεύει κι έτσι όπως τον βλέπει ήρεμο, πάει και κάθεται πάνω στη ράχη του και λέει μάλιστα και στις φίλες της να κάνουν το ίδιο. Δεν πρόφτασε όμως να καλοκαθίσει κι ο ταύρος μεμιάς σηκώνεται και με την Ευρώπη στη ράχη του το βάζει στα πόδια. Βουτά στη θάλασσα και φτάνει κολυμπώντας στην Κρήτη. Εκεί η Ευρώπη γέννησε το Μίνωα και το Ραδάμανθη. Κι από τότε η ήπειρος που είναι πάνω από την Κρήτη πήρε το όνομα Ευρώπη.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Να εντοπίσετε λέξεις και φράσεις του κειμένου που δείχνουν την ομορφιά της Ευρώπης και του ταύρου.
2. Να αποδώσετε με ζωγραφιές πρόσωπα ή σκηνές του μύθου της αρπαγής της Ευρώπης.

Χάρης Σακελλαρίου

(Θαυμακός Φθιώτιδας 1923)

Έχει υπηρετήσει στην εκπαίδευση. Πήρε μέρος στην Εθνική Αντίσταση. Το έργο του, για μικρούς και μεγάλους, είναι στο μεγαλύτερο μέρος του αυτοβιογραφικό και αποτυπώνεται σ' αυτό ο κόσμος της υπαίθρου με τα όνειρα και τους αγώνες του. Στα θέματα των βιβλίων του περιλαμβάνονται η ειρήνη, η μυθολογία, η ελληνική ιστορία, η φύση. Στοιχεία της γραφής του είναι ο ρεαλισμός και το χιούμορ. Μερικά έργα του για παιδιά: *Αντιστασιακά διηγήματα, Τρία παιδιά χαμένα στο διάστημα, Ο θυμός του Ποσειδώνα.* Για μεγάλους έγραψε τα έργα *Τραγούδι για το σκοτωμένο φαντάρο του Σαράντα, Ο ύπνος των Λωτοφάγων* κ.ά.

Ζακ Λε Γκοφ

[Η Ευρώπη]

Ι4

Τα κείμενα που ακολουθούν έχουν επιλεγεί από το βιβλίο του Ζακ Λε Γκοφ Η Ευρώπη. Μια αφήγηση για παιδιά και νέους. *Στο έργο αυτό ο σπουδαίος ιστορικός μιλά με απλό και γλαφυρό τρόπο για την ιστορία και τον πολιτισμό της «γηραιάς ηπείρου», αλλά και για τις κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις στον ευρωπαϊκό χώρο από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας.*

Οι Έλληνες επινοούν την Ευρώπη

Η Ευρώπη είναι επινόηση των Ελλήνων. Ο ποιητής Ησίοδος (τέλος του 8ου - αρχές του 7ου αιώνα π.Χ.) είναι ο πρώτος που χρησιμοποίησε το όνομα «Ευρώπη», και ο περίφημος Ηρόδοτος, ο «πατέρας της Ιστορίας», τον 5ο αιώνα π.Χ. έγραψε: «Όσο για την Ευρώπη, φαίνεται ότι δε γνωρίζουμε ούτε από πού προέρχεται το όνομά της ούτε ποιος της το έδωσε».

Η ευρωπαϊκή οικογένεια

Για να καταλάβουμε γιατί οι Ευρωπαίοι είναι τόσο διαφορετικοί, αλλά αποτελούν παρόλα αυτά μια κοινότητα, μπορούμε να σκεφτούμε μια οικογένεια. Υπάρχει κάτι κοινό μεταξύ των μελών μιας οικογένειας, αλλά καθένας έχει την προσωπικότητά του, διαφορετική φυσιογνωμία, κυρίως έναν χαρακτήρα, μια διαφορετική συμπεριφορά.

Δημοκράτες, ανθρωπιστές και μαθηματικοί

Η ελληνική κληρονομιά είναι πρώτα απ' όλα η αίσθηση της *Δημοκρατίας* (δηλαδή της εξουσίας του λαού), της ισότητας των πολιτών (των κατοίκων της πόλης) μπροστά στο νόμο και στη συμμετοχή στις δημόσιες υποθέσεις. Η Ευρώπη είναι η πιο δημοκρατική ήπειρος· ωστόσο, η δημοκρατία γνώρισε περιόδους ισχυρών κλυδωνισμών και μεγάλες αντιπαραθέσεις από την εποχή των Ελλήνων. Και σήμερα ακόμα, η δημοκρατία απέχει πολύ από το να είναι τέλεια στην Ευρώπη.

μετάφραση: Βάσιας Τσοκόπουλος

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Γιατί νομίζετε ότι η Ευρώπη ονομάζεται «γηραιά ήπειρος»;
2. Να συζητήσετε στην τάξη σας την άποψη ότι η σωστή Ενωμένη Ευρώπη θα πρέπει να είναι: α) η Ευρώπη των δικαιωμάτων του ανθρώπου, β) η Ευρώπη των εργαζομένων, γ) η Ευρώπη του πολιτισμού και της παιδείας, δ) η Ευρώπη της οικολογικής ευαισθησίας.
3. Να βρείτε από το σχολικό βιβλίο της Ιστορίας της Αρχαίας Ελλάδας γεγονότα που να δείχνουν τη γέννηση και την ανάπτυξη της δημοκρατίας.

Ζακ Λε Γκοφ

(Jacques le Goff, Γαλλία 1924)

Κορυφαίος ιστορικός διεθνούς κύρους, αρχαιολόγος, μουσικός και μαθηματικός. Έχει μελετήσει ιδιαίτερα την ιστορική περίοδο του Μεσαίωνα. Είναι υπέρμαχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Ευρώπη και ο Δίας μεταμορφωμένος σε ταύρο. Παράσταση ζωγραφισμένη σε αγγείο ειδικό για το ανακάτεμα του κρασιού με νερό (κρατήρας). Γύρω στο 480 π.Χ.

Χρήστος Μπουλώτης

Η Βροχούλα, ο Μουντζούρης κι ένα χριστουγεννιάτικο όνειρο

15 Εκείνα τα Χριστούγεννα του 1920 ένας τρελός χιονιάς ξάφνιασε ολόκληρη τη γη. Χιόνιζε και χιόνιζε ασταμάτητα. Όσοι είχαν ζεστά ρούχα και φωτιά ήταν ευτυχισμένοι. Κι οι γάτες τους, ευτυχισμένες κι αυτές. Οι γάτες όμως των φτωχών —και δεν ήταν λίγοι οι φτωχοί εκείνα τα Χριστούγεννα του 1920— οι γάτες, λοιπόν, των φτωχών τουρτούριζαν κι όλο στον ύπνο το 'ριχναν για να ξεχνούν την πείνα τους.

Υπήρχαν όμως και χειρότερα. Σε μια χιονισμένη πολιτεία ζούσε η Βροχούλα, μια άσπρη γάτα με καφετιές πιτσίλες, που ούτε πλούσιο είχε γι' αφεντικό ούτε καν τον πιο φτωχό απ' τους φτωχούς. Μόνη κι αδέσποτη... Στο δρόμο την έβρισκαν οι μέρες και οι νύχτες. Κοιμότανε στο δρόμο κι έτρωγε —άμα έτρωγε— ό,τι της λάχαινε. Έτσι πορευόταν η Βροχούλα. Κι επειδή πίστευε πως είν' ωραία η ζωή και πως, δεν μπορεί, θα 'ρθουν καλύτερες μέρες, όπως άκουγε τους ανθρώπους να λεν συχνά πυκνά, δε βαρυγκομούσε*. Με τόσο χιόνι όμως —τι χιόνι ήταν και τούτο!— τα 'χασε. Ξεπάγιασαν τ' αυτιά της κι η μουσούδα της. Κι οι πατούσες της ξεπάγιασαν κι αυτές. Πάει, σκεπάστηκαν κι οι σκουπιδοντενεκέδες μ' ένα πάπλωμα χιόνι, βαρύ, ασήκωτο.

«Πάλι νηστική θα μείνω χριστουγεννιάτικα», νιαούρισε τουρτουρίζοντας. Κι ήταν ίσως η πρώτη φορά που το νιαούρισμά της έμοιαζε κάπως με παράπονο.

Στην άλλη άκρη της γης, σε μια άλλη χιονισμένη πολιτεία, όπου οι άνθρωποι μιλούσαν άλλη γλώσσα κι είχαν άλλο χρώμα, ζούσε ο Μουντζούρης, ένας μικρός κατάμαυρος σκύλος. Πού τον έχανες, πού τον έβρισκες, στις στέγες των σπιτιών. Λες κι ήτανε κεραμιδόγατος. Δεν είχε αφεντικό κι αυτός, κι όπως η Βροχούλα, ανήμερα Χριστούγεννα, είχε ξεπαγιάσει και χάιδευε ολοένα με τα μπροστινά του πόδια την άδεια του κοιλιά, σαν να 'θελε να την παρηγορήσει. Ζητώντας λίγη ζεστασιά κουλουριάστηκε πλάι σε μια καμινάδα ο Μουντζούρης. Κι έτσι όπως έπεφτε πυκνό το χιόνι, έπρεπε κάθε τόσο να τινάζει απ' τη ράχη του τις νιφάδες, αν ήθελε να μη γίνει σαν το χιονάνθρωπο της κεντρικής πλατείας.

βαρυγκομούσε (βαρυγκομώ): παραπονιόταν

Την ίδια ώρα η Βροχούλα, στην άλλη πολιτεία, τρύπωνε σε μια ξεχαρβαλωμένη μπότα. Την είχε ανακαλύψει πεταμένη σ' ένα υπόστεγο με καυσόξυλα κι έτρεξε γραμμή να λουφάξει μέσα της. Νύχτωνε τώρα.

«Εδώ θα κάνω Χριστούγεννα», συλλογίστηκε. Κι ένιωσε μάλιστα τυχερή, γιατί ποιος ξέρει πόσες γάτες με τέτοια παγωνιά θα λαχταρούσαν μια ξεχαρβαλωμένη μπότα. Μισόκλεισε τα μάτια η Βροχούλα κι αφέθηκε σιγά σιγά να χαζεύει το φωτισμένο παράθυρο στ' αντικρινό σπίτι. Έβλεπε δώρα και παιχνίδια να βαραίνουν στα κλαριά του χριστουγεννιάτικου δέντρου, πιατέλες με φαγητά κι άλλες πιατέλες με γλυκίσματα να περνούν από χέρι σε χέρι, και δυο παιδιά να χοροπηδούν χτυπώντας παλαμάκια. Και τραγουδούσαν τα παιδιά κι είχαν τα μάγουλά τους αναψοκοκκινισμένα απ' τη ζέστη.

«Α... να 'μουν κι εγώ εκεί!», πεθύμησε ή Βροχούλα. Και καθώς γέμιζε ο νους της μ' ένα σωρό τέτοιες γλυκές σκέψεις, βάρυναν τα μάτια της κι αποκοιμήθηκε.

Εκείνη ακριβώς τη στιγμή, στη μακρινή πολιτεία, στην άλλη άκρη της γης, όπου οι άνθρωποι μιλούσαν άλλη γλώσσα κι είχαν άλλο χρώμα, αποκοιμιόταν κι ο Μουντζούρης με τη ράχη κολλημένη στην καμινάδα. Κι η καμινάδα ανέβαζε απ' τη σάλα χαρούμενες παιδιάστικες φωνές και ζεστασιά κι ευωδιές από ψητά που του γαργαλούσαν τα ρουθούνια. Ήρθαν, λοιπόν, και στο δικό του νου οι ίδιες γλυκές σκέψεις, οι ίδιες ακριβώς. Γιατί κι αυτός τουρτούριζε, πεινούσε κι αυτός και, τέλος πάντων, τι Χριστούγεννα ήταν πάλι και τούτα, μόνος πάνω στα κεραμίδια...

Αν όμως ήρθαν έτσι ανάποδα τα πράγματα, δε θα 'μεναν έτσι. Απ' το χριστουγεννιάτικο ουρανό, που 'ναι γεμάτος αγγελάκια μ' ασημένιες φτερούγες, για ν' ακούνε κάθε λογής ευχές κι επιθυμίες, ξεγλίστρησε ένα μικρό χριστουγεννιάτικο όνειρο και τύλιξε απαλά τη Βροχούλα και το Μουντζούρη. Τους τύλιξε και τους δυο μαζί, γιατί αποκοιμήθηκαν κι οι δυο την ίδια ακριβώς στιγμή, με τις ίδιες γλυκές σκέψεις στο μυαλό, τις ίδιες ακριβώς.

Κι είχε μέσα του το μικρό όνειρο ένα ζεστό σπίτι, και μες στο σπίτι μια φαμίλια με παιδιά κι όλοι γύρω τριγύρω απ' το χριστουγεννιάτικο τραπέζι. Καλό το φαγητό κι η ζεστασιά καλή, χόρτασαν και χάδια ο Μουντζούρης κι η Βροχούλα, όμως απ' όλα πιο καλό ήταν που συναντήθηκαν στο ίδιο χριστουγεννιάτικο όνειρο.

Κι ως φαίνεται, αγάπησε πολύ ο Μουντζούρης τη Βροχούλα, τον αγάπησε κι η Βροχούλα το ίδιο πολύ, το ίδιο ακριβώς, γιατί σαν τέλειωσε το όνειρο και ξύπνησε εκείνος πλάι στην καμινάδα πάλι μόνος, κι εκείνη μόνη μες στην ξεχαρβαλωμένη μπότα, άφησαν κι οι δυο τους από ένα βαθύ αναστεναγμό. Θα πρέπει μάλιστα ν' αγαπηθήκανε, όπως λεν, παράφορα, αφού την ίδια κιόλας μέρα ξεκίνησε ο Μουντζούρης απ' τη μακρινή πολιτεία στην άλλη άκρη της γης να ψάξει τη Βροχούλα. Με τον ίδιο σκοπό πήρε κι αυτή τους δρόμους... Και βέβαια τέτοιες ιστοριούλες πρέπει να 'χουν αίσιο τέλος. Έτσι δεν είναι; Μετά από χίλια βάσανα, κούραση, αγρύπνιες κι ένα σωρό κινδύνους, σμίξανε επιτέλους τα επόμενα Χριστούγεννα κοντά σ' ένα χωριό έξω απ' την Κατερίνη.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Ο Μουντζούρης και η Βροχούλα διαθέτουν γνωρίσματα που θυμίζουν ανθρώπινους χαρακτήρες; Ποια είναι αυτά;
2. Τι λέτε, η διαφορετική γλώσσα, η θρησκεία και το χρώμα είναι λόγοι που μπορούν να εμποδίσουν δυο ανθρώπους να γνωριστούν και να ζήσουν μαζί; Συζητήστε το στην τάξη.
3. Ο συγγραφέας μάς πληροφορεί στον πρόλογο του βιβλίου που περιλαμβάνει την ιστορία της Βροχούλας και του Μουντζούρη ότι όλες τις ιστορίες που περιέχονται στο βιβλίο τις εμπνεύστηκε κοιτάζοντας παλιές κάρτες. Γράψτε κι εσείς μια ιστορία, κοιτάζοντας μια χριστουγεννιάτικη ή άλλη κάρτα της αρεσκείας σας.
4. Ο συγγραφέας δεν αναφέρεται στις δυσκολίες που σίγουρα θα συνάντησαν οι δύο ήρωές μας ώσπου ν' ανταμώσουν. Μπορείτε να αναφερθείτε εσείς σ' αυτές;

Χρήστος Μπουλώτης

(Μύρινα Λήμνου 1952)

Έχει σπουδάσει αρχαιολογία. Τα βιβλία του, παραμύθια και φανταστικές ιστορίες, με θέμα το οικολογικό πρόβλημα, την αγάπη και τη φιλία, την αποδοχή της διαφορετικότητας και τη νοσταλγία της παιδικής ηλικίας, αποπνέουν λυρισμό, λεπτό χιούμορ και μαγεία. Μερικά από τα έργα του είναι: *Η παράξενη αγάπη του αλόγου και της λεύκας*, *Η Σεμέλη διώχνει το νέφος*, *Ο κύριος Αύριο-Βράδυ*, *Με τα φτερά του Πήγασου*, *Το άγαλμα που κρύωνε*.

Μάρω Λοΐζου

Το χαμογελαστό συννεφάκι

Οι περιπέτειες του Χαμόγελου *είναι ένα βιβλίο με πολλές μικρές ιστορίες που γεννήθηκαν από τη συνεργασία που είχε η συγγραφέας με τα παιδιά. Το Χαμόγελο ταξιδεύει και απ' όπου περάσει, φέρνει τη χαρά και την ελπίδα.*

Ι6

Το Χαμόγελο δεν άντεξε. Μα και ποιος θ' άντεχε μια τέτοια μυρουδιά. Κι όταν η ώρα είναι μία το μεσημέρι. Κι όταν απ' το πρωί γυρνάς στους δρόμους. Κι όταν δεν έχεις φάει τίποτε όλη μέρα. Κι όταν... ε, δε χρειαζόντουσαν άλλες δικαιολογίες. Δίνει ένα σάλτο και οπ! προσγειώνεται στην κουζίνα της κυρα-Κατερίνας.

— Βρε, καλώς το Χαμόγελο, είπε αυτή κι έλαμψε ολόκληρη. Πώς από δω;

— Ε... να... είπα να περάσω να δω τι κάνετε, τα μάσησε το Χαμόγελο. Καιρό έχω να σας δω... Ε, κι όπως και να το κάνουμε, κυρα-Κατερίνα μου, ξέσπασε, οι τηγανητοί σου κεφτέδες και νεκρό ανασταίνουν.

Γέλασε ικανοποιημένη η κυρα-Κατερίνα.

— Θα τηγανίσω και πατάτες, Χαμόγελο. Έχουμε και χόρτα βραστά. Κάθισε να φάμε παρέα.

Αυτό περίμενε και το Χαμόγελο. Στρογγυλοκάθισε στο τραπέζι κι αφέθηκε να χαρεί την προετοιμασία του μεσημεριάτικου φαγητού. Πηγαινοερχότανε στην κουζίνα η κυρα-Κατερίνα κι έστρωνε το τραπέζι και γύριζε τους κεφτέδες στο τηγάνι και σήκωνε το καπάκι κι έριχνε μια ματιά και στα χόρτα που βράζανε και τη ρωτούσε το Χαμόγελο πώς πήγε ο Γιαννάκης στο σχολείο φέτος, πέρασε την τάξη; Και το μπακάλικο του κυρ Αντρέα δουλεύει καλά; Βολεύτηκαν στην καινούργια ζωή;

— Βολευτήκαμε, δε βολευτήκαμε, Χαμόγελο, πρέπει να ζήσουμε, είπε η κυρα-Κατερίνα κι η φωνή της ακούστηκε στεγνή από την κατασταλαγμένη πίκρα. Όμως έκανε μια προσπάθεια, άλλαξε κουβέντα. Θα δεις και το Γιαννάκη σε λίγο. Άντρεψε* μέσα σ' αυτά τα τρία χρόνια. Δε θα τον γνωρίσεις πια, είπε κι έσκυψε ξανά πάνω από την κατσαρόλα της. Την τύλιξε ο ατμός σαν αγιοστέφανο. Καμάρωσε το Χαμόγελο την Ελληνίδα Παναγία. Βοηθάει τον πατέρα του στο μπακάλικο ο Γιαννάκης τώρα που δεν έχει σχολείο. Θα 'ρθουν όπου να 'ναι.

Κι όταν σε λίγο ήρθε ο Γιαννάκης κι ο κυρ Αντρέας, κι έκατσαν όλοι μαζί στο τραπέζι και πήγαινε κι ερχότανε η κουμανταρία* στα διψασμένα χείλη και γεύονταν οι άνθρωποι το φαΐ να χορτάσει το σώμα, να μπορέσει να τραβήξει την ψυχή μακρύτερα, έβλεπε το Χαμόγελο την κυρα-Κατερίνα στα μάτια κι η κυρα-Κατερίνα το Γιαννάκη κι ο Γιαννάκης τον κυρ Αντρέα κι έλεγες πως τίποτα κακό δεν μπορούσε ν' αγγίξει τον κόσμο, τίποτα κακό. Γιατί, τι ζητάει ο άνθρωπος; Λίγη γαλήνη, λίγη χαρά, ψωμί, νερό, δουλειά. Πολλά είναι τάχα;

άντρεψε (αντρεύγω, αντριεύω): έγινε άντρας, αντρίεψε ❖ (η) **κουμανταρία:** είδος κυπριακού κρασιού

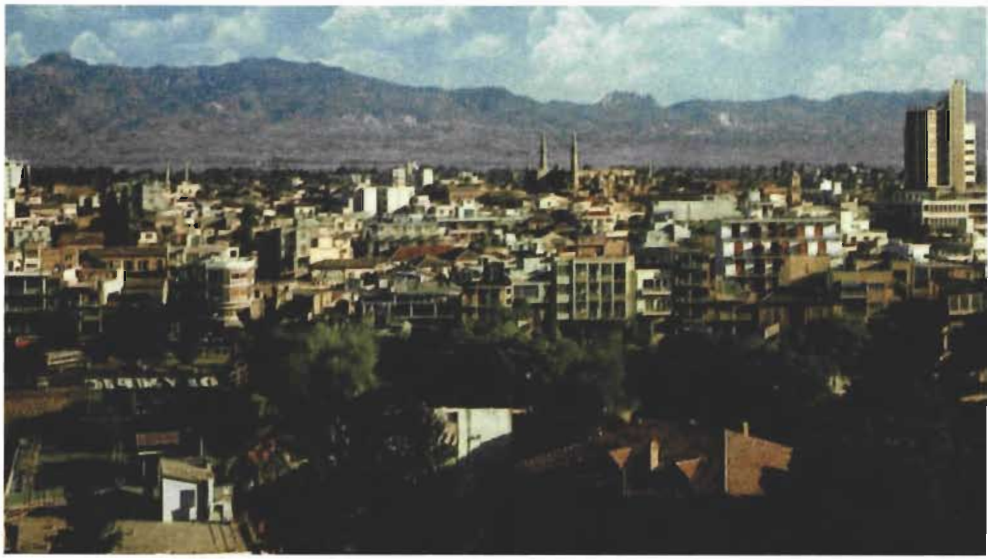

Γενική άποψη της Λευκωσίας

Κι όταν αργότερα το Χαμόγελο, χορτάτο πια, αποχαιρέτησε το ευλογημένο σπίτι και βγήκε στο δρόμο κι είδε τα οδοφράγματα* και τα συρματοπλέγματα και τη Λευκωσία χωρισμένη στα δυο, από δω η ελληνική, από κει η τουρκική, απόρησε και πάλι το Χαμόγελο για την ανοησία του ανθρώπου και τι να πει δεν ήξερε, μόνο ένα ΓΙΑΤΙ; του ξέφυγε κι ανυψώθηκε στον κυπριακό ουρανό. Ένα τόσο δα Χαμόγελο πάνω από την πόλη, μικρό σαν καλοκαιριάτικο συννεφάκι.

Κι ήταν εκεί απάνω στον κυπριακό ουρανό που ένα άλλο τόσο δα Χαμόγελο, μικρό κι αυτό σαν καλοκαιριάτικο συννεφάκι, ήρθε σε λίγο και το συνάντησε.

Είχε ζήσει κι αυτό την ίδια ακριβώς ιστορία. Μόνο που τη νοικοκυρά τη λέγανε κυρα-Νεμπιλέ και τον άντρα της Γιουσούφ και τ' αγοράκι της Σουλεϊμάν. Μόνο που η κυρα-Νεμπιλέ μαγείρευε τας κεμπάπ, αλλά κι αυτηνής το τας κεμπάπ και νεκρό ανάσταινε, όπως της είπε το Χαμόγελο. Και καμάρωνε η Τουρκάλα Παναγιά και την τύλιγε κι αυτήν ο ατμός σαν φωτοστέφανο.

Κι όταν αργότερα και κείνο το Χαμόγελο, χορτάτο πια, αποχαιρέτησε το ευλογημένο σπίτι και βγήκε στο δρόμο και είδε τα οδοφράγματα και τα συρματοπλέγματα και τη Λευκωσία χωρισμένη στα δυο, από δω η τουρκική, απ' εκεί η ελληνική, απόρησε και τούτο το Χαμόγελο για την ανοησία του ανθρώπου και τι να πει δεν ήξερε, μόνο ένα ΓΙΑΤΙ; του ξέφυγε κι ανυψώθηκε κι αυτό στον κυπριακό ουρανό.

Κι όταν τα δυο Χαμόγελα, το τούρκικο και το ελληνικό, συναπαντήθηκαν εκεί ψηλά, κοιτάχτηκαν, χαμογέλασαν κι ενώθηκαν.

Ένα χαμογελαστό συννεφάκι πάνω από τη διχοτομημένη Λευκωσία. Και κάθε φορά που φυσούσε ο θαλασσινός αγέρας κι έπαιρνε το χαμογελαστό συννεφάκι μια κατά δω, μια κατά κει, το 'βλεπαν οι άνθρωποι από κάτω και μπερδεύτηκαν κι αυτοί, ποιο είναι το τούρκικο και ποιο είναι το ελληνικό.

Και μόνο τα δυο Χαμόγελα δεν μπερδεύονταν παρόλο τον τρελό χορό τους εκεί πάνω. Γιατί αυτά ξέρουν καλά πως τα Χαμόγελα δε χωρίζονται. Ένα μόνο Χαμόγελο υπάρχει. Αυτό που ανοίγει τον άνθρωπο και τον ωθεί* παραπέρα. Αυτό είναι που επιζεί τελικά.

οδοφράγματα (το οδόφραγμα): πρόχειρα οχυρώματα από ξύλα, πέτρες, οχήματα κ.λπ., για να φράζουν το δρόμο **ωθεί** (ωθώ): τον σπρώχνει, τον οδηγεί με δύναμη

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Τα Χαμόγελα επισκέπτονται μια κυπριακή και μια τουρκική οικογένεια στη διχοτομημένη Κύπρο και συζητάνε τις εμπειρίες τους. Τι κοινά βρίσκουν στις δυο οικογένειες;
2. Ποιες απαντήσεις μπορείτε να δώσετε στα «ΓΙΑΤΙ;» των Χαμόγελων;
3. Τα δυο Χαμόγελα, ενωμένα σ' ένα «μεγάλο» Χαμόγελο, συνεχίζουν το ταξίδι τους μακριά από τον ουρανό της Κύπρου. Τι βλέπουν, τι ακούν, τι αισθάνονται; Γράψτε κι εσείς τις δικές σας παραμυθένιες ιστορίες.

Μάρω Λοΐζου

(Αθήνα 1940)

Με φαντασία και λυρισμό ζωντανεύει στο έργο της σύμβολα του μύθου. Τα βιβλία της αναφέρονται στη μαγεία της παιδικής ηλικίας, στην ελληνική παράδοση, στους πολιτισμούς άλλων λαών, στην ειρήνη και στη συναδέλφωση των ανθρώπων. Τα κυριότερα από τα έργα της είναι: *Ένα παραμύθι μια χώρα* (σειρά 10 βιβλίων), *Η πολιτεία του βυθού, Τρέχει τρέχει* (σειρά 4 βιβλίων), *Το θαύμα του κόσμου* (σειρά 10 βιβλίων). Για το βιβλίο της *Η μητερούλα μας η Ρωσία* τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Παιδικής Λογοτεχνίας (1995).

Ελένη Σαραντίτη

[Οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι]

Ι7

Μια συντροφιά από εννέα παιδιά απολαμβάνει το καλοκαίρι της σε μια μικρή παραλιακή πόλη. Τα παιδιά γνωρίζουν τα αρχαία αγάλματα της περιοχής και τα αγαπούν, λες και είναι ζωντανοί άνθρωποι. Οι πιο καλοί φίλοι όμως των παιδιών είναι οι τσιγγάνοι που κάθε χρόνο, την ίδια εποχή, κατασκηνώνουν στον τόπο τους.

Δεν ξέρω πώς, δεν ξέρω τι της ήρθε της Ποτούλας και είπε χτες το πρωί πως της μίλησε ο Γέλωνας και της είπε για τις επισκέψεις που θα μας έρθουν... Μυστήριο... Πάντως χτες μας το είπε και σήμερα γέμισε η αγορά από τους τσιγγάνους!

Παράξενο που μου φαίνεται... Όχι που ήρθανε οι τσιγγάνοι δηλαδή, οι τσιγγάνοι έρχονται συχνά στον τόπο μας, τους αρέσει η πολιτεία μας, γι' αυτό. Μα παραξενεύομαι πού το κατάλαβε η Ποτούλα. Γιατί δεν το ξέραμε, δεν το περιμέναμε.

Όμως τώρα είναι δω. Οι τσιγγάνοι. Και οι τσιγγάνες. Και τα τσιγγανάκια. Πούθε* να έρχονται άραγε... Και πού θα πάνε κατόπι. Αλλά θα μάθουμε. Ορισμένως* θα πιάσουμε φιλίες με τους τσιγγάνους. Και ορισμένως οι μανάδες μας θ' αρχίσουνε ν' ανησυχούνε και να φωνάζουνε πάλι. Πως τάχα ξελογιαζόμαστε και πως γυρνάμε στις γειτονιές πίσω από τις τσιγγάνες που λένε τη μοίρα κοιτώντας τα χέρια των κοριτσιών. Και πως δεν κάνει, δεν είναι καλά πράγματα αυτά για τα παιδιά. Και πως να μην πηγαίνουμε όταν έχουνε γλέντια, να μη ζυγώνουμε ούτε έξω από τις σκηνές τους. Αυτά θα λένε πάλι οι μανάδες μας. Κι άλλα ακόμη. Και θα μας φωνάζουνε. Το ξέρω. Τα θυμάμαι όλα από πέρσι κι από τις περασμένες χρονιές.

Αλλά εμείς λέμε: Δεν πα να φωνάζουνε... Καλοκαίρι είναι. Κι έχουμε και τους τσιγγάνους κοντά μας και να μην πηγαίνουμε; Αστείο πράγμα. Θα πηγαίνουμε.

Γιατί οι τσιγγάνοι είναι —πώς να το πω; Είναι σα γιορτινοί άνθρωποι. Καλοί άνθρωποι. Ωραίοι. Θυμάμαι τους περσινούς. Τριάντα πέντε μέρες καθίσανε. Τόσο. Εμείς όμως είχαμε προλάβει και τους γνωρίσαμε καλά καλά και τους αγαπήσαμε. Και γίναμε φίλοι. Και θα καθόντουσαν πιο πολύ ακόμα, αν δεν τους τύχαινε ένα κακό στα ξαφνικά. Αλλά ακούστε πώς:

Ήτανε βραδάκι και ήτανε άνοιξη και έβρεχε πολύ. Εμείς είχαμε μπει μέσα στις σκηνές τους και τους βλέπαμε που δουλεύανε τα χαλκώματα* και τραγουδούσανε αλλιώτικους σκοπούς. Εμείς δε μιλούσαμε. Βλέπαμε. Έξω έβρεχε πολύ. Μέσα ήταν καλά και ζεστά. Έξαφνα ακουστήκανε φωνές μέσα από τα δέντρα, πολλές φωνές μαζί και άγρια χλιμιντρίσματα αλόγου. Ανησυχήσανε οι τσιγγάνοι και μεις ανησυχήσαμε. Βγήκαμε όλοι έξω. Στο λίγο φως που ερχότανε από τις σκηνές είδαμε ένα ολόλευκο άλογο, το άλογο της Μαρίλως της τσιγγάνας να πηδάει ψηλά, ως την κορφή των δέντρων κι ως τα ουράνια. Να πηδάει αγριεμένο και να βγάζει αφρούς από το στόμα του. Κανείς δεν το ζύγωνε. Τόσο άγριο έγινε ξαφνικά. Δεν ξέρω γιατί αγρίεψε εκείνο το βράδυ αυτό το ωραίο και ήσυ-

πούθε: από πού ❖ **ορισμένως:** σίγουρα ❖ **τα χαλκώματα** (το χάλκωμα): τα χάλκινα σκεύη της κουζίνας

χο άλογο. Είχαμε φοβηθεί. Φοβηθήκαμε πιο πολύ ακόμη όταν για μια στιγμή το άλογο — ο Αστρίτης, έτσι το λέγανε οι τσιγγάνοι, γιατί λέει ένα παιδάκι, ένα από μας τα παιδιά, το πρωτοφώναξε έτσι, ποιο τάχα—, φοβηθήκαμε πολύ λοιπόν όταν ο Αστρίτης σ' ένα απότομο τίναγμα έσπασε το σκοινί που το κρατούσε δεμένο από το δέντρο κι έκανε καταπάνω μας. Και κατά τις σκηνές. Κι επειδή όλοι είχαμε τρομάξει και κανείς άντρας δεν κουνιότανε για να το συγκρατήσει και να το μερέψει, η Μαρίλω η τσιγγάνα, η κυρά του, πετιέται και ορμά κατά το μισότρελο Αστρίτη. Σε μια στιγμή γίνανε όλα. Σε μια στιγμή έδωσε μια και πήδησε κι ανέβηκε στη ράχη του ζώου κι άρχισε να του λέει λόγια τσιγγάνικα, γλυκά και αμέσως ύστερα να το χτυπά στα πλευρά με τα γυμνά της πόδια. Κι όπως το άλογο αγρίευε όλο και πιο πολύ και έκανε να τραβήξει κατά τους κάμπους μέσα στη νύχτα και μέσα στη βροχή, τότε και η Μαρίλω σηκώθηκε σχεδόν όρθια πάνω στη ράχη του,

Φωτογραφία από καταυλισμό τσιγγάνων

όρθια για να το συγκρατήσει. Αυτό πήδησε και στάθηκε όρθιο. Ολόρθο. Και λοιπόν η Μαρίλω γλίστρησε κι έπεσε από τη ράχη του αλόγου. Η Μαρίλω έπεσε και τ' άλογο χάθηκε κατά τη νύχτα και κατά τα βουνά. Οι τσιγγάνοι τρέξανε κατά την πεσμένη Μαρίλω. Και μεις τρέξαμε. Δεν κουνιότανε, δεν μπορούσε πια να κουνηθεί η όμορφη τσιγγάνα. Είχε σκοτάδι και δεν ξέρω αν κλαίγανε οι τσιγγάνοι. Εμείς όμως κλαίγαμε. Γιατί η Μαρίλω ήτανε η πιο γλυκιά και ωραία τσιγγάνα που είχε περάσει από τον τόπο μας.

Την άλλη μέρα οι τσιγγάνοι μαζέψανε τα πράγματά τους, λύσανε τις σκηνές τους και φύγανε. Κρατούσανε τη Μαρίλω στα χέρια. Η Μαρίλω δεν μπορούσε να περπατήσει. Την πηγαίνανε σε μεγάλη πόλη με γιατρούς και νοσοκομεία. Εμείς τους πήγαμε μέχρι τη δημοσιά*. Όλα τα παιδιά μαζί τούς ξεπροβαδίσαμε. Η Μαρίλω μάς γέλαγε. Γλυκά γλυκά. Κι έλεγε πως δεν πονάει. Πονούσε όμως.

τη δημοσιά (η δημοσιά): το μεγάλο δημόσιο δρόμο

Τι να 'γινε, αλήθεια, η Μαρίλω... Να περπατάει τώρα πια; Εγώ λέω ναι. Γιατί είναι δυνατή και νέα. Γι' αυτό.

Το ξέρετε που η Μαρίλω μού έχει μάθει να ξεχωρίζω στο χέρι τη γραμμή της ζωής και τη γραμμή της αγάπης;

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Πώς περιγράφονται οι τσιγγάνοι στο κείμενο και γιατί γοητεύονται τα παιδιά από την τσιγγάνικη ζωή;
2. Όταν συναντάτε ανθρώπους διαφορετικούς από σας, από άλλη φυλή, άλλο πολιτισμό, άλλη θρησκεία, τι σκέφτεστε γι' αυτούς;
3. Μπορείτε να περιγράψετε το χαρακτήρα της Μαρίλως, όπως αυτός φαίνεται από τη συμπεριφορά της στο περιστατικό με το αφηνιασμένο άλογο;
4. Το ξέρετε ότι οι τσιγγάνοι έχουν θαυμάσια λαϊκή παράδοση και πολύ ωραία παραμύθια και τραγούδια; Να βρείτε πληροφορίες για τη ζωή και τα έθιμά τους.

Ελένη Σαραντίτη

(Νεάπολη Λακωνίας 1943)

Σπούδασε βιβλιοθηκονομία και αγγλική φιλολογία. Έχει γράψει μυθιστορήματα και διηγήματα για μικρούς και μεγάλους. Τα θέματα των βιβλίων της αναφέρονται στις ανθρώπινες σχέσεις, στην παράδοση που χάνεται, στην αναγκαιότητα της αποδοχής των ανθρώπων μεταξύ τους, ανεξάρτητα από φυλή, έθνος και θρησκεία. Το γράψιμό της χαρακτηρίζεται από ρεαλισμό και ποιητικότητα. Μερικά από τα έργα της για παιδιά και για εφήβους είναι: *Οι θεατρίνοι*, *Ιόλη ή τη νύχτα που ξεχείλισε το ποτάμι*, *Κάποτε ο κυνηγός* (Κρατικό Βραβείο Παιδικής Λογοτεχνίας 1997). Για μεγάλους: *Τα δέντρα που τα λένε Ντίβι-Ντίβι*, *Καρδιά από πέτρα*.

IA'

Φαντασία και περιπέτεια

Βασίλι Καντίνσκι, *Μπλε ζωγραφιά*

Βασίλι Καντίνσκι
(1866-1944)

Ρώσος ζωγράφος, από τους εισηγητές της αφηρημένης τέχνης, της τέχνης δηλαδή που δεν αναπαριστά άμεσα την πραγματικότητα.

Ειρήνη Μάρρα

Η καλλονή με το φιδίσιο κορμί

ΕΧΙΔΝΑ

Τέρας που κατοικούσε στα έγκατα* της γης.
Από τη μέση και πάνω ήταν πανέμορφη γυναίκα
με γλυκά μάτια και όμορφο πρόσωπο.
Από τη μέση και κάτω φίδι με πολύχρωμα λέπια.

ΤΥΦΩΝΑΣ

Γιος του Τάρταρου και της Γης.
Τρομερός Γίγαντας που το κεφάλι του ακουμπούσε
στον ουρανό και με τα χέρια του αγκάλιαζε όλη τη γη.
Το σώμα του είχε εκατό κεφάλια κι από τα εκατό
του στόματα έβγαιναν εκατό διαφορετικές φωνές.
Από τα μάτια του πετούσε σπίθες.
Όταν έτρεχε, ξερίζωνε ό,τι βρισκόταν μπροστά του.

Ο Τυφώνας τεντώθηκε, έξυσε τεμπέλικα τα εκατό του κεφάλια και χασμουρήθηκε και με τα εκατό του στόματα. Τα εκατό χασμουρητά ταρακούνησαν τα βουνά. Κοτρόνες άρχισαν να πέφτουν από παντού και ξεριζώθηκαν και κάμποσα πεύκα. Σηκώθηκε σκόνη.

Αχ! Κι ήταν τόσο όμορφα τριγύρω... Χιλιάδες μυρωδιές τρύπωσαν στα ρουθούνια του. Εδώ μοσχοβολούσε μέντα, εκεί φασκόμηλο, πιο πέρα χαμομήλι κι αρμπαρόριζα. Πετούσαν τα χελιδόνια, οι σπίνοι, οι σουσουράδες. Κελαηδούσαν μαγευτικά τα αηδόνια στις ρεματιές και τα λουλούδια γέμιζαν τα μάτια με χρωματιστές ομορφιές.

Τέτοιες ώρες θέλει κανείς να τις μοιράζεται με κάποιον άλλον, με κάποιον που να μαγεύεται κι αυτός από τα χρώματα, τις μυρωδιές και τα ακούσματα.

— Αχ! αναστέναξε βαθιά ο Τυφώνας κι ένας καινούργιος κατακλυσμός από κοτρόνια κατρακύλησε στην πλαγιά με τρομαχτικό θόρυβο.

— Επιτέλους! Δεν μπορεί κανείς να ησυχάσει λίγο το μεσημέρι; Ακούστηκε μια αγανακτισμένη αλλά ωστόσο γλυκιά φωνή.

Ο Τυφώνας ανασηκώθηκε.

— Ποιος μίλησε; φώναξε και, απ' τη βοή, ένα έλατο έπεσε καταγής.

Ένα γυναικείο πρόσωπο πρόβαλε πίσω από μια ξερολιθιά*. Μα τι πρόσωπο ήταν αυτό! Θείο! Λείο δέρμα, όμορφα μάτια, πλούσια γυαλιστερά μαλλιά. Ο Τυφώνας σηκώθηκε στριφογυριστά.

τα έγκατα: τα μεγάλα βάθη · (η) **ξερολιθιά:** τοίχος χτισμένος με πέτρες χωρίς λάσπη

Ο Δίας εκσφενδονίζει τον κεραυνό του εναντίον του Τυφώνα. Παράσταση ζωγραφισμένη σε μεγάλο αγγείο για νερό (υδρία), 540-530 π.Χ.

— Θεοί! σιγομουρμούρισε. Βλέπω καλά; Τι καλλονή! Μια τέτοια ονειρευόμουνα πάντα για ταίρι μου.

Με την καρδιά του να χτυπάει ανυπόταχτα στο ρυθμό της βροντής, ο Τυφώνας κουτρουβάλησε προς το μέρος της όμορφης άγνωστης. Σύννεφα σκόνης σηκώθηκαν και τα καλύβια των βοσκών σωριάστηκαν στο χώμα.

— Τέλος πάντων, κινητή καταστροφή είσαι, είπε γελώντας η κοπέλα. Θα πρέπει να είσαι ο ξακουστός Γίγαντας Τυφώνας.

— Αυτοπροσώπως, χαμογέλασε με εκατό χαμόγελα ο Γίγαντας. Κι εσύ ποια είσαι;

— Η Νύμφη Έχιδνα, αποκρίθηκε η όμορφη κοπέλα τινάζοντας με νάζι τα μαλλιά της.

Όμορφο όνομα, όμορφη κοπέλα, μα τι να το κάνεις! Ο Τυφώνας ούτε που τολμούσε να ελπίσει πως μπορούσε να τη γοητεύσει. Γιατί κάθε φορά που έβρισκε μια κοπέλα να του αρέσει, εκείνη το έβαζε στα πόδια μόλις έβλεπε τα φιδίσια πόδια του.

— Μένεις εδώ κοντά; Είπε έτσι, για να πει κάτι.

— Πέρα στα αμπέλια. Μα βγήκα βόλτα και κουράστηκα. Και κουλουριάστηκα εδώ δίπλα στην πηγή να ξεκουραστώ λίγο.

— Κουλουριάστηκες; Αναπήδησε ο Τυφώνας. Δηλαδή θέλεις να πεις πως το κορμί σου είναι φιδίσιο;

Η Έχιδνα τον κοίταξε παραξενεμένη.

— Δες και μόνος σου, του είπε, και με μικρές, κομψές κινήσεις φανέρωσε το κορμί της που ως εκείνη τη στιγμή κρυβόταν πίσω από την ξερολιθιά.

Μα τι κορμί ήταν αυτό! Λυγερό, φιδίσιο, σκεπασμένο με πολύχρωμες φολίδες*. Φολίδες τριανταφυλλένιες και γαλάζιες, σμαραγδένιες και στο χρώμα του ψημένου πηλού, λευκές και φλογοκόκκινες, βιολετιές και κροκάτες*. Ο Τυφώνας δε χόρταινε να τις κοιτάζει.

φολίδες (η φολίδα): λέπια ✣ **κροκάτες** (κροκάτος): κίτρινες

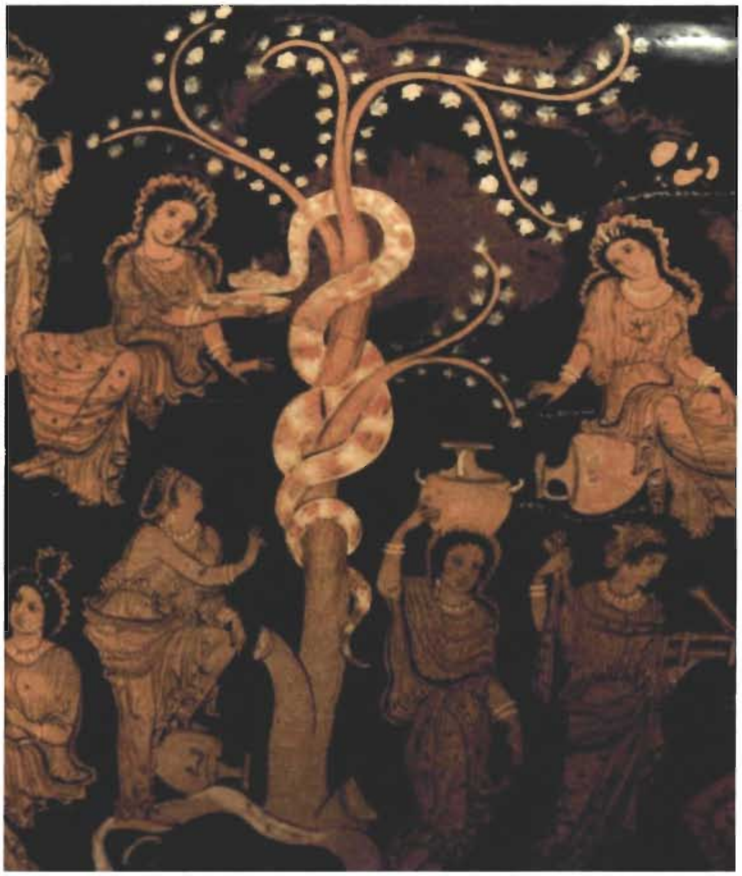

Οι Εσπερίδες. Μία από αυτές προσφέρει τροφή στον κουλουριασμένο γύρω από τον κορμό του δέντρου δράκοντα. Παράσταση ζωγραφισμένη σε μεγάλο αγγείο (κρατήρα), ειδικό για το ανακάτεμα του κρασιού με νερό (λεπτομέρεια). Γύρω στα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ.

— Επιτέλους, φώναξε. Η θεά Αφροδίτη με λυπήθηκε κι έστειλε στο δρόμο μου τον πιο ταιριαστό σύντροφο.

Έκοψε μια παπαρούνα και της την πρόσφερε τρυφερά. Η Έχιδνα την πέρασε στο αυτί της κι έγινε ακόμα πιο όμορφη.

Μετά έκοψε μια μαργαρίτα κι άρχισε να τη μαδάει:

«Μ' αγαπά, δε μ' αγαπά...», κι όλο έριχνε τσαχπίνικες ματιές στον Τυφώνα.

Ώρες ολόκληρες κάθισαν οι δυο τους δίπλα στην πηγή. Μάδησαν λουλούδια, άκουσαν τα πουλιά, κουβέντιασαν, μύρισαν τα βοτάνια, τραγούδησαν, γέλασαν, ονειρεύτηκαν.

Κατά το σούρουπο, πήρε ο Τυφώνας τη μεγάλη απόφαση.

— Λοιπόν, τι λες; Θέλεις να γίνεις ταίρι μου; Ρώτησε.

Η Έχιδνα ανοιγόκλεισε τα βλέφαρα με νάζι.

— Και ποια γυναίκα δε θα 'θελε να 'χε για ταίρι της κάποιον με τη δική σου δύναμη κι αντρειοσύνη, είπε γλυκά γλυκά και χαμογέλασε. Απ' τη στιγμή αυτή λογάριαζέ με για γυναίκα σου.

— Ούουουου..., ούρλιαξε από χαρά ο Τυφώνας κι άρχισε να στριφογυρίζει γρήγορα τόσο δυνατά, που σηκώθηκε ανεμοστρόβιλος τεράστιος και σκεπάστηκε ο ουρανός από τη σκόνη.

Οι γάμοι του Τυφώνα και της Έχιδνας έγιναν σύντομα. Το ευτυχισμένο ζευγάρι απόκτησε πολλά παιδιά, το ένα πιο τερατώδικα όμορφο από το άλλο.

Γέννησαν την εννιακέφαλη Ύδρα που κατοίκησε στη Λέρνη και την είπαν «Λερναία». Γέννησαν το δράκο που φύλαγε τα μήλα των Εσπερίδων, τον Κέρβερο, τους δυνατούς και καταστροφικούς ανέμους, τον Όρθο που ήταν το αγαπημένο σκυλί του Γηρυόνη, τη γίδα Χίμαιρα, τη Σφίγγα της Θήβας, το Λιοντάρι της Νεμέας, αλλά και τον αϊτό που έτρωγε το συκώτι του Προμηθέα.

Το ζευγάρι ζούσε ευτυχισμένο και θα έκαναν κι άλλα παιδιά ακόμα, αν δεν ερχόταν μαντατοφόρος* να καλέσει το Γίγαντα Τυφώνα στη Γιγαντομαχία.

Ο Τυφώνας ξεκίνησε για τον πόλεμο πιστεύοντας πως γρήγορα θα γύριζε και πάλι νικητής κοντά στην αγαπημένη του γυναίκα. Ούτε καν φανταζόταν πως δε θα την ξανάβλεπε πια.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Περιγράψτε τον Τυφώνα και την Έχιδνα. Ποια ανθρώπινα χαρακτηριστικά τούς δίνει η συγγραφέας;
2. Να συγκρίνετε την εξωτερική εμφάνιση και τον ψυχικό κόσμο των δύο μυθικών τεράτων.
3. Μπορείτε να εντοπίσετε τη σχέση μεταξύ του κειμένου και του αρχαίου ρητού «όμοιος ομοίω αεί πελάζει» (= ο όμοιος συναναστρέφεται τον όμοιό του);
4. Να βρείτε πληροφορίες για τη Γιγαντομαχία και τα άλλα τέρατα της ελληνικής μυθολογίας, που αναφέρονται προς το τέλος του κειμένου.

• Βιογραφία της Ειρήνης Μάρρα υπάρχει στη σελίδα 167.

(ο) **μαντατοφόρος:** αγγελιοφόρος

Λουκιανός

[Ταξίδια γεμάτα περιπέτειες]

Ο συγγραφέας-αφηγητής στο βιβλίο του Αληθινή Ιστορία *μας λέει ότι, θέλοντας κάποτε να δει καινούργια πράγματα και να γνωρίσει τους κατοίκους που ζουν στην άλλη άκρη του ωκεανού, ταξίδεψε μαζί με άλλους σ' ένα καράβι που ξαφνικά άλλοτε πετούσε στον ουρανό κι άλλοτε έπλεε στη θάλασσα. Έτσι, λοιπόν, γνώρισε παράξενα πλάσματα, είδε το στρατό του Φεγγαριού να μάχεται με το στρατό του Ήλιου, νησιά που έπλεαν και άλλα εξωτικά και παράξενα μέρη. Ως και τον Οδυσσέα βρήκε, στη χώρα των Μακάρων, και την Καλυψώ, στο νησί της την Ωγυγία. Στο κείμενό μας περιγράφονται παρόμοιες περιπλανήσεις του καραβιού και των επιβατών του.*

Κολοκυθοπειρατές και Καρυδοναύτες

Γυρίσαμε και κοιμηθήκαμε στην ακρογιαλιά κοντά στο καράβι και το πρωί ανοιχτήκαμε με δυνατό αέρα. Δυο μέρες μας έδερνε η τρικυμία και την τρίτη πέσαμε πάνω στους Κολοκυθοπειρατές, κάτι αγριάνθρωπους από τα γύρω νησιά, που ληστεύουν τους ταξιδιώτες. Έχουν μεγάλα καράβια από κολοκύθα, εξήντα πήχες μάκρος το καθένα. Ξεραίνουν δηλαδή τις κολοκύθες, αδειάζουν την ψίχα και τις κάνουν καράβια, βάζοντας καλάμια για κατάρτια και για πανί τα κολοκυθόφυλλα.

Μας επιτέθηκαν λοιπόν από δυο μεριές, πετώντας μας αντί για πέτρες κολοκυθόσπορους και μας τραυμάτισαν κάμποσους. Πολεμούσαμε ώρες πολλές χωρίς αποτέλεσμα ώσπου, κοντά στο μεσημέρι, είδαμε να 'ρχονται ενάντια στους Κολοκυθοπειρατές οι Καρυδοναύτες που, όπως φάνηκε, ήταν εχθροί τους, γιατί μόλις τους είδαν να 'ρχονται, άφησαν εμάς κι όρμησαν κατά πάνω τους. Εμείς, στο μεταξύ, σηκώσαμε το πανί και τους αφήσαμε να πολεμάνε. Ήταν φανερό πως θα νικούσαν οι Καρυδοναύτες, γιατί και περισσότεροι ήταν —πέντε καράβια— και πολεμούσαν με καλύτερα πλοία —κάτι καρυδότσουφλα δεκαπέντε οργιές, κομμένα στη μέση κι αδειασμένα.

Οι ληστές με τα δελφίνια

Όταν πια τους χάσαμε απ' τα μάτια μας, περιποιηθήκαμε τους τραυματίες και από δω και μπρος ήμασταν διαρκώς με τα όπλα στο χέρι, μη μας επιτεθεί πάλι κανείς. Και αποδείχτηκε ότι οι φόβοι μας αυτοί δεν ήτανε αβάσιμοι, γιατί, λίγο πριν δύσει ο ήλιος, φάνηκαν να 'ρχονται κατά πάνω μας καμιά εικοσαριά πάλι ληστές, καβάλα σε

μεγάλα δελφίνια. Τα δελφίνια τούς πήγαιναν με σιγουριά και καλπάζοντας χρεμέτιζαν* σαν άλογα. Μόλις πλησίασαν, χωρίστηκαν σε δυο μεριές κι άρχισαν να μας πετάνε ξερές σουπιές και μάτια καβουριών. Αλλά κι εμείς τους αρχίσαμε με τα τόξα και τα κοντάρια κι έτσι δεν κράτησαν πολύ. Οι περισσότεροι χτυπήθηκαν κι έτρεξαν να κρυφτούν στο νησί.

Στη φωλιά της αλκυόνας

Γύρω στα μεσάνυχτα, μ' όλο που είχε γαλήνη, πέσαμε κατά λάθος πάνω σε μια τεράστια φωλιά αλκυόνας, που θα 'ταν πάνω κάτω τριάντα στρέμματα. Η αλκυόνα, κάπου τόση κι αυτή, καθόταν πάνω στη φωλιά κλωσώντας τ' αυγά της, κι έτσι όπως έκανε να πετάξει, κόντεψε να βουλιάξει το καράβι μας απ' τον αέρα που σήκωσαν τα φτερά της. Έφυγε αφήνοντας μια λυπητερή στριγγλιά.

Είχε αρχίσει να χαράζει πια. Κατεβήκαμε απ' το πλοίο και κοιτούσαμε τη φωλιά που έμοιαζε με μεγάλη σχεδία, πλεγμένη από τεράστια δέντρα. Είχε απάνω πεντακόσια αυγά, πιο μεγάλα κι από χιώτικο πιθάρι το καθένα και μέσα φαινόταν τα μικρά που έκραζαν. Σπάσαμε ένα με τα πελέκια και βγήκε ένα μικράκι δίχως φτερά, που θα 'ταν ίσαμε είκοσι γύπες*.

Σημεία και τέρατα

Περίπου είκοσι μίλια μακριά απ' τη φωλιά άρχισαν να συμβαίνουν σημεία και τέρατα. Ξαφνικά η φιγούρα της πρύμνης τίναξε τα χηνίσια της φτερά* κι έκραξε. Ο καπετάν Φάσκελος, εκεί που ήταν φαλακρός, έβγαλε μαλλιά. Αλλά το σπουδαιότερο, το κατάρτι μας πέταξε βλαστάρια και κλαδιά γεμάτα σύκα κι άγουρα, μαύρα σταφύλια*. Βλέποντας όλα τούτα τα παράξενα, όπως είναι φυσικό τα χάσαμε κι αρχίσαμε να προσευχόμαστε στους θεούς.

χρεμέτιζαν (χρεμετίζω): χλιμίντριζαν ⁘ (οι) **γύπες** (ο γύπας): μεγαλόσωμα αρπαχτικά πουλιά ⁘ **η φιγούρα της πρύμνης τίναξε τα χηνίσια της φτερά:** Η άκρη της πρύμνης του πλοίου είχε το σχήμα λαιμού χήνας ⁘ **το κατάρτι... μαύρα σταφύλια:** Ο συγγραφέας αναφέρεται στην περιπέτεια του θεού Διόνυσου που, όταν τον έπιασαν πειρατές και ήθελαν να τον πουλήσουν ως σκλάβο, αυτός έκανε να φυτρώσει στο κατάρτι του πλοίου του ένα κλήμα, τα κουπιά έγιναν φίδια κι ο ίδιος λιοντάρι. Το αποτέλεσμα ήταν να φύγουν οι πειρατές κατατρομαγμένοι

Το πλωτό δάσος

Δε θα 'χαμε προχωρήσει ούτε πενήντα μίλια πάλι και βλέπουμε ένα μεγάλο και πυκνό δάσος, όλο πεύκα και κυπαρίσσια. Σκεφτήκαμε πως θα 'τανε η ήπειρος, όμως ήταν ένα πέλαγο άπατο, με δέντρα φυτεμένα δίχως ρίζα, που στέκονταν ακίνητα κι όρθια, λες κι επιπλέανε. Όταν πλησιάσαμε και καταλάβαμε τι γίνεται, δεν ξέραμε πια τι να κάνουμε, γιατί ούτε ανάμεσα απ' τα δέντρα περνούσαμε —έτσι πυκνά και πλάι πλάι όπως ήταν—, κι ούτε ήταν βέβαια εύκολο να γυρίσουμε πάλι πίσω.

Τότε κι εγώ σκαρφάλωσα στο πιο ψηλό δέντρο να δω μέχρι πού φτάνουν κι είδα ότι το δάσος συνέχιζε έτσι πέντε ή έξι μίλια κι ύστερα πάλι άρχιζε η θάλασσα. Έτσι, σκεφτήκαμε να ανεβάσουμε το καράβι απάνω στις πυκνές κορφές των δέντρων και να το περάσουμε, αν τα καταφέρουμε, ως την άλλη μεριά. Έτσι κι έγινε. Το δέσαμε μ' ένα μεγάλο παλαμάρι, σκαρφαλώσαμε στα δέντρα και, με χίλια ζόρια, το ανεβάσαμε απάνω στα κλαδιά. Ανοίξαμε κατόπιν το πανί κι όπως το φούσκωνε ο αέρας, γλιστρούσαμε απάνω στις κορφές των δέντρων σα να 'μασταν στη θάλασσα.

Κείνη την ώρα μου 'ρθε στο νου ένας στίχος του ποιητή Αντίμαχου* που λέει κάπου:

Έτσι καθώς ερχόντουσαν πλέοντας απ' το δάσος.

μετάφραση: Δημήτρης Καλοκύρης

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Πώς περιγράφει ο αφηγητής τους εχθρούς που συνάντησαν οι ναύτες; Μπορείτε να ζωγραφίσετε κάποια από τις εικόνες του κειμένου;
2. Ποιες σκηνές από την ελληνική ιστορία, τη μυθολογία ή την ποίηση θυμίζουν οι εικόνες με τα δελφίνια και το καράβι που πέρασε πάνω από τα δέντρα;
3. Βρείτε σε ποια σημεία του κειμένου υπάρχει υπερβολή. Αντικαταστήστε αυτά τα σημεία με δικές σας εικόνες από τη μυθολογία, την ιστορία ή τη σύγχρονη καθημερινή ζωή.
4. Από ένα σημείο που εσείς θα επιλέξετε, προχωρήστε την ιστορία, δίνοντάς της μια δική σας εκδοχή.

Λουκιανός

(Σαμόσατα Ασίας, 2ος μ.Χ. αιώνας)

Θεωρείται ο πρώτος συγγραφέας έργων επιστημονικής φαντασίας. Είναι διάχυτη στα κείμενά του η ειρωνεία, το χιούμορ και, βέβαια, η αχαλίνωτη φαντασία. «Γράφω», είχε πει, «για πράγματα που ούτε είδα ούτε έκανα ούτε μου τα 'παν άλλοι και που όχι μόνο δεν υπήρξαν ποτέ, αλλά ούτε καν θα μπορούσαν να υπάρξουν». Έργα του: *Ικαρομένιππος, Λούκιος ή Όνος, Πλοίον ή Ευχαί, Νεκρικοί διάλογοι.*

του ποιητή Αντίμαχου: Ο Αντίμαχος ο Κολοφώνιος ήταν επικός ποιητής (μέσα 5ου αιώνα π.Χ.)

[Στρατός για... κλάματα]

ΙΑ3

Το περιοδικό Αστερίξ *πρωτοκυκλοφόρησε στη Γαλλία το 1959. Από τότε έχει κάνει πολλές επανεκδόσεις σε αρκετές χώρες του κόσμου. Περιέχει τις περιπέτειες του Αστερίξ, του Οβελίξ και των φίλων τους, που κατοικούν σ' ένα γαλατικό χωριό. Χάρη στις μαγικές δυνάμεις ενός φίλτρου που φτιάχνει ο δρυΐδης Πανοραμίξ, αλλά και στη γενναιότητά τους, είναι ανίκητοι και δεν έχουν υποταχτεί στους Ρωμαίους κατακτητές. Στο απόσπασμά μας, οι δυο φίλοι για μια ακόμη φορά γελοιοποιούν το ρωμαϊκό στρατό, στην περιπέτειά τους «Ο Αστερίξ και η Κλεοπάτρα», που διαδραματίζεται στην Αίγυπτο.*

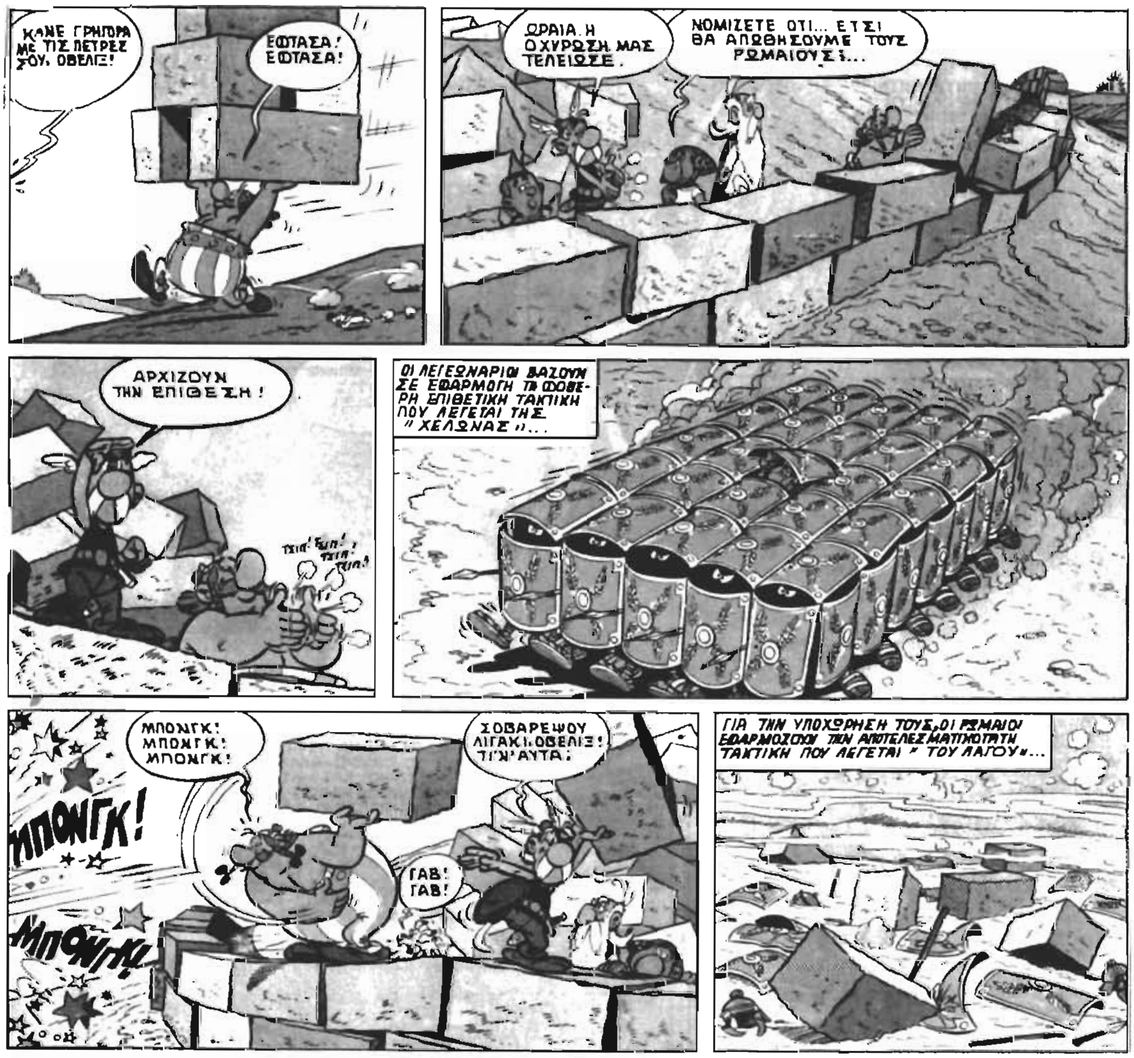

θα απωθήσουμε (απωθώ): θα αποκρούσουμε ❖ **οι λεγεωνάριοι** (ο λεγεωνάριος): οι στρατιώτες που σχημάτιζαν τα ρωμαϊκά στρατιωτικά σώματα τα οποία ονομάζονταν λεγεώνες

μετάφραση: Αργύρης Χιόνης

Ita diis placuit: έτσι αποφάσισαν οι θεοί (η φράση είναι λατινική και αποδίδει με ειρωνεία την αλαζονεία των Ρωμαίων)

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Σε ποιες εικόνες φαίνεται η διακωμώδηση του ρωμαϊκού στρατού;
2. Ποια σκηνή κατά τη γνώμη σας έχει το περισσότερο χιούμορ;
3. Χωριστείτε στην τάξη σε δυο ομάδες. Οι μισοί να γράψετε μια ιστορία και ύστερα οι άλλοι να εμπνευστείτε από αυτήν και να φτιάξετε ένα δικό σας κόμικ.

Αλμπέρ Ουντερζό (στη φωτογραφία δεξιά)

(A. Uderzo, Γαλλία 1927)

Εργάστηκε σε περιοδικά ως σκιτσογράφος ή σχεδιαστής καρτούν. Εκτός από τον *Αστερίξ* δημιούργησε μαζί με τον Γκοσινύ το περιοδικό *Ουμπά-πα ο Ινδιάνος*. Όταν πέθανε ο Γκοσινύ, ο Ουντερζό έγραψε μόνος του και εικονογράφησε μερικά τεύχη του *Αστερίξ*.

• Βιογραφία του Γκοσινύ (στη φωτογραφία αριστερά) υπάρχει στη σελ. 111.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Το άρρωστο άλογο

Στην αγορά του Σαββάτου τ' άλογα που ήταν για πούλημα μιλούσαν κάτου απ' τη λεύκα για τη ζωή τους. Κι ένα κόκκινο άλογο, κουρασμένο, με το κεφάλι χαμηλά, τους διηγιόταν τα θαυμάσια των ταξιδιών του.

ΙΑ4

Κάμπους απέραντους στο λιοπύρι εδιάβηκε, δασωμένες ρεματιές με κελαηδιστό νερό το ξεκούρασαν. Σε παρθένα χιόνια βυθίστηκαν τα πέταλά του —από θύελλες μαστιγώθηκε, σε λαμπρές φωτιές εστέγνωσε— στη ζέστη παχνιών* αρχοντικών κοιμήθηκεν ύπνο βαθύ. Για τον καβαλάρη του μιλούσεν ώρα πολλή και για τις πολιτείες που τον χαιρετούσαν από μακριά με τους θόλους των* και τα καμπαναριά των...

— Παράξενο! του είπαν. Έτσι άρρωστο και κοκαλιάρικο δοκίμασες τέτοιες δόξες;

— Είν' αλήθεια, είπε τ' άλογο, πως σ' όλη μου τη ζωή με δεμένα τα μάτια γύριζα μαγκανοπήγαδο*. Μα ο Θεός ήξερε να τιμωρήσει τον άνθρωπο που με σκλάβωσε —χαρίζοντάς μου τη φαντασία.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Τι είδε στα ταξίδια της φαντασίας του το άλογο;
2. Το άρρωστο άλογο αντιστέκεται στη σκλαβιά του με τη φαντασία. Να συζητήσετε για τις δυνατότητες που προσφέρει στον άνθρωπο η φαντασία, και για τη γενικότερη σημασία της για την ανθρώπινη ζωή.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

(Καρπενήσι 1877 - Αθήνα 1940)

Από τους σημαντικότερους Νεοέλληνες συγγραφείς και κριτικούς. Το όνομά του έχει συνδεθεί με τη δημοτική γλώσσα και με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του Βενιζέλου. Το βιβλίο του *Τα ψηλά βουνά* (1918) θεωρείται αξεπέραστο σχολικό ανάγνωσμα-σταθμός στην ιστορία της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας. Ανανέωσε, ακόμη, την ποίηση για παιδιά. Τα θέματα των έργων του είναι δοσμένα με ρεαλισμό, λιτότητα, και φαντασία. Ασχολείται με την καθημερινότητα της ζωής των παιδιών, τη φύση και τα ζώα. Άλλα έργα του: *Τα χελιδόνια, Τα θεία δώρα* (για παιδιά), *Πεζοί ρυθμοί, Βυζαντινός όρθρος, Διηγήματα, Ο όρκος του πεθαμένου, Η θυσία* (για μεγάλους).

παχνιών: το παχνί είναι η φάτνη, το μέρος που τρώνε τα ζώα ❖ **θόλους των:** θόλους τους ❖ (το) **μαγκανοπήγαδο:** μηχάνημα για την άντληση νερού από πηγάδι

Αγήνορα Αστεριάδη, *Τεγέα. Τοπίο με άλογα (Αγήνωρ Αστεριάδης. Ζωγραφική – Χαρακτική,* Δήμος Αθηναίων – Δήμος Λάρισας)

Ευγένιος Τριβιζάς

[Η θλιμμένη αγελάδα]

Ζούσε κάποτε στην Ισπεπονία ένας διάσημος ταυρομάχος, ο Ελ Πεπόλδο ντε Θαλούθας ντε Βερέγγας ντε Βεράντας. Ένα πρωινό δέχτηκε την επίσκεψη μιας πολύ θλιμμένης αγελάδας, της Αμαλασούνθας. Η συζήτηση μαζί της τον οδήγησε σε σοβαρές αποφάσεις που άλλαξαν ριζικά τη ζωή του.

Ηταν συμπαθητική, σεμνή και συνεσταλμένη αγελάδα. Φορούσε βέλο*, μαύρη κορδέλα πένθους γύρω από το λαιμό και έμοιαζε αφάνταστα δυστυχισμένη, λες κι ένα μεγάλο κι αβάσταχτο κακό την είχε βρει.

Αναστέναξε βαθιά και από τα μάτια της στάζανε δάκρυα πόνου και απελπισίας (από το ένα μάτι στάζανε δάκρυα πόνου και από το άλλο δάκρυα απελπισίας).

— Καλημέρα, κύριε ταυρομάχε, πρόφερε δειλά, ζητώ συγγνώμη που σας ενοχλώ και διακόπτω το πρωινό σας!

— Μα τι λέτε, κυρία μου, αγελάδα μου, θέλω να πω. Περάστε! Καθίστε! Θα πάρετε κάτι; Τι να σας προσφέρω; Να σας προσφέρω μια μερίδα γρασίδι να το μηρυκάσετε;

— Όχι, ευχαριστώ! Μου έχει κοπεί η όρεξη. Δε βάζω μπουκιά στο στόμα μου τώρα τελευταία! Ξέρετε ποια είμαι;

— Ιδέα δεν έχω!

— Είμαι η Αμαλασούνθα, η χήρα του ταύρου που σκοτώσατε προχτές στις ταυρομαχίες!

— Μη μου πείτε!

Σ' αυτό το σημείο η αγελάδα δεν μπόρεσε να συγκρατηθεί, την πήρε το παράπονο και άρχισε να κλαίει με αναφιλητά*. Σου ράγιζε την καρδιά το κλάμα της.

— Γιατί μου το κάνατε αυτό, έλεγε ανάμεσα στους απανωτούς λυγμούς που την έπνιγαν. Γιατί τον σκοτώσατε; Ξέρετε τι καλός που ήταν; Τι εξαιρετικός ταύρος; Ποιος θα φροντίζει τώρα τα μοσχαράκια μας; Δε μου λέτε; Ποιος θα τα φροντίζει; Θα πάρουν τον κακό δρόμο! Κορνμπίφ* θα καταντήσουν!

— Πόσα μοσχαράκια έχετε;

— Τρία!

— Να σας ζήσουν! Αλλά ξέρετε...

— Είμαι τόσο δυστυχισμένη! Θέλω να δώσω ένα τέλος στη ζωή μου! Έτσι μου 'ρχεται να πάω σε κανένα χασάπη και να του πω: «Πάρε με, κάνε με ζαμπόν, κάνε με μπριζόλες να ησυχάσω!». Μουχουχού! Μουχουχού!

— Ησυχάστε, κυρία μου! Ηρεμήστε! Μη μουγκανίζετε* έτσι! Σπαράζει η καρδιά μου

(το) **βέλο:** πέπλο, λεπτό ύφασμα στα γυναικεία καπέλα, που πέφτει μπροστά, στο πρόσωπο ❖ **με αναφιλητά** (το αναφιλητό): με κλάμα και λυγμούς μαζί ❖ (το) **κορνμπίφ:** κονσέρβα με βοδινό κρέας ❖ **μουγκανίζετε** (μουγκανίζω): μουγκρίζετε

να σας ακούω! Είπε ο Ελ Πεπόλδο κι απ' την ταραχή του άρχισε ν' αλείβει με μαρμελάδα το μανίκι του.

— Μουχουχού! Μουχουχού!

— Φτάνει! Σας παρακαλώ!

— Μουχουχού! Μουχουχού! Και το 'λεγε το ωροσκόπιό του! Ήταν Ταύρος ξέρετε — είχε γεννηθεί στον αστερισμό του Ταύρου! Το 'λεγε το ωροσκόπιό του: «Άμα συναντήσετε ταυρομάχο, οι προοπτικές δεν είναι καθόλου καλές. Αποφεύγετε τις αρένες! Το κόκκινο χρώμα θα σας φέρει γρουσουζιά». Έτσι έλεγε το ωροσκόπιό του!

— Λυπάμαι, κυρία μου! Ό,τι έγινε, έγινε! Θα ξαναφτιάξετε τη ζωή σας μ' έναν άλλον ταύρο!

— Εγώ μόνο τον Εβούλσιο αγαπούσα!

— Εβούλσιο; Είπατε Εβούλσιο;

— Ναι!

— Μα δεν ταυρομάχησα με τον Εβούλσιο προχτές. Έγινε μια αλλαγή την τελευταία στιγμή! Μονομάχησα μ' έναν άλλον ταύρο!

— Ω! Τι ευτυχία! Τι απίστευτη ευτυχία! Διάβασα στις εφημερίδες ότι ο ταυρομάχος σκότωσε τον ταύρο στο δεύτερο γύρο και νόμισα πως ήταν ο καλός μου! Δεν έμαθα για την αλλαγή! Πόσο χαίρομαι! Μου 'ρχεται να σας γλείψω τη μύτη από τη χαρά μου!

— Δε βαριέστε!... Αλλά ξέρετε... με τον Εβούλσιο θα ταυρομαχήσω σήμερα, και όχι να το παινευτώ, αλλά συνήθως νικάω! Τους κατατροπώνω εγώ τους ταύρους!

Το χαμόγελο έσβησε από τη μουσούδα της Αμαλασούνθας.

— Μη μου το κάνετε αυτό, κύριε ταυρομάχε, μουγκάνισε με αγωνία.

— Πώς να μην το κάνω; Αυτή είναι η δουλειά μου! Πώς θα βγάζω αλλιώς λεφτά; Πώς θα αγοράζω παγωτά για να τρώω, και βεντάλιες για να χαρίζω στη δόνα Ροζίτα Ντολορές Μαμασίτα Μασουλίτα, την καλή μου;

— Μην το κάνετε αυτό! Σκεφτείτε τα μοσχαράκια μας που θα μείνουν ορφανά! Σας υπόσχομαι πως δε θα πεινάσετε ποτέ! Θα σας δίνω εγώ γάλα παχύ και θρεπτικό κάθε πρωί για να φτιάχνετε παγωτό και ο Εβούλσιος που είναι έξυπνος ταύρος, θα μάθει να παίζει πίπιζα! Θ' ανοίξουμε τσίρκο! Θα βγάζουμε με το τσουβάλι λεφτά. Εγώ θα κάθομαι στο ταμείο και θα γεμίζω το τσουβάλι.

Η Αμαλασούνθα σώπασε. Περίμενε μ' αγωνία την απάντηση του ταυρομάχου. Ο Ελ Πεπόλδο απόμεινε για λίγο συλλογισμένος. Αναλογιζόταν το ρίγος των χειροκροτημάτων*!

— Εντάξει, είπε στο τέλος. Σύμφωνοι! Στο κάτω κάτω δεν είναι και τόσο ευγενική απασχόληση να σκοτώνεις ταύρους σε όλη σου τη ζωή! Έχω υπογράψει όμως συμβόλαιο. Πρέπει να βρω κάποια δικαιολογία για να μην ταυρομαχήσω! Δεν ξέρω τι να κάνω! Εσείς τι λέτε;

— Να κάνετε τον άρρωστο! Ο αγώνας θ' αναβληθεί! Μετά θ' αγοράσετε τον Εβούλσιο και θα βάλουμε μπροστά το σχέδιό μας!

— Πολύ καλή ιδέα! Είπε συγκινημένος ο ταυρομάχος. Αυτό θα κάνω! Ολέ!

Και χωρίς να χάνει ώρα, έβγαλε τη στολή του, φόρεσε τις πιτζάμες του και ξάπλωσε στο κρεβάτι.

το ρίγος των χειροκροτημάτων: το ανατρίχιασμα, η μεγάλη συγκίνηση από τα χειροκροτήματα

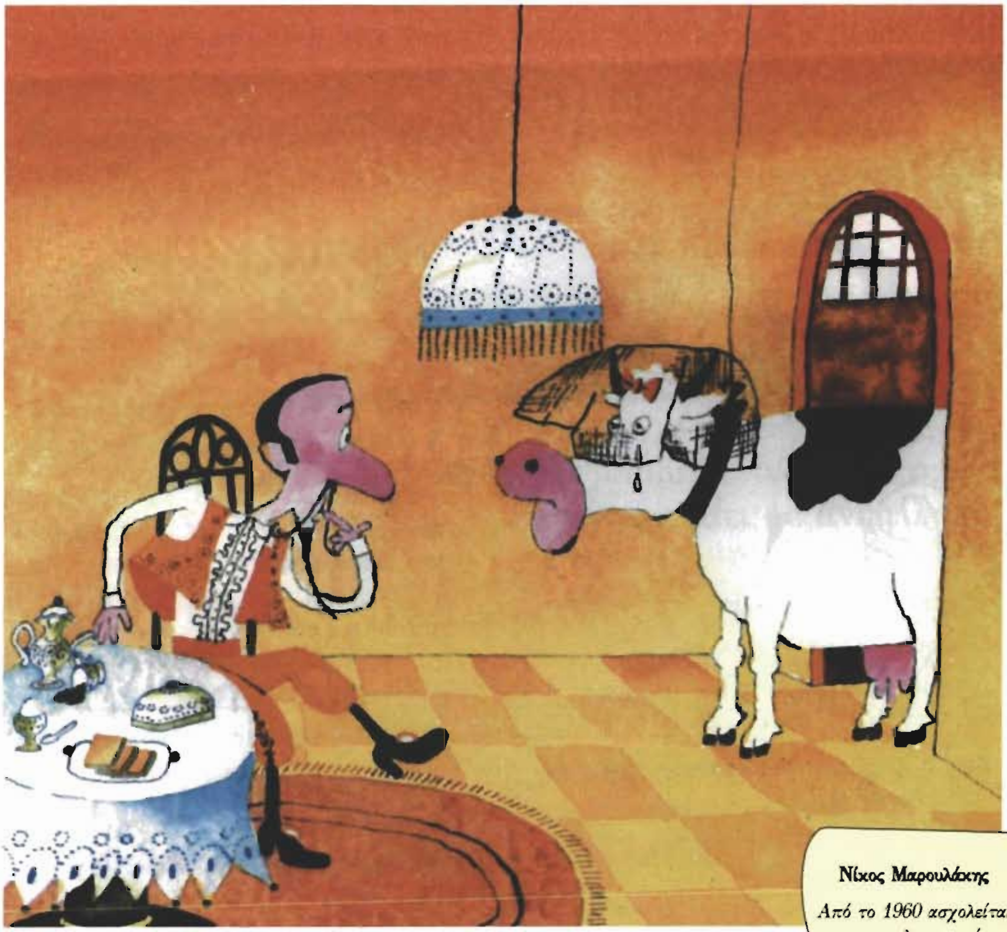

Νίκου Μαρουλάκη, [*Η θλιμμένη αγελάδα*], από το βιβλίο του Ευγένιου Τριβιζά
Ο ταύρος που έπαιζε πίπιζα

Νίκος Μαρουλάκης

Από το 1960 ασχολείται με τη γελοιογραφία. Έχει γράψει και εικονογραφήσει παιδικά βιβλία.

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Αν ήσαστε και σεις διάσημος ή διάσημη ταυρομάχος, ποια δικαιολογία θα βρίσκατε ώστε να αποφύγετε την ταυρομαχία; Ας πούμε, θα λέγατε ότι πιάστηκε η μέση σας ή ότι είχατε μπουγάδα και το κόκκινο πανί σάς ξέβαψε στο πλύσιμο; Να βρείτε μερικές έξυπνες δικαιολογίες.
2. Να μετατρέψετε το κείμενο σε θεατρικό έργο.
3. Να γράψετε ένα γράμμα στον Ευγένιο Τριβιζά, στη διεύθυνση: Νησί των Πυροτεχνημάτων.

Ευγένιος Τριβιζάς

(Αθήνα 1946)

Διδάσκει σε πανεπιστήμιο της Αγγλίας εγκληματολογία. Γράφει ποιήματα, ιστορίες, μυθιστορήματα, ποίηση και θεατρικά έργα για παιδιά. Το έργο του διακρίνεται για το χιούμορ, τη φαντασία και το λυρισμό του. Έργα του: *Ο χιονάνθρωπος και το κορίτσι*, *Τα μαγικά μαξιλάρια* (μυθιστορήματα). *Το όνειρο του σκιάχτρου* (θεατρικό). *Τα τρία μικρά λυκάκια* (παραμύθι) κ.ά. Σειρές: *Ιστορίες από το Νησί των Πυροτεχνημάτων*, *Τα παραμύθια με τους αριθμούς*, *Η Χαρά και το Γκουντούν*, *Φρουτοπία* κ.ά.

Ζωή Βαλάση

Ο παράξενος πραματευτής

ΙΑ6

Μια και τούτο είναι το τελευταίο παραμύθι, σκέφτομαι πως ήρθε η ώρα να σας μιλήσω για τον παράξενο μικρό πραματευτή* που μου 'πε όλα αυτά τα παραμύθια. Ήταν στην αρχή αρχή, τότε που μάζευα τα παραμύθια. Τότε τον συνάντησα.

Τι; Θαρρείς πως είναι εύκολο πράμα να μαζεύεις παραμύθια; Μου είπε. Μπας και νομίζεις πως μπορείς να τα βρίσκεις στο δρόμο σαν τα δίφραγκα; Ή μήπως νομίζεις πως ανοίγεις ένα βιβλίο και τα βλέπεις μέσα; Έλα μαζί μου να γυρίσουμε με τα πόδια την Ελλάδα. Θα γνωρίσουμε τους ανθρώπους... Θα τους δίνουμε πραμάτειες* και θα παίρνουμε παραμύθια!

Κοίταξα το καλάθι του. Είχε παράξενα πράματα. Είχε ένα κομπολόι από δάκρυα του φεγγαριού, ένα φυτό ρολόι του ήλιου, το αστραφτερό πουκάμισο μιας θαλασσοσταγόνας, ένα μπουκαλάκι μ' αθάνατο νερό, ένα ζευγάρι παπούτσια από αραχνοκλωστές — ένα κι ένα για να περπατάς ανάποδα— και τέτοια. Ήταν στ' αλήθεια ένας παράξενος πραματευτής.

Τώρα που μιλάμε, ο παράξενος πραματευτής νομίζει πως έχει ανταλλάξει όλες του τις πραμάτειες και κάθεται κάτω απ' τον κόκκινο ίσκιο μιας αγριοτριανταφυλλιάς και κοιτάζει το χάρτη της Αθήνας και του Πειραιά.

— Δε μου 'μεινε τίποτα να δώσω... και πώς θα 'θελα κάνα παραμύθι της Αθήνας... ή κάνα τραγούδι ταξιδιάρικο του λιμανιού... Ας είναι, είπε, θα γνωρίσουμε για πρώτη φορά μια μεγάλη πόλη, καλό είναι κι αυτό... Και πέρασε στο κεφάλι του το καλάθι, γιατί ο ήλιος έκαιγε ακόμα γερά.

Τότε, κάτι έπεσε απ' το καλάθι. Κάτι που ήταν στον πάτο κι ο παράξενος πραματευτής δεν το 'χε δει πιο πριν. Έσκυψε και το μάζεψε. Ήταν ένα ολοσκάλιστο κλειδάκι από γυάλινη φλόγα!...

Λοιπόν, αυτό το κλειδάκι δεν άνοιγε ούτε σπίτια ούτε αυτοκίνητα. Δεν άνοιγε ούτε μπαουλάκια με θησαυρούς ούτε μυστικά συρτάρια. Άνοιγε καρδιές! Μάλιστα. Αν ήθελες να γίνεις φίλος με κάποιον, άνοιγες με το κλειδάκι την καρδιά του και όλα εντάξει. Όπως βέβαια καταλαβαίνετε, αυτό το κλειδί ήταν η πιο πολύτιμη πραμάτεια που είχε και, σκεφτείτε, παρά λίγο να το 'χανε.

— Θαύμα! φώναξε. Θ' ανταλλάξω το κλειδάκι μ' ένα ακόμα παραμύθι... ή μ' ένα ταξιδιάρικο τραγούδι του λιμανιού... Θαύμα! Κι έτρεξε στην Αθήνα.

— Εεεε... κίτρινη πεταλούδα με τις μεγάλες κεραίες, φώναξε, μήπως θα 'θελες ν' ανταλλάξουμε αυτό το κλειδάκι...

— Δεν είμαι κίτρινη πεταλούδα, είμαι τρόλεϊ... και φύγε από μπροστά μη σε κάνω πίτα.

Ο παράξενος πραματευτής πήδηξε γρήγορα στο πεζοδρόμιο.

τον πραματευτή (ο πραματευτής): τον πλανόδιο έμπορο του παλιού καιρού ❖ **πραμάτειες** (η πραμάτεια): εμπορεύματα

— Πλουμιστό* μανιτάρι, μήπως θα 'θελες ν' ανταλλάξουμε αυτό το κλειδάκι της αγάπης... ξεφώνισε πάλι ο πραματευτής.

— Δεν είμαι μανιτάρι, είμαι περίπτερο, και μη στέκεις κοντά μου, εμποδίζεις τους πελάτες μου... Ο παράξενος πραματευτής παραμέρισε.

Το δειλινό κατέβαινε γοργά απ' το βουνό. Ο μικρός πραματευτής αναρωτήθηκε γιατί το δειλινό βιαζόταν τόσο.

— Δε θέλω να με προλάβουν τα μεγάλα φώτα, αποκρίθηκε το δειλινό. Θα 'θελα, για μια φορά, να βάψω την Αθήνα μενεξελιά, να την κάνω όμορφη σαν λουλούδι από σπάνιο αμέθυστο*. Όμως... οι δρόμοι είναι παντού φραγμένοι... κοίτα... πάλι δεν πρόλαβα...

Ο παράξενος πραματευτής είδε μεγάλα στρογγυλά φώτα ν' ανάβουν πάνω στις ψηλές κολόνες. Μα καθώς δεν ήταν σαν και σας και μένα... Καθώς ήταν ένας παράξενος μικρός πραματευτής...

— Αααα!... έκανε με θαυμασμό. Εδώ θα 'ναι η Φεγγαρούπολη που λένε τα ποιήματα. Πάντα πίστευα πως υπήρχε στ' αλήθεια αυτή η υπέροχη χώρα όπου ανθίζουν φεγγάρια σαν πανύψηλα λουλούδια!

— Ελάτε ν' ανταλλάξουμε το κλειδάκι μου, υπέροχα φεγγαρολούλουδα..., είπε ο μικρούλης στους γλόμπους του ηλεκτρικού, αλλά μόλις τους άγγιξε, τρεμούλιασε ολόκληρος κι έπεσε κάτω.

— Κύριε δράκε, σου υπόσχομαι μια ζωή λιγότερο μαύρη, αν δεχτείς ν' ανταλλάξουμε το κλειδάκι μου, είπε ο πραματευτής μόλις σηκώθηκε και προχώρησε λίγο κούτσα κούτσα.

— Δεν είμαι δράκος, είμαι εργοστάσιο και μη μου μιλάς για καθαριότητες, γιατί...

Ο παράξενος πραματευτής είδε πάνω απ' την πόλη ένα πηχτό γκριζοκίτρινο πάπλωμα.

— Ετοιμάζεσαι να κοιμηθείς; Τη ρώτησε με λαχτάρα.'Εχω ένα κλειδί που μπορεί να σε πάει στα πιο όμορφα όνειρα.

— Όχι, εγώ δεν κοιμάμαι ποτέ, είπε η πόλη.

Τότε, ο μικρός πραματευτής τράβηξε για τον Πειραιά. Δε χοροπηδούσε. Δεν ένιωθε την καρδιά του να φτερουγίζει. Δε σιγοσφύριζε. Έσφιγγε στη χούφτα του το κλειδί που κάνει τους ανθρώπους ν' αγαπιούνται... Αλλά κανείς δεν το ήθελε... Άρχισε να φοβάται. Άρχισε να θυμώνει. Άρχισε να τρέχει. Άρχισε να 'χει αγωνία. Κανένας, μα κανένας δε στεκόταν να τον ακούσει.

Όταν έφτασε στο λιμάνι, ο παράξενος πραματευτής κατάλαβε πως δεν κρατούσε τίποτα στη χούφτα του. Το μαγικό κλειδάκι του 'χε πέσει...

Κάθισε τότε στο μόλο και κοίταζε τα καράβια κι έλεγε: «Άμα πέσει ένας σπόρος στη γη, γίνεται λουλούδι κι άμα ανέβει μια στάλα στον ουρανό, γίνεται σύννεφο κι άμα γλιστρήσει ένα βότσαλο στη θάλασσα, γίνεται μαργαριτάρι... Μα, αν χαθεί το κλειδάκι της αγάπης, πώς θα γίνονται φίλοι οι άνθρωποι;».

Κι έκλαιγε κι έλεγε πως δεν είναι καλός πραματευτής, αφού έχασε την πιο πολύτιμη πραμάτεια του.

Γι' αυτό λέω ν' αρχίσουμε όλοι μαζί το ψάξιμο. Μπορεί να το βρούμε μεις το κλειδάκι. Και τότε —πού ξέρεις;— ίσως να γίνουμε όλοι παράξενοι μικροί πραματευτάδες μ' ένα μαγικό κλειδάκι της αγάπης για τις καρδιές των φίλων μας.

πλουμιστό (πλουμιστός): στολισμένο ❖ **αμέθυστο** (ο αμέθυστος): πολύτιμο λίθο με χρώμα μοβ, που μοιάζει με εκείνο της βιολέτας

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Τι είχε στο καλάθι του ο πραματευτής; Αν ήσουν εσύ στη θέση του, τι θα έβαζες στο δικό σου καλάθι;
2. Ποιους συναντά στη μεγάλη πόλη ο πραματευτής; Τι φταίει που κανείς δε θεωρεί πολύτιμο το κλειδάκι της αγάπης;
3. Αν υπήρχε το κλειδάκι της αγάπης, που ανοίγει τις καρδιές των ανθρώπων, πώς θα ήταν ο κόσμος;
4. Στη μεγάλη πόλη ο πραματευτής της ιστορίας μας συναντά τους δράκους από το «Δρακοπαραμύθι» της Αγγελικής Βαρελλά (σελ. 57-59). Τι σκέφτεται και πώς αντιδρά; Να γράψεις ένα δικό σου παραμύθι.

Ζωή Βαλάση

(Αθήνα 1945)

Έχει σπουδάσει νομικά και είναι διδάκτορας της Παιδικής Λογοτεχνίας. Τα βιβλία της, παραμύθια, διηγήματα και θεατρικά έργα αντλούν τα θέματά τους από τα παραμύθια, τους θρύλους και τις παραδόσεις του λαού μας. Το γράψιμό της χαρακτηρίζεται από ευαισθησία, λυρισμό και φαντασία. Έχει ασχοληθεί με τη μετάφραση και την κριτική του παιδικού βιβλίου. Έργα της: *Ιστορίες του ασημένιου δάσους, Τα μαγικά μολύβια, Τα δώρα του αγέρα, Η επανάσταση των παραμυθιών, Ο χιονάνθρωπος της Πρωτοχρονιάς* (για παιδιά). *Η πριγκίπισσα της Παλμύρας* (για έφηβους).

Ράντγιαρντ Κίπλινγκ

Η φάλαινα κι ο οισοφάγος της

Στο βιβλίο Απίθανες ιστορίες, *στο οποίο ανήκει η ιστοριούλα που θα διαβάσετε στη συνέχεια, ο συγγραφέας εξηγεί με χιούμορ και φαντασία πώς απέκτησαν ορισμένα χαρακτηριστικά ή συμπεριφορές κάποια ζώα και πώς γεννήθηκαν γνώσεις χρήσιμες στον άνθρωπο. Άλλες τέτοιες μικρές ιστορίες είναι: «Ο ρινόκερος και το δέρμα του», «Η λεοπάρδαλη και οι βούλες της», «Πώς φτιάχτηκε το αλφάβητο», «Η γάτα που σεργιανάει πάντα μονάχη», «Η πεταλούδα που χτυπούσε το πόδι της».*

Μια φορά κι ένα καιρό υπήρχε, Πολυαγαπημένη μου, μέσα στη θάλασσα μια φάλαινα, κι αυτή η φάλαινα έτρωγε τα ψάρια. Έτρωγε το λαυράκι και το γάδο*, τον κέφαλο και το σκουμπρί, το χέλι με την ψαλιδωτή ουρά, την κόρη του κι όλη του τη φαμελιά. Όλα τα ψάρια που έβρισκε σ' ολόκληρη τη θάλασσα τα καταβρόχθιζε με το στόμα της —να, έτσι! Μέχρι που στο τέλος δεν έμεινε παρά ένα μοναδικό ψαράκι σ' όλη τη θάλασσα κι ήταν ένα μικρό παμπόνηρο ψαράκι που κολυμπούσε ακριβώς πίσω απ' το δεξί αυτί της φάλαινας για να μη γίνει καμιά παρανόηση.

Τότε η φάλαινα ορθώθηκε πάνω στην ουρά της και είπε:

— Πεινάω.

Και το παμπόνηρο ψαράκι απάντησε με την εξίσου παμπόνηρη φωνούλα του:

— Ευγενέστατο και γενναίο κήτος, δοκίμασες ποτέ σου άνθρωπο;

— Όχι, αποκρίθηκε η φάλαινα. Με τι μοιάζει;

— Είναι καλός, είπε το παμπόνηρο ψαράκι. Καλός, αλλά έχει κόκαλα.

— Βρες μου, λοιπόν, κανέναν, είπε η φάλαινα.

Και γέμισε τη θάλασσα αφρούς, ταρακουνώντας τη με την ουρά της.

— Φτάνει ένας για ορεχτικό, είπε το παμπόνηρο ψαράκι. Αν κολυμπήσεις ως τις 50° βόρειο πλάτος και 40° δυτικό μήκος (αυτά είναι μαγικά), θα βρεις στη μέση της θάλασσας, πάνω σε μια σχεδία, έναν καραβοκύρη ναυαγό, γυμνό απ' τη μέση και πάνω. Φοράει ένα μάλλινο γαλάζιο πανταλόνι με μπρετέλες* (να τις θυμάσαι τις μπρετέλες, Πολυαγαπημένη μου) και κρατάει το θαλασσομάχαιρό του. Σε προειδοποιώ πως πρόκειται για άνθρωπο πολυμήχανο και τετραπέρατο.

Έτσι, η φάλαινα θάλασσα παίρνει θάλασσα αφήνει, φτάνει ως τις 50° βόρειο πλάτος και 40° δυτικό μήκος κι εκεί, σε μια σχεδία, στη μέση του πελάγου, γυμνό από τη μέση και πάνω, μόνο με το μάλλινο γαλάζιο πανταλόνι του, τις μπρετέλες (δεν πρέπει να ξεχνάμε προπαντός τις μπρετέλες, Πολυαγαπημένη μου) και το θαλασσομάχαιρό του, βρίσκει έναν καραβοκύρη ναυαγό, μόνο κι έρημο, να στρίβει τα δάχτυλα του ποδιού του μέσα στο αλμυρό νερό. (Η μαμά του του το είχε επιτρέψει, αλλιώς ποτέ δε θα το 'χε αποτολμήσει, δείγμα πως ήταν άνθρωπος πολυμήχανος και τετραπέρατος.)

(ο) **γάδος:** μικρός μπακαλιάρος ❖ (η) **μπρετέλα:** η τιράντα

Η φάλαινα ανοίγει λοιπόν ένα μεγάλο, μεγάλο στόμα, που παρά λίγο το άνοιγμά του να φτάσει ως την ουρά, και καταπίνει τον καραβοκύρη ναυαγό μαζί με τη σχεδία του, το μάλλινο γαλάζιο πανταλόνι του, τις μπρετέλες (μην τις ξεχνάς!) και το θαλασσομάχαιρό του. Έσπρωξε όλη τη χαψιά στα ζεστά, σκοτεινά τοιχώματα του οισοφάγου της, κροτάλισε τη γλώσσα της —να, έτσι!— και στριφογύρισε τρεις φορές πάνω στην ουρά της.

Μόλις όμως ο καραβοκύρης, που ήταν άνθρωπος πολυμήχανος και τετραπέρατος, βρέθηκε για τα καλά στα ζεστά και σκοτεινά βάθη της κοιλιάς της, άρχισε να χορεύει, να πηδάει, να χτυπάει και να βροντάει, να γρατσουνάει, να γρονθοκοπάει, να μουγκρίζει, να σκαρφαλώνει, να σκαλίζει, να κόβει, να ξεσκίζει, να ξεφωνίζει και να τρίβει στα πιο ευαίσθητα σημεία της οικοδέσποινας, τόσο που η φάλαινα άρχισε να νιώθει άσχημα. (Μην ξεχνάς τις μπρετέλες!...). Ώσπου είπε στο παμπόνηρο ψαράκι:

— Αυτός ο άνθρωπος έχει πολλά κόκαλα. Άσε που μου φέρνει και λόξιγκα. Τι να κάνω;

— Πες του να βγει, είπε το παμπόνηρο ψαράκι.

Φώναξε, λοιπόν, η φάλαινα μέσα στα βάθη του λαρυγγιού της για να την ακούσει ο καραβοκύρης ναυαγός:

— Βγες και προσπάθησε να κρατηθείς καλά, γιατί έχω λόξιγκα.

— Καλέ, τι μας λες! Έκανε ο καραβοκύρης. Όχι δα κι έτσι! Πήγαινέ με πίσω στην πατρική μου γη, στους λευκούς βράχους της Αλβιόνας*, και θα δούμε.

Και ξανάρχισε να χοροπηδάει χειρότερα κι από πριν.

— Καλύτερα να τον πας πίσω στην πατρίδα του, είπε το παμπόνηρο ψαράκι στη φάλαινα. Σ' είχα προειδοποιήσει πως πρόκειται για πολυμήχανο και τετραπέρατο άνθρωπο.

Έτσι, λοιπόν, κι έκανε η φάλαινα. Θάλασσα παίρνει θάλασσα αφήνει, όσο πιο γρήγορα μπορεί, με τα πτερύγια και την ουρά της — και παρά το λόξιγκά της. Κάποτε, τέλος, διέκρινε την πατρική γη του καραβοκύρη και τους λευκούς βράχους της Αλβιόνας. Έριξε το μισό της σώμα πάνω στα χαλίκια της ακτής, άνοιξε το μεγάλο, μεγάλο στόμα της και είπε:

— Όσοι είναι για Γουίντσεστερ, Άσουελοτ, Νάσουα, Κην και όλες τις στάσεις της γραμμής του Φίτσμπουργκ να περάσουν έξω!

Κι εκεί ακριβώς που έλεγε «Φιτσ...» ο καραβοκύρης βγήκε.

Όμως, στο διάστημα που η φάλαινα κολυμπούσε, ο καραβοκύρης, που ήταν πραγματικά άνθρωπος πολυμήχανος και τετραπέρατος, είχε κόψει με το θαλασσομάχαιρό του τη σχεδία κι είχε φτιάξει μια τετράγωνη σχάρα με σταυρωτά ξύλα που τα είχε στερεώσει με τις μπρετέλες του. (Τώρα ξέρεις γιατί δεν έπρεπε να ξεχνάμε τις μπρετέλες!). Βγαίνοντας, είχε σύρει τη σχάρα ως την είσοδο του οισοφάγου της φάλαινας και τη σφήνωσε εκεί.

Σου φαίνεται, βέβαια, απίστευτο. Όμως κι ο καραβοκύρης μας ήταν Ιρλανδός από την Ιρλανδία!

Βγήκε, λοιπόν, στα βότσαλα με τα χέρια στις τσέπες και γύρισε στη μάνα του, που του είχε επιτρέψει να στρίβει τα δάχτυλα του ποδιού του μέσα στο θαλασσινό νερό. Παντρεύτηκε κι έκανε πολλά παιδιά.

Κι η φάλαινα το ίδιο.

(η) **Αλβιόνα:** Η Μεγάλη Βρετανία

Αλλά, από κείνη τη μέρα, η σχάρα που 'χει στον οισοφάγο της και που δεν μπόρεσε ποτέ να βγάλει με το βήξιμο ούτε και να την καταπιεί, δεν την αφήνει να τρώει παρά τα μικρά, πολύ μικρά ψαράκια, κι αυτός είναι ο λόγος που οι φάλαινες σήμερα δεν τρώνε ανθρώπους, αγοράκια ή κοριτσάκια.

Το παμπόνηρο ψαράκι πήγε και κρύφτηκε μέσα σ' ένα βάζο, κάτω απ' το σκαλοπάτι της Πύλης του Ισημερινού. Φοβόταν το θυμό της φάλαινας.

Ο καραβοκύρης έφερε πίσω το μαχαίρι του στο σπίτι. Όταν πάτησε στα βότσαλα της ακτής, φορούσε το μάλλινο γαλάζιο πανταλόνι του κι είχε τα χέρια στις τσέπες. Όσο για τις μπρετέλες, τις είχε αφήσει, βλέπεις, μέσα στο κήτος, αφού μ' αυτές είχε δέσει τη σχάρα.

Κι αυτό είναι το τέλος της ιστορίας μας.

μετάφραση: Ντόρα Ζαγκούρογλου

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες:

1. Οι μικρές ιστορίες του βιβλίου του Κίπλινγκ γράφτηκαν από το συγγραφέα τους για την κόρη του Ζοζεφίνα. Σε ποια σημεία νομίζετε ότι η κόρη του διατύπωνε απορίες;
2. Ξεκινώντας από σημεία του κειμένου που εσείς θα επιλέξετε, δώστε τις δικές σας προεκτάσεις σ' αυτά.
3. Ο ναυαγός που κατάπιε η φάλαινα μήπως σας θυμίζει κάποιο παρόμοιο γεγονός από τα παραμύθια ή από ιστορίες που έχετε ακούσει;
4. Μπορείτε να γράψετε κι εσείς μια δική σας ιστορία, π.χ. πώς απόκτησε τις ραβδώσεις της η ζέβρα;

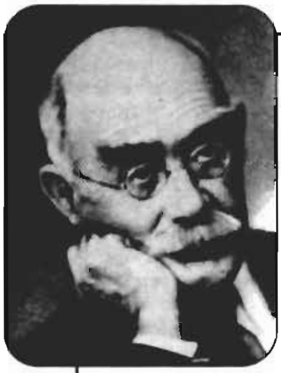

Ράντγιαρντ Κίπλινγκ

(Rudyard Joseph Kipling, Αγγλία 1865-1936)

Ασχολήθηκε με την πεζογραφία και την ποίηση. Ένα μεγάλο μέρος του έργου του αναφέρεται στην αποικιοκρατία της Αγγλίας. Μέσα από τους μύθους του, με εύθυμο τρόπο και φαντασία, αναπλάθει ανθρώπινους χαρακτήρες, καθώς και διάφορα κοινωνικά φαινόμενα. Θεωρείται από τους μεγαλύτερους Άγγλους συγγραφείς. Έχει τιμηθεί με Νόμπελ Λογοτεχνίας, το 1907. Μερικά έργα του είναι: *Κιμ, Η Εταιρεία Στάλκι και Σία, Το καλύτερο διήγημα του κόσμου, Το βιβλίο της ζούγκλας* (ήρωας του βιβλίου αυτού είναι ο γνωστός σε όλους Μόγλης), *Ο Πακ από το λόφο Πουκ κ.ά.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ*

Α΄. ΕΜΕΙΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ

1. **Ο αστρολάβος**: Απόσπασμα από το ομότιτλο βιβλίο του Φώτη Κόντογλου (Αθήναι 1975,[2] Εκδοτικός Οίκος «Αστήρ»).

2. **Ο ήλιος ο ηλιάτορας**: Αποσπάσματα από το ομώνυμο ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη (Αθήνα 1973,[2] Ίκαρος).

- Δες τι λέει ο ίδιος ο ήλιος στο ποίημα «Με λένε ήλιο» της ομώνυμης συλλογής του Δημήτρη Μανθόπουλου (Εκδόσεις Ευρωεκδοτική).
- Τμήματα του έργου του Ελύτη έχουν μελοποιηθεί από το Δημήτρη Λάγιο στον ομότιτλο δίσκο της MINOS.

3. **[Στον κήπο]**: Υπάρχει στα *Άπαντα* του Κωστή Παλαμά («Η ασάλευτη ζωή», τρίτος τόμος, Αθήνα χ.χ., 2η έκδοση, Εκδόσεις Μπίρης).

4. **[Να σ' αγναντεύω θάλασσα]**: Απόσπασμα από τον «Πρόλογο» της συλλογής *Το φως που καίει* του Κώστα Βάρναλη (Αθήνα 1975,[4] Κέδρος).

- Διάβασε το δεύτερο ποίημα «Παιχνίδια στα νερά» από τη συλλογή του Οδυσσέα Ελύτη *Προσανατολισμοί* (Εκδόσεις Ίκαρος). Επίσης, διάλεξε ένα διήγημα του Ανδρέα Καρκαβίτσα από τα *Λόγια της Πλώρης* ή ένα κείμενο του Θέμου Ποταμιάνου από τα *Μυστικά της θάλασσας* (Βιβλιοπωλείον της «Εστίας») και, αν θέλεις, παρουσίασέ το στην τάξη σου.

5. **[Τραγουδάκια του Φωτούλη]**: Τα ποιήματα αυτά προέρχονται από τα «Έξι τραγουδάκια του Φωτούλη» (Γιάννης Ρίτσος, *Ποιήματα [1938-1971]*, Μικρό Αφιέρωμα, τόμος Δ΄, Αθήνα 1984,[10] Κέδρος).

- Εικόνες της φύσης και των πλασμάτων της θα βρεις στο βιβλίο του Μιχ. Δ. Στασινόπουλου *Ποιήματα. Δύο εποχές* (Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»).

---

* Όσα υπάρχουν στις σελίδες αυτές παρέχουν δύο βασικές πληροφορίες: Η πρώτη αναφέρεται στην ιστορία, στην ταυτότητα κάθε κειμένου, δηλαδή στο συγγραφέα του και γενικά στις πηγές και στον τρόπο αξιοποίησής τους. Είναι αυτό που λέμε βιβλιογραφικές πληροφορίες του κειμένου. Με έντονα γράμματα αναγράφεται ο τίτλος κάθε κειμένου. Ακολουθεί η βιβλιογραφική του καταγωγή. Η δεύτερη πληροφορία, που δεν αφορά όλα τα κείμενα, περικλείεται μέσα σε πλαίσιο και περιέχει προτάσεις για ανάγνωση βιβλίων, για ακρόαση μουσικών δίσκων και τραγουδιών ή και ενασχόληση με άλλες δραστηριότητες. Οι πληροφορίες αυτές είναι γραμμένες με τέτοιο τρόπο, ώστε, χωρίς να χάνουν την επιστημονική τους ακρίβεια, να είναι κατανοητές. Αν θέλετε μόνοι σας ή με τη συνεργασία του δασκάλου σας ή των γονιών σας, μπορείτε να αναζητήσετε και να αξιοποιήσετε δημιουργικά τα συγκεκριμένα έργα.

Η διαμόρφωση των κειμένων Α9, Α10, Β6, Β10, Η7 έγινε με τη συνεργασία των συγγραφέων τους.

6. **Η πολιτεία της λίμνης**: Απόσπασμα από το βιβλίο του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου *Ελληνικοί ορίζοντες* (Αθήνα 1982,[3] Εκδοτικός Οίκος «Αστήρ», Αλ. & Ε. Παπαδημητρίου).

- Ταξίδεψε με τη φαντασία σου, διαβάζοντας κείμενα από τα βιβλία του Αντρέα Καραντώνη *Ελληνικοί χώροι* (Βιβλιοπωλείον της «Εστίας») και του Χρήστου Ζαλοκώστα *Γύρω από την Ελλάδα* (Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»).

7. **Στο Καλοκαίρι**: Το ποίημα βρίσκεται στα *Άπαντα Λασκαράτου* (τόμος 5, «Στιχουργήματα διάφορα», Αθήνα χ.χ., Εκδόσεις «Λυχνίες»).

- Αλλιώτικες καλοκαιρινές εικόνες θα βρεις στο ποίημα «Σώμα του καλοκαιριού» της συλλογής του Οδυσσέα Ελύτη *Ήλιος ο πρώτος* (Εκδόσεις Ίκαρος). Επίσης, στα ποιήματα «Του Καλοκαιριού» (Ι-ΙΙ) και «Ημερολόγιο» (αρ. 6, 57, 58) του βιβλίου *Ποιήματα* (τόμος δεύτερος) της Ζωής Καρέλλη (Οι Εκδόσεις των Φίλων).

8. **Ο σκαντζόχοιρος**: Ποίημα του Τσου Τσεν Πάι από το βιβλίο *Κινέζοι ποιητές. Τετράστιχα* (μετάφραση, Πρόλογος, Σημειώσεις Σωκράτη Λ. Σκαρτσή, Αθήνα 1988, Εκδόσεις Κασταniώτη).

9. **[Ο ασημένιος δρόμος]**: Αποσπάσματα από το μυθιστόρημα του Γιώργου Μπόντη *Λαμπερά αγκάθια* (Αθήνα 1995, Εκδόσεις Πατάκη).

- Βιβλία που ανάμεσα στα άλλα έχουν ως θέμα το δάσος είναι του Κόλιν Νταν *Το δάσος του Φάρδιγκ* (3 τόμοι), σε μετάφραση της Βούλας Μάστορη (Εκδόσεις Πατάκη), της Γεωργίας Ανεζίνη-Λεράκη *Σαν αλήθεια και σαν θαύμα* (Εκδόσεις Κέδρος) και του Νικολάι Ντούμπωφ *Διακοπές στο δάσος*, σε μετάφραση της Κίρας Σίνου (Εκδόσεις Ψυχογιός).
- Σύστησε σ' ένα μικρότερο παιδί το βιβλίο του Πωλ Τζέρατι *Το μεγάλο πράσινο δάσος* (Μετάφραση Ζωής Βαλάση, Εκδόσεις Ρώσση).

10. **Η Ασπρούδα**: Διήγημα από τη συλλογή της Ελένης Χωρεάνθη *Ο άλλος κόσμος* (Αθήνα 1988,[2] Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»).

- Το βιβλίο του Χοσέ Μάουρο Ντε Βασκονσέλος *Όμορφη πορτοκαλιά μου* (μετάφραση Άλκης Ζέη, Εκδόσεις Κέδρος) δείχνει τον τρόπο με τον οποίο ένα παιδί αγαπά ένα δέντρο. Παρόμοιο θέμα παρουσιάζει και η Αγγελική Βαρελλά στο βιβλίο της *Φιλενάδα φουντουκιά μου* (Εκδόσεις Πατάκη).

11. **Η Χιονάτη της Πάρνηθας**: Απόσπασμα από το ομώνυμο διήγημα που βρίσκεται στο βιβλίο του Ηλία Βενέζη *Ώρα πολέμου. Διηγήματα* (Αθήνα 1988,[4] Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»).

12. **[Ένας σκύλος σωτήρας]**: Απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Τζακ Λόντον *Το κάλεσμα της άγριας φύσης*, σε μετάφραση του Τάκη Μενδράκου (Αθήνα 1997, Εκδόσεις Πατάκη).

- Γνωρίζεις το βιβλίο του ίδιου συγγραφέα *Ο Ασπροδόντης* (Εκδόσεις Πατάκη), όπου περιγράφεται η συγκινητική φιλία ενός λυκόσκυλου της Αλάσκας μ' ένα νεαρό χρυσοθήρα; Το βιβλίο αυτό έχει μεταφερθεί και στον κινηματογράφο.
- Ένα ακόμη βιβλίο που περιγράφει την άγρια μάχη του τελευταίου λύκου ενός δάσους με έναν κυνηγό είναι *Η κραυγή του λύκου* του Μέλβιν Μπέρτζες, μεταφρασμένο από το Φώντα Κονδύλη (Εκδόσεις Πατάκη).

Β΄. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. **[Στο νησί των Φαιάκων]**: Απόσπασμα από τη ζ ραψωδία του έπους του Ομήρου *Οδύσσεια,* σε μετάφραση Ζήσιμου Σίδερη (Αθήνα 1988,[19] ΟΕΔΒ).

- Διασκευή της *Οδύσσειας* έχει κάνει ο Μενέλαος Στεφανίδης στο βιβλίο του *Ομήρου Οδύσσεια* (Αθήνα 1993,[2] Εκδόσεις Σίγμα).

2. **Προμηθέας Δεσμώτης**: Αποσπάσματα (στίχοι 92, 107-113 και 119-123) από την ομώνυμη τραγωδία του Αισχύλου, σε μετάφραση Κ.Χ. Μύρη (Αθήνα 1996, Εκδόσεις Πατάκη).
3. **Προμηθέας ή το παιχνίδι μιας μέρας**: Απόσπασμα από το ομώνυμο έργο του Νικηφόρου Βρεττάκου (Αθήνα 1978, Εκδόσεις Διογένης).
4. **Τα πουλιά**: Απόσπασμα από την κωμωδία του Αριστοφάνη *Όρνιθες*, που τη διασκεύασε για παιδιά ο Δημήτρης Ποταμίτης στο βιβλίο του *Ιστορίες του παππού Αριστοφάνη* (Αθήνα, χ.χ., Εκδόσεις Διαχρονική).

- Τη μουσική εκδοχή του έργου του Αριστοφάνη (*Όρνιθες*), μεταφρασμένου από το Βασίλη Ρώτα, μπορείς να την απολαύσεις ακούγοντας το δίσκο του Μάνου Χατζιδάκι (ΜΙΝΟΣ-ΕΜΙ).
- Η Σοφία Ζαραμπούκα στο βιβλίο της *Όρνιθες* (Εκδόσεις Κέδρος) έχει διασκευάσει το ίδιο έργο του Αριστοφάνη.

5. **Της ξενιτιάς**: Το τραγούδι περιέχεται στο βιβλίο *Το δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς*, που επιμελήθηκε ο Σονιέ (Αθήνα 1983, Εκδόσεις Ερμής).

- Βρες κι άλλα δημοτικά τραγούδια για την ξενιτιά στο βιβλίο του Ν.Γ. Πολίτου *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού.*
- Για τη μετανάστευση στις μέρες μας μπορείς να διαβάσεις το βιβλίο της Γαλάτειας Γρηγοριάδου-Σουρέλη *Παιχνίδι χωρίς κανόνες* (Εκδόσεις Πατάκη).

6. **Δρακοπαραμύθι**: Απόσπασμα από την ομώνυμη παραμυθική ιστορία, που βρίσκεται στο βιβλίο της Αγγελικής Βαρελλά *Δράκε, δράκε είσ' εδώ;* (Θεσσαλονίκη 1986, Αγροτικές Συνεταιριστικές Εκδόσεις Α.Ε.).

- Δες στο βιβλίο της Λιλής Μαυροκεφάλου *Το άλλο* (Εκδόσεις Κέδρος) πώς θα μπορούσε μια κοινωνία να ζει διαφορετικά από τη δική μας και να είναι αληθινά ευτυχισμένη. Επίσης, πρότεινε σε ένα μικρότερο φίλο σου το βιβλίο του Χρήστου Μπουλώτη *Η Σεμέλη διώχνει το νέφος* (Εκδόσεις Λωτός).
- Βιβλία με σύγχρονα προβλήματα είναι: της Γαλάτειας Γρηγοριάδου-Σουρέλη *Εμένα με νοιάζει* (Εκδόσεις Πατάκη), του Μάνου Κοντολέων *Ο Εέ από τ' άστρα* (Εκδόσεις Καστανιώτη) για το οικολογικό ζήτημα, του Γιάννη Ξανθούλη το θεατρικό *Ανέβα στη στέγη να φάμε το σύννεφο* (Εκδόσεις Καστανιώτη), που αναφέρεται στα προβλήματα τα οποία

αντιμετωπίζει μια πόλη· της Αγγελικής Βαρελλά *Αρχίζει το ματς* (Εκδόσεις Πατάκη), που αναφέρεται στο ποδόσφαιρο και στη βία των γηπέδων, της Ζωρζ Σαρή *Κρίμα κι άδικο* (Εκδόσεις Πατάκη) για τη μετανάστευση, και του Παντελή Καλιότσου *Τα ξύλινα σπαθιά* (Εκδόσεις Κέδρος) για την ειρήνη.

7. **Περιπέτεια με την τηλεόραση**: Παραμύθι του Τζιάννι Ροντάρι από το βιβλίο του *Παραμύθια για να σπάτε κέφι*, σε απόδοση της Άλκης Ζέη (Αθήνα 1980, Εκδόσεις Κέδρος).

8. **Ένα παιδί μετράει τ' άστρα**: Απόσπασμα από το ομώνυμο μυθιστόρημα του Μενέλαου Λουντέμη (Αθήνα 1999, Ελληνικά Γράμματα).

9. **Σ' ένα συνοριακό σταθμό**: Διήγημα από το βιβλίο του Αντώνη Σαμαράκη *Ζητείται ελπίς — Σήμα κινδύνου* (Αθήνα 1966,[4] Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»).

10. **Ο Θωμάς**: Αποσπάσματα του ομώνυμου διηγήματος της Λίτσας Ψαραύτη, που βρίσκεται στο βιβλίο *Πέντε κύκλοι ζητούν χρώμα* ([Διηγήματα 1940-1990], Β΄ τόμος, Αθήνα 1991, Άγκυρα).

- Βιβλία όπου πρωταγωνιστούν παιδιά με ειδικές ανάγκες είναι της Νίτσας Τζώρτζογλου *Η Αργυρώ* (Εκδόσεις Κέδρος), και της Κάθριν Όλφρεϊ *Ο Λάμπης και το κόκκινο καΐκι*, σε μετάφραση της Κίρας Σίνου (Εκδόσεις Ψυχογιός).
- Και τα άλλα διηγήματα του τόμου που περιέχεται το κείμενό μας έχουν σχέση γενικότερα με τον αθλητισμό, όπως και του Α΄ τόμου του έργου *Πέντε κύκλοι ζητούν χρώμα* (διηγήματα 1890-1940).
- Κάνε δώρο σ' ένα μικρότερο παιδί το βιβλίο της Ειρήνης Μάρρα *Ο μικρός Ντουπ* (Εκδόσεις Γνώση), που δείχνει πώς ένα μυρμήγκι αντιμετώπισε ένα σοβαρό πρόβλημά του. Επίσης, πρότεινε σ' ένα μεγαλύτερο φίλο σου το βιβλίο της Ελένης Δικαίου *Θα σε ξαναδώ φιλαράκι μου* (Εκδόσεις Πατάκη), που αναφέρεται στις προσπάθειες μιας παιδοψυχολόγου να επικοινωνήσει με ένα κοριτσάκι το οποίο είχε σοβαρή πνευματική καθυστέρηση.

Γ΄. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΜΑΣ

1. **Η μητέρα μου στην εκκλησία**: Ποίημα από το βιβλίο του Νικηφόρου Βρεττάκου *Τα ποιήματα* (τόμος πρώτος, Αθήνα 1984,[2] Τρία Φύλλα).

2. **Δέησις**: Ποίημα του Κ.Π. Καβάφη από το βιβλίο *Ποιήματα Α΄ (1896-1918)* (Αθήνα 1975,[10] Ίκαρος).

3. **Η μάνα μου**: Ποίημα του Λευτέρη Παπαδόπουλου από το βιβλίο *Τα ωραιότερα ποιήματα για τη μάνα* (ανθολόγηση Θανάσης Α. Καστανιώτης, Θανάσης Θ. Νιάρχος, Αθήνα 1998,[2] Εκδόσεις Καστανιώτη).

- Η μορφή της μάνας κυριαρχεί στο μυθιστόρημα της Ειρήνης Μάρρα *Το άδειο μπουκάλι* (Εκδόσεις Πατάκη).
- Το ποίημα του Γιάννη Νεγρεπόντη «Οι δικοί μου», με θέμα την οικογένεια, έχει μελοποιήσει ο Μάνος Λοΐζος και βρίσκεται στο δίσκο *Κάτω από ένα κουνουπίδι*, της MINOS-EMI.
- Για τον πατέρα διάβασε το μυθιστόρημα της Αργυρώς Κοκορέλη *Η ζωή με τον πατέρα* (Εκδόσεις Πατάκη), ή του Παντελή Καλιότσου *Πατέρας και γιος* (Εκδόσεις Πατάκη).

4. **Ο κορυδαλλός**: Ποίημα του Ανδρέα Εμπειρίκου από το βιβλίο του *Οκτάνα* (Αθήνα 1987, Ίκαρος).

5. **Η καρδιά ενός ποντικού**: Ομώνυμο κεφάλαιο από το μυθιστόρημα του Ρόαλντ Νταλ *Οι μάγισσες* (μετάφραση Κώστια Κοντολέων, Αθήνα 1992, Εκδόσεις Ψυχογιός).

6. **Νανούρισμα**: Ποίημα του Ναζίμ Χικμέτ από το βιβλίο *Ποιήματα* (Πρόλογος και απόδοση Γιάννη Ρίτσου, Αθήνα 1981,[12] Εκδόσεις «Κέδρος»).

- Μελοποίηση στίχων του Ναζίμ Χικμέτ έχει κάνει ο Μάνος Λοΐζος στο δίσκο του *Γράμματα στην αγαπημένη*, της MINOS.
- Ελληνικά νανουρίσματα μπορείς να βρεις στο δίσκο *Η ελληνική μουσική παράδοση της Κάτω Ιταλίας* (έκδοση του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος, νανούρισμα αρ. A1) και στο δίσκο της EMI *Τραγούδι του νεκρού αδελφού* του Μίκη Θεοδωράκη, το «Νανούρισμα» σε στίχους Κώστα Βίρβου.
- Νανουρίσματα από ξένες χώρες υπάρχουν στο δίσκο *The World Sings Goodnight* της Silver Wave Records.

7. **[Αποκριάτικη ιστορία]**: Κεφάλαιο από το βιβλίο: Μάνος Κοντολέων, *Ο αδελφός της Ασπασίας* (Αθήνα 1993, Εκδόσεις Πατάκη).

- Διάβασε το βιβλίο της Ζωρζ Σαρή *Ο αρλεκίνος* (Εκδόσεις Δελφίνι) και, αν θέλεις, πρότεινέ το για διάβασμα σε παιδιά κάποιας μικρότερης τάξης του σχολείου σου.

8. **Η μαμά μας η θάλασσα**: Ομότιτλο κεφάλαιο του μυθιστορήματος της Λότης Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου *Λάθος, κύριε Νόιγκερ!* (Αθήνα 1993,[8] Εκδόσεις Πατάκη).

- Μπορείς να διαβάσεις και το βιβλίο της ίδιας συγγραφέως *Σπίτι για πέντε* (Εκδόσεις Πατάκη). Έχει διασκευαστεί, μάλιστα, και για την κρατική τηλεόραση.

9. **[Το καυκασιανό παραμύθι]**: Απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Ι.Δ. Ιωαννίδη *Το κορίτσι με τις δυο μητέρες* (Αθήνα 1995, Εκδόσεις Πατάκη).

- Το επίκαιρο ζήτημα της υιοθεσίας εξετάζεται και στα βιβλία της Ειρήνης Μάρρα *Μια ιστορία για δύο* (Εκδόσεις Καστανιώτη), της Φράνσης Σταθάτου *Η άλλη μάνα* (Εκδόσεις Καμπανά), και, για μικρότερα παιδιά, στο βιβλίο της Ιρίνας Κορσούνωφ *Το αλεπουδάκι του θάμνου*, σε μετάφραση της Σοφίας Κασσελάκη (Εκδόσεις Λωτός), και της Κάρμεν Ντε Ποσάδας *Το Κίβι* (Μετάφραση Τζένης Γαβαλάκη, Εκδόσεις Πατάκη).

Δ΄. ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙ

1. **Η Βαγγελίτσα**: Από το ομώνυμο διήγημα της Έλλης Αλεξίου, που περιέχεται στα *Άπαντα* (τόμος 1ος: *Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή*, Αθήνα 1978,[3] Εκδόσεις Καστανιώτη).

2. **Οι έλεγχοι**: Ομώνυμο κεφάλαιο από το βιβλίο των Σεμπέ και Γκοσινύ *Ο μικρός Νικόλας* (μετάφραση Νίκου Δαμιανίδη, Αθήνα 1978, Εκδόσεις Τεκμήριο).

- Τους ήρωες του κειμένου μπορείς να τους ξανασυναντήσεις και σε άλλα βιβλία της σειράς *Ο μικρός Νικόλας* (Εκδόσεις Τεκμήριο).
- Θέματα για το σχολικό περιβάλλον και τις σχέσεις δασκάλων και μαθητών εξετάζονται και σε άλλα διηγήματα της Έλλης Αλεξίου, επίσης στον 1ο τόμο των *Απάντων* της (*Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή*, Εκδόσεις Καστανιώτη).

3. **Ένα σακί μαλλιά**: Απόσπασμα από το ομώνυμο μυθιστόρημα του Παντελή Καλιότσου (Αθήνα 1997, Εκδόσεις Πατάκη).

- Βιβλίο γραμμένο με το ίδιο πνεύμα είναι του Ι.Δ. Ιωαννίδη *Χωρίς κοτσάνι* (Εκδόσεις Κέδρος) και, ακόμη, της Θέτης Χορτιάτη *Ο δάσκαλος με το βιολί και το αστέρι* (Εκδόσεις Άγκυρα).

4. **[Η Αστραδενή στο νέο σχολείο της]**: Αποσπάσματα από το μυθιστόρημα της Ευγενίας Φακίνου *Αστραδενή* (Αθήνα 1989,[12] Κέδρος).

- Για βιβλία που αναφέρονται στη σχολική ζωή μπορείς να συμβουλευτείς τις πληροφορίες του κειμένου Δ2. Ένα βιβλίο το οποίο αναφέρεται στην εσωτερική μετανάστευση και στις δυσκολίες που παρουσιάζει αυτή είναι της Άννας Γκέρτσου-Σαρρή, *Σπίτι δίχως αυλή* (Εκδόσεις Κέδρος). Γενικότερα όμως στη μετανάστευση, αλλά και στην αντιμετώπιση του παιδιού στο σχολείο, αναφέρονται τα βιβλία της Μαρίας Πυλιώτου *Τα δέντρα που τρέχουν...* (Εκδόσεις Καστανιώτη), και της Μαρούλας Κλιάφα *Δύσκολοι καιροί για μικρούς πρίγκιπες* (Εκδόσεις Καστανιώτη).

5. **Η βιβλιοθήκη μας**: Ομώνυμο κεφάλαιο από το μυθιστόρημα του Φιλίπ Μπαρμπώ *Ο Τυφλοπόντικας*, σε μετάφραση Συλβάνας Ζερβακάκη (Αθήνα 1988, Εκδόσεις Νεφέλη).

- Γνώρισε ένα διαφορετικό δάσκαλο στο βιβλίο του Σπύρου Γκρίντζου *Ο φίλος μας ο Άυλος* (Εκδόσεις Πατάκη).

Ε΄. ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

1. **Παιδική μνήμη**: Αυτοτελές απόσπασμα από το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου του Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη *Το μυθιστόρημα της κυρίας Έρσης* (Αθήνα 1992,[4] Εκδόσεις Άγρα).

- Κείμενα σχετικά με την παιδική ηλικία και το μαγικό κόσμο της υπάρχουν άφθονα στο αφιέρωμα «Αναμνήσεις από την παιδική ηλικία» του περιοδικού *Η Λέξη* (τόμος ΙΗ΄, τεύχος 148, Νοέμβρης-Δεκέμβρης 1998).
- Σχετικά με το θέμα μας βιβλία είναι: *Το καπλάνι της βιτρίνας* της Άλκης Ζέη (Εκδόσεις Κέδρος), *Τα στενά παπούτσια* της Ζωρζ Σαρή (Εκδόσεις Κέδρος) και *Το γειτονόπουλο του καλοκαιριού* του Ντίνου Δημόπουλου (Εκδόσεις Πατάκη).

2. **Πώς ήθελα**: Το ποίημα βρίσκεται στη συλλογή «Παιδιάτικα» στο βιβλίο του Λέκα Αρβανίτη Μαλλιαρού (= Αλέξανδρου Πάλλη) *Κούφια καρύδια* (Λίβερπουλ 1915, The Liverpool Booksellers Co., Ltd.).

3. **[Ένα γράμμα στη Μίνα]**: Το γράμμα περιέχεται στο βιβλίο *Σεφέρης και Μαρώ – Αλληλογραφία, Α΄ 1936-1940* (φιλολογική επιμέλεια Μ.Ζ. Κοπιδάκης, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου, 1989).

- Για να γνωρίσεις καλύτερα τον «επιστολογράφο» Γιώργο Σεφέρη, διάβασε το βιβλίο *Γιώργος Σεφέρης ο θαλασσινός φίλος μας* (Κείμενα, Επιλογή κειμένων, Γενική επιμέλεια Ειρήνης Βοκοτοπούλου, Αθήνα 1998, ΕΚΕΒΙ-ΥΠΠΟ).

4. **Οι κάλοι της Κλάρας**: Απόσπασμα από το βιβλίο του Ντιμίτερ Ινκιόφ *Η αδερφή μου η Κλάρα και ο φύλακας άγγελός της*, σε μετάφραση της Ρένας Καρθαίου (Αθήνα 1990, Εκδόσεις Πατάκη).

- Αναζήτησε με τους γονείς σου και διαβάστε μαζί το διήγημα του Ιωάννη Κονδυλάκη «Ο επικήδειος» (Ιωάννου Δ. Κονδυλάκη, *Τα άπαντα*, τόμος Α΄, Αθήνα 1961).
- Επίσης, διάβασε το βιβλίο της Ευγενίας Φακίνου *Μια μικρή καλοκαιρινή ιστορία* (Εκδόσεις Κέδρος). Θα δεις αν άλλαξε η ζωή τριών παιδιών όταν, πηγαίνοντας για τις συνηθισμένες διακοπές τους στη Ναύπακτο, είδαν ότι κάποιος έλειπε...

5. **Η καρδούλα**: Διήγημα από το ομώνυμο βιβλίο της Σοφίας Ι. Φίλντιση (Αθήνα 1995, Εκδόσεις Πατάκη).

- Το πέταγμα του αποκριάτικου αετού υπάρχει και στο βιβλίο του Παντελή Καλιότσου *Ένα σακί μαλλιά* (Εκδόσεις Πατάκη). Επίσης, μια ανάλογη διασκεδαστική ιστορία που μπορείς να τη διαβάσεις και σ' ένα μικρότερο παιδί, θα συναντήσεις και στο βιβλίο της Ζωής Βαλάση *Τα μαγικά μολύβια* (Εκδόσεις Κέδρος).
- Για έργα σχετικά με τους τσιγγάνους κοίτα στο κείμενο 17 και στις πληροφορίες του.

ΣΤ΄. ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ

1. **Οι ψαράδες που έπιασαν μια πέτρα**: Υπάρχει στο βιβλίο *Αισώπου μύθοι*, τόμος Α΄ (Εισαγωγή-μεταγραφή στα νέα ελληνικά Τάσου Βουρνά, Αθήνα 1984, Εκδόσεις Αφών Τολίδη).

- Μπορείς να αναζητήσεις μύθους του Αισώπου στα βιβλία της Έλλης Αλεξίου *Μύθοι του Αισώπου* (Εκδόσεις Καστανιώτη), του Νίκου Μαραγκού *Ελληνικοί μύθοι και Αίσωπος* (Εκδόσεις Δωρικός), και θεατροποιημένους στο βιβλίο του Γιάννη Νεγρεπόντη *Ο φίλος μας ο Αίσωπος* (Εκδόσεις Κέδρος).

2. **Ο κάβουρας και η μάνα του**: Κι αυτός ο μύθος βρίσκεται στο παραπάνω βιβλίο.

- Μπορείς ακόμη να διαβάσεις μύθους, που οι συγγραφείς τους έχουν επηρεαστεί από τον Αίσωπο, στα βιβλία: Λεονάρντο Ντα Βίντσι, *Μύθοι και ιστορίες* (μετάφραση-έμμετρη απόδοση Χάρη Σακελλαρίου, Εκδόσεις Καστανιώτη), και *Οι μύθοι του Λαφονταίν* (απόδοση Γαλάτειας Γρηγοριάδου-Σουρέλη, Εκδόσεις Πατάκη).
- Επίσης, μύθους του Αισώπου μπορείς να ακούσεις από κασέτες των Εκδόσεων Ε. Μόκας – Μορφωτική.

3. **Οι γκιόνηδες**: Το ποίημα περιέχεται στο βιβλίο: *Τυπάλδος Άπαντα* (Αναστύλωσε Ντίνος Κονόμος, Αθήνα 1953, Εκδόσεις Πηγής).

4. **Η Ηλιογέννητη**: Παραμύθι από το βιβλίο του Στράτη Μυριβήλη *Το γαλάζιο βιβλίο* (Αθήνα χ.χ.,[5] Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»).

5. **Η Σακοράφα**: Παραμύθι του Χανς Κρίστιαν Άντερσεν (*Ιστορίες και παραμύθια*, σε μετάφραση από τα αγγλικά του Ερρίκου Μπελιέ, Αθήνα 1993, Ωκεανίδα).

- Διάβασε το παραμύθι του Ιρλανδού συγγραφέα Όσκαρ Ουάιλντ «Η σπουδαία ρουκέτα», στο βιβλίο του *Ιστορίες για παιδιά*, σε μετάφραση της Άννας Παπασταύρου (Εκδόσεις Παπαδόπουλος).

6. **[Το παιχνίδι της μεταμφίεσης]**: Κεφάλαιο από το βιβλίο του Μισέλ Τουρνιέ *Ο Παρασκευάς ή η πρωτόγονη ζωή*, σε μετάφραση του Δημήτρη Ραυτόπουλου (Αθήνα 1996,[17] Εκδόσεις Πατάκη).

- Αν θέλεις να διαβάσεις και άλλα βιβλία με ήρωα το Ροβινσόνα Κρούσο, στην Ελλάδα κυκλοφορούν πολλές μεταφράσεις και διασκευές. Μία από αυτές είναι ο *Ροβινσόνας Κρούσος* του Ντάνιελ Ντεφόε (διασκευή Λ. Γιαννόπουλου, Εκδόσεις Ρέκος). Επίσης, πολλοί συγγραφείς (όπως και ο Μισέλ Τουρνιέ), από όλο τον κόσμο, έχουν γράψει βιβλία επηρεασμένοι από το Ροβινσόνα του Ντάνιελ Ντεφόε. Για παράδειγμα, ο Ιούλιος Βερν το βιβλίο *Ο θείος Ροβινσόνας* (μετάφραση Ελένης Ζαΐμη, Εκδόσεις «Μύθος» – Λιβάνη), και ο Αντρέ Λωρί το βιβλίο *Ο μικρός Ροβινσών Κρούσος* (Μετάφραση Γρ. Ξενοπούλου, Εκδόσεις Μπίρης).

7. **Η καλόγρια η τσιγγάνα**: Ποίημα του Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα, μεταφρασμένο από τον Οδυσσέα Ελύτη στο βιβλίο του *Τα Ρω του έρωτα* (Αθήνα 1986,[3] ύψιλον/βιβλία).

- Το ποίημα αυτό, όπως και άλλα από τα *Ρω του έρωτα*, έχουν μελοποιηθεί από το Μίκη Θεοδωράκη στο δίσκο *Romancero gitano* (LYRA), και από το Λίνο Κόκοτο στο δίσκο *Το θαλασσινό τριφύλλι* (LYRA).

8. **[Ο γιος]**: Αποσπάσματα από το μυθιστόρημα του Νίκου Καζαντζάκη, *Αναφορά στον Γκρέκο* (Αθήνα χ.χ.,[6] Εκδόσεις Ελ. Καζαντζάκη).

Ζ΄. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. **[Η αγάπη]**: Αποστόλου Παύλου, *Α΄ Προς Κορινθίους επιστολή*, κεφ. 13, στίχοι 1-13 (*Καινή Διαθήκη. Το πρωτότυπο κείμενο με μετάφραση* [της βιβλικής Εταιρείας] *στη δημοτική*, Βιβλική Εταιρεία, Αθήνα, χ.χ).

- Απόλαυσε τη μουσική του Πράισνερ (δίσκος VIRGIN) από την κινηματογραφική ταινία του Κριστόφ Κισλόφσκι *Το μπλε*, όπου υπάρχουν αποσπάσματα από την *Α΄ Προς Κορινθίους επιστολή* του Αποστόλου Παύλου.
- Από το βιβλίο του Γιώργη Κρόκου *Φυσαρμόνικες* (Βιβλιοπωλείον της «Εστίας») διάβασε το ποίημα «Αγάπη...».

2. **Ένας Θεός**: Το ποίημα περιέχεται στα *Άπαντα* του Κωστή Παλαμά («Τα μάτια της ψυχής μου», πρώτος τόμος, Αθήνα, χ.χ., 3η έκδοση, Εκδόσεις Μπίρης).

- Από το βιβλίο της Σέλμα Λάγκερλεφ *Τα χριστουγεννιάτικα τριαντάφυλλα* (απόδοση Λητώς Τσεκούρα, Εκδόσεις Καστανιώτη) διάβασε αποσπάσματα στην τάξη σου.
- Ακούστε στην τάξη σας το δίσκο *Χριστός γεννάται. Κάλαντα, τροπάρια, νησιώτικα τραγούδια και αναγνώσματα* με την παιδική χορωδία του Γιάννη Τσιαμούλη (LYRA)· ή το δίσκο *Βυζαντινοί ύμνοι των Χριστουγέννων* (Σύλλογος προς Διάδοσιν της Εθνικής Μουσικής).

3. **Τα Χριστούγεννα του Τα Κι Κο**: Διήγημα από τη συλλογή της Ειρήνης Μάρρα *Η τριλογία του δίφραγκου* (Αθήνα 1984,[4] Κέδρος).

- Βιβλία με θέμα τους τα Χριστούγεννα και τις άλλες γιορτές του Δωδεκαήμερου υπάρχουν: του Κάρολου Ντίκενς *Χριστουγεννιάτικη ιστορία* (Εκδόσεις «Μύθος» – Λιβάνη), του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη *Τα χριστουγεννιάτικα διηγήματα* (Εκδόσεις Άγκυρα), και του Χάρη Σακελλαρίου (ανθολογία) *Διηγήματα Χριστουγέννων, Πρωτοχρονιάς, Φώτων* (Εκδόσεις Καστανιώτη).
- Διάβασε στο μικρό αδελφό ή στη μικρή αδελφή σου το βιβλίο της Ευγενίας Φακίνου *Το αστέρι των Χριστουγέννων* (Εκδόσεις Κέδρος).

4. **Μοραΐτικα κάλαντα**: Κάλαντα από το βιβλίο της Αγγελικής Σπυρ. Καψάσκη-Μακρή, *Ανθολογία σχολικών τραγουδιών* (Αθήνα 1991,[3] Εκδόσεις «Καψάσκη»).

- Τα κάλαντα αυτά, όπως και διάφορα χριστουγεννιάτικα και πρωτοχρονιάτικα τραγούδια, περιέχονται στην κασέτα *Να τα πούμε; Χριστουγεννιάτικα-πρωτοχρονιάτικα τραγούδια και κάλαντα*, σε μουσική της Αγγελικής Καψάσκη-Μακρή.

5. **Τα γόνατα του Ιησού**: Ποίημα του Νικηφόρου Βρεττάκου από το βιβλίο του *Τα ποιήματα* (τόμος δεύτερος, Αθήνα 1984,[2] Τρία Φύλλα).

6. **Η Ανάσταση του Ιησού**: Απόσπασμα από τον ομότιτλο ύμνο του Ρωμανού του Μελωδού, που βρίσκεται στο βιβλίο *Τρεις ύμνοι* (Εισαγωγή-Μετάφραση Κυριάκος Χαραλαμπίδης, Αθήνα 1997, Εκδόσεις Άγρα).

- Διάβασε το βιβλίο του Λόυδ Ντάγκλας *Ο χιτών*, που έχει γυριστεί και κινηματογραφική ταινία (απόδοση Μ. Ψαρρά, Εκδόσεις Άγκυρα). Επίσης, ύμνους σχετικούς με το Πάσχα μπορείς να ακούσεις στο δίσκο *Βυζαντινοί ύμνοι Επιταφίου και Πάσχα* (Σύλλογος προς Διάδοσιν της Εθνικής Μουσικής).

7. **Τα κόκκινα αυγά**: Γρηγορίου Ξενόπουλου, *Αθηναϊκαί επιστολαί* (Από το περιοδικό *Η Διάπλασις των Παίδων*, περίοδος Β΄, τόμος 32ος, αρ. 21, Απρίλης του 1925).

8. **Τ' αγνάντεμα**: Απόσπασμα από το ομότιτλο διήγημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη (*Άπαντα*, τόμος τρίτος, κριτική έκδοση: Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Αθήνα 1984, Εκδόσεις Δόμος).

Η΄. ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

1. **[Συνάντηση με το Διγενή Ακρίτα]**: Αποσπάσματα από τη μυθιστορηματική βιογραφία της Μαρίας Λαμπαδαρίδου-Πόθου, *Νικηφόρος Φωκάς* (Αθήνα 1997,[4] Κέδρος).

- Ένα βιβλίο με εικόνες, που περιγράφει τη ζωή και τα κατορθώματα του θρυλικού ήρωα είναι *Ο Βασίλειος Διγενής Ακρίτας* της Ελένης και του Δημήτρη Καλοκύρη (Εκδόσεις Κέδρος).
- Για τα χρόνια του Βυζαντίου μιλάνε και τα μυθιστορήματα της Πηνελόπης Δέλτα *Στον καιρό του Βουλγαροκτόνου* (Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»), και του Χάρη Σακελλαρίου *Η φωτιά που δεν σβήνει* (Εκδόσεις Καστανιώτη).

2. **[Ο Μυστράς]**: Αποσπάσματα από το βιβλίο του Κώστα Ουράνη, *Ταξίδια, Ελλάδα* (Αθήνα, 8η έκδοση, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»).

- Ταξίδεψε στην Ελλάδα με το βιβλίο του Ζαχαρία Παπαντωνίου *Ταξίδια* (Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»). Στο μυθιστόρημα της Μάρως Λοΐζου *Το αθάνατο νερό* (Εκδόσεις Κέδρος) θα γνωρίσεις την Ελλάδα μέσα από τους μύθους και την παράδοσή της. Αν όμως θέλεις να πας στην Ευρώπη, υπάρχουν βιβλία του Νίκου Καζαντζάκη (Εκδόσεις Ελ. Καζαντζάκη) για πολλές χώρες (π.χ. Αγγλία, Ισπανία, Ιταλία). Επίσης, υπάρχει και το βιβλίο του Γιώργου Θεοτοκά *Ταξίδι στη Μέση Ανατολή και στο Άγιον Όρος* (Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»).

3. **Της Λένως του Μπότσαρη**: Δημοτικό τραγούδι από το βιβλίο του Ν.Γ. Πολίτου, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, σελ. 11, Εν Αθήναις 1914, Τυπογραφείον «Εστία».

- Στη συλλογή του Ν.Γ. Πολίτη υπάρχουν πολλά δημοτικά τραγούδια που αναφέρονται στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και στην Ελληνική Επανάσταση του 1821.
- Για τη συμμετοχή των γυναικών στον Αγώνα του 1821 διάβασε το ιστορικό αφήγημα της Λιλίκας Νάκου *Μόσχω Τζαβέλλα* (Εκδόσεις Καστανιώτη).

4. **Οι ελεύθεροι πολιορκημένοι**: Από το ομώνυμο ποίημα του Διονύσιου Σολωμού, που περιέχεται στο βιβλίο *Ποιήματα και πεζά* (Επιμέλεια - Εισαγωγές Στυλιανός Αλεξίου, Αθήνα 1994, Στιγμή).

- «Οι ελεύθεροι πολιορκημένοι» έχουν μελοποιηθεί από το Γιάννη Μαρκόπουλο (δίσκος EMI). Επίσης, μέρη του ποιήματος έχουν μελοποιηθεί από το Χρήστο Λεοντή (δίσκος *Παραστάσεις*, της MINOS-EMI).
- Για να κατατοπιστείς σχετικά με την εποχή και τη ζωή του ποιητή, διάβασε το βιβλίο για παιδιά της Αγγελικής Βαρελλά *Διονύσιος Σολωμός* (Εκδόσεις Πατάκη).

5. **Ο φιλόπατρις**: Στροφές από την ομότιτλη ωδή του Ανδρέα Κάλβου (*Ωδαί - Λυρικά - Απόσπασμα άτιτλου ποιήματος*. Φιλολογική επιμέλεια Γιάννης Δάλλας, Αθήνα 1997, Ωκεανίδα).

- Ποιήματα του Ανδρέα Κάλβου έχει μελοποιήσει ο Μίκης Θεοδωράκης (στο δίσκο *Τα τραγούδια του αγώνα*, της MINOS).

6. **Ο ξένος**: Ποίημα από το βιβλίο του Άγγελου Σικελιανού *Λυρικός βίος*, τόμος ΣΤ΄ (Αθήνα 1978, Ίκαρος).

- Διάβασε το ποίημα του Γιώργου Σεφέρη «Ο γυρισμός του ξενιτεμένου», που περιέχεται στο βιβλίο του *Ποιήματα* (Αθήνα 1972,[8] Ίκαρος).

7. **Ο μικρός μπουρλοτιέρης**: Απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Γαλάτειας Γρηγοριάδου-Σουρέλη *Ο μικρός μπουρλοτιέρης* (Αθήνα 1997,[9] Εκδόσεις Πατάκη).

- Άλλα παιδικά βιβλία που αναφέρονται στους αγώνες το 1821 είναι της Γιολάντας Πατεράκη *Ψαριανό 'ναι το καράβι* (Εκδόσεις Ευρωεκδοτική), της Ελένης Χωρεάνθη *Μεσολόγγι, η πολιτεία του νερού* (Εκδόσεις Καλέντης), και του Τάκη Λάππα *Παπαφλέσσας* (Εκδόσεις Πατάκη).

8. **[Είμαστε εις το «εμείς»]**: Απόσπασμα από το βιβλίο *Απομνημονεύματα του στρατηγού Ιωάννου Μακρυγιάννη* (Πρόλογος - Επιμέλεια Γιάννη Βλαχογιάννη, Αθήνα, χ.χ., Εκδόσεις Ιστορική Έρευνα).

9. **Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη**: Ποίημα του Νίκου Γκάτσου από το βιβλίο *Φύσα αεράκι φύσα με, μη χαμηλώνεις ίσαμε* (Αθήνα 1988,[4] Ίκαρος).

- Το ποίημα έχει μελοποιηθεί από το Σταύρο Ξαρχάκο και υπάρχει στο δίσκο *Νίκος Ξυλούρης – Συλλογή*, της MINOS-EMI. Επίσης, στίχοι του Μάνου Ελευθερίου για το Μακρυγιάννη έχουν μελοποιηθεί από τον Ηλία Ανδριόπουλο (δίσκος *Γράμματα στο Μακρυγιάννη και άλλα λαϊκά*, της LYRA), ενώ το κείμενο «Ο ήλιος εβασίλεψε» από τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη υπάρχει στο δίσκο του Χρήστου Λεοντή *Παραστάσεις*, της MINOS-EMI.

10. **[Οι πρόσφυγες]**: Αποσπάσματα από το μυθιστόρημα της Διδώς Σωτηρίου *Μέσα στις φλόγες* (Αθήνα 1993,[25] Κέδρος).

- Διάβασε εσύ και οι γονείς σου και συζητήστε ένα από τα παρακάτω βιβλία:

α. Με θέμα τη Μικρασιατική καταστροφή, της Ελένης Δικαίου *Τα κοριτσάκια με τα ναυτικά* (Εκδόσεις Ακρίτας).

β. Με θέμα την προσφυγιά, του Στρατή Τραγάκη *«Σαρακήνικο»* (Εκδόσεις Κέδρος), και της Λότης Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου *Για την άλλη πατρίδα* (Εκδόσεις Πατάκη).

11. **Ένας στρατιώτης μουρμουρίζει στο αλβανικό μέτωπο**: Το ποίημα αυτό του Νικηφόρου Βρεττάκου προέρχεται από το βιβλίο του *Τα ποιήματα* (τόμ. πρώτος, Αθήνα 1984,[2] Τρία φύλλα).

12. **[Στα βουνά της Αλβανίας]**: Απόσπασμα από το βιβλίο του Γιάννη Μπεράτη *Το πλατύ ποτάμι* (Αθήνα 1973, Ερμής).

13. **[Η παρέλαση]**: Απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Άλκης Ζέη *Ο Μεγάλος περίπατος του Πέτρου* (Αθήνα 1987,[32] Κέδρος).

- Για την περίοδο της Κατοχής και της Αντίστασης ακούστε τα *Τραγούδια του δρόμου* του Μάνου Λοΐζου (δίσκος της MINOS), και την *Καταχνιά* του Χρήστου Λεοντή (επίσης της MINOS).
- Για εκείνα τα χρόνια μιλά και το μυθιστόρημα της Ειρήνης Μάρρα *Το άδειο μπουκάλι* (Εκδόσεις Πατάκη).

14. **Τα κουλουράκια**: Ομώνυμο κεφάλαιο από το μυθιστόρημα της Ζωρζ Σαρή *Κόκκινη κλωστή δεμένη... (*Αθήνα 1997,[9] Εκδόσεις Πατάκη).

- Βιβλία με θέμα το έπος του 1940 και την Κατοχή είναι *Το σύνθημα «σαράντα κόσκινα»* της Σούλας Ροδοπούλου (Εκδόσεις Ε. Μόκας - Μορφωτική), της Ζωρζ Σαρή *Όταν ο ήλιος* (Εκδόσεις Πατάκη), και του Μανόλη Κορνήλιου *Πολύ ωραίο τ' όνομά σου ελευθερία* (Εκδόσεις Καστανιώτη).

15. **Λαός**: Το ποίημα περιέχεται στο βιβλίο του Γιάννη Ρίτσου *Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας* (Αθήνα 1987,[11] Εκδόσεις Κέδρος).

16. **[Η εξέγερση]**: Αποσπάσματα από το βιβλίο της Μαργαρίτας Λυμπεράκη, *Το μυστήριο* (Αθήνα, χ.χ., Κέδρος).

- Βιβλία που αναφέρονται στην εποχή της δικτατορίας (1967-1974) και στην εξέγερση του Πολυτεχνείου είναι: της Μαρούλας Κλιάφα *Οι πελαργοί θα ξανάρθουν* (Εκδόσεις Κέδρος), και της Βούλας Μάστορη *Κάτω απ' την καρδιά της* (Εκδόσεις Πατάκη).
- Εσύ και οι συμμαθητές σου μπορείτε να ετοιμάσετε μια γιορτή για το Πολυτεχνείο, διαβάζοντας, ανάμεσα στα άλλα, αποσπάσματα από τα μυθιστορήματα που αναφέραμε, και τραγουδώντας μελοποιημένα ποιήματα του Μίκη Θεοδωράκη από τους δίσκους *Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας* (MINOS), και *Τα τραγούδια του αγώνα* (MINOS).
- Στον αγώνα των νέων παιδιών στο Πολυτεχνείο αναφέρεται και το βιβλίο της Ζωρζ Σαρή *Τα γενέθλια* (Εκδόσεις Πατάκη).

Θ΄. ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

1. **Παιδικά νανουρίσματα**: Από το βιβλίο του Νίκου Βλ. Σφυρόερα *Δημοτικά τραγούδια από τ' Απεράθου της Νάξου* (Αθήνα 1983, έκδοση του «Απεραθίτικου Συλλόγου»).

- Νανουρίσματα υπάρχουν στο δίσκο του Μάνου Χατζιδάκι *Ματωμένος γάμος*, σε ποίηση του Φ. Γκαρθία Λόρκα, σε μετάφραση Νίκου Γκάτσου (EMI), και στο δίσκο *Αχ...έρωτα*, του Χρήστου Λεοντή (EMI), σε ποίηση και πάλι του Φ. Γκαρθία Λόρκα. Επίσης, ένα ξένο νανούρισμα («Arroro», παραδοσιακό ισπανικό νανούρισμα) μπορείς να ακούσεις στο δίσκο *Τραγούδια της Μεσογείου* της Σαβίνας Γιαννάτου (LYRA).

2. **Παροιμιόμυθοι**: Οι παροιμιόμυθοι προέρχονται από το βιβλίο *Νεοελληνικοί παροιμιόμυθοι* (επιμέλεια Δημ. Σ. Λουκάτος, Αθήνα 1972, Εκδόσεις Ερμής).

- Δες το καταστάλαγμα της λαϊκής σοφίας στο βιβλίο του Άξελ Σέφλερ *Παροιμίες απ' όλο τον κόσμο*, σε μετάφραση της Κούλας Κουλουμπή-Παπαπετροπούλου (Εκδόσεις Πατάκη). Επίσης, διάβασε μύθους και θρύλους στα βιβλία του Τάσου Παπαποστόλου *Μύθοι, θρύλοι, παραδόσεις* (Εκδόσεις Άγκυρα), και της Δανάης Τσουκαλά *Μύθοι και θρύλοι από τα νησιά μας* (Εκδόσεις Κέδρος).

3. **Λιανοτράγουδα**: Ν.Γ. Πολίτου, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, ό.π., σελ. 165-174.

- Λιανοτράγουδα έχει μελοποιήσει ο Μάνος Χατζιδάκις στο δίσκο του *Ο μεγάλος Ερωτικός* (LYRA-NOTOS).

4. **Κάποτε ριζώνουν και τα λόγια**: Λαϊκό παραμύθι από το βιβλίο *Ελληνικά παραμύθια* (εκλογή Γ.Α. Μέγα, εικόνες Φώτη Κόντογλου και Ράλλη Κοψίδη, έκδοσις δευτέρα επηυξημένη, Αθήνα, χ.χ., Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»).

- Παραμύθια μπορείς να βρεις στα βιβλία *Παραμύθια του λαού μας*, Επιμέλεια Γιώργου Ιωάννου (Εκδόσεις Ερμής). Μάθε ένα από αυτά και ζήτησε να το αφηγηθείς στην τάξη σου.

5. **Ο κυρ Λάζαρος κι οι δράκοι**: Ηπειρώτικο παραμύθι από τη συλλογή *Παραμύθια του λαού μας* (επιμέλεια Γιώργος Ιωάννου, Αθήνα 1979, Ερμής).

- Παραμύθια από διάφορα μέρη της Ελλάδας περιέχουν και τα βιβλία της Αυγής Παπάκου-Λάγου *Ελληνικά λαϊκά παραμύθια* (Εκδόσεις Καλέντης), καθώς και του Β.Δ. Αναγνωστόπουλου *Λαϊκά παραμύθια* (Εκδόσεις Καστανιώτη). Παραμύθια λαϊκά, διασκευασμένα, υπάρχουν και στο βιβλίο *Τα σιδερένια παπούτσια* (Εκδόσεις Πατάκη), που έγραψε ο Μάνος Κοντολέων.

6. **[Μπροστά στις Καρυάτιδες]**: Ποίημα από το βιβλίο: *Πολέμης Άπαντα τα πρωτότυπα ποιητικά και θεατρικά* (Αναστύλωσε Γ. Βαλέτας, Αθήνα 1970, Δωρικός).

- Για τα μάρμαρα του Παρθενώνα έχουν γράψει η Άλκη Ζέη το βιβλίο *Η Αλίκη στη χώρα των μαρμάρων* (Εκδόσεις Κέδρος), και ο Χρήστος Σκανδάλης το βιβλίο *Η μαρμαρένια κόρη κλαίει*.

Ι΄. ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΦΙΛΙΑ

1. **Ειρήνη**: Απόσπασμα από το ομώνυμο ποίημα, που υπάρχει στο βιβλίο του Γιάννη Ρίτσου *Ποιήματα 1941-1958* (τόμος Β΄, Αθήνα 1984,[17] Κέδρος).

- Ποιήματα για την ειρήνη υπάρχουν στις ποιητικές συλλογές του Νικηφόρου Βρεττάκου *Ο Διακεκριμένος πλανήτης* (Εκδόσεις Τρία Φύλλα), και του Τζιάννι Ροντάρι *Φλυαρίες ανάμεσα στον ουρανό και τη γη*, τόμοι 1-2 (απόδοση Άννας Κωστάλα-Μαργαριτοπούλου, Εκδόσεις Τεκμήριο). Υπάρχουν και ανθολογίες ποιημάτων για την ειρήνη, όπως *Η ειρήνη στο σύγχρονο κόσμο* (Έκδοση της Επιτροπής Ειρήνης Λογοτεχνών), και του Σπύρου Κοκκίνη *Ποιητική ανθολογία ειρήνης* (Εκδόσεις Gutenberg).
- Επίσης, τραγούδια αφιερωμένα στην ειρήνη περιέχονται στο δίσκο *Καραμελοχώρα* του Γιώργου Μενέλαου-Μαρίνου (Columbia), και στην κασέτα *Τα τραγούδια της ειρήνης. Φιλειρηνικά και οικολογικά*, σε μουσική της Κικής Καψάσκη-Μακρή (Επιμέλεια Θανάσης Ντζούφρας).

2. **Όνειρα με χαρταετούς και περιστέρια**: Κεφάλαιο από το ομώνυμο βιβλίο του Φερεϋντούν Φαριάντ, σε απόδοση του Γιάννη Ρίτσου (Αθήνα 1988, Κέδρος).

- Και στο βιβλίο του Χρήστου Μπουλώτη *Το στρατιωτάκι που ήθελε να γίνει αρχιτέκτονας και ποιητής* (Εκδόσεις Λωτός), κυριαρχεί η ειρήνη μαζί με την ποίηση και το όνειρο.

3. Η **Ευρώπη κι ο ταύρος**: Από το βιβλίο του Χάρη Σακελλαρίου *Μυθικά χαμόγελα* (Αθήνα 1985, Εκδόσεις Πατάκη).

- Ο μύθος της Ευρώπης παρουσιάζεται και στα βιβλίο *Ευρώπη – Ελληνική μυθολογία* των Αδελφών Στεφανίδη (Εκδόσεις Σίγμα).

4. **[Η Ευρώπη]**: Αποσπάσματα από το βιβλίο του Ζακ Λε Γκοφ *Μια αφήγηση για παιδιά και νέους*, σε μετάφραση Βάσια Τσοκόπουλου (επιμέλεια ελληνικής έκδοσης Μ. Αποστολοπούλου – Β. Τσοκόπουλος, Αθήνα 1997, Ελληνικά Γράμματα).

- Διάλεξε μια ιστορία από το βιβλίο *Στο γαλαξία της Ενωμένης Ευρώπης* (Εκδόσεις Άγκυρα) και παρουσίασέ την στην τάξη σου με τη συνεργασία του συγγραφέα. Παράλληλα, με τη βοήθεια του δασκάλου σας διοργανώστε στην τάξη μια έκθεση με λογοτεχνικά βιβλία και βιβλία γνώσεων σχετικά με την Ευρώπη.
- Βιβλία που στηρίζονται σε παλιά λαϊκά παραμύθια και δίνουν πληροφορίες για τις γιορτές και τις παραδόσεις πολλών λαών του κόσμου (και ευρωπαϊκών ανάμεσα σ' αυτούς), έχει γράψει η Μάρω Λοΐζου. Περιλαμβάνονται στη σειρά *Ένα παραμύθι μια χώρα* (Εκδόσεις Κέδρος).

5. Η **Βροχούλα, ο Μουντζούρης κι ένα χριστουγεννιάτικο όνειρο**: Παραμυθική ιστορία του Χρήστου Μπουλώτη από το βιβλίο του *Επτά ιστοριούλες γιορτινές και παράξενες, επτά* (Αθήνα 1991, Εκδόσεις «γνώση»).

- Μια διαφορετική, πρωτότυπη όψη των Χριστουγέννων θα βρεις στο βιβλίο του Τζιάννι Ροντάρι *Ο πλανήτης των χριστουγεννιάτικων δέντρων* (Εκδόσεις Πατάκη).

6. **Το χαμογελαστό συννεφάκι**: Ομώνυμο κεφάλαιο από το βιβλίο της Μάρως Λοΐζου *Οι περιπέτειες του Χαμόγελου* (Αθήνα 1984,[5] Κέδρος).

- Μια θαυμαστή φιλία μεταξύ δύο παιδιών διαφορετικής εθνικότητας θα συναντήσουμε στο μυθιστόρημα της Φιλίσας Χατζηχάννα, *Η Ντιντόν, ο Παβελάκης μου κι εγώ* (Εκδόσεις Καστανιώτη).
- Ένα βιβλίο που έχει ως θέμα τη διαπολιτισμικότητα (μέσα από τη φιλία ατόμων διαφορετικών εθνοτήτων) είναι του Ι.Δ. Ιωαννίδη *Τα τρία παιδιά* (Εκδόσεις Καστανιώτη). Για μικρότερα παιδιά, αλλά και για μεγάλους, είναι το βιβλίο που αναφέρεται στη διαφορετικότητα και στην αναγκαιότητα κατανόησης του άλλου, με τίτλο *Το κάτι άλλο* της Κάθριν Κέιβ (μετάφραση Ρένας Τουρκολιά-Κυδωνιέως, Εκδόσεις Πατάκη).

7. **[Οι φίλοι μας οι τσιγγάνοι]**: Απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Ελένης Σαραντίτη *Ο κήπος με τ' αγάλματα* (Αθήνα 1997,[8] Εκδόσεις Καστανιώτη).

- Σας πληροφορούμε ότι το βιβλίο της Ελένης Σαραντίτη παρουσιάστηκε σε συνέχειες και στην τηλεόραση.
- Βιβλία με ήρωες τσιγγάνους είναι: της Μαρούλας Κλιάφα *Ο κόσμος βαριέται να διαβάζει θλιβερές ιστορίες* (Εκδόσεις Κέδρος), και του Μπερτράν Σολέ *Η τσιγγάνικη φλογέρα* (Εκδόσεις Καστανιώτη).
- Σύστησε σε ένα μικρότερο παιδί το βιβλίο του Ούβε Σέφλερ *Ο άνθρωπος με την κόκκινη μύτη* (Εκδόσεις Μίνωας). Αναφέρεται στο σεβασμό της διαφορετικότητας του άλλου.

ΙΑ΄. ΦΑΝΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ

1. **Η καλλονή με το φιδίσιο κορμί**: Από το βιβλίο της Ειρήνης Μάρρα, *Μυθικά τέρατα* (Αθήνα 1993, Εκδόσεις «γνώση»).

- Για την Τιτανομαχία διάβασε το βιβλίο *Τιτανομαχία,* της σειράς «Ελληνική Μυθολογία» των αδελφών Στεφανίδη (Εκδόσεις Σίγμα).
- Επίσης, στη δημιουργία του κόσμου στη μυθολογία άλλων λαών αναφέρεται η Λίτσα Ψαραύτη στο βιβλίο της *Οι τελευταίοι ήρωες* (Εκδόσεις Πατάκη), καθώς και το βιβλίο *Παραμύθια από το Μεξικό* (Μετάφραση Κατερίνας Χριστοδούλου, Εκδόσεις Απόπειρα).

2. **[Ταξίδια γεμάτα περιπέτειες]**: Αυτοτελή αποσπάσματα από το βιβλίο του Λουκιανού *Αληθινή ιστορία*, σε μετάφραση του Δημήτρη Καλοκύρη (Αθήνα 1992,[3] ύψιλον/βιβλία).

- Πολλά φανταστικά στοιχεία για τη φύση και τα ζώα μπορεί να βρει κανείς στη *Βιβλιοθήκη* του Απολλόδωρου (Εκδόσεις Αφών Τολίδη), που έζησε το 2ο μ. Χ. αιώνα.
- Ορισμένα βιβλία σύγχρονης επιστημονικής φαντασίας είναι: της Βούλας Μάστορη *Ο καλεσμένος* (Εκδόσεις «γνώση»), του Γιάννη Μπάρτζη *UFO στα Διγελιώτικα* (Εκδόσεις Καστανιώτη), της Κίρας Σίνου *Το μεγάλο πείραμα* (Εκδόσεις Κέδρος), και της Άννας Σαφιλίου *Το μυστικό του Σίμου* (Εκδόσεις Κέδρος).
- Ένα διαφορετικό ταξίδι, γεμάτο περιπέτεια και φαντασία, θα βρεις στο βιβλίο *Δομήνικος* (Εκδόσεις Πατάκη), που έγραψε ο Μάνος Κοντολέων.

3. **[Στρατός για... κλάματα]**: Απόσπασμα από το εικονογραφημένο περιοδικό: Γκοσινύ – Ουντερζό, *Ο Αστερίξ και η Κλεοπάτρα,* σε μετάφραση του Αργύρη Χιόνη (Αθήνα 1980, Τάσος Ψαρόπουλος, ANGLO-HELLENIC AGENCY).

4. **Το άρρωστο άλογο**: Πεζοτράγουδο από το βιβλίο του Ζαχαρία Παπαντωνίου *Πεζοί ρυθμοί* (Αθήνα, χ.χ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»).

5. **[Η θλιμμένη αγελάδα]**: Απόσπασμα από το βιβλίο του Ευγένιου Τριβιζά *Ο Ταύρος που έπαιζε πίπιζα* (Αθήνα 1996,[4] Κέδρος).

6. **Ο παράξενος πραματευτής**: Παραμύθι από το βιβλίο της Ζωής Βαλάση *Ήλιος ήλιος και βροχή* (Αθήνα 1982, Κέδρος).

- Για τις μαγικές λέξεις που ανοίγουν τις καρδιές των ανθρώπων γράφει η Μαρούλα Κλιάφα στο βιβλίο της *Η ηλιαχτίδα* (Εκδόσεις Κέδρος).

7. **Η φάλαινα κι ο οισοφάγος της**: Μύθος που περιέχεται στο βιβλίο του Ράντγιαρντ Κίπλινγκ *Απίθανες ιστορίες*, σε μετάφραση Ντόρας Ζαγκούρογλου (Αθήνα 1986,[2] Εκδόσεις Καστανιώτη).

αντικειμενοθέατρο: Είδος κουκλοθέατρου, όπου οι κούκλες-ήρωες έχουν αντικατασταθεί από αντικείμενα-ήρωες. Τα θέματά του είναι παρμένα από τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα. Τα παιδιά-θεατές με την ενεργό συμμετοχή τους καθορίζουν την εξέλιξη και το τέλος του μύθου ή της φανταστικής υπόθεσης του έργου.

αποικιοκρατία: Καθεστώς, σύμφωνα με το οποίο ορισμένες χώρες αποτελούν κτήσεις άλλων χωρών, δυνατών και πλούσιων, και επηρεάζονται στρατιωτικά, οικονομικά και πολιτικά απ' αυτές.

αρχαιοκαπηλία: Το παράνομο εμπόριο αρχαιοτήτων, με τη μορφή, κυρίως, της παράνομης εξαγωγής και πώλησής τους στο εξωτερικό.

αυτοβιογραφία: Αφηγηματικό κείμενο στο οποίο ο συγγραφέας εκθέτει τα γεγονότα της ζωής του, γράφει ο ίδιος τη βιογραφία του.

βουδισμός: Η θρησκεία πολλών λαών, κυρίως της Ανατολής. Στηρίζεται στη διδασκαλία του Βούδα. Σύμφωνα μ' αυτήν, πηγή της δυστυχίας και του πόνου είναι ο εγωισμός. Αν ο άνθρωπος απαλλαγεί απ' αυτόν, θα επιτύχει την ένωσή του με το Θεό και την τελειότητα.

βυζαντινή τέχνη: Η τέχνη που αναπτύχθηκε στις περιοχές της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (330-1453 μ.Χ.), καθώς και αυτή που δημιουργήθηκε κάτω από την άμεση επίδραση των Βυζαντινών. Περιλαμβάνει αγιογραφίες, ζωγραφική σε ξύλο, ψηφιδωτά, εικονογράφηση χειρογράφων.

Γαλλική Επανάσταση (1789)**:** Επανάσταση του λαού, που ανέτρεψε το καθεστώς των αριστοκρατών και το βασιλιά στη Γαλλία. Τα συνθήματά της ελευθερία – ισότητα – αδελφότητα αποτέλεσαν ορόσημα για τους καταπιεσμένους λαούς.

γνωμική διάθεση: Η τάση να εκφράζει και να διατυπώνει κάποιος τη γνώμη του και τις ιδέες του επιγραμματικά, δηλαδή με συντομία και με τρόπο περιεκτικό και διδακτικό.

δημοτικά τραγούδια: Τραγούδια φτιαγμένα από το λαό, που διαδίδονταν με τον προφορικό λόγο. Αναφέρονταν σε θέματα της καθημερινής ζωής (γέννηση, θάνατο, έρωτα, ελευθερία, ξενιτιά). Η μουσική τους ήταν επίσης λαϊκής έμπνευσης.

δημοτικισμός: Γλωσσικό κίνημα που υποστήριξε και προώθησε στο γραπτό και προφορικό λόγο την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας, δηλαδή της γλώσσας του λαού. Μεγάλη διάδοση γνώρισε στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, όταν ξέσπασε έντονη διαμάχη μεταξύ των οπαδών της καθαρεύουσας και της δημοτικής γλώσσας.

διαπολιτισμικός: Αυτός που αναφέρεται σε διάφορους πολιτισμούς ή συνδυάζει και αφομοιώνει δημιουργικά στοιχεία από διάφορους πολιτισμούς.

διασκευασμένα αποσπάσματα: Τροποποιημένα τμήματα ενός λογοτεχνικού έργου. Η διασκευή έχει σχέση κυρίως με τη μορφή ή τη γλώσσα του έργου και αποβλέπει στην προσαρμογή του σε νέες ανάγκες.

δικτατορία των συνταγματαρχών: Το δικτατορικό καθεστώς της 21ης Απριλίου (1967-1974), που κατέλυσε τη δημοκρατία στην Ελλάδα.

διπλωματική καριέρα: Η επαγγελματική σταδιοδρομία του διπλωμάτη, δηλαδή του επίσημου αντιπρόσωπου ενός κράτους σε μια ξένη χώρα.

δοκίμιο: Λογοτεχνικό κείμενο με περιορισμένη έκταση, που εκφράζει την προσωπική θέση του συγγραφέα του πάνω σε συγκεκριμένο θέμα (κοινωνία, πολιτική, επιστήμη κ.ά.).

δοκιμιογράφος: Ο συγγραφέας δοκιμίων (βλέπε τη λέξη «δοκίμιο»).

Εθνική Αντίσταση: Ο αγώνας των Ελλήνων ενάντια στις δυνάμεις κατοχής (των Ιταλών και Γερμανών) στη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου.

εθνικός: Ο ειδωλολάτρης για τους πρώτους χριστιανούς.

ελληνοκεντρικός: Αυτός που έχει κύριο ση-

μείο αναφοράς του την Ελλάδα και τους Έλληνες.

έντεχνο τραγούδι: Τραγούδι συνήθως λαϊκό, που το έχει συνθέσει πρόσωπο με μουσικές γνώσεις. Οι ρίζες του βρίσκονται στην παραδοσιακή μουσική και στο ρεμπέτικο τραγούδι, μπορεί όμως να έχει δεχτεί επιδράσεις και από τη Δύση ή από την παράδοση της Ανατολής.

επιστημονικής φαντασίας έργα: Βιβλία με ιστορίες εξωπραγματικές, σε φανταστικό χώρο και χρόνο. Η υπόθεσή τους αναφέρεται στο μέλλον. Για τις ιστορίες αυτές αντλούνται συνήθως γνώσεις από την τεχνολογία και την επιστήμη.

έπος: Ποίημα μεγάλης έκτασης, που εξυμνεί κατορθώματα θεών και ηρώων.

Επτανησιακή Σχολή: Λογοτεχνική Σχολή που ξεκινά πριν από το 1800 και συνεχίζεται περίπου ως τα τέλη του 19ου αι. Κύριοι εκπρόσωποί της ο Διονύσιος Σολωμός, ο Ανδρέας Κάλβος, ο Ιάκωβος Πολυλάς, ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, ο Λορέντζος Μαβίλης, ο Ανδρέας Λασκαράτος. Στα χαρακτηριστικά της εντάσσονται η πατριδολατρία, η συμφωνία θεωρίας και πράξης, η καλλιέργεια της δημοτικής γλώσσας και η έμφαση στη μορφή του λογοτεχνικού έργου.

ηθικοδιδακτικός: Αυτός που διδάσκει το ηθικό, το καλό, και αποτρέπει από το κακό. Ο ηθικοδιδακτισμός έχει χαρακτήρα συμβουλευτικό και υποχρεωτικό.

ηθογραφικό διήγημα: Σύντομο αφηγηματικό κείμενο που αποδίδει με πιστό τρόπο τα ήθη και τα έθιμα, και γενικά τον τρόπο ζωής μικρών κοινωνικών χώρων.

θυμοσοφία: Η σοφία που την προκαλεί το ένστικτο και εφαρμόζεται έμπρακτα στην καθημερινή ζωή. Η θυμοσοφία στηρίζεται στην ψύχραιμη αντιμετώπιση των δυσκολιών και στην απλή εμπειρική γνώση.

ιμπρεσιονισμός: Το σημαντικότερο κίνημα στην τέχνη του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα. Ο όρος προέρχεται από τη γαλλική λέξη impression (=εντύπωση). Οι ιμπρεσιονιστές ζωγράφιζαν συνήθως τοπία και τους ενδιέφερε ν' αποδώσουν την επίδραση του φωτός πάνω στα πράγματα, τις χρωματικές εναλλαγές ανάλογα με την ένταση του φωτός και το φευγαλέο γεγονός της οπτικής εντύπωσης.

Ιόνιος Ακαδημία: Το πρώτο ανώτατο πνευματικό ίδρυμα του νεότερου Ελληνισμού. Ιδρύθηκε το 1824 στην Κέρκυρα από τον Άγγλο φιλέλληνα Γκίλφορδ. Πρώτος διευθυντής της ήταν ο Ανδρέας Μουστοξύδης.

καρτούν: Σατιρικό σκίτσο με συγκεκριμένο κοινωνικό ή πολιτικό μήνυμα. Στον κινηματογράφο και στο βίντεο είναι η τεχνική των κινούμενων σχεδίων.

κολάζ: Σύνθετη τεχνική της ζωγραφικής. Εκτός από τα πρωτότυπα ζωγραφικά σχέδια ο καλλιτέχνης επικολλά στην επιφάνεια του έργου του διάφορα υλικά (φωτογραφίες, υφάσματα, αποκόμματα εφημερίδων κ.ά.). Στην ελληνική γλώσσα η λέξη κολάζ έχει αποδοθεί από τον ποιητή Οδυσσέα Ελύτη ως «συνεικόνες».

Κρητική λογοτεχνία: Η λογοτεχνία που άκμασε το 16ο και 17ο αι. (1570-1669) στην Κρήτη. Το είδος που καλλιεργήθηκε περισσότερο υπήρξε το θέατρο. Εκπρόσωποι: Γεώργιος Χορτάτσης, Μ.Α. Φόσκολος και Βιτσέντζος Κορνάρος (που έγραψε τον περίφημο *Ερωτόκριτο*).

κριτικές μελέτες - κριτικό έργο: Κείμενα που εκφράζουν τη γνώμη ενός συγγραφέα-κριτικού για τα θετικά ή αρνητικά χαρακτηριστικά ενός έργου.

κριτική: Ο εντοπισμός των θετικών ή αρνητικών στοιχείων ενός έργου, μιας πράξης, μιας ενέργειας. Στόχος της είναι η αντικειμενική εξέταση, με σκοπό την προβολή των προτερημάτων και την αποφυγή των ελαττωμάτων.

κριτικός: Αυτός που σχολιάζει, κρίνει και αιτιολογεί καλλιτεχνικά έργα (του θεάτρου, του κινηματογράφου, της λογοτεχνίας κ.λπ.).

κυβισμός: Κίνημα της μοντέρνας τέχνης. Άκμασε στις αρχές του 20ού αιώνα με κύριους εκπρόσωπους τον Πικάσο και το Γάλλο ζωγράφο Μπρακ. Κυβιστικά έργα θεωρούνται εκείνα στα οποία αντικείμενα, άνθρωποι και τοπία απεικονίζονται σαν γεωμετρικά σχήματα (κύλινδροι, κώνοι, σφαίρες).

λιτότητα: Η απλότητα, η συνειδητή απαλλαγή από το φόρτο του περιττού.

λυρικός: Αυτός που εκφράζει προσωπικά, υποκειμενικά συναισθήματα με ποιητικό τρόπο (χρησιμοποίηση εκφραστικών εικόνων, μεταφορών κ.λπ.).

λυρισμός: Η τέχνη να εκφράζει ο δημιουργός ενός λογοτεχνικού έργου τις ευαισθησίες και τα συναισθήματά του.

μεταφορά: Σχήμα λόγου, με το οποίο ένα αντικείμενο ή γενικά μια έννοια δεν εκφράζεται με κυριολεκτικό τρόπο, αλλά δηλώνεται με εικόνες· με άλλη δηλαδή λέξη ή φράση, με την οποία έχει κάποια ομοιότητα ως προς τη σημασία. Σκοπός της μεταφοράς είναι να κάνει πιο παραστατική την έννοια.

μέτρο: Ο ρυθμός ενός στίχου ή γενικότερα ενός ποιήματος. Ο ρυθμός αυτός σχηματίζεται με την εναλλαγή τονισμένων και άτονων συλλαβών.

Μικρασιατική καταστροφή: Η καταστροφή που ακολούθησε την εκστρατεία του ελληνικού στρατού και την ήττα του στη Μικρά Ασία (1922). Η κορύφωσή της συντελέστηκε με την πυρπόληση της Σμύρνης και το ξερίζωμα του Ελληνισμού από τις εστίες του.

Μπερξόν Ερρίκος (1859-1941): Γάλλος φιλόσοφος. Γι' αυτόν η λογική και η νόηση δεν οδηγούν στη γνώση του κόσμου και της ζωής. Ο άνθρωπος πρέπει να στραφεί στον εσωτερικό του κόσμο, για να φτάσει με τη διαίσθηση στη γνήσια μορφή της πραγματικότητας.

Νίτσε Φρειδερίκος (1844-1900): Γερμανός φιλόσοφος και ποιητής. Βασική θεωρία του υπήρξε η διαμόρφωση ενός ατόμου ισχυρού, η δημιουργία δηλαδή του «υπεράνθρωπου».

νουβέλα: Αφήγηση σε πεζό λόγο, μεγαλύτερη και πιο σύνθετη από το διήγημα, και μικρότερη και απλούστερη από το μυθιστόρημα.

ομοιοκαταληξία: Η ομοιότητα στην κατάληξη, η επανάληψη δηλαδή της ίδιας κατάληξης στις συλλαβές των τελευταίων λέξεων δύο ή περισσότερων στίχων.

παρομοίωση: Σχήμα λόγου, σύμφωνα με το οποίο συγκρίνεται ένα πρόσωπο, ένα πράγμα ή μια ιδέα με κάποιο άλλο, με το οποίο το συνδέει κάποιο κοινό στοιχείο.

πολιτικός πρόσφυγας: Ο άνθρωπος που αναγκάζεται να ζήσει ως πρόσφυγας σε ξένη χώρα, γιατί αντιτίθεται στο πολιτικό σύστημα της χώρας του και δεν είναι αρεστός σ' αυτό.

προσωποποίηση: Σχήμα λόγου, σύμφωνα με το οποίο άψυχα αντικείμενα ή αφηρημένες έννοιες παρουσιάζονται ως έμψυχα, ως ζωντανά όντα.

πρότυπα: Πρόσωπα ή πράγματα (μοντέλα), που χρησιμοποιούνται ως υποδείγματα. Τα πρότυπα είναι παραδείγματα κατάλληλα για μίμηση.

ρατσισμός: Η θεωρία και η πρακτική της διάκρισης των ανθρώπων με βάση την ανωτερότητα της φυλής, του έθνους, της κοινωνίας τους.

ραψωδία: Τμήμα επικού ποιήματος. Η *Οδύσσεια* και η *Ιλιάδα* του Ομήρου χωρίζονται σε 24 ραψωδίες η καθεμιά.

ραψωδός: Αυτός που κατά την αρχαιότητα απήγγειλλε ποιήματα που υμνούσαν ηρωικά κατορθώματα.

ρεαλισμός: Κίνημα της τέχνης και της λογοτεχνίας, που αναπαριστά την πραγματικότητα χωρίς συναισθηματισμούς και ωραιοποιήσεις. Τα θέματα των ρεαλιστών αντλούνται από καθημερινές πράξεις και γεγονότα της ανθρώπινης ζωής.

ρομαντισμός: Κίνημα της τέχνης, που κυριάρχησε στην Ελλάδα το 19ο αιώνα. Στα ρομαντικά λογοτεχνικά έργα επικρατεί καλλιτεχνική τεχνοτροπία που χρησιμοποιεί το συναίσθημα, τη φαντασία, τον αυθορμητισμό, το ονειρικό στοιχείο, τη μυστικοπάθεια.

σαρκαστικός: Αυτός που χλευάζει και κοροϊδεύει με τρόπο σκληρό, και χαίρεται για τη δυσμενή θέση των άλλων.

σάτιρα: Λογοτεχνικό είδος με το οποίο διακωμωδούνται πρόσωπα και καταστάσεις. Η σάτιρα στηρίζεται στην κριτική, στην ειρωνεία και στο σαρκασμό, και επιδιώκει τη βελτίωση του ανθρώπου.

σατιρική (διάθεση): Η τάση του συγγραφέα να διακωμωδεί, να περιπαίζει.

σκωπτικός: ο περιπαικτικός, ο κοροϊδευτικός.

σονέτο: Λυρικό ποίημα με ομοιοκαταληξία. Αποτελείται από δεκατέσσερις στίχους (δύο τετράστιχα, δύο τρίστιχα).

στιχουργός: Αυτός που γράφει στίχους (συνήθως έντεχνων τραγουδιών).

συμβολισμός: Κίνημα στην ευρωπαϊκή τέχνη και λογοτεχνία. Εμφανίστηκε στα τέλη του 19ου αιώνα. Βασική αρχή του υπήρξε το ότι η τέχνη πρέπει να «υποβάλλει» τις ιδέες της μέσα από σύμβολα. Ο συμβολισμός δημιουργήθηκε ως αντίδραση προς το ρεαλισμό.

τραγωδία: Είναι θεατρικό έργο που αναφέρεται στα ατομικά και κοινωνικά προβλήματα, καθώς και στις εσωτερικές συγκρούσεις του ανθρώπου και στο ρόλο που έχει στο σύμπαν. Προκαλεί στο θεατή το φόβο και τη λύπη για τη μοίρα των πρωταγωνιστών. Ως είδος είχε ακμάσει πολύ στην αρχαία Ελλάδα. Συνδύαζε τον ποιητικό έμμετρο λόγο, τη μουσική και το χορό. Ως λογοτεχνικό είδος έχει την καταγωγή του στις γιορτές που γίνονταν προς τιμήν του θεού Διονύσου. Οι συγγραφείς της λέγονταν τραγικοί ποιητές. Οι σπουδαιότεροι στην αρχαία Ελλάδα ήταν ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής και ο Ευριπίδης.

υπερβολή: Σχήμα λόγου, κατά το οποίο το νόημα εκφράζεται με υπερβολικό και εξογκωμένο τρόπο.

υπερρεαλισμός: Πνευματικό κίνημα των αρχών του 20ού αιώνα στη λογοτεχνία και στην τέχνη. Βασικά γνωρίσματα του υπερρεαλισμού είναι η αξιοποίηση του τυχαίου, η αυτόματη γραφή, η σημασία του ονείρου και των ελεύθερων συνειρμών, η χρήση λογικά ασύνδετων εικόνων. Ιδρυτής του κινήματος ήταν ο Αντρέ Μπρετόν.

φραγκοκρατία (στην Ελλάδα)**:** Η χρονική περίοδος, που οι ηγεμόνες των κρατών της Δυτικής Ευρώπης είχαν καταλάβει ελληνικές περιοχές (13ος - 16ος αιώνας).

φωβισμός: Κίνημα της ζωγραφικής του 20ού αιώνα. Το όνομά του προέρχεται από τη γαλλική λέξη φωβ,(fauves), δηλαδή αγρίμια. Οι καλλιτέχνες του φωβισμού λάτρεψαν το χρώμα και το αντιμετώπισαν ως το κύριο στοιχείο κάθε πίνακα.

χρονογράφημα: Πεζό κείμενο δημοσιογραφικού χαρακτήρα, γραμμένο με λογοτεχνικό τρόπο. Αντικείμενό του είναι η εξέταση επίκαιρων θεμάτων με εύθυμη, γλαφυρή και απλή γραφή.

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.